

magazin istoric

SERIE NOUĂ - IULIE 1994

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVIII — nr. 7 (328)
iulie 1994

Director — redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

București, strada Ministerului,
nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70100, Telefon: 615.02.00, in-
terioare 406, 917

**Cartea dumneavoastră de istorie
in fiecare lună**

SUMAR

Calea celui mai strălucit vovod al românilor: Emil Turdeanu	2
Ștefan cel Mare și Sfânt, erou al creștinătății și al civilizației: Nestor Vornicescu	3
1932. Împreună cu Nicolae Titulescu: Savel Rădulescu	8
Din istoria unei colaborări — S.S.I.-Abwehr: Cristian Troncotă	13
Trădarea Basarabiei: Mihai Antonescu	18
Cotroceni, 14 iunie 1919. Un Consiliu de Miniștri crucial: Marian Ștefan	21
Un învingător „invins” — Radu R. Portocală: Claude Nicolau	26
Unlunea Europeană — o idee istorică: Mihail Dobre	28
Banca Română pentru Dezvoltare — partenerul ideal	33
1944. Pagini de jurnal: Ioan Hudiță	36
Opera Sfinților Părinți: Dumitru Gh. Popescu	43
Din istoria rezistenței anticomuniste: Anton Moisin	48
Iane Hadâmbul postelnicul: Marcel Lutic	55
„Făclia a fost aprinsă în România”: Șlomo Leibovici-Laiș	58
Necunoscuta Cantacuzină la Snagov: Ion Dumitriu-Snagov	62
Strasbourg — De la un „castrum” roman la o „capitală a Europei”: Leon Sărățeanu	64
Theodore Roosevelt — scriitor, istoric și președinte al S.U.A.: E. Morris	69
„Prelungiri” NKVD în emigrația albă: Leonid Mlecin	73
Bastilia — nașterea unui mit: Monique Cottret	77
Prințesa Tarakanova — o impostoare?: Mihai Conrad	81
Cum să te îmbogățești peste noapte — visând: Michel Porret	85
În București, acum 50 ani	88
• Cărți sosite la redacție... 27 • Concursul Magazin istoric. 20 pentru 200 000. Câștigătorii... 47 • Rebus istoric... 84 • Ora școlii... 92 • Istoria și școala... 93	
• Dialog cu cititorii	95

EMIL TURDEANU

Calea celui mai strălucit voievod al românilor

Uneori, când izbutea să se smulgă din valul de griji, domnul chema la sfat pe credinciosul său Ioan Tăutu și, împreună depănau firul anilor trecuți: ce voievozi – toți străbuni – s-au perindat pe tronul țării de la Dragoș încoace și ce s-a lucrat cu armele și cu fața zidirilor în timpul domniei?

Cutul trecutului e o realitate tot atât de vie în sufletul lui Ștefan cel Mare ca și preocuparea neobosită de prezent. Peste mormintele voievodale măcinate de vreme de la Rădăuți, de la Bistrița, de la Pobratna, de la Neamțu, Ștefan a pus lespezi noi de marmoră, dăltuite cu pisanii de pomenire și cu teme decorative împrumutate din desenele stofelor orientale. Cele mai multe sunt din jurul anului 1480.

În același timp, dieci de limbă slavă însemnau rândul evenimentelor, fixând astfel mănunchiul de știri pe baza căruia s-a scris, pe la 1499, chiar sub supravegherea voievodului, Cronică țării de la descălecatul ei. Cronică militară, densă, precisă, parcă cioplită ea însăși cu sabia: „În anul 6973 (1465), luna lui ianuarie în 23, joia pe la miezul nopții, intră Ștefan voievod în Chilia și impresură cetatea și petrecu acolo în pace joia, iar vinerea de dimineață loviri și începură a dărâma cetatea Chilie și astfel dărâmară toată ziua și se bătură până sara; sâmbătă se închină cetatea și cu voia lui Dumnezeu intră Ștefan în cetate și rămase acolo 3 zile...”

Peste expunerea aceasta, al cărei stil sobru rămâne întocmai ca tonul mesajului de victorie al lui Ștefan („am mers asupra dușmanilor creștinătății, i-am învins și i-am călcat în picioare și pe toți i-am trecut sub ascuțitul sabiei noastre”) școlile de slavonie din mănăstirile Moldovei au turnat undelele frazelor lor molatice, dându-ne versiunile mai întinse sau mai scurte pe care le cunoaștem astăzi.

Dar nici unui scriitor din aceste mănăstiri încărcate de binefaceri nu i-a trecut prin

mintă să însemne, la anul morții voievodului, măcar un rând de durere sau de recunoștință. Cronică epocii e opera vie a lui Ștefan și-și pierde ea însăși viața odată cu acel din al cărui suflet a crescut.

Activitatea culturală era în toi în Moldova când, la 2 iulie 1504, s-a răspândit vestea, temută de mai multă vreme, că domnul s-a stins din viață.

Curând s-a strâns la Suceava tot ce avea Moldova mai ales – „țara” spune cronicarul – apoi alaiul îndurerat, purtând sicriul domnului printre prapuri bisericești și steaguri cu chipul Sf. Gheorghe zdrobind capul balaurului, s-a îndreptat spre lunca îndepărtată a mănăstirii Putna.

Și pe când clopotele întipărite cu numele lui Ștefan umpleau valea cu tânguitul lor prelung, trupul voievodului a fost coborât sub lespedea de marmoră mai dinainte înflorată cu sculpturi. „Și atâta jale era, de plângea toți, ca după un părinte al său” – scrie, din amintirea veacurilor, Grigore Ureche.

Istoria Moldovei s-a prăbușit apoi în alte frământări. Veacurile și-au perindat umbra deasă și rarele lor luminișuri peste țările rezemate de meterezele Carpaților, până la răscrucea de viață și de moarte a zilelor de azi.

Dar, din toată frământarea de o jumătate de mileniu a neamului și din tot zbuciumul nostru, crește același dor, același ideal care a luminat și calea celui mai strălucit voievod al românilor:

Să fim iarăși liberi în țara noastră veche, care e poarta Europei. Câtă vreme această poartă e pierdută, Europa toată va fi în mare primejdie!

Paris, iulie 1954

(Ștefan cel Mare. 12 aprilie 1457-2 iulie 1504, volum publicat sub egida Fundației regale universitare Carol I, Paris, 1954; fragment)

ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT

1504

1994

Erou al creștinătății și al civilizației

Dr. NESTOR VORNICESCU,
mitropolitul Olteniei, membru de onoare al Academiei Române

Marii noștri istorici, analizând și comparând scrierile și tradițiile, cronicile și documentele despre evlaviosul Ștefan Voievod, au remarcat că puțini au fost în istoria omenerii cărmuitorii care să fi fost descriși de contemporanii lor în chip atât de elogios. Chiar și cronicarii țării cu care a purtat războaie nu i-au scăzut valoarea, scoțând în relief marile sale virtuți. Iar pentru poporul nostru, pentru Biserica noastră ortodoxă, el este eroul și sfântul în fața căruia ne plecăm frunțile și ne smerim cugetul în rugăciune.

Cronica Moldovei aceluși timp, care se oprea la anul 1504, consemnează momentele istorice importante ale epocii: consolidarea puterii centrale și lupta domnului Moldovei în fruntea oștenilor lui împotriva turcilor, pentru libertatea țării și apărarea credinței. Cronica arată că voievodul Ștefan este alesul și unsul lui Dumnezeu, puternic, viteaz și evlavios. Pentru cronicarul anonim, toate țările creștine formează o unitate:

creștinătatea. Iar ceea ce ne interesează în chip deosebit pe noi acum este faptul că această cronică slavă, oglindind opinia vremii, îl numește pe slăvitul Ștefan Voievodul „un sfânt purtător de biruință pentru credință”, așa cum se putea spune numai despre marii luptători pentru apărarea credinței. Sfinții care au fost în viața lor luptători, oșteni viteji, se pictau în aproape toate bisericile în acea vreme. La Voroneț sunt înfățișați sfinții mari purtători de biruință: Gheorghe, Eustație, Mercurie, Mina, Artenie, Govdellie. O deosebită semnificație au cele două cavalcade pictate pe pereții sfintelor locașuri de la Pătrăuți și Arbure.

În scena Aflarea Sfintei Cruci de la Pătrăuți, sunt înfățișați șaisprezece sfinți militari pe cai, între care, Gheorghe, Dimitrie, Nestor, Procopie, Teodor Tiron, Mercurie, în fruntea lor fiind Arhanghelul Mihail. Un personaj principal în această compoziție picturală este Sfântul împărat Constantin cel

Mare, ceea ce are un tâlc istoric deosebit. Marele bizantinolog André Grabar a văzut în această cavalcadă un indemn la cruciadă împotriva turcilor, indemn pe care purtătorul de biruință Ștefan Voievodul l-a adresat în repetate rânduri întregii creștinătăți a vremii. Scena avea drept menire să țină trează conștiința moldovenilor și să-i îmbărbăteze în luptă pentru apărarea credinței și a independenței țării.

Încununarea evlaviosului Domn Ștefan cu denumirea de „purtător de biruință” însemna recunoașterea întru totul a sfîințeniei idealului său de luptă pentru apărarea credinței.

Nu credem că denumirea pe care i-a dat-o papa Sixt IV lui Ștefan Voievod de Athleta Christi, după biruința strălucită de la Vaslui, este prea departe de denumirea menționată în cronică de la Suceava: „Faptele tale, contra necredincioșilor turci, dușmanii noștri comuni, ce le-ai îndeplinit până acum cu atăta înțelepciune și vitejie, au adăugat atăta strălucire numelui tău, încât toate gurile te numesc și toți într-un glas te laudă”. Atunci, prin solii săi veniți la Suceava, papa Sixt IV îi înmăna binecredinciosului voievod Ștefan al Moldovei „spada de apărător al creștinătății”.

La acea vreme, după ce țara și lumea întreagă au văzut faptele de biruință și de credință ale voievodului, luminate mereu de harul Duhului Sfânt, semnele de prețuire, de laudă, de venerare veneau din toate părțile.

Cronicarul polon Jan Dlugosz scria despre nebiruitul Ștefan Vodă al Moldovei: „O,

bărbat demn de admirat, întru nimic inferior ducilor eroici, pe care atăta îi admirăm, care cel dintâi dintre principii lumii a reputat în zilele noastre o victorie atât de strălucită în contra turcilor. După părerea mea el este cel mai vrednic să se încredințeze conducerea și stăpânirea lumii, și mai ales funcțiunea de comandant și conducător contra turcilor cu statul comun, înțelegerea și hotărârea creștinilor”.

După victoria de la Vaslui, Mura, mama sultanului, spunea că „oștile turcești n-au suferit nicicând o mai mare înfrângere”, iar cronicarul turc Sead-Eddin scria: „A fost un groaznic măcel și puțin a lipsit să nu fie cu toții tăiați în bucăți. Numai cu mare greutate Soliman pașa și-a scăpat viața cu fuga”.

Medicul lui Sigismund al Poloniei scrie despre viteazul voievod al Moldovei, după luptele din Codrîi Cosminului: „O! Bărbat glorios și victorios!... O! Om fericit, căruia soarta i-a hărăzit cu multă dărnice toate darurile!... Tu ești drept, prevăzător, isteț, biruitor contra tuturor dușmanilor. Nu în zadar ești socotit printre eroii secolului nostru!... Un alt medic, cel care a vegheat asupra sănătății voievodului Ștefan, foarte suferind în anii 1502-1503, Mathaeus Murianus, scria de la Suceava că domnitorul „este un om foarte înțelept, vrednic de multă laudă, iubit mult de supușii săi, pentru că este îndurător și drept, veșnic treaz și dărnice”.

În această atmosferă de preamărire a trecut la cele veșnice, în împărăția lui Dumnezeu „Soarele Moldovei”, Ștefan cel Mare și Sfânt, la 2 iulie 1504.

După ce s-a așezat lespedea pe mormântul de la Putna și s-a aprins candelă care luminează și astăzi, după aproape 500 de ani, venerarea lui Ștefan cel Mare, manifestată chiar din timpul vieții, prin denumirea „Purtător de biruință pentru credință”, „Atletul lui Hristos”, s-a păstrat și s-a extins în întreg spațiul românesc. Chipul său, locul atât de clar configurat pe care l-a ocupat în istoria țării noastre și a continentului, a preocupat satornic și, departe de a cunoaște estompări, s-a limpezit tot mai mult, înconfundabil și nepieritor.

În *Cronica rusă de la Hust* se menționează că „a murit Ștefan Vodă, Domnul Moldovei, oștean viteaz ca un al doilea Alexandru [cel Mare]”. La 3 februarie 1531, regele Sigismund al Poloniei îi numea „Stephanus ille magnus” — Ștefan acela, Mare. Prin

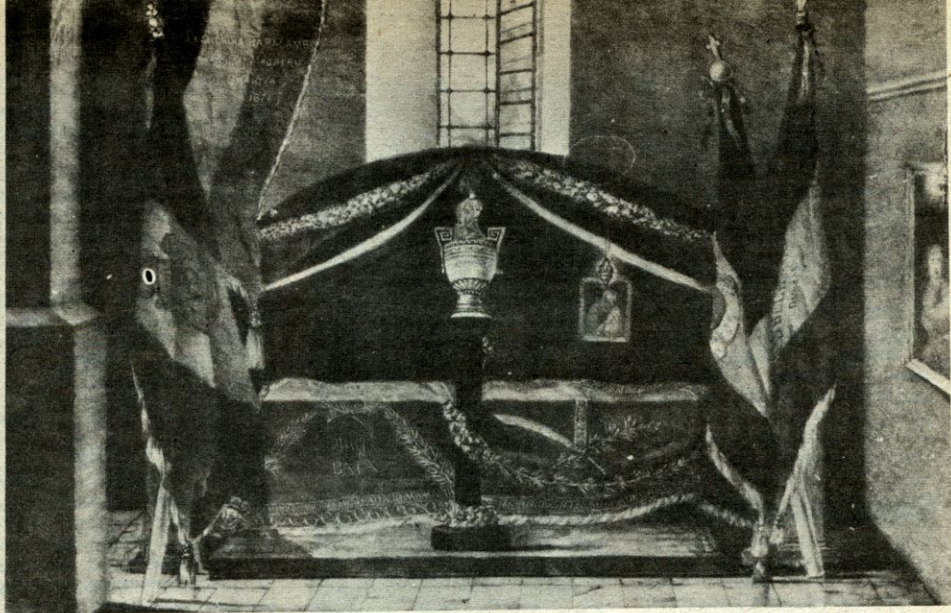
Urna depusă la mormântul voievodului cu prilejul serbărilor din 1871; în p. 3: Ștefan cel Mare într-o litografie de la mijlocul veacului trecut

1563, călătorul Graziani știa că „biriitorul din Codrul Cosminului a fost moldavul rege, neînfricat și neobosit”, iar scriitorul francez Blaise de Vigenère aflase în Moldova că voievodul Ștefan cel Mare a fost „cel mai viteaz și mai renumit comandant de oști din vremea sa, căci a înfrânt lucruri mari împotriva turcilor, ungurilor și chiar a polonilor”.

De o însemnătate deosebită pentru noi sunt mărturiile arhidiaconului catolic din Polonia, Maciej Starykowski, care în anii 1574-1575 a făcut parte din solia trimisă la Constantinopol, trecând prin Moldova și prin Țara Românească: „M-am silit cu stăruință ca, mergând... să nu schimb numai aerul și cerul ci... am descris... toate tradițiile, obiceiurile... și le-am redat întocmai!...”. Despre Ștefan cel Mare a adunat știri de cea mai mare importanță. A

Mormântul de la Putna; desen din secolul trecut

observat că în Moldova, ca și în Muntenia, cu prilejul unor sărbători, la mormintele oamenilor de seamă se istorisesc vitejiile, virtuțile, însușirile principale ale acestor bărbați. La Podu-Inalt, lângă Vaslui, unde Ștefan Vodă a repurtat biruința asupra turcilor în 1475, a văzut și „trei cruci care stau zidite ca semn al acelei biruințe”. Soția cu care călătorea a fost poftită la București la un ospăț dat de domnitorul Alexandru al II-lea. Pe peretele „îatacului” domnitorul a văzut un chip zugrăvit pe lemn, după obiceiul vechi, „arătându-l pe acest voievod Ștefan... șezând cu coroană pe cap...” Despre Ștefan Vodă spune direct: „Acest Ștefan voievod al Moldovei era iscusit și norocos, căci într-un rând a biruit o sută cincizeci de mii de turci, pe lângă alte lupte dese și însemnate cu ei. De asemenea a alungat pe Matias, regele Ungariei cel viteaz, din țara Moldovei și din cea secuiască, nimicind o mare oaste de unguri și răbind pe regele însuși cu trei săgeți, în dreptul orașului Baia, după care izbândă i-a luat și țara secuiască. De asemenea și pe tătari i-a bi-

ruit de câteva ori, de asemenea pe regele Poloniei, Albert, l-a biruit în Bucovina... Orice istoric poate să-l preamărească cu drept cuvânt pentru acest slăvit noroc cu o țară așa de mică”. A fost impresionat de cântecele locului, în care este evocată vitejia voievodului: „Ștefan... a bătut pe turci, a bătut pe tătari, a bătut pe unguri...”, după care, mențiunea cea mai importantă, arătând că moldovenii, „din cauza nespusei sale vitejii îl socotesc ca sfânt”.

In prima jumătate a secolului al XVII-lea, pentru cronicarul moldovean Grigore Ureche figura centrală era Ștefan Voievod. Celebrul portret este fără pereche: „Fost-au acest Ștefan Vodă om nu mare de statu [statură]... întregu la fire, nelenescu și lucrul său știa a-l acoperi și unde nu gândeaî acolo îl aflai... Ce după moartea lui, până astăzi îi zice sveci [sfântul] Ștefan Vodă, nu pentru sufletu, ce este în mâna lui Dumnezeu..., ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carile nimenea din domni, nici mai nainte, nici după aceia l-au ajunsu”. Este

aici cea mai importantă contribuție moștenită din documente și din tradiția orală moldovenească.

În această atmosferă de perpetuă venerare a măritului voievod a apărut în secolul al XVIII-lea acel inegalabil „panegiric”, al cărui autor rămâne pentru noi necunoscut.

Cuvânt de îngropare vechiului Ștefan Voievod a fost tipărit pentru prima oară la Iași, în 1841, de Mihail Kogălniceanu și, recent, în 1990, în revista *Mitropolia Moldovei și Bucovinei*. În adevărate pagini de Sinaxar bisericesc s-a încheiat un poem în proză, închinat Sfântului nostru Ștefan Voievodul. Este preamărit în termeni proveniți din datele istorice și ale tradiției, sunt prezentate faptele și virtuțile domnitorului. Se gloriifică astfel, în plin regim fanariot, domnia luminoasă și pil-duitoare a voievodului Ștefan.

Acest Cuvânt de laudă arată ceea ce este și trebuie să fie mereu Ștefan Vodă, „pildă de îndreptare celor vii”, care „toate lucrările lui cu credința lui Iisus Hristos le-a pecetluit”. Ștefan este comparat cu figuri biblice ilustre: „Ștefan, ca un alt Ma-

caveu, strângea ostașii săi lângă sine și prin singură a lui vitează îndrăzneală și inimile tuturor alina, și de nădejdea biruinței le umplea". Și mai departe: „Acest înalt Dumnezeu, zic, carele vântură ca pleava coroașele împărătilor, iar pre Ștefan, sluga Sa, îmbărbătează inimile norodului celui până la moarte înspăimântat și pune biruința în mâna lui Ștefan...; în mijlocul luptelor, el, ca dinaintea altarului lui Dumnezeu a petrecut". Ștefan Voievod „cuvios și drept se dovedea în viața de fiecare zi, drept judecător, ca ceea ce se cuvine să facă s-a cunoscut. În zilele lui, străbătatea era înădușită și legată, dreptatea săracului cel bogat nu o putea întuneca, cel puternic nu o putea călca... Insuși și până astăzi țara aceasta cu dreptele lui așezări se ține... O, vreme fericită, o, stăpânire minunată, o, țară norocită, unde dreptatea ta nu mai puțin decât domnul stăpânește și unde fieștecarele, rândul său știind din cărarea orânduită nu să poate abate". Pentru toate slăvitele sale fapte, Ștefan Vodă este „în sinurile lui Avraam", este fericit în împărăția lui Dumnezeu, este sfânt: „toate faptele lui Ștefan, ori despre care parte se vor căuta, sunt minunate, toate darurile lui, covârșitoare". Ștefan Vodă a avut „o credință nesmintită, nădejde în Dumnezeu neschimbată, fapte bune necentenite, grijă de sfârșit bun și după lege". Panegiristul termină proiectând aureola asupra părintelui Moldovei: „O, fericit suflet, pentru carele atâtea jărfe se ridică spre iertarea păcatelor și curățit, lângă Mântuitorul Iăcuiești O, pământeau blagoslovit, că așa ai trăit, ca viața aceasta să-ți fie o lesne mijlocire prin care nemurirea să agonisești! O, stăpânitor cuvios, căruia puterea și averea spre împlinirea legii lui Hristos i-au slujit!... Vedeți a lui cuvioșie creștinească! Deșteptăți-vă, stăpânitorii noroadelor, ascultați, îndemnați-vă, urmați!... Cei ce fac faptele legii, trăind și murind întru

Mănăstirea Putna, unde de 490 ani își doarme somnul de veți cel ce a rămas în amintirea românilor drept Mare și Sfânt

Hristos Iisus, se învrednicesc nesfârșitei bucurii, întru a sa cerească împărăției Amin!"

Preamărirea, venerația față de voievodul Ștefan cel drept și sfânt au continuat în timpul ce a urmat, nu vor înceta niciodată, cât va fi sub soare neamul românesc și Biserica sa ortodoxă.

Gheorghe Șincai contura o efigie luminoasă marelui Ștefan Voievod, în episoadele dramatice arătând cum știa să transforme o înfrângere în victorie. Gheorghe Asachi îl consideră pe ilustrul voievod „un luceafăr nemuritor". La 27 decembrie 1848, Costache Negri evoca la Paris „nepieritoarea amintire a marelui Ștefan, zidul creștinătății..."

Cu prilejul unor cercetări arheologice la mormintele voievodale de la Putna, părintele Iraclie Porumbescu, care văzuse cu emoție adâncă cinstitele relicve pământești ale voievodului Ștefan, scrie despre simțămintele puternice trăite atunci, o emoție care chema „națiunea întreagă să simtă... acest moment sacru și maiestuos". Apoi, își exprimă venerația:

„Moldovă, Moldovă, veche și nouă, iată eroul tău, iată părintele tău, iată creatorul cununii tale!"

Venerația și admirația se citesc în versul eminescian: „Ștefan, Ștefan, Domnul sfânt./ Ce nici în ceruri samăn n-are/ Cum n-are samăn pe pământ".

Din venerația adâncă pentru Ștefan cel Mare, Mihai Eminescu și alți tineri de nădejde pentru neamul românesc au organizat cu mari strădanii festivitățile de la Putna din 1871. La vibrantele apeluri ale studenților de la Viena pentru sărbătorea de la Putna, studenții români de la Paris declarau în răspunsul lor că ei văd în personalitatea voievodului Ștefan cel Mare „o figură supremă", deoarece în el s-a întruchipat „concepțiunea unei singure Românii". Organizatorii memorabilei ceremonii de la Putna scriau despre Ștefan Vodă că a fost „cel mai mare apărător al românismului în Orient și al civilizației creștine în secolul al XV-lea. El a înfrânt incursiuni barbare, nu numai spre gloria și fericirea națiunii române, ci și spre binele Europei întregi". Pe frontispiciul arcului de triumf ridicat de ei la intrarea în Mănăstirea Putna strălucea inscripția: „Memoriei lui Ștefan cel Mare, mântuitorul neamului".

Istoricul Dimitrie Onciul de la București spunea atunci, la Putna: „Ștefane, măreață umbră, revărsă lumina ta asupra noastră și asupra neamului tău întreg și spre faptele iubirii de țară, ale iubirii de neam, ale iubirii de lege, virtuți prin care tu strălucești în veacuri". La puțin timp apoi, se făcea un îndemn care a și fost urmat, și va fi mereu urmat acum după recunoașterea deplină a sfințeniei Voievodului Ștefan: „...Ar fi de dorit ca tot românul, cel puțin o dată în viața sa, să meargă la Mănăstirea Putna spre a se închina la mormântul unde zac osemintele acestui mare erou".

Când se împlineau patru veacuri de la trecerea Voievodului Ștefan la cele veșnice, în 1904, la Academia

Română, președintele de atunci, Ion Kalinderu, a rostit *Cuvântul de slăvire*, care, „ascultat în picioare de cei de față, a fost primit cu pioasă emoțiune”. Ziua de comemorare — 2 iulie — a fost atunci numită „o zi sfântă”. Ion Kalinderu arăta în *Cuvântul* său că marele Ștefan Vodă „a fost un erou al creștinătății și al civilizației care atunci renăștea și ne-a arătat la toți drept ceea ce suntem: implinitori ai voinței lui Dumnezeu aici pe pământ...”.

Cu același prilej, episcopul Atanasie al Râmnicului spunea: „Ștefan Vodă este sfânt pentru faptele sale cele mari, pentru smerenia, dreptatea și credința sa... A fost un părinte îndurător dorind fericirea tuturor, însuflețit de credința în Dumnezeu întru toate căile sale, vrednic de dragostea și cinstea tuturor. Deci pentru aceasta l-a numit sfânt. El și-a făcut numele nemuritor și și-a asigurat slava cea veșnică... A urmat Mântuitorului, Care și-a dat viața răscumpărare pentru lume... De aceea petrece acum în locașurile dreptilor și, ca unul ce a slujit Mântuitorului, este cinstit de Tatăl cel ceresc”.

Ca un solemn și pătrunzător legământ suna atunci și cuvântul lui Spiru Haret: „Când inimile tuturor românilor bat împreună, însuflețite la amintirea lui Ștefan cel Mare și Sfânt, să fie legătura care să ne unească pe toți în același gând de iubire de țară și de sacrificiu pentru gloria și țaria ei”.

Profesorul de teologie din Cernăuți, N.T. Tarnavski, mărturisea la Putna în 1904: „Numai Domnul a putut planta în inima lui Ștefan o energie fără seamăn de mare, a putut întări brațul lui cu o putere căreia nu a putut rezista nimeni”.

Ziarul *Epoca* din București scria tot atunci: „De prin toate unghiurile unde se vorbește limba-mumă au venit

[la Putna] în pelerinaj pios nenumărați români, ca să aducă prinosul lor de venerație moaștelor binecuvântate ale lui Ștefan”. La rândul ei, *Tribuna* din Arad, sub titlul *Plecați-vă neamuri...* consemna: „Podoaba neamului nostru, măritul voievod Ștefan cel Bun, Mare și Sfânt, înălțându-se din mormânt după patru sute de ani, primit-a îngenucherea unui neam întreg”.

Când scria paginile închinete cu adâncă evlavie și admirație lui Ștefan cel Mare, Mihail Sadoveanu nu pierdea nici un moment din vedere adevărul conținut în cronicile pe care le cerceta cu cea mai mare atenție. Meditând la episodul cutremurului din Moldova din anul 1471, arăta că „etic, cutremurul din 1471, era tălmăcit de Ștefan Voievod ca semn din partea lui Dumnezeu pentru căderea vrăjmașilor săi cei răi, și ca vestire pentru cei care trebuia să porceadă îndată la fapte... A detunat din fundul pământului și s-a dat zvon în înălțime, pentru ca să nu mai întârzie domnii și împărații, să nu se mai desfrâneze în lene, ci să porceadă împotriva lui Antihrist război pentru credința dreaptă”.

Într-o aureolă de miracol prezintă Nicolae Iorga trecerea la cele veșnice a binecredinciosului Ștefan Voievod: „...Pe mormântul lui a ars atunci, [la îngropare], timp de trei zile și trei nopți, o lumină pe care n-o aprinsese nimeni”.

Principesa Martha Bibescu nota la sfârșitul deceniului al patrulea: „Ștefan este și astăzi în Bucovina stăpânul nețăgăduit al țării. El domnește singur. El se află peste tot. Această prezență prelungită în absență, această viață ce urmează dincolo de moarte...”.

Să mai consemnăm și cele scrise de patriarhul Iustin

Moiescu, în 1966, pe când era mitropolit al Moldovei: „Măritul domn Ștefan cel Mare, care așezase țara pe stâlpii puternici ai biruințelor sale..., își plecase fruntea încoronată de slavă și cinstire înaintea Ziditorului a toată făptura... și s-a purtat ca părinte și frate față de toți cei apăsați de silnicii și împresurați de primejdii...”.

Așa se face că s-a ajuns la canonizarea marelui nostru voievod Ștefan în 1992. ■

STIMAȚI CITITORI

Singura revistă care nu și-a modificat prețul este Magazin istoric.

De la punctul de difuzare de la sediul redacției noastre, str. Ministerului, nr. 2, parter, Sectorul 1, București, puteți procura:

● **exemplare din Magazin istoric: 2, 4-8, 12/1991; 1-12/1992; 1, 3-7, 9-12/1993; 1-4, 6/1994.**

● **Caietul Magazin istoric nr. 1, Ultimele zile ale marelui Ion Antonescu.**

● **Armand Călinescu — Discursuri parlamentare, 2 vol.**

De asemenea, la sediul redacției noastre puteți contracta abonamente, la Magazin istoric pentru anul 1994, cu ridicarea exemplarelor de la sediul redacției sau trimiterea la domiciliu cu achitarea taxelor poștale anticipat.

În culisele

diplomației

românești

și

europene

1932.

ÎMPREUNĂ

CU

NICOLAE

TITULESCU

SAVEL RĂDULESCU

Aproape un an de istorie românească și europeană într-un carnet cu însemnări inedite până acum. Anul — 1932. Autorul notațiilor — Savel Rădulescu (1895-1970; Magazin istoric, nr. 11,12/1992). În centrul acestor relatări — Nicolae Titulescu (Magazin istoric, nr. 4, 6/1992), diplomatul și omul politic român aflat atunci la apogeul carierei sale.

După ce în 1930 și 1931, Nicolae Titulescu fusese ales, de două ori consecutiv, președinte al Societății Națiunilor (SDN) de la Geneva, în 1932 el a fost șeful delegației României la Conferința dezarmării, ale cărei lucrări au început la 2 februarie același an la Geneva și la care au luat parte 61 de state (54 membre ale Societății și 7 nemembre; U.R.S.S., S.U.A., Turcia, Egipt, Costa Rica, Brazilia și Afganistan). Din delegația română mai făceau parte D.I. Ghiha — ministru de externe —, C. Antoniadă, Ioan Petrovici, Savel Rădulescu, Al. Cretzianu, N. Samsonovici, Toma Dumitrescu, V.V. Pella, Edmond Ciuntu, Alexandru Zăuceanu, colonelul Stoicescu, împreună cu alți experți, ale căror nume sunt amintite în jurnalul lui S. Rădulescu.

Pentru N. Titulescu, 1932 este și anul în care își intensifică demersurile în vederea stabilirii unor baze de discuții realiste cu M. Litvinov, șeful diplomației sovietice, în vederea încheierii unui pact de neagresiune între România și U.R.S.S. Cum vom vedea și din aceste însemnări, negocierile româno-sovietice se desfășurau anevoios, punctul nevralgic constituindu-l Basarabia. Într-un memoriu adresat în 1940 regelui Carol II, Titulescu își formula astfel crezul său în ceea ce privea Basarabia: „Pentru ca să se înțeleagă

politica pe care am dus-o trebuie pornit de la ideea că nu trebuie să cerem niciodată Basarabia de la ruși. Aceasta ar însemna că rușii au dobândit-o în mod legal”.

Anul 1932 a fost marcat pentru Nicolae Titulescu și de o intensă acțiune politică internă. În contextul neputinței guvernului Iorga-Argetoianu de a oferi soluții viabile situației economice din țară, acesta a demisionat, regele însărcinându-l pe Titulescu cu formarea unei noi formațiuni guvernamentale. A avut consultări cu șefii principalelor grupări politice, fără însă a se putea ajunge la o unitate de vederi pentru constituirea unui guvern de uniune națională. „Regele — arăta Titulescu într-un interviu publicat în Viitorul din 4 iunie 1932 — m-a însărcinat atunci să realizez o concentrare redusă, cu partidele care ar accepta-o. Partidul Național-Tărănesc, ca și Partidul Liberal de sub președinția lui Gh. Brătianu, m-au rugat cu stăruință să accept și acest al doilea mandat. Am răspuns M.S. regelui cât și partidelor care au făcut apel la mine că sunt recunoscător pentru încrederea ce mi s-a arătat, dar, dat fiind că o concentrare redusă implică alegeri, cu lupte între partide, nu eu, care sunt în afară de partide, sunt cel mai calificat a prezida un asemenea guvern și, în consecință, nu pot primi nici acest al doilea mandat care mi s-a oferit”.

Tot în 1932, la 20 octombrie, Nicolae Titulescu a intrat ca ministru de externe (venind pentru a doua oară în fruntea diplomației românești) în guvernul constituit sub președinția lui Iuliu Maniu.

Însemnările lui Savel Rădulescu — colaborator apropiat al lui Nicolae Titulescu — surprind aceste frământări de pe scena poli-

tică românească sau din lumea diplomatică europeană. Sunt însemnările unui colaborator care îl admiră și îl înțelege pe cel care îl este nu numai șef ierarhic ci și sfătuitor și îndrumător pe întortocheatele căi ale acțiunii diplomatice.

Succint redactate, sub impulsul evenimentului abia consumat, notațiile lui Savel Rădulescu conturează un Titulescu acționând și reacționând în tot firescul personalității sale, bucurându-se atunci când colaboratorii săi înregistrau succese, mahnindu-se atunci când felurite intrigi de partid atingeau interesele țării sau dând cu demnitate ripostă încercărilor de subminare a autorității sale de ministru în capitala Angliei și de trimis al României la Geneva.

Savel Rădulescu era, din 1927, în delega-

ția română de la Geneva, fiind ales, în 1932, președinte al Comitetului tehnic pentru apărarea națională a Conferinței pentru dezarmare. Din 1932, odată cu venirea lui Titulescu în fruntea Afacerilor străine, a fost subsecretar de stat în acest minister, până la îndepărtarea titularului departamentului în 1936.

Însemnările sale inedite — din care reproducem pe cele din anul 1932 — se păstrează la Arhivele Statului din București, în fondul Savel Rădulescu. În transcrierea lor, am păstrat particularitățile stilistice ale autorului, adoptând normele ortografice actuale. Notele de subsol și precizările din paranteze drepte ne aparțin.

Ioan LĂCUSTĂ

1932

24 ianuarie. Fost dimineața conferința lui Manoilescu, Institut social: Politica economică a României în cadrul depresiunii mondiale.

Plecat ora 11 1/2 spre Geneva.

26 ianuarie. Sosit 12.40 Geneva.

27 ianuarie. Vorbit seara cu dl. Titulescu la Londra. Acceptă ca Mihalache să vină să-l vadă după 8 februarie.

28 ianuarie. Venit dimineața Saunders pentru pensiune. Intrat 10 1/2 Consiliu de administrație pensii. Am fost ales iarăși vicepreședinte.

29 ianuarie. Dimineața — după-amiaza în Consiliul de administrație al pensiunelor.

30 ianuarie. Dimineața ultima ședință a Cons. pensiunelor. Dejunat tot Cons. pensiilor la Rapport. După amiază citit George Washington. Seara, cinema cu Blaga.

31 ianuarie. Sosit ora 9 d. Titulescu cu d-na și cu Dinu Buzdugan. Discutat mult cu ministrul. Extrem de amabil, afectuos. Foarte mulțumit de cele ce mi-a spus. Mi-a explicat chestiunea șefiei Partidului Național-Tărănesc. Vizită Argetoianu la Londra.

Măine se întrunește Conferința Micii Înțelegeri la Montreux, D. Titulescu nu e invitat. E posibil?!

¹ La 1 februarie 1932, la Montreux, s-au întâlnit miniștrii de externe ai Micii Înțelegeri în vederea stabilirii

2 februarie. Geneva. Deschiderea Conferinței (pentru dezarmare). Clopote în Geneva. Impresionant.

11 februarie. Tren Geneva-București. Fost dimineața Adunare. Vorbit Litvinoff. Plecat ora 6 cu d. Titulescu, col. Stoicescu și Dinu Buzdugan: Zürich-Viena-București. La gară toată delegația română.

12 februarie. Tren Viena-București. Ajuns ora 3 1/2 Viena. Fost în oraș, luat cafea. Plecat la 6 1/2 spre București. La gară legația română. Culcat foarte târziu. D. ministrul meditat la fixarea punctelor pentru conversația cu regele.

13 februarie. Sosit 6 1/2 gară București. Lume multă. De la gară la palat, unde d. Titulescu a fost primit imediat. Dinat la Palat. Reintors ora 10 1/2 Kiseleff [reședința lui Titulescu].

atitudinii lor în cadrul Conferinței de zărmări, care urma să se deschidă a doua zi la Geneva. Supărat de faptul că Dimitrie I. Ghika, ministrul de externe român, nu l-a invitat la Montreux, Titulescu își dă demisia din postul de reprezentant al României.

În septembrie 1932, Raoul Bossy — ministrul României la Viena — întâlnindu-se cu N. Titulescu în capitala Austriei, nota în însemnările sale: „Titulescu îmi citește textul demisei ce a înaintat lui Carol în februarie 1932, precum și memoriul pe care îl l-a citit el însuși. În acel memoriu se plângea că Ghika nu-l ținuse la curent cu nici o chestiune, nici măcar, după câte spunea, cu dezbaterile Conferinței Micii Înțelegeri de la Montreux, la care se aștepta să fie convocat...” (R. Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol. I, Ed. Humanitas, 1993).

D. Titulescu spus regelui punctele notate (esențialul) și prezentat demisia în scris. Regele l-a rugat să-i dea răgaz până mâine spre a soluționa chestiunea.

D. Titulescu mulțumit. Rezultatul foarte bun: a arătat că nu poate face nici politică externă deoarece e paralizat și că în politică internă s-a vrut a fi exclus (aprilie 1931).

Dinat la Jean [fratele lui S. Rădulescu], apoi la Șoseaua Kiseleff, unde voi dormi cât timp va sta d. Titulescu.

14 februarie. Venit dimineața Potărcă. Dl. Titulescu dejunat la rege, care l-a însărcinat să facă sondajul pentru guvern național sau de concentrare. D. Titulescu n-a acceptat să facă guvern, însă a promis că va lua contact cu partidele.

A fost la lorga, Argetoianu, Mironescu, Duca. Venit seara Lugoșianu.

15 februarie. Venit dimineața Mihalache. D. Titulescu dejunat la Argetoianu. După amiază venit Iunian.

16 februarie. Venit dimineața generalul Amza. Discutat chestia militară. Maniu sosit în București și luat contact cu d. Titulescu.

Lucrat la Ministerul de finanțe cu Brătrescu, gen. Dorobanțu referitor bugetul armatei. Surprins de erorile făcute.

17 februarie. Fost dimineața ministrul armatei, Amza. Discutat chestia dezarmarea și bugetele. Maniu

dejunat la d. Titulescu. Venit col. Atanasiu de la St. Major. Discutat planul St. Major.

Venit mareșalul Averescu.

18 februarie. D. Titulescu continuă a vedea pe toți șefii de partide și oamenii politici importanți.

Lupu dejunat la d. Titulescu.

Dinat la Madgearu cu d. Titulescu, Maniu, Vaida, Mironescu, Popovici, Lugosiianu, Gafencu, Mihalache, Potârncă, Precup, Ioanițescu, Mirto.

Discuție interesantă după masă. Mihalache pentru stat în rezervă. Lipsa de program și de soluții urgente (comasarea datoriilor, lefuri neplătite).

Maniu lung discurs pentru luptă, căci altfel autoritatea statului e compromisă. Lansă invitația ca d. Titulescu să accepte șefia.

D. Titulescu răspuns magistral. Nu acceptă șefia căci nu poate pecetlui plecarea lui Maniu. În locul unei formule de substituție. Titulescu lui Maniu, d. Titulescu crede în formula Maniu și Titulescu.

D. Titulescu dinat la Stelian Popescu. Discuție amuzantă cu Preziosi [ministru Italiei], care a fost pus la locul lui.

20 februarie. Lungă întrevvedere Maniu, Titulescu, Mihalache, la Mihalache acasă. Mihalache cinstit ca întotdeauna.

D. Titulescu fost la rege 3 1/2. Ghika și-a pus demisia la dispoziție. D. Titulescu nu voeste să-l scoată. Regele va rechema pe Ghika. Făcut cunoscut regelui că partidele nu prea voesc concentrare.

În rezumat: liberalii primesc concentrarea; Maniu nu e pentru aceasta, totuși dă concursul d-lui Titulescu și numai d-lui Titulescu. Maniu preferă ca dl. Titulescu să guverneze cu Partidul Național-Tărănesc, pe care îl pune la dispoziție. Dl. Titulescu dinat la Duca.

21 februarie. D. Titulescu dejunat la Argetoianu. Seara dinat 24 persoane la Kiseleff; Sever, gen. Antonescu, Tabacovici, Nenițescu, Iorga etc.

22 februarie. București-Genova. Dimineața mouventată

Marele diplomat român (în p. 8 fotografie din mai 1932) împreună cu Stresemann (x) și Savel Rădulescu (xx) în 1928 la San Remo.

[agitată] ca în ziua plecării. Făcut câteva fotografii în salonul d-lui Titulescu. Dejunat la Jean. Trecut pe acasă la mine, apoi Șoseaua Kiseleff și gară.

Lume multă la gară. D. Titulescu dat declarații presei, foarte bune.

D. Titulescu dejunat la rege, care i-a făcut cadou o tabacheră de aur. D. Titulescu făcut scrisoare regelui prin care cere să fie informat de toată corespondența Ministerului [de externe].

Regele a aprobat și pus re-

I.G. Duca

oluția ca ministrul de externe să execute.

24 februarie. Schimbat trenul la Zürich, unde stat 3 ore. Ajuns Geneva ora 8.15. La gară toată delegația română.

25 februarie. Dimineața Comisia generală. După masă, Comisia generală: crearea comisiunilor.

D. Titulescu, deși de-abia sosit, a intervenit activ în discuție cu autoritatea-i cunoscută. Grație d-sale a putut trece instituirea Comisiei politice, propusă de Tardieu, deoarece la început nu era favorabil privită și numai după intervențiunea d-sale s-a schimbat atmosfera.

27 februarie. Montreux. Dimineața comisii pentru alegerea președinților. Ora 6.10, plecat auto Montreux, cu d-na Titulescu, Gigi Nenișor, Dinu Buzdugan. D. Titulescu plecat cu trenul.

1 martie. Geneva. Lucrat dimineața. Dejunat cu d-na și dl. Titulescu, d-na și d. general Samsonovici, C. Antoniadă.

După masă fost la Annelly, cumpărat un tablou de Bergen, 700 franci francezi la un anticar.

[La] 6 1/2 reuniunea delegației la d. Titulescu. Lucrat apoi documente Stat Major.

2 martie. Lucrat dimineața. Căutat documente și lucrat dezarmare.

Venit dimineața generalul Samsonovici să mă vadă. Discutat chestiuni militare și chestiunea armamentului.

3 martie. Fost dimineața Assemblée extraordinară ce se deschide astăzi referitor la conflictul sino-japonez. Boncours discurs teatral.

Fost seara concert Rubinstein. Cântă foarte bine lucrurile forte. Cântat admirabil la Grande Polonaise de Chopin: emoționant.

4 martie. După-amiază Assemblée. La 6 1/2 întrunirea delegațiunei române. Discutat răspunsurile la chestionarul întocmit de Beneș ca raportor general.

D. Titulescu primit astăzi rapoartele Ghika privitoare la Mica Înțelegere [de la] Montreux trimise la București și conversația cu Tardieu a lui

Ghika din timpul lipsei d-lui Titulescu din Geneva. Despre aceasta Ghika nu a vorbit nimic d-lui Titulescu.

E posibil ca Ghika să facă asemenea lucruri, el care a fost numit secretar general, ministru la Roma și ministru de externe numai și numai prin d. Titulescu? E trist!

5 martie. Dimineața lucrat acasă. Ghika a fost decorat cu cordonul „Legiunii de onoare”.

7 martie. La 3 1/2 în audiență d. Titulescu rostit discursul său. Magistral de bine. Fără a supăra pe japonezi sau pe chinezi, a fost până astăzi cel mai mare discurs și cel mai bun.

Introdus chestiunea pactului Kellogg-Pactul SDN, art. 10, în ce privește inviolabilitatea, ceea ce e țepa noastră în ce privește Basarabia și în același timp place chinezilor. Introdus, de asemeni, chestiunea respectului scrupulului al tratatelor, ceea ce e țepa noastră iarăși și ceea ce mulțumește Japonia¹.

Aflat în ascensor de la Paul-Boncour că Briand a murit. Suspendarea ședinței după discursul lui Titulescu în semn de doliu pentru Briand.

9 martie. Reîntors acasă găesc o scrisoare de la Frus (SDN secția dezarmare) care m-a căutat în lipsă cu rugămintea de a telefona urgent. La telefon m-a întrebat dacă accept a fi vicepreședinte al

Al. Vaida Voevod

Comisiunii [pentru cheltuieli].

Întrebat d. Titulescu care nu numai că a aprobat, dar a insistat să primesc.

Foarte mișcat de bucuria ce a avut dl. Titulescu la această veste. Ceilalți...

Poate mama, tata, Jean și Nicușor [frații lui S. Rădulescu] se vor bucura.

10 martie. Ședință Comisie cheltuieli. Ales vicepreședinte. Mulțumit Comisiei pentru alegere, apoi luat loc pe banca Biroului. D. Titulescu extrem de mulțumit. Foarte mișcat.

11 martie. La 11 Assem-

C. Argetoianu

¹ Între 3 și 11 martie 1932, Adunarea Extraordinară a SDN a dezbătut problema conflictului chino-japonez. În cuvântarea sa, Titulescu a expus „principiile călăuzitoare ale oricărei soluții viitoare” a conflictului: încetarea imediată și definitivă a tuturor ostilităților, încheierea unui armistițiu fără condiții politice și care să asigure liniștea necesară tratativelor; aplicarea integrală a articolului 10 din Pactul SDN, care prevedea respectarea integrității teritoriale a statelor și asistență pentru un membru al SDN victimă a unui atac extern etc.

La 11 martie Adunarea Generală a votat o rezoluție ce se inspira în mare parte din ideile susținute de Titulescu (și acceptate atât de reprezentanții Chinei cât și ai Japoniei), diplomatul român intervenind, de altfel, și personal pe lângă Joseph Paul-Boncour și Ed. Beneș, însărcinați cu redactarea acestei rezoluții.

blée. 12.30 biroul Comisiei cheltuieli. Lucrat până la 1.30. Dejunat cu toată delegația la dl. Titulescu în salon.

D. Titulescu plecat la Montreux. Buzdugan plecat Paris pentru înmormântarea unui prieten decedat în urma unui accident auto. Cu același tren plecat multă lume pentru funeralii Briand.

16 martie. Ședință Comisiei cheltuieli. Am fost ales președinte al Comitetului de 12 pentru chestiuni tehnice.

18 martie. Întrunire Comitet ora 11. Ora 5 [17] Comitet până la 8. Terminat formularea chestionarului ce urmează a fi trimis tuturor statelor referitor la sistemul bugetar în vigoare.

Venit la 10.30 reprezentantul sovietic spre a-mi anunța că nu poate veni la Comitet, plecând la Berlin.

19 martie. Geneva-Taormina. Fost dimineața la secretariat. Făcut bagaje, lăsat corespondența.

Plecat seara 10.30 via Roma-Napoli-Taormina [Sicilia].

Trimis scrisoare Brătescu [ministru de finanțe] referitor informații bugetare și „releve type” cerut de Conferința dezarmării.

21 martie. Sosit ora 10.00 la Sf. Jean. Traversat cu fery-boat la Messina (întreg trenul pe fery-boat). Sosit Taormina 12.00. Descins la hotel San Domenico. Un fost convent [mănăstire]. Partea veche a hotelului cu culoare de mănăstire f. frumoasă.

[S-a întors pe 6 aprilie la Geneva, după călătoria din Sicilia.]

19 aprilie. Comitet după-amiază. Nu am putut să mă duc la Comisia generală. D. Titulescu a făcut intervenție extraordinară. Se bucură aici de o formidabilă autoritate. Și e atât de clar, atât de precis. Ce model extraordinar de om politic! Sunt mulțumit și mândru de a avea astfel de patron!

21 aprilie. Comitet dimineața și după-amiază.

Obosit: 2 ședințe pe zi și mereu să inventezi formule sau texte devine obositor.

26 aprilie. Ora 11. Preziată Comisiunea de cheltuieli

pentru apărare națională. Făcut lung expozeu și răspuns apoi la toate întrebările puse. Mi-am reamintit de timpul când trebuia să răspund la examen. Cred că am prezidat bine; personal, f. mulțumit.

D. Titulescu mi-a telefonat de la Montreux dimineața spre a-mi spune că e alături de mine. M-a mișcat f.f. mult.

27 aprilie. Ieri noapte, 0.27, sosit d. Titulescu cu Mihalache și Madgearu.

D. Titulescu m-a chemat dimineața să mă felicite pentru discursul de ieri, pe care l-a văzut în *Jurnal oficial*.

29 aprilie. Cunoscut Lunacharsky. Vorbit 1/2 oră cu el chestii afară de politică. Mi-a scris o scrisoare pentru a prezenta documentarea. I-am răspuns în scris în calitate de președinte.

30 aprilie. Plecat cu Mihalache ora 1 Montreux.

Fost seara Lausanne pentru înviere la biserica franceză cu Mihalache, Buzdugan, d-na Titulescu. Ciocnit apoi ouă roșii.

15 iunie. Telefonat ora 10 1/2, ora 3, ora 5, București. În sfârșit găsit d. Titulescu ora 6.45. Comunicat informații asupra Conferinței [de la] Lausanne¹ și dezarmării.

Plecat 7 1/2 cu Buzdugan la Lausanne.

16 iunie. Lausanne. Conferința deschis ora 10.00. Președinte ales — Mac Donald. Motta deschis conferința. Mac Donald discurs interesant, substanțial și rostit cu convingere.

Jucat tenis 5-6.

Sosit d-na Titulescu ora 8.00 de la Geneva.

17 iunie. Conferința ora 10. Vorbit Mac Donald spre a anunța declarația puterilor invitate. Cerut scuze ziariștilor că nu li s-a comunicat mai înainte. Seara, micile pu-

teri au anunțat în același timp fără a se scuza!

Marincovici (Iugoslavia) încercat să ia cuvântul dar a fost întrerupt de Mac Donald. Apoi în ședința privată au luat cuvântul: von Pappen, Herriot, Neville Chamberlain.

18 iunie. Seara mare serbare cu foc de artificii pe lac în onoarea Conferinței.

De la Geneva aflu că România a cerut expertiza la SDN.

D. Titulescu a plecat [de la București] cu Simponul de azi.

20 iunie. Dl. Titulescu s-a oprit noaptea la Montreux. Sosit [la Lausanne] la 1 1/2. D. Titulescu văzu după-amiază pe Herriot.

Impresionat de chestiunea neplătirii salariilor la funcționari.

Discutat politică cu d. Titulescu. Duca n-a voit concentrarea, deși i-a făcut ofertă extraordinară de bună pentru dânsul. Apoi d. Titulescu a văzut pe ceilalți șefi de partide fără a le face propuneri.

G. Brătianu a refuzat a intra în guvernul Vaida, deși i se dase Ministerul de externe.

Prea multă politică. E o crimă că nu s-au unit în aceste momente grele.

22 iunie. Terminat raportul lui Rist². Tristă impresiune. Cum de timp de 3 ani nu s-au văzut neregulile contabile când Auboin era în țară și în 15 zile Rist a putut face atâtea constatări triste!

Curios! Nu-i oare alta cauza: dorința de a se scăpa de ajutorul dat României sau dorința politică de a răsturna guvernul. Trist de ambele cauzuri.

D. Titulescu era furios.

10 iulie. Lausanne. Plecat

ora 12 1/2 Montreux.

Dl. Titulescu bolnav (abces în ureche), îngrijat.

11 iulie. Geneva. Dejunat cu Frus. Discutat lucrările Comitetului. Văzut la 12 1/2 Massigli [Franța]: chestiunea pact U.R.S.S.

12 iulie. Discutat cu Massigli formula pact, neagresiune cu U.R.S.S. și chestiunea limitării bugetare.

13 iulie. Dejunat la Modzelski [reprezentantul Poloniei] cu Paderewski, Zaleski [ministru de externe al Poloniei]. Emoționat de a vedea și vorbi mult cu Paderewski: extrem de vioi cu toți cei 72 ani.

Ora 3 1/2-6 — prezidat Comitet tehnic, programul de lucru. Văzut ora 7 Zaleski, chestiunea pactului cu U.R.S.S. Vorbit cu d. Titulescu Montreux. Văzut ora 8 Massigli.

14 iulie. Ora 5, prezidat subcomitet B și C (protocol Franța). Vorbit cu d. Titulescu la telefon. Văzut ora 8 Massigli.

15 iulie. Venit ora 10.15 Jaquet [Franța] spre a mă întreba dacă în adevăr sunt nemulțumit de Comitet, așa cum am avut aerul s-o spun în ședința de ieri când am arătat că intră în prea multe detalii.

Venit ora 12 ministru polon Schaezel spre a-mi vorbi de tratativele lui Zaleski cu Litvinoff. Mi-a propus un text în care să nu mai fie vorba decât de „litigii” fără a specifica litigiu teritorial. Refuzat categoric. Litvinoff a refuzat textul propus de Massigli: „Teritoires sur l'autorité des parties contractants au moment de la signature”.

16 iulie. Văzut ora 1 Massigli. A văzut pe Litvinoff care a refuzat propunerea de text.

Plecat ora 4.40 Montreux cu Buzdugan. Dejunat cu d. Titulescu și Buzdugan. D. Titulescu mai bine; îngrijorat de ureche.

18 iulie. Dejunat la N. Titulescu cu Schaezel. Discutat formule pact neagresiune U.R.S.S.

Văzut Schaezel ora 7.45 care mi-a transmis altă formulă pentru pact U.R.S.S. ■

¹ Între 16 iunie și 9 iulie 1932, la Lausanne a avut loc conferința privind reparațiile germane. Șeful delegației române a fost Alex. Zeceanu. Conferința a pus capăt amânării plăților datorate de Germania prin repetațiile lor tergiversări. În total, România a primit în contul reparațiilor 4 828 506 154 lei, plus 471 997 756 provenind din restituții și lichidarea bunurilor inamice, în timp ce pierderile suferite se ridicau la 31 miliarde lei aur.

² La 22 mai 1932, Charles Rist — șeful unei delegații de economiști francezi veniți în România (la solicitarea guvernului de la București) să studieze situația economică a țării și să propună măsuri pentru redresarea acesteia — a dat publicității *Raportul* asupra celor constatate. Se propunea o „reformă profundă”, prin stabilirea bugetului, perceperea și urmărirea impozitelor, reducerea salariilor, mărirea dărilor etc. Rist propunea, de asemenea, încheierea unui acord de colaborare tehnică între România și Societatea Națiunilor.

„Cele mai alese aptitudini militare”

S-a născut la 13/25 decembrie 1898, la Călărași. Tatăl, Gheorghe, și mama, Maria, erau țărani săraci. A avut doi frați, Vintilă și Gheorghe, ambii ofițeri. Vintilă, deblocat în 1946, a fost arestat în 1951 și condamnat la 15 ani muncă silnică pentru „uneltire contra ordinii sociale”. Constantin a urmat școala militară, ieșind sublocotenent în 1917. A fost repartizat la Corpul moto-militar, cu care a luat parte la campania armatei române din vara anului 1917, pe frontul din Moldova. A participat și la ofensiva de pe Tisa, din vara anului 1919. La 1 octombrie 1919 a fost mutat, cu gradul de locotenent, la Școala Militară de Educație fizică, unde și-a desfășurat activitatea timp de șase ani. A fost detașat, la 10 mai 1925, la Școala Militară de Infanterie-Administrație, cu gradul de căpitan. În anul 1933 a fost mutat la Marele Stat Major, ca șef al Biroului Adjutantului, până în 1936. La 1 octombrie același an — la intervenția unor prieteni din Marele Stat Major — a fost transferat la Secretariatul general al Serviciului Secret de Informații al Armatei de Uscat (sub această titulatură funcționa S.S.I. în acel moment). În scurtă vreme a ajuns șef al Frontului de Est, din cadrul Diviziunii I-a, informații externe, funcție în care a rămas trei ani. În această calitate, a fost trimis în februarie 1937 la Berlin, pentru a face schimb de informații cu serviciul omolog al armatei germane în problema armatei sovietice și a pericolului ce se contura dinspres Est.

L-a cunoscut pe Mihail Moruzov la 1 noiembrie 1936, „în momentul când a avut loc prezentarea de mutare din Marele Stat Major în Ministerul Apărării Naționale (Serviciul secret) în prezența d-lui secretar general al Ministerului”.

Despre șeful de atunci al

S.S.I., Constantin Ionescu declara, la 19 decembrie 1940, unei comisii de anchetă ce analiza activitatea lui Moruzov: „nici un fapt nu m-a determinat vreodată să pot trage concluzia că Moruzov ar fi servit și interese străine... Totuși, am făcut remarca, pe care am înfățișat-o lui Moruzov și colaboratorilor mei, că cea mai mare parte a informațiilor privitoare la U.R.S.S. care veneau de la «Agentura Paris», fiind scrise în limba rusă veche și deci provenind, probabil, de la o organizație de ruși albi, aveau de multe ori un caracter tendențios. Desigur că asemenea informațiuni n-au fost exploatare, iar Moruzov n-a obiectat niciodată”. Iar la 14 martie 1941 adăuga: „În general, Moruzov era informat în mod aproape mulțumitor, mă refer în special la informațiile privitoare la Est, care erau difuzate de Frontul pe care îl conduceam. Majoritatea surselor însă erau necunoscute și nici nu s-au adus în arhiva Serviciului rapoartele acestor surse... Moruzov nu a format elemente care să îl ajute și, eventual, să-l poată înlocui... Faptul că Moruzov și-a stabilit locuința alături de Legația sovietică îl consider ca săvârșit fie ca provenind dintr-un sentiment egoist, fie ca urmare a presiunii din partea femeii cu care trăia de a achiziționa o casă foarte scumpă, deoarece nu este admis ca un șef al unui serviciu de informații să neglijeze pericolul pe care îl prezintă o atât de mare apropiere de Legația sovietică. I-am și atras atenția, direct și fără menajamente, asupra acestei chestiuni, însă nu cunosc din ce motiv nu a dat urmare acestei sugestii. Nu aș putea însă afirma că scopul stabilirii locuinței sale lângă Legația sovietică ar fi fost ca Moruzov să fie într-o legătură criminală cu membrii acestei Legații, deoarece consider că în cazul când ar fi intenționat să aibe asemenea legături, nu acesta ar fi fost sistemul cel mai nimerit”. Cert este că Moruzov a avut încredere în el, trimițându-l

într-o misiune strict secretă la puțină vreme după ce venise în cadrul Serviciului.

Raporturile cu Eugen Cristescu (*Magazin Istoric*, nr. 6-9/1992), devenit din noiembrie 1940 șeful Serviciului Special de Informații, au fost cel puțin normale. Calificatiile acordate îl caracterizau pe maiorul Ionescu ca având „cele mai alese aptitudini militare... Inteligență vie, judecată profundă... Cultura sa generală foarte frumoasă a determinat ca în cadrul Serviciului să i se încredințeze conducerea uneia dintre cele mai grele secții”. Același aprecieri pozitive le formula și într-o declarație dată după arestarea sa: „Un ofițer foarte bun, muncitor, foarte corect și care nu a depășit niciodată instrucțiunile de colaborare ce le avea. A fost cel mai bun ofițer «de concept» dintre toți câți i-am avut la S.S.I.”.

În vremea războiului, maiorul Ionescu a condus într-adevăr, una dintre cele mai grele secții, cea de relații externe, denumită apoi Secția „G”, pentru că relațiile oficiale se reduceau practic la cele cu Abwehr-ul. În septembrie 1940 — devenise între timp locotenent-colonel — a fost chemat să participe la întrevvederea dintre Antonescu și Canaris, împreună cu maiorul Stransky (*Magazin Istoric*, nr. 6/1993). Li s-au transmis instrucțiuni precise privind modul cum trebuie să țină legătura. După izbucnirea războiului, Ionescu a fost detașat la Eșalonul operativ al S.S.I., care însoțea Marele Cartier General al trupelor române. A rămas efectiv în zona frontului până în noiembrie 1941. În perioada respectivă, în colaborare cu serviciul de informații al armatei germane, a organizat și condus centrele speciale informative și contrainformative instalate până pe linia frontului.

În opinia unor colegi — ale căror declarații ni s-au păstrat — el era un om vândut germanilor, secția pe care o conducea, cu indicativul „G”, fiind numită și „T”, de la trădare. Astfel, Constantin Io-

nescu era acuzat că îl spiona și pe șeful său, Eugen Cristescu, raportând nemților orice mișcare a acestuia. I se reproșa și prietenia cu Stransky, reprezentantul Abwehr-ului, „fiind văzuți în continuu nedespărțiți și făcând chefuri și beții până la orgie cu vinuri aduse din Franța învinsă de nemți”. Se mai spunea că dispuneau de mari sume de bani, pentru că Ionescu îl trecea pe listele sale de plată pe „Sandu” (indicativul maiorului german), iar acesta pe Ionescu. Există și declarații din care rezultă că maiorul Ionescu a fost cel care i-a trimis, în septembrie 1940, lui Moruzov — aflat în Italia, la o întrunire cu Canaris și generalul Mario Roatta, șeful serviciului secret al armatei italiene — telegrama care l-a readus în țară, pentru a fi arestat și executat apoi, la Jilava. Eugen Cristescu l-ar fi ținut în serviciu, deși cunoștea toate cele mai de sus, doar pentru că era protejatul germanilor și nu avea de ales. Ionescu le-ar fi divulgat nemților tot ce a reușit să afle despre încercările lui Cristescu de a stabili legături cu aliații în Turcia. Era comparat cu locotenent-colonelul Proca¹, șeful Secției V contra-sabotaje, un fanatic adept al național-socialismului, Micandru fiind considerat doar un oportunist „gata să se vândă oricui va da mai mult și cui îi va garanta pentru mai mult buna sa stare”. Evident, toate cele de mai sus trebuie privite cu rezerve. Sunt declarații date după 1944, când autorii lor căutau să se disculpe cât mai mult, aruncând vina pe oricine altcineva. Cine era mai bine „plasat” decât omul de legătură al S.S.I. cu Abwehr-ul? Cum să-ți închipui că lucrase atâția ani cu germanii și nu fusese cumpărat de aceștia?

Sigur, au fost și declarații favorabile lui (am citat-o deja chiar pe cea a șefului său, Eugen Cristescu). Astfel, inginerul Haralambie, din cadrul S.S.I., declara că l-a cunoscut din anul 1939, când i-a devenit șef la secția de legătură cu serviciile de informații străine. El îl considera un „ofiter de stat major cu o inteligență vie și pregătire profesională din cele mai bune; a devenit încă de la sosirea lui în Serviciu unul din cei mai intimi colaboratori ai lui Moruzov, fiind însărcinat de acesta cu misiuni delicate”.

Reangajat la 23 august 1944

Foarte interesantă este și o Notă din 4 iulie 1947, elaborată de S.S.I. în contextul implicării lui Constantin Ionescu, în contumacie, în procesul de la Iași, pentru condamnarea autorilor pogromului antievreiesc din 1941. În respectivul document se arată că el îndeplinise în fruntea Secției III „G” doar atribuțiile normale de serviciu, că nu desfășurase nici o activitate în interesul germanilor și se excludea categoric orice implicare a lui în masacrele de la Iași, zonă unde nu putea să se găsească în acele zile. Într-o altă Notă, cu destinație internă, se prezentau și persoanele (cel puțin o parte) care întrețineau o adeverată acțiune de „defăimare” la adresa lui: soția, care avusese numeroase aventuri extraconjugale și vânduse din casă toate lucrurile, după ce soțul fusese ridicat, „cât și foste cadre din S.S.I., care încercau să-și acopere neglijențele săvârșite în depistarea la timp și informarea autorităților de stat despre ceea ce se pregătea la Iași. Să mai notăm și faptul că unul dintre cei mai înverșunați acuzatori ai lui recunoștea totuși că în martie 1941, folosindu-se de legăturile ce le avea printre germani, a intervenit energic pe lângă Gestapo pentru ca acesta să nu îl mai suprave-

gheze pe Traian Borcescu (*Magazin istoric*, nr. 6-8/1993), suspectat pentru legăturile sale cu cercurile filo-angloze. Foarte interesantă a fost evoluția lui Constantin Ionescu în preajma și imediat după 23 august 1944. La începutul lunii, împreună cu locotenent-colonelul Ernescu, s-au deplasat la Geoagiu, unde se afla dislocată arhiva Serviciului. I se punea în seamă și distrugerea unor documente de la locuința lui Gheorghe Cristescu. La 31 iulie 1944 însă, i se aprobase deja trecerea în rezervă prin demisie, cu gradul de locotenent-colonel. La 11 august 1944, Eugen Cristescu semna o adresă către Ministerul afacerilor străine, prin care cerea eliberarea unui pașaport diplomatic pe numele Constantin Ionescu, cu vize pentru Ungaria, Germania, Franța și Spania. Tot directorul general al S.S.I. cerea rechemarea vice-consulului Dăscălescu, începând cu 1 septembrie, și numirea în locul lui a lui Constantin Ionescu; în cazul în care consulatul din Barcelona nu funcționa, urma să fie numit la Madrid. Nu a mai apucat să plece la post. După 23 august, a fost văzut la barul Athénée Palace, în compania unor agenți anglo-americani, între care era menționat și numele lui „Gibson [agent al Intelligence Service, corespondentul la București al ziarului britanic *The Times*] și alții, cunoscuți ca având un trecut de activitate anti-sovietică”.

Prin Decizia nr. 50, începând cu ziua de 23 august 1944, a fost angajat temporar în S.S.I., ca referent tehnic diurnist, retribuit cu 37 500 lei, cu vechime de la 1 august 1944. Era trecut pe statele de plată cu numele de G. Iorgu. Prin Decizia nr. 72/1 octombrie 1944, a fost licențiat din Serviciu, pentru economii bugetare. La sfârșitul lunii martie 1945 locuia încă în strada Nouă nr. 8, din cartierul Drumul Sării. În martie anul următor, apare menționat ca făcând parte din organizația „Mișcarea națională

¹ Proca Alexandru era șeful secției contra-sabotaj. Eugen Cristescu spunea despre el: „Vorbea limba franceză suficient, iar limba germană la perfecție și era unul dintre cei mai buni redactori în limba germană. Totdeauna însoțea pe Antonescu în voiajurile la Hitler și el redacta și traducea memoriile ce se depuneau acolo”.

de rezistență" fiind subșef al Secției Tehnice, cu sarcina de a procura armament și muniții. Activa sub numele de Ionel Popovici. A controlat mai ales depozitele din zonele Bran și Timișul de Jos. Prin adresa nr. 80/1946 a Tribunalului Militar al Poporului, se cerea urmărirea, prinderea și trimiterea lui în judecată. La 8 iunie i se făcea o percheziție domiciliară. În 1949 era deținut la Aiud, condamnat la muncă silnică pe viață pentru crimă de război (masacrele de la Iași). Era notat ca având o comportare rea. La 28 iunie 1949, era cerut de către Direcția V din Direcția Generală a Securității Statului, cu ordinul nr. 5/75.153. De acolo a mers la S.S.I., unde fusese cerut cu adresa nr. 285/2 iulie 1949. Din acel moment, traseul lui este mai greu de urmărit. Era căutat la M.A.I. — Serviciul Penitenciarelor și la Direcția Lagăre și Colonii de Muncă, dar nu apărea în nici o evidență, cum că s-ar fi aflat acolo. Am mai găsit doar un Certificat de deces, eliberat de Statul Popular al Comunei Jilava, raionul Nicolae Bălcescu, cu nr. 28/13 iulie 1950, pe numele Constantin Ionescu, colonel, strada Nouă, nr. 8, București, în vârstă de 52 ani, mort în aceeași zi în penitenciarul Jilava, moarte verificată de medicul penitenciarului.

Din documente rezultă că nu a avut copii. A fost decorat cu Medalia Comemorativă 1916-1918 cu Baretă Dobrogea, la 7 iulie 1918, cu Medalia Victoria, la 21 iulie 1921, cu Steaua României, clasa IV, cu spade și panglică, la 27 februarie 1942, Vulturul german clasa I, în grad de comandor, la 4 februarie 1941 și clasa I cu spade, la 5 ianuarie 1942, în fine, în timpul vizitei făcute în Germania, împreună cu Gheorghe Cristescu, în martie 1943, a primit și Crucea de Fier, clasa II. Acesta a fost deci Constantin Ionescu-Micandru (acesta din urmă era numele lui conspirativ, cu care semna uneori documentele) omul însărcinat de Mihail

Moruzov, în februarie 1937, ca împreună cu Nicky Ștefănescu¹ să stabilească primul contact pentru schimb de informații cu Abwehr în problema sovietică.

În vizită la Gestapo

Despre vizita la Berlin ni s-au păstrat două mărturii: o Notă redactată de Nicky Ștefănescu atât în manuscris, pe hârtie cu antetul Hotel Central-Berlin, cât și un exemplar dactilografiat, semnat N.S., și o *Dare de seamă asupra călătoriei făcute la Berlin între 12 și 24.02.1937*, redactată și semnată de maiorul Constantin Ionescu-Micandru. Cea din urmă, mult mai amplă și mai precisă, cum îi stă bine unui ofițer de carieră. Aflăm când și la ce oră au plecat din București (12.02.1937, ora 13.30) și când au ajuns la Berlin (13.02.1937, ora 20.30, era o zi de sâmbătă). Delegația, condusă de N. Ștefănescu mai cuprindea și doi căpitani ingineri, căci scopul oficial era procurarea de apa-

ratură pentru S.S.I.

Luni, 15 februarie, N. Ștefănescu a stabilit legătura cu maiorul dr. Krienitz, în baza unei înțelegeri prealabile cu Legația germană din București. „Un om foarte distins, făcând parte din înalta societate prusacă de aici. Este ajutorul amiralului Canaris, șefu Secției a II-a din M[are]le St[ate] M[ajor] german, deși nu este decât maior și nu face parte din partid. Se spune că are acces la Göring, și Blomberg unde alții nu pot intra”. În continuare, munca a fost astfel compartimentată: Nicky Ștefănescu a făcut schimb de informații pe probleme politice (organizarea Cominternului, „provocările sovietice”) cu șeful Secției C.I. din Abwehr. El a făcut și o vizită la sediul Gestapo-ului, împreună cu cei doi căpitani, unde au fost primiți de dr. Best, șeful regiunii Berlin, fiind impresionat și de dotările instituției, dar și de faptul că „lucrurile sunt astfel organizate încât pe săli nu vezi pe nimeni; nici funcționari și nici uși”. Dr. Best i-a invitat la masă, în sediul Gestapo-ului, exprimându-și satisfacția pentru acest început de colaborare, având în vedere că România avea frontieră comună cu U.R.S.S. La rândul său, Nicky Ștefănescu le-a ținut gazdelor o expunere despre istoricul, organizarea și modul de acțiune al Kominternului.

La rândul său, Micandru s-a întâlnit cu maiorul Froelich, specialist în problemele armatei roșii și ulterior cu alți doi ofițeri de aviație, al căror nume nu îl indică. S-a făcut un intens schimb de informații, rezultând că, în general, informațiile Abwehr-ului corespundeau cu cele ale S.S.I., „ceea ce a demonstrat buna credință și seriozitatea schimbului de informații pentru ambele părți”. Ofițerul român a obținut în plus față de ceea ce știa deja denumirea și dislocarea tuturor unităților neindivizionate ale Corpurilor de Armată, organizarea de detalii a unei divizii moto-mecanizate, compunerea organică detaliată a fiecărei

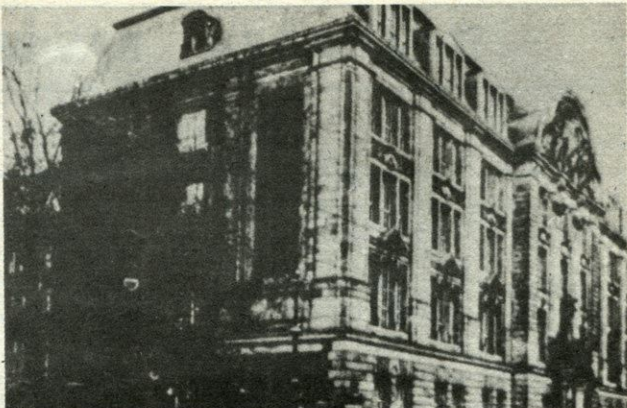
¹ S-a născut la 20 septembrie 1896, la Galați. Era fiul lui Grigore și al Elisei Ștefănescu. Tatăl era ofițer, mama casnică. Un om de statură potrivită, robust, cu o privire energică, și-a făcut studiile la Liceul „Vasile Alecsandri”, din Galați. Era inteligent și avea înclinații spre limbi străine: cunoștea la perfecție franceza, rusa, ucraineana și se descurca în polonă, germană, italiană și sârbă. A urmat câțiva ani cursurile Facultății de drept, dar nu și-a luat licența. S-a angajat, în 1918, în Siguranța Generală, ca subcomisar. A fost repartizat la Tighina, unde a rămas până în 1919. Avansat subprefect de poliție, a fost trimis la Cetatea Albă. În 1920 s-a reîntors la Tighina, iar în 1921 era din nou la Hotin. În 1925 a fost avansat comisar special și mutat la Inspectoratul de siguranță Chișinău. În 1926 era din nou la Hotin, revenind în 1928 la Chișinău. A lucrat mai multe cazuri de spionaj sovietic. La 1 ianuarie 1931 trece la S.S.I., unde devine, în 1933, șeful Secției contrainformații, până în 1938. Atunci, la cererea lui Armand Calănescu, a fost trecut în fruntea Corpului Detectivilor. A creat acolo Brigada Specială, care avea ca sarcină urmărirea legionarilor (vezi și *Magazin istoric*, nr. 2/1991). La fel ca și Moruzov, a căzut victimă asasinatelor făcute de legionari la Jilava în noaptea de 26/27 noiembrie 1940.

brăgăzi de aviație. Evident, în afara lui Nicky Ștefănescu, nimeni altcineva dintre români — ceilalți doi membri ai delegației sau de la Legație — nu mai știa cu ce se ocupa maiorul Micandru.

Partea germană a avut grijă și de timpul liber al oaspeților români. Seara, de obicei, erau invitați la cele mai luxoase restaurante, la spectacole. Sâmbătă, 20 februarie, delegația trebuia să se întoarcă în țară, dar din cauza absenței din Berlin a atașatului militar român, plecarea a trebuit amânată. Așa au luat parte, a doua zi, duminică, la ceremonia consacrată zilei eroilor, de la care maiorul Micandru ne-a lăsat descrierea citată la începutul acestui episod. Au plecat din Berlin abia luni, 22 februarie, seara, la ora 13.55.

Concluziile lui Nicky Ștefănescu și ale maiorului Constantin Ionescu Micandru coincid: colaborarea cu germanii era bine primită de aceștia, schimbul de informații a fost corect și în profitul ambelor părți, germanii lăsând impresia că ar fi dispuși să realizeze „un aranjament precis și durabil”. Pe baza schimburilor de informații, Micandru rezuma astfel viziunea germană despre armata roșie: „Este o armată foarte bine utilată. Materialul, deși de construcție foarte bună, nu are însă «durată» din cauza materialului prim, de calitate inferioară. Se lucrează intens la dotarea armatei, în special cu materialul de aviație și mecanizat. Este un punct de întrebare, cum vor răspunde masele de țărani într-un viitor război. De aceea, se preconizează ca în caz de război, să se obțină inițial succese răsunătoare prin întrebuintarea în masă a aviației și carelor de luptă, trupelor de infanterie rămânându-le numai cucerirea și stăpânirea terenului. Personalul de comandă, momentan, insuficient pregătit; se fac eforturi uriașe pentru a ridica nivelul intelectual al corpului ofițeresc”. În privința perspectivelor continuării schimbului de informații, se

Clădirea Gestapo-ului din Berlin

stabilise ca el să se facă, în condiții de o discreție absolută, alternativ, la București și Berlin. Ceea ce nu s-a mai întâmplat până în iunie 1939.

Documentele păstrate nu ne spun nimic nici despre contextul în care s-a inițiat acest prim contact, nici de ce a fost curmat, de partea română, după cum vom vedea că a rezultat la reluarea lui peste doi ani. Este cu atât mai interesant cu cât vizita la Berlin a avut loc într-un moment de mare tensiune în relațiile dintre București și Berlin. În ianuarie 1937, la trecerea prin capitala germană a trenului care transporta spre țară rămășițele celor doi legionari căzuți în Spania, Moța și Mărin, autoritățile germane le acordaseră onoruri militare. Iar la procesiunea de înmormântare din București au asistat și miniștrii Germaniei și Italiei, fără să fi cerut în prealabil acordul guvernului român, așa cum impuneau uzanțele diplomatice. Partea română a protestat, Berlinul și Roma exprimându-și regretul pentru incident.

Este evident că vizita delegației S.S.I. la Berlin fusese hotărâtă dinainte. Credem că este la fel de evident că ea se baza pe o inițiativă politică ce venea din partea — sau avea binecuvântarea — regelui, pentru că este greu de crezut că Moruzov, cu toată libertatea lui de mișcare, s-ar

fi putut aventura singur într-un asemenea joc. Scopul acțiunii este evident: tatonarea părții germane — o forță în ascensiune pe arena politică europeană —, găsirea unui aliat contra U.R.S.S., o amenințare potențială la adresa integrității României. La rândul lor, germanii erau interesați de o colaborare cu un stat plasat strategic și care avea o graniță comună cu U.R.S.S. De altfel, amiralul Canaris stabilise încă din septembrie 1935 o colaborare cu generalul Mario Roatta și contacte cu serviciile ungar și japoneze.

De ce nu a fost continuat acest prim contact? Nu putem avansa decât o supoziție. La 23 februarie 1937, guvernul Tătărescu a adoptat noi măsuri contra mișcării legionare. Iar sprijinul Germaniei pentru aceasta nu era un secret pentru nimeni. Ca atare, Carol II a considerat, probabil, că nu se poate aștepta la vreun sprijin din acea parte și i-a ordonat lui Moruzov să întrerupă contactele cu Abwehr-ul, chiar dacă era un serviciu de informații al armatei germane, care, nu numai că nu avea nimic comun cu Gestapo-ul, dar se afla chiar în rivalitate cu acesta.

De ce au fost reluate contactele în iunie 1939 și în ce condiții vom încerca să răspundem în episodul următor. ■

(Va urma)

TRĂDAREA BASARABIEI

MIHAI ANTONESCU

În urma notelor ultimative ale guvernului sovietic adresate guvernului român, la 26 și 27 iunie 1940, România a fost nevoită să cedeze, la 28 iunie 1940, Uniunii Sovietice teritoriul dintre Prut și Nistru și nordul Bucovinei. Prin acest rapt teritorial, Basarabia, cu o suprafață de 44 500 km pătrați și 3 200 000 locuitori, și Bucovina de Nord, cu 6 000 km pătrați și 500 000 locuitori, intrau în componența U.R.S.S.

Era primul act din tragedia dezmembrării unor părți din teritoriul românesc, continuată cu pierderea la 30 august 1940 a nord-vestului României și, apoi, a sudului Dobrogei (Cadrilaterul), la 7 septembrie același an.

Puteau fi evitate aceste drame? Ce alternative aveau la dispoziție autoritățile române de atunci? Cine, în fond, a fost vinovat de toate acestea?

Studiile apărute îndeosebi după decembrie 1989, cercetarea și analiza unor surse istorice inaccesibile până acum, deschiderea arhivelor din fosta Uniune Sovietică și,

nu în ultimul rând, strădanile istoricilor de a prezenta faptele așa cum s-au petrecut ele, aduc noi și noi lumini, noi și noi precizări, multe dintre acestea fiind prezentate în premieră în paginile noulor serii a Magazinului istoric.

Se știe că în urma evenimentelor din iunie-septembrie 1940, regele Carol II a abdicat, pe tron urcând fiul său, Mihai I, iar la conducerea statului fiind chemat generalul Ion Antonescu.

Responsabilitatea pentru ciuntirea țării a devenit una dintre principalele teme ale discursului politic antonescian. La rândul lor, demnitarii fostului guvern, siliți să accepte rapturile teritoriale, încercau să-și justifice atitudinea și imposibilitatea de a fi procedat altfel.

Într-o scrisoare adresată în vara anului 1941 lui Mihai Antonescu (vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru de externe), Ion Gigurtu (fost ministru al lucrărilor publice și comunicațiilor la 28 iunie 1940 și președinte al Consiliului de Miniștri la 30 august 1940) încerca să prezinte rațiunile politice în virtutea cărora fuseseră acceptate cedările teritoriale din acel tragic an 1940.

Nu cunoaștem originalul scrisorii lui Ion Gigurtu. În schimb, la Arhivele Statului București, în Fondul Vasile Stoica, dosar 1/181, filele 1-5, se află răspunsul lui Mihai Antonescu. Documentul — din câte cunoaștem, inedit — este semnificativ prin faptul că prezintă un punct de vedere oficial asupra pierderii Basarabiei, date fiind poziția și funcția expeditorului. Scrisoarea este datată 30 iulie 1941, deci la 5 săptămâni după intrarea României în război, pentru dezrobirea Basarabiei. Ceea ce nu știau însă la acea dată nici expeditorul primei scrisori, fost președinte al Consiliului de Miniștri, și nici Mihai Antonescu, ministrul de externe și

prim-ministru ad-interim al României, era că prin anexa secretă la Tratatul de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 soarta Basarabiei era hotărâtă. Era hotărâtă exact în sensul în care s-au petrecut evenimentele. Deci înainte de a se fi decis la București, trădarea Basarabiei s-a decis la Moscova și Berlin. Nici un istoric nu poate face abstracție de aceste documente și fapte determinante. Întregul dosar se poate regăsi în Magazin istoric, nr. 12/1989, 6/1990, 6/1991, 5/1992.

Am transcris scrisoarea lui Mihai Antonescu păstrând particularitățile stilistice și ortografice ale originalului.

I. Gigurtu (x) și M. Manoilescu în momentul plecării spre Salzburg, în iulie 1940

L. IOAN

București, 30 iulie 1941

Domnule Gigurtu,

Am primit scrisoarea dvs. în care, mărturisindu-vă convingerea în regimul generalului Antonescu și acțiunea lui, credeți totuși că este împotriva intereselor naționale ca presa și conducerea țării să considere părăsirea Basarabiei din anul 1940 ca un act de trădare națională.

Dvs. afirmați că cedarea Basarabiei este „primul act pe care l-a făcut statul român de alăturare la politica Axei”.

Și aveți impresia că ar trebui să considerăm cedarea Basarabiei ca un sacrificiu adus pe altarul Axei, pe care să-l invocăm la Conferința păcii ca un titlu pentru noi.

Credeți, în sfârșit, că dacă se lasă să pătrundă în presă unele articole care judecă aspru trădarea Basarabiei „aceasta nu ne întărește situația, ci va da impresia că nu suntem încă bine clarificați asupra necesității unei orientări politice”.

Îmi mărturisiiți că conștiința dvs. este împăcată și că intervenția pe care o faceți nu are nici un caracter personal.

Ceea ce cred.

Regret că nu* împărtășesc punctul dvs. de vedere în ce privește politica noastră externă, care a dus la părăsirea Basarabiei și nici ideea dvs. de a folosi această părăsire ca un element diplomatic, pentru negocieri internaționale.

Întâi, cred, domnule Gigurtu, că nu slujim interesele Axei și nici dreptatea istorică dacă afirmăm că trădarea Basarabiei este cel dintâi act de adeziune la politica Axei.

Politica Axei este cu totul altceva decât trădarea Basarabiei.

Guvernele noastre din ultimii ani s-au călăuzit de abstracțiuni, au disprețuit geografia, n-au ținut seama de biologia popoarelor europene și au crezut că pot întemeia pe ficțiuni sau pe interese ocupate apărarea graniței noastre.

Când Axă a devenit o mare

Străjeri ajutând la transportul bagajelor refugiaților din Basarabia la Iași

realitate chiar în sectorul nostru geografic, și când unii dintre oamenii politici au recomandat cel puțin o politică de realism neutral, dacă nu una de alăturare la Axă, regiune — cu care știți bine că nici generalul Antonescu, nici eu, căruia îi adresați scrisoarea și care conduc azi afacerile străine, n-au avut nimic comun — a făcut cu totul altă politică.

Așa-zisa adeziune la Axă din vara anului trecut a fost, domnule Gigurtu, nu un act de fermă poziție internațională la capătul unei acțiuni diplomatice și de opinie publică, ci un act nelămurit, care a dat și înăuntru și în

afară impresia unei adeziuni de circumstanță.

Pe de altă parte, dvs. știți bine că atât Führer-ul cancelar Adolf Hitler cât și Reichsmareșalul Göring, în sfatul despre care vă amintiți că am discutat amândoi și în vara anului trecut, înainte ca această nenorocire să se producă — fiindcă eu eram informat de unii germani asupra acestor texte și acțiuni diplomatice — ne-a oferit garantarea Basarabiei; cu înconștiență și pentru motive de politicianism odios și de satisfacerea unor interese oculte noi n-am știut-o primi la timp.

Iată de ce, deci, nu împăr-

tălesc punctul dvs. de vedere că pierderea Basarabiei era o fatalitate inevitabilă, fiindcă Germania nu lăsa Rusia să se unească cu sclavii din Balcani peste trupul nostru și să apese asupra sistemului întregii Europe și a spatelui frontului, cu atât mai mult cu cât la data aceea războiul în occident era aproape terminat și chiar dvs. afirmați că, oricine voia să vadă, putea să-și dea seama încă de atunci că războiul cu Rusia era iminent.

Cred că „acest prim act de adeziune la Axă” n-a fost atunci considerat ca atare, cu atât mai mult cu cât pe când adoptam uniformele germane în Frontul Renașterii Naționale și ne dam aspect de stat totalitar, negociam cu englezii la București distrugerea sondeilor și instalațiilor petrolifere, ceea ce numai „prim act de adeziune” la politica Axei nu putea fi considerat.

Prin urmare, Axă, în vara anului trecut, a voit cu totul altceva decât sacrificarea Basarabiei.

Că datorită politicii noastre externe de izolare, am ajuns la un moment dat să nu ne rezemăm decât pe interesele oculte și pe imoralitatea unui regim politic de sus și până jos, care nici în afară, nici înăuntru nu ne putea garanta granițele și ordinea internă și că numai în fața prăbușirii ne-am schimbat politica externă, aceasta nu înseamnă că cedarea Basarabiei a fost „cel dintâi act de adeziune la politica Axei”.

Dvs. știți bine toate aceste lucruri, domnule Gigurtu.

Fără îndoială, nu arunc asupra dvs. răspunderea unui lung fascicol de nefericite trădări naționale, căruiă părăsirea Basarabiei nu i-a fost decât unul din ultimele acte.

Față de dvs. însă, cu care am stat mult de vorbă în vara anului trecut, mă simt dator pentru restabilirea completă a adevărilor morale și psihologice, nu numai istorice, și pentru că mă provocăți prin scrisoarea dvs., să vă amintesc că în preajma tragicului eveniment v-am recomandat: pe de o parte, să ce-

reți regelui de atunci să dea un nou suport moral armatei, rechemând în fruntea ei pe generalul Antonescu; și pe de alta, să-și sprijine acțiunea diplomatică prin mijloacele și legăturile directe cu Berlinul, făcute prin oamenii cari să poată constitui o cheazăsie autentică a onoarei și cuvântului lor; prin oameni cari să impună prestigiul și la Berlin și la București, ci nu prin improvizăți lipsiți de orice considerație la Berlin și fără nici o autoritate în țară, cum au fost unii dintre trimișii regelui Carol în această vreme.

Știți câte stăruințe am pus ca Gheorghe Brătianu să plece imediat la Berlin pentru a încerca să salveze, în ultimul moment, ceea ce mai era de salvat.

Știți cu câtă pasiune am vrut eu să vă sprijin, prin fegeturile pe care le aveam și prin atitudinea de politică externă pe care, alături de Gheorghe Brătianu, și personal o făcusem.

Și mai știți, mai ales domnule Gigurtu, de scrisoarea pe care v-am predat-o în seara când ați plecat la conferința de la Salzburg¹, în care am spus că nu este demn, nu este românesc și că veți umple de rușine paginile istoriei românești, că treceți granița la o conferință care va pune în discuție granițe ale neamului, lăsând în închisoare pe acela care a muncit să le facă, pe generalul Antonescu².

Recitiți scrisoarea de atunci și vă veți da seama că

nu vă adresez acum un act brutal de răscolire aspră, ci că răspund, așa cum se cuvine, afirmației dvs. că „ne menajați ordinea internă, lăsându-ne să lucrăm”, că „am putea prin politica pe care o facem să primejduim interesele țării”.

Politica unei țări, domnule Gigurtu, nu poate să fie străină de comandamentele morale, de marile acte de educare națională.

A spune unui neam sau unei conferințe internaționale că trădarea Basarabiei este un târg sau a fost o socoteală — cum ne recomandăți dvs. — este să faci rău neamului, surpând pentru mai multe generații spiritul moral care trebuie să călăuzească politica unei țări și dând celorlalte state dreptul să o desconsidere.

În același timp, însemnează să mă pun în contradicție morală cu mine însumi și, mai ales, să pun pe generalul Antonescu într-o situație etică intolerabilă, făcându-l să subscrie la părăsirea Basarabiei, de vreme ce ar folosi-o ca argument diplomatic, când știți bine protestele pe care vi le-am adresat în vara anului trecut ca și indignarea pe care de ani de zile v-a mărturisit-o generalul Antonescu, că țara se prăbușește și că trebuie prin alte mijloace s-o îndreptăm, decât prin acel al trădării pământurilor sale.

Pe de altă parte, domnule Gigurtu, cred că această acțiune diplomatică ne-ar pune într-o situație de nulitate nepotrivită de aliații noștri.

Am covingerea că nu prin târguri internaționale se zidesc drepturile unui neam, că vremea noastră este o vreme eroică în care lupta sfintește drepturile, ci nu târgul.

Și în ceasul când statul român poate invoca în acțiunea lui diplomatică sângele vărsat pentru drepturi, dați-mi voie să consider că nici un fel de târg, nu poate să fie pus alături de acest sânge fără a-l ofensa.

¹ La 26 iulie 1940, la Berghof-Salzburg, Ion Gigurtu (numit „prim-ministru la 4 iulie același an), împreună cu M. Manoilescu, ministru de externe, au remis un mesaj din partea regelui Carol II, în care acesta se arăta dispus să înceapă negocierii cu Ungaria și Bulgaria privind soluționarea diferendului cu aceste state. Era, de fapt, răspunsul la scrisoarea lui Hitler din 15 iulie 1940 prin care îi cerea lui Carol II să rezolve satisfăcător revendicările teritoriale ale Ungariei și Germaniei și să renunțe la politica ostilă față de Germania, altfel statul român aflându-se în perspectiva de a nu mai exista.

² Generalul I. Antonescu se afla cu domiciliul forțat la mănăstirea Bistrița din județul Vâlcea (Magazin Istoric, nr. 10/1993).

COTROCENI,

14 Iunie 1919:

UN CONSILIU

DE MINIȘTRI

CRUCIAL

Documente. Documente. Documente.

Gestul domnului doctor Corneliu Tănjeală, pasionat colecționar și iubitor de istorie, ne-a făcut o mare bucurie. Nu îl considerăm deloc întâmplător: el reprezintă în primul rând un semn al încrederii cu care de ani și ani revista noastră este înconjurată de cercurile largi de cititori, iar în al doilea rând, așa cum ne-a declarat și domnia sa, un semn al nevoii adânc resimțite în societatea de azi, și în mod deosebit de tânăra generație, de a ne cunoaște temeinic trecutul.

Documentul pe care ni l-a încredințat este una dintre acele mărturii care merită a fi cunoscute. Cu atât mai mult, cu cât tăcerile îndelungate impuse de cenzura fostului regim comunist au fost însoțite adesea de falsificări grosolane. Ceea ce prezentăm în paginile de față este procesul-verbal al unei ședințe a Consiliului de Miniștri convocată de regele Ferdinand în ziua de 14 iunie 1919, la Palatul Cotroceni și care s-a desfășurat sub președinția suveranului. Acest document completează seria de stenograme, minute și relatări aparținând diferiților participanți la Consiliile de Coroană din anii 1914, 1916 și 1940, pe care revista noastră, în marea lor majoritate, le-a pus pentru prima dată în circulație publică.

La data de 14 iunie 1919 M. Pherekyde deține interimatul Președinției Consiliului

de Miniștri, I.I.C. Brătianu aflându-se la Paris, ca șef al delegației române la Conferința de pace. La ședință a luat parte și Iuliu Maniu, în calitate de președinte al Consiliului Dirigent al Transilvaniei, iar Victor Antonescu — ministru al României în capitala Franței — a fost trimis special de I.I.C. Brătianu la București spre a informa guvernul și pe ceilalți factori de decizie din țară cu ultimele evenimente survenite în desfășurarea lucrărilor Conferinței de pace.

Citind procesul-verbal al acelei ședințe (exemplarul oferit nouă provine din arhiva familiei Pherekyde și poartă în final semnăturile unora dintre participanți) vom fi în fața unei impresionante probe materiale despre ceea ce înțelegeau marii noștri oameni politici prin consens național, concept cu care se operează și azi, uitându-se însă adesea conținutul lui real. Pentru cei de atunci, consensul presupunea nu doar afirmarea dorinței de a se ajunge la un acord, ci și capacitatea fiecăruia de a renunța la interese partizane, dublată de efortul pentru găsirea — în condiții din cele mai complexe — a acelor soluții care să permită exclusiv afirmarea și apărarea interesului național intrinsec sau altul din momentele dificile ale vieții interne sau externe.

Dar să urmărim cu atenție conținutul documentului:

PROCES-VERBAL

Azi 14 iunie 1919, ora 11, s-a ținut în Palatul Cotroceni un Consiliu de Miniștri sub președinția Maiestății Sale regului. La acest consiliu a luat parte d-nul I. Maniu, președinte al Consiliului Dirigent din Transilvania, și d-nul Vic-

tor Antonescu, ministrul României la Paris.

Deschizând ședința, Maiestatea Sa regele a spus că a convocat acest consiliu ca să se asculte chiar într-un consiliu prezidat de el expunerea situației de la Paris; în consecință, roagă pe d-nul Victor Antonescu să facă o expu-

nere a acestei situații, dar numai o expunere a faptelor.

D-nul Victor Antonescu arată că în momentul de față două considerații domină la Paris concepția marilor puteri față de statele mici asigurate prin:

1) că drepturile minorităților trebuiesc asigurate prin

garanții impuse de cei mari;
2) că pentru țările fără de-
bușeuri la mare trebuiesc
create debușeuri asigurând
libertatea tranzitului prin țā-
rile vecine.

De aici rezultă că marile
puteri vor să impună țărilor
mici și deci și Romāniei două
servituți: una privitoare la
drepturile minorităților și alta
privitoare la dreptul de transit
și la condițiile economice.
Iată într-adevăr textele care
le-au înscris în tratatul cu
Austria:

(Vezi anexele nr. 1 și 2)¹

Prima servitute pornește
netăgăduit de la chestiunea
evreiască. Aliații au făgăduit
evreilor să reconstituie Pales-
tina: lucrul nu s-a putut, Pa-
lestina fiind în mare majori-
tate locuită de mahomedani.
Atunci alianța israelită inter-
națională a căutat să impue
Conferinței crearea în favoa-
rea evreilor a unor adevărate
state în state. Această pre-
tenție a fost însă primită de
presa mondială cu atātă in-
dignare și protestări încāt s-a
recurs la formula de astăzi:
garanții sub protecția celor
mari în favoarea minorităților.
Prin aceasta se ajunge a se
crea în statele mici două ca-
tegorii de cetățeni: unii națio-
nali, care stau numai sub su-
veranitatea țării lor și alții,
minoritățile (străinii) care se
vor bucura în viitor de bene-
ficiile a două suveranități: a
suveranității țării și a unei su-
veranități internaționale sau
cu alte cuvinte se ajunge la
acest rezultat straniu și para-
doxal că minoritățile vor fi
față de naționali într-o situa-
ție privilegiată. E ușor de în-
țeles cari pot fi consecințele
unui asemenea regim. Pre-

cum a spus-o d-nul Brătianu
la conferința cu reprezentan-
ții marilor puteri, amestecul
străinilor în favoarea cetățe-
nilor unui stat s-a petrecut în
Polonia și Turcia și a dus la
distrugerea acestor două
state.

A doua servitute, cea privi-
toare la transit, înseamnă în-
străinarea oricărei libertăți
economice și pune statele ce
ar primi o atare clauză în
stare de adevărată vasalitate
economică față de cei mari.
Ceea ce îngreunează încă si-
tuația e că marile puteri au
pretenția ca cei mici să iscā-
lească de pe acum că vor
primi garanțiile pentru mino-
rități și regimul tranzitului și
cel vamal fără ca măcar să
cunoască cari vor fi și în ce
vor consta aceste garanții și
acest regim. În aceste condi-
ții, delegații Romāniei au
protestat energic și au cerut
să se scoată din tratatul cu
Austria aceste două clauze
pe care noi nu le putem
primi. În urma discuțiilor ce
au avut loc și pe cari le cu-
noașteți din protocoalele ce
vi s-au trimis se admiseseră
propunerea de d-lui Venizelos
de a se scoate deocamdată
aceste clauze din tratat și să
se ia din nou în cercetare de
un consiliu în care să fie ad-
miși, pe lângă cei mari, și pu-
terile interesate.

Atunci d-nul Brătianu a
adresat congresului un pro-
test în scris prin care, în nu-
mele guvernului român, face
toate rezervele lui asupra
stipulațiunilor impuse prin
aceste clauze. Iată textul
acestui protest:

(Vezi anexa nr. 3)

La aceasta domnul Cle-
menceau a răspuns printr-o
scrisoare în care întreba pe
d-nul Brătianu ce înțelege
prin rezerve: înțelege că
Romānia refuză să iscālească
pacea sau că e hotărâtă să
iscālească și în urmă să nu
aplice dispozițiunile? D-nul
Brătianu a răspuns d-lui Cle-
menceau că nu e în măsură a
îi lămuri această întrebare
până ce nu va lua contact cu
Maiestatea Sa regele și cu
guvernul țării și că, în acest
scop, d-nul Victor Antonescu
pleacă imediat la București.

D-nul M. Pherekyde, preșe-
dinte ad-interim al Consiliului
de Miniștri, dă citire unei te-
legrame prin care d-nul Brā-
tianu îl vestește că marile pu-
teri au stabilit ca granițele
față de Ungaria să plece din
dreptul Nădlacului și că prin
urmare conferința, de la Nā-
dlac până la gurile Mureșului,
înțelege să dea vecinilor
noștri ambele țărmuri ale
acestui însemnat râu. De ase-
menea, el anunță sosirea la
București a d-lui [N.] Mișu
pentru a pune Consiliul în
curent cu ultimele eveni-
mente de la Paris.

Maiestatea Sa regele, luând
cuvântul, zice:

„În urma celor expuse de
d-nul Victor Antonescu ve-
deți deci domnilor, în ce
gravă alternativă ne aflăm: pe
de o parte 'ni se cere să iscā-
lim decăderea politică și eco-
nomică a țării, renunțând la o
parte din suveranitatea noastră,
iar pe de alta neiscālind
această decădere trebuie să
ieșim din Liga Națiunilor și
să ne expunem la toate con-
secințele unei asemenea situ-
ații. Veți înțelege că după ce
am moștenit coroana unui
stat mic dar pe deplin neatâr-
nat, nu m-aș putea hotărî să
văd acest stat mărit dar cu o
suveranitate știrbită decât
dacă cei mai de seamă bărb-
ați politici ai Romāniei între-
gite m-ar convinge prin sfatu-
rile lor că nu se poate face
altfel. Nu mai puțin îmi dau
seamă de greutatea ce ar pu-
tea lovi țara în cazul neiscāli-
rei păcii.

Astăzi aș vrea deci să cu-
nosc numai părerea d-voas-
tră, sau poate credeți că aveți
nevoie, pentru a vă putea
roști în deplină cunoștință de
cauză, să ascultați înainte
chiar pe președintele Consili-
ului, pe d-nul Brătianu”.

D-nul Pherekyde: „Ne dăm
seama că situația e de ex-
tremă gravitate, ne revoltă să
subscriem un tratat care cu-
prinde decăderea economică
și politică a țării. În același
timp suntem conștienți de
consecințele grave la cari
neiscālirea tratatului ne-ar
expune față de Ententă și de
statele ce gravitează în jurul
ei. Știm că această gravitate

¹ Iată, în traducere, cuprinsul ace-
stei anexe:

Articolul 5

Romānia aderă la introducerea în
tratatul cu principalele puteri aliate
și asociate a unor dispoziții pe care
aceste puteri le vor considera necesare
pentru a proteja în Romānia intere-
sele locuitorilor care se disting de
majoritatea populației prin rasă, limbă
sau religie.

Romānia aderă, de asemenea, la in-
troducerea într-un tratat cu principa-
lele puteri aliate și asociate a unor
dispoziții pe care aceste puteri le vor
considera necesare pentru a proteja
libertatea tranzitului și un regim echita-
bil pentru comerțul altor națiuni”.

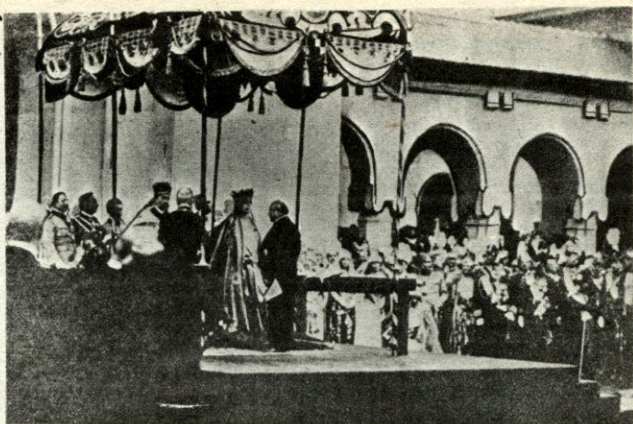

sporește încă prin faptul că suntem înconjurați de vrămași și siliți a purta un război¹ al cărui sfârșit nu-l putem prevedea, fără muniții și fără credit în cazul când am rupe legăturile noastre cu Aliații.

Față de această gravă chestiune, gravă și dacă iscălim și dacă nu iscălim, se cere învederat să chibzuim cu toată luarea aminte hotărârea la care ne vom opri. De aceea credem că spre a ne putea rosti în deplină cunoștință de cauză avem nevoie să ascultăm pe d-nul Brătianu, pe cel ce a făcut tratatul, pe cel ce a condus politica României în tot timpul războiului și conduce azi la Paris tratativele păcii. De aceea am cere ca d-nul Brătianu să vie aici, să-l ascultăm noi pe el și el pe noi, să vedem împreună și care e simțământul Ardealului, al Bucovinei și al Basarabiei și astfel să putem cu toții da Maiestății Voastre o povață bine chibzuită. Altminteri ne temem că ne-ar putea lipsi și lui și nouă elementele necesare pentru a putea lua o hotărâre în adevărată cunoștință de cauză².

Maiestatea Sa regele roagă pe d-nul Maniu să îi arate părerea sa, părere pe care doarește să o cunoască cu atât mai mult cu cât netăgăduit condițiile umiltoare pe care Aliații vor să ni le impuie lovesc mai de aproape încă Transilvania, atât în privința minorităților cât și în privința granițelor.

D-nul Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent de la Sibiu, spune: „Condițiile pe care Aliații vor să ni le impuie sunt de o extremă gravitate, ele știrbesc neașteptarea țării și pot da naștere la cele mai grave consecințe în administrarea ulterioară a României Mari. Așa fiind, d-sa crede și dânsul că fără a asculta pe d-nul Brătianu nu se poate lua o hotărâre luminată și propune amânarea discuției până la sosirea din Paris a președintelui Consiliului. În ce privește însă

Incoronarea regelui Ferdinand I și a reginei Maria (Alba Iulia, 15 octombrie 1922)

chestiunea în sine și bineînțeles fără a voi să anticipeze deocamdată asupra hotărârei ce va urma a se lua, d-nul Maniu ține totuși a exprima părerea lui și a colegilor săi că ar fi foarte greu și foarte primejdios a se iscăli un asemenea tratat de pace. Numai în extremis s-ar putea iscăli. Azi, pe baza elementelor de care dispunem, nu vedem posibilitatea ca România să primească a iscăli un atare tratat de pace. Ardealul ar ieși din el cu granițele ciuntite, cu guvernarea lui internă pusă sub tutela unor oameni a căror sentimente ostile se cunosc și cu o dezvoltare economică dintr-un început compromisă. A primi o asemenea situație ar însemna a pune piedică guvernării normale a României în viitor³.

Maiestatea Sa regele dorind a cunoaște și părerile miniștrilor basarabeni și bucovineni, domnul Nistor, ministrul Bucovinei, spune: „Am rămas înmărmurit când am aflat situația pe care conferința păcii vrea să ne-o creze nouă și tuturor statelor mici. A primi aceste dispozițiuni ar însemna, întrucât privește Bucovina, a-i da în România Mare o situație inferioară acelei de care se bucura sub dominațiunea austriacă. Și prin regimul minorităților și prin regimul economic viața în Bucovina ar de-

veni imposibilă. Cred deci, pe baza informațiilor de până acum, că ar fi pentru România o nenorocire și pentru Bucovina o catastrofă să primim o asemenea pace. Ne-am reîntoarce la regimul capitulațiunilor. Așa fiind, conchide d-nul Nistor, sunt de acord cu d-nul Maniu să ascultăm întâi pe d-nul Brătianu. Am intrat în război un stat neașteptat și ni se cere să ieșim din război un stat cu naționalitatea știrbită⁴.

D-nul Inculeț, ministrul Basarabiei, spune că își dă perfect seama de greutatea situației. A nu semna înseamnă eventual un nou război pe care nu știm dacă poporul acesta îl va putea purta după atâtea câte a îndurat și a semna înseamnă a ceda pământ românesc și suveranitatea țării. Așa fiind, el s-a consfățuit cu colegul și cu amicii săi și întrucât nu ni se dă teritoriile ce ni se cuvin și nu suntem lăsați nici măcar să fim stăpâni în țara noastră, se întreabă ce câștig avem, să iscălim o asemenea pace. Dar și d-sa crede ca ceilalți că nu putem lua o hotărâre definitivă fără a fi ascultat pe d-nul Brătianu.

Consiliul în unanimitate împărtășește părerile d-lor Pherekyde, Maniu, Nistor și Inculeț și se hotărăște chemarea la București a d-lui prim-ministru Brătianu.

¹ Se referă la relațiile româno-ungare, extrem de încordate în acel moment.

Domnul general Văitoianu, ministru de război, arată că noi nu am putea duce un război greu decât 180 de zile; cere ca să se facă de pe acum economie de munițiuni și să nu se consimtă la o înaintare spre Budapesta decât stipulându-se că fiecare o va face cu munițiile lui.

Maiestatea Sa regele și d-nul Pherekyde arată că decamdată nu e vorba a se merge la Pesta și chiar de ar fi vorba, e de mult înțeles că aceasta e un pas pe care nu-l vom face decât în anume condițiuni — *do ut des* [îți dau ca să-mi dai].

Domnul Pherekyde roagă pe d-nul Victor Antonescu să lămurească Consiliului situația Basarabiei. S-a pus amiralului Colceag¹ printr-o condiție recunoașterii guvernului lui și condiția să renunțe la Basarabia?

D-nul Antonescu arată că în urma agitațiilor rusești din Paris și în special ale d-lui Sazonov², d-nul Brătianu l-a însărcinat să sondeze în această chestiune pe d-nul Pichon³. Răspunsul a fost că

pentru ei chestia Basarabiei e definitiv lămurită în favoarea României. Înainte de a pleca a pus din nou întrebarea d-lui Philippe Berthelot⁴, care l-a asigurat că Aliații au pus această condițiune lui Colceag și că deși răspunsul său nu e încă pe deplin cunoscut, sunt încredințați că el nu se va opune.

Se naște o discuție dacă nesemnarea păcii ar atrage după sine deslegarea Aliaților de orice angajament față de România cu privire la Basarabia, dar în urma intervenției d-lui Duca se scoatește această discuție ca inoportună și se hotărăște a nu se mai insista asupra ei.

D-nul [Vasile] Goldiș propune ca hotărârea definitivă asupra iscălirei sau neiscălirei păcii să se ia după o consultare cu reprezentanții tuturor partidelor. Toți împărtășesc acest punct de vedere al d-lui Goldiș.

Maiestatea Sa regele declară ședința ridicată.

[Stenograma ședinței poartă semnăturile lui:

M. Pherekyde, I. Maniu, Dr. Angelescu, Ion Inculțel, G. Măzescu, I.G. Duca, D. Buzdugan, Oscar Chiriacescu, V. Goldiș, Al. Constantinescu, Ștefan Cicio-Pop.]

Ajunși în acest punct, este

⁴ Philippe Berthelot (1866-1934), diplomat, director al afacerilor politice în Ministerul de externe francez; a fost o persoană influentă în timpul pregătirii și desfășurării Conferinței de pace de la Paris.

bine să limpezim câteva momente mai importante ale evoluției acestei spinoase probleme.

În ziua de 28 iunie 1919, prin I.I.C. Brătianu și generalul C. Coandă, România a semnat Tratatul de pace cu Germania. Tratatul de la Versailles.

La 2 iulie, șeful delegației române, I.I.C. Brătianu, a părăsit Conferința de pace, iar trei zile mai târziu delegația română a înaintat un amplu memoriu Conferinței (*România în fața Congresului de pace*). Subliniind drepturile și sacrificiile făcute de poporul român, nedreptățile și umilințele la care fusese supusă delegația română la Conferința de pace, memoriul arată motivele pentru care România nu putea semna Tratatul de pace cu Austria și Tratatul minorităților.

În ziua de 9 iulie, în cadrul unei ședințe a Consiliului de Miniștri, prezidată de regele Ferdinand, și la care participă din nou și Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Ion I.C. Brătianu a făcut o amplă expunere privind activitatea delegației române la Conferința de pace. În unanimitate, Consiliul de Miniștri a aprobat activitatea desfășurată și a hotărât ca România să nu semneze Tratatul de pace cu Austria. „Politica de rezistență” a guvernului român a declanșat un adevărat „război al notelor” între guvernul român și Consiliul Suprem al Conferinței de pace, care a durat din iulie până în decembrie 1919. Marile puteri — prin presiuni, amenințări și mici concesii — au reușit să impună României semnarea celor două tratate. Iată câteva secvențe ale acestui „război”:

— La 25 august delegației române i se remite proiectul Tratatului special privind minoritățile, iar la 8 septembrie Consiliul Suprem avertizează guvernul român că dacă nu va semna Tratatul cu Austria și Tratatul minorităților, România nu va fi admisă nici la semnarea Tratatului de pace cu Bulgaria. Delegația română depune o notă în

Semnăturile olografe ale participanților la Consiliul de Miniștri din 14 iunie 1919

M. Pherekyde
Dr. Angelescu
G. Măzescu
Ion Inculțel
S. S. Duca
D. Buzdugan
Oscar Chiriacescu
V. Goldiș
Al. Constantinescu
Ștefan Cicio-Pop

care se declară de acord cu semnarea Tratatului de pace cu Austria, dar fără articolul 60, „relativ la minorități, tranziț și comerț”.

— La 10 septembrie, Puterile aliate și asociate au semnat Tratatul de pace cu Austria, delegația română refuzând să-și pună semnătura pe document.

— La 15 noiembrie, Consiliul Suprem a adresat un ultimatum guvernului român, cerându-i să semneze „fără discuție, fără rezerve și fără condiții”, în termen de opt zile, Tratatul de pace cu Austria și Tratatul minorităților. În caz contrar, se arată în nota respectivă, guvernul român trebuia să se retragă de la Conferință, iar țările membre ale Consiliului Suprem vor rupe relațiile diplomatice cu România. La 28 noiembrie, guvernul român a răspuns ultimatumului, cerând și obținând o amânare de termen până la formarea unui nou guvern, desemnat de parlamentul nou ales (în urma scrutinului de la sfârșitul lunii noiembrie), singurul „care ar putea să angajeze eventual viitorul țării”. Funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, deținută de la 27 septembrie de generalul Artur Văitoianu, a fost preluată la 1 decembrie de Al. Vaida-Voevod, care va conduce un guvern de coaliție al „Blocului Democratic”. În aceeași zi de 1 decembrie, Consiliul Suprem comunică Bucureștilui că acordă un ultim termen — 5 decembrie — pentru ca guvernul român să semneze cele două tratate. La 6 decembrie, noul guvern român comunică hotărârea sa de a semna cele două documente.

— La 10 decembrie 1919, guvernul român a semnat Tratatul de pace cu Austria și Tratatul minorităților; concomitent, cei doi împuterniciți ai guvernului român — generalul C. Coandă și Victor An-

tonescu — au semnat și Tratatul de pace cu Bulgaria. Să reținem în final și faptul că în textele celor două tratate (cu Austria și în cel al minorităților) partea română a reușit să impună unele modificări. Astfel, în Tratatul de pace cu Austria a fost suprimată referirea la Tratatul de pace de la Berlin din 1878 și la independența condiționată a României; au fost suprimate art. 10 și 11 din Tratatul pentru minorități ce stipulau privilegiul special pentru minoritatea evreiască și înlocuirea lor printr-un alineat în care se lua act de decretul din 22 mai (evreilor născuți din părinți domiciliați în Vechiul Regat și care n-au fost supușii unui alt stat li se acorda cetățenia română „dacă manifestau această intenție”), s-a introdus în preambulul tratatului precizarea că acesta „nu este impus, ci discutat și convenit” între Aliați și România, iar art. 56 a fost reformulat în sensul recunoașterii exprese a unirii Bucovinei cu România.

Prevederile acestor tratate, împreună cu acelea cuprinse în Tratatul de pace de la Trianon, semnat de Puterile aliate și asociate cu Ungaria, la 4 iunie 1920 (din partea română a fost semnat de dr. I. Cantacuzino și N. Titulescu) și Tratatul de pace de la Sèvres, semnat de Puterile aliate și asociate cu Turcia, la 10 august 1920 (din partea română a fost semnat de N. Titulescu și D.I. Ghica) au consacrat noul statut internațional al statului unitar național român, confirmând hotărârile adoptate în cadrul adunărilor plebiscitare de la Chișinău (27 martie / 9 aprilie 1918), Cernăuți (15/28 noiembrie 1918) și Alba Iulia (18 noiembrie / 1 decembrie 1918). ■

Prezentare și note:
Marian ȘTEFAN

TRĂDAREA BASARABIEI

(Urmare din p. 20)

În sfârșit, când de atâtea vreme facem o politică de lealitate absolută cu Germania și Italia și când această lealitate am cântărit-o cu acte grele și nu în vorbe deșarte sau combinațiuni de târg; când pământul românesc a fost garanție de acțiuni militare vaste, care asigură biruința istorică a Germaniei în civilizație, iar petrolul românesc întreține această luptă de atâtea vreme, cred că acestea sunt titluri care pot răzbate mândru la o conferință internațională și pe care Axa le va primi ca pe mari realități, față de care târgul Basarabiei nu ar fi decât un neînsemnat argument.

Regret, domnule Gigurtu, că scrisoarea dvs., în care vorbiți că am atinge interesele țării, mi-a răscolit zbuciumări adânci, pe cari vi le mărturisesc deschis.

Dvs. știți bine că ele nu pornesc nici din dorința de a vă răspunde violent — fiindcă știți sentimentele personale pe care vi le-am purtat totdeauna, chiar pe deasupra unor încercări nepotrivite — și nici din voința de a vă zdruncina cugetul cu o problemă care să facă să vă revizuiți liniștea conștiinței.

Știu că dvs. în vara anului trecut nu puteați face mai mult decât ați făcut.

De aceea nimeni nu v-a acuzat personal de trădare.

Trădare a fost însă, domnule Gigurtu.

Trădarea a fost tot sistemul politic care ani de-a rândul a descompus neamul și i-a știrbit drepturile.

Aceasta este trădarea Basarabiei de care vorbește toată lumea și de care vorbim și noi.

Primiți, vă rog, expresiunea considerațiunilor mele.

Vicepreședinte și președinte ad-interim al Consiliului de Miniștri

Mihai Antonescu ■

O filă din istoria științei românești

UN ÎNVINGĂTOR „ÎNVINS“:

RADU R. PORTOCALĂ 1915-1993

Causas victrix diis placuit, victa Catoni“

Viața lui Radu Portocală a fost o tragedie. Născut într-o familie ilustră și înstărită, înzestrat intelectual, experimentator talentat și riguros, integru și neșovăielnic în opțiunile fundamentale ale vieții — totul îl predestina pentru succes, faimă, renume. În oricare societate normală Radu Portocală ar fi făcut o carieră strălucită, ar fi adus semnificative contribuții științifice și ar fi dus o viață de calitate și satisfacție.

În 1939, tânăr doctor în medicină se prezintă la lași tatălui meu Ștefan S. Nicolau, recent venit din Franța spre a lua succesiunea profesorului Alexandru Slătineanu la catedra de bacteriologie a Facultății de Medicină.

Radu, atras de noua știință a virusurilor, devine asistentul primului elev și colaborator al lui S. Nicolau în România. Relația științifică fructuoasă se completează cu relația umană de afecțiune și respect mutual. Timpul scurs — 28 de ani până la moartea lui S. Nicolau — n-a făcut decât să adâncească această relație.

Ștefan Nicolau l-a considerat toată viața pe Radu Portocală un fiu spiritual, în care vedea un continuator fiabil și

serios al operei sale științifice.

În 1942, grație sprijinului decisiv al familiei Portocală (Radu sr. și Radu jr.) este creată Catedra de inframicrobiologie la Facultatea de Medicină din București și Ștefan Nicolau este numit profesor. Dr. Radu Portocală devine primul asistent, apoi șef de lucrări și în sfârșit conferențiar la catedră.

Rolul decisiv jucat de cei doi Radu Portocală — tatăl și fiul — în crearea catedrei nu poate fi subliniat îndeajuns. De numele lor se leagă înființarea primei Catedre de virologie din lume — și asta în plin război.

Activitatea catedrei este materializată în publicații de calitate, cursuri, lucrări practice. În ciuda marilor dificultăți prin care trecea România, progrese reale științifice și didactice marchează activitatea noii catedre.

Nu-mi propun să fac o analiză a operei științifice a lui Radu Portocală sau a catedrei. Încerc, în aceste rânduri, să redau imaginea omului, a vieții sale tragice, a relației de-o viață pe care a avut-o cu profesorul său, Ștefan Nicolau.

Radu Portocală era un democrat profund. Provenit dintr-un mediu educat și activ în condiții democratice, a detestat dictatura — și a trăit și suferit fidel acestei aversiuni. Tatăl său, mare avocat, ministru subsecretar de stat, om de vastă cultură, generos și spiritual, era admirat și respectat de prieteni, iubit intens și profund de fiul

său. La sfârșitul lui 1947 familia Portocală nu pleacă cu Regele și anturajul său, în ciuda posibilității care li se oferea. Oameni de o onestitate impecabilă sunt convingeți că nu au a se teme de nimic.

Ceea ce urmează este cunoscut: Radu Portocală sr. este arestat și interzis la Sighet, unde moare în condiții atroce. Dr. Radu Portocală este, conferențiar la Facultatea de Medicină din București și șef de secție, din 1949, la noul Institut de inframicrobiologie. Nori grei se acumulează — condițiile interne devin din ce în ce mai dure și, în 1950, Radu jr. este arestat la rândul lui. Este trimis în cele din urmă la Canal, în condiții inumane. Marea lui pudoare, ținută sa, demnitatea sa l-au făcut să nu vorbească niciodată de cele trăite, îndurate, văzute în închisori și lagăr.

Odată eliberat este reînscris șef de secție la Institutul de inframicrobiologie, dar nu și în învățământ. Arestarea, pierderea tatălui în condițiile cunoscute, pierderea casei — toată această spoliere materială și morală care distruge psihologic și fizic — pe el îl întăresc, îl călesc. Îndărătul fațadei civilizate și prevenitoare se simte o voință de fier și o demnitate de neclintit, lipsită de agresivitate dar și de șovăială.

În ciuda faptului că nu mai este dascăl — oficial — Radu Portocală își dovedește marile talent didactic formând în Institut numeroși cercetători, astăzi profesori (Liviu Popa, Cluj), distinși cercetători în industria biotehnolo-

.Suntem foarte bucuroși că unul dintre tinerii oameni de știință români, care au semnat în paginile revistei noastre încă de la începuturile apariției, dl. doctor Claude Nicolau, a cărui reputație de cercetător și om de știință a devenit cunoscută în lumea întreagă, reapeare din nou în paginile Magazinului istoric, cu un text tipărit în *Academica*, nr. 5/1994.

gică (Mircea Popescu, Princeton, U.S.A.) sau cercetători academici recunoscuți (G. Rutter, Univ. Hamburg, Germania) și mulți alții.

El le trezește vocația și îi învață tehnici experimentale, controale riguroase, le însușea acea integritate fără compromis, care l-a caracterizat toată viața.

După moartea lui Ștefan Nicolau devine director adjunct științific al Institutului și, odată cu înființarea Academiei de Medicină, membru corespondent al acesteia.

Viața științifică, direcția generală imprimată Institutului de condițiile din ce în ce mai adverse cercetării, care se accentuează în România, îl fac să accepte o invitație temporară la Institutul Pasteur din Atena și în 1985 părăsește Bucureștiul, Institutul, colaboratorii și cu soția sa Alda și fiul său Radu III pleacă la Atena. O decizie foarte grea pentru un om cu rădăcini adânci, un om care încercase să dea ce avea mai bun și pe care sistemul, în angrenajele sale nemiloase și

ilogice, aproape că îl anihilase. A continuat să urmărească cu interes și intensă participare ceea ce se întâmpla în Institut. Foștii lui elevi, atât în România cât și în străinătate îi scriau, îl vizitau. În ultimul său interviu acordat unei publicații românești dovedește din plin, încă o dată, intensitatea participării sale.

Ce păcat că după răsturnarea regimului Ceaușescu, Radu Portocală nu a fost implicat în vreun fel într-o acțiune de reînnoire a Institutului. O meritau atât el, cât și Institutul „Ștefan S. Nicolau”.

L-am cunoscut foarte bine pe Radu Portocală. Pe un plan — unde el era unic în această situație — a fost un membru al familiei noastre. Părinții mei l-au iubit pe el și apoi pe Alda, extraordinara lui soție, ca pe copiii lor. Au fost alături de el în suferințele lui, i-au cunoscut și prețuit marile calități intelectuale și neobișnuita sa tărie de caracter.

Radu Portocală a reprezentat ceea ce a fost mai bun în acea lume românească pe care răsturnările sociale forțate, teroarea politică, oprirea economică au distrus-o. A fost un om integru și înzestrat, spiritual și harnic, inspirat și modest. A fost victima unei răsturnări sociale și politice necruțătoare. Prin forța caracterului său s-a ridicat deasupra circumstanțelor, a învins spolierea, umilintele, nedreptatea, crima.

Elev, colaborator și prieten al Maestrului său a fost fidel în prietenie și constant în sentimente.

Disparația lui re creează în mințile și inimile celor ce l-au cunoscut imaginea acestui om de excepție, a cărui viață este o amară lecție *in res humanorum*. ■

Claude NICOLAU,
Center for Blood Research
Laboratories,
and Harvard Medical School,
1256,
Soldier's Field Road, Boston,
MA 02135

CARTI SOSITE LA REDACTIE

Editura Fundației Culturale Române continuă un ambițios program editorial, pe care l-am mai semnalat cititorilor noștri și cu alte prilejuri. Am reținut dintre ultimele apariții următoarele cărți de istorie:

● **George Ciorănescu — BESARABIA. DISPUTED LAND BETWEEN EAST AND WEST.**

1993, 354 pp., 3 600 lei: volumul, intitulat **Basarabia. Ținut disputat între Est și Vest**, cuprinde 16 studii scrise — cu excepția uneia — între 1965 și 1982, cele mai multe ca replică la aserțiunile istoriografiei sovietice și a „teoriei” puse în circulație privind existența unei națiuni moldovenești distinctă de cea română.

● **Titus Podea — TRANSILVANIA** (cu o postfață de dr. Elisabeta Simion).

1993, 230 pp., 2 300 lei: este reprodusă ediția bilingvă (română și engleză) aparută la București, în 1936, moment în care tendințele revizioniste ale statelor înfrânate în primul război mondial deveneau

tot mai clare.

● **Constantin C. Giurescu — CINCI ANI ȘI DOUĂ LUNI ÎN PENITENCIARUL DIN SIGHET. 7 MAI 1950-5 IULIE 1955** (introducere de Dinu C. Giurescu; ediție îngrijită, anexe și indice de Lia Ioana Ciplea).

1994, 214 pp., 2 100 lei: carte de memorii scrisă la scurt timp după eliberarea din închisoare despre cele îndurate de istoric și relateate fără ură sau părtinire; revista noastră a publicat în nr. 7/1993 un fragment al acestui testimoniu unic.

● **Aurel Sasu — CULTURA ROMÂNĂ ÎN STATELE UNITE ȘI CANADA, VOL. I — PRESA; VOL. II — NOSTALGIA ROMÂNEASCĂ.**

1993, vol. I — 280 pp.; vol. II — 198 pp.; 5 500 lei: o istorie a presei românești din S.U.A. și Canada — prezentată sub forma unui dicționar — și o antologie a poeziei de înstrăinare produsă între 1900-1920 în același spațiu geografic.

● **Călin Felezeu — JURIDICAL**

STATUE OF THE TRANSYLVANIAN PRINCIPALITY IN RELATION WITH THE SUBLIME PORTE.

Bulletin of the Center for Transylvanian Studies, vol. III, nr. 1, 56 pp., 350 lei: primă încercare de sistematizare a statului juridic al Principatului Transilvaniei în raport cu Imperiul otoman.

Mai menționăm:

● **Alain Bosquet — ZBUCIUMUL LUI DUMNEZEU** (traducere de Maria Banuș).

1993, 112 pp., 300 lei.

● **Mircea Iorgulescu — MARE TRĂNCĂNEALĂ. ESEU DESPRE LUMEA LUI CARAGIALE. EDIȚIA A II-A.**

1994, 126 pp., 1 600 lei.

● **Mihai Solomon — MAGADAN** (traducere de Mircea Ivănescu).

1993, 336 pp., 2 900 lei.

● **Olivier Mongin — TEAMA DE VIU** (traducere de Marily Le Nir; prefață de Bujor Nedelcovici).

1993, 230 pp., 2 200 lei.

CONCURSUL TÂNĂRULUI EUROPEAN

Revista noastră, care găzduiește începând din numărul pe aprilie 1994 Concursul Tânărului European, al cărui mare premiu, acordat de Delegația permanentă a Comisiei europene la București, este o săptămână la Bruxelles, continuă să-și fină paginile deschise tinerilor doritori să-și ofere o șansă.

Regulamentul concursului a fost publicat în nr. 6 (iunie) al revistei. Îi anunțăm pe concurenți — care, după cum se știe, urmează să propună modalități originale de sărbătorire în România a zilei Uniunii Europene — că anul acesta „Ziua Schuman” a fost marcată pentru prima oară în țara noastră prin câteva evenimente publice, patronate de dna ambasador Karen Fogg, șefa Delegației permanente a Comisiei europene la București. Este vorba despre: un concurs-maraton dotat cu premii pe posturile de radio Contact și Tinerama (2-9 mai); „muzică și teatru în stradă” (7-8 mai), manifestări de care, desigur, mulți dintre cititorii noștri tineri care au făcut plimbări în parcuri în acele zile își amintesc; „Open-Day”, deschiderea Centrului de Informare Europeană (11 mai); un ciclu de conferințe-dezbateri, sub genericul „România și dinamica integrării europene” (10,12,13 mai).

Tot în numărul pe iunie al revistei Magazin istoric, cititorii au aflat câteva repere din cronica mai îndepărtată a Uniunii Europene — să le spunem premise istorice —, în paginile de față fiindu-le prezentate alte elemente de structurare în timp a celei mai importante organizații europene, după momentul semnării Tratatului de la Roma (25 martie 1957).

UNIUNEA EUROPEANĂ

O IDEE ISTORICĂ

Ideea de a realiza o Europă unită nu este produsul situației critice în care se găsea bătrânul continent la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Această idee avea trecutul său, numai perioada interbelică fiind marcată de creării unei mișcări pan-europene sub auspiciile contelui Richard Coudenhove-Kalergi (1923), precum și a inițiativei primului ministru francez Aristide Briand de a prezenta în fața Societății Națiunilor proiectul unei uniuni europene (1929). A

trebuit însă să vină sfârșitul marii conflagrații a secolului nostru pentru ca ideile privind o Europă unită să ia forma unor inițiative concrete, un rol esențial avându-l dorința europenilor de a edifica o pace durabilă, sentimentul că reconstrucția regiunilor devastate de război necesită un efort comun, ca și dorința de a reda Europei influența și puterea sa economică. Activitatea desfășurată de Jean Monnet în anii războiului și în primii ani de pace este o ilustrare a

acestora.

Pentru unificarea Europei două tipuri de acțiuni puteau fi concepute. Pe de o parte, demersuri vizând *cooperarea*, în care diferite state lucrează împreună, dar fiecare își păstrează suveranitatea națională, iar aici exemple au fost Organizația Europeană de Cooperare Economică (OECE) și Consiliul Europei. Pe de altă parte, activități care au drept scop *integrarea* statele participante admitând să se supună unei autorități comune supranaționale

și deschizând astfel calea constituirii unei organizații cu caracter federal. La sfârșitul celui de-al doilea război mondial, statele europene, care tocmai își reconstruiau structurile, nu erau dispuse să cedeze suveranitatea recent regăsită în favoarea unei organizații supranaționale. De aceea, dacă se dorea să se meargă dincolo de o simplă cooperare, era necesar să se găsească un domeniu în care statele ar fi acceptat să renunțe la o parte din suveranitate. În întâmpinarea unei asemenea cerințe a venit planul prezentat la 9 mai 1950 de ministrul de externe de atunci al Franței, Robert Schuman, plan care a reprezentat un prim pas pe calea unirii Europei.

Cele trei structuri create după formularea planului Schuman — CECO, CEE și EURATOM — menționate în numărul trecut al revistei *Magazin istoric* — deși distincte din punct de vedere juridic, datorită mai ales faptului că-și desfășurau activitatea în temeiul unor tratate internaționale separate, aveau participarea acelorași state și erau dotate cu instituții analoge, care au și fuzionat la 1 iulie 1967 (pe baza unui tratat încheiat la 8 aprilie 1965). De aceea, cele trei Comunități Europene au fost considerate ca formând un ansamblu, vorbindu-se de fapt de existența unei singure organizații — *Comunitatea Europeană*.

Ea a definit politici comunitare pentru diferitele aspecte ale vieții economice, dar uniunea economică nu a fost nicidecum privită ca un scop în sine, ci ca o etapă intermediară pe calea unificării politice. De aceea, a fost firesc ca, pe măsura obținerii de realizări concrete, a creării unei mari „piețe comune” și a apropierii progresive a politicilor economice ale statelor membre, să se întărească și legăturile politice dintre acestea. Însă apropierea dintre statele membre și strângerea legăturilor dintre ele în multiple planuri nu a fost un proces lin, care să

curgă de la sine. El a fost marcat nu numai de reușite, ci și de eșecuri, disputele și necesarele reconcilierii putând caracteriza cu mai mare fidelitate cadrul în care s-a plămădit integrarea europeană.

Pe plan economic, realizările primelor trei decenii de existență a Comunității sunt semnificative. Constituirea în 1968 a uniunii vamale, care a permis dezvoltarea unei politici comerciale comune, asigurarea în același an a liberei circulații a forței de muncă, realizarea în 1962 a unei politici agricole comune, punerea bazelor Sistemului Monetar European, în 1978, ca mecanism de reglementare a parităților monetare, au fost numai reușitele mai importante ale politicii comunitare. La acestea s-a adăugat în mod firesc o ambițioasă politică de cooperare cu țări din afara Comunității, concretizată mai ales în acordurile succesive încheiate cu țările din Africa, Marea Caraibilor și zona Pacificului (Convențiile de la Lomé din 1975, 1979, 1984 și 1989).

În ceea ce privește sfera politicului, realizările de până la *Actul Unic European* se referă mai întâi la punerea în practică a unei cooperări politice regulate, care funcționează din 1970 și permite armonizarea politicilor externe ale statelor membre. Totodată, o valoare politică ridicată au avut-o deciziile adoptate în decembrie 1974, prin care se institua Consiliul European și se decidea alegerea Parlamentului European prin vot universal direct. Pașii importanți făcuți pe calea integrării economice au stimulat apariția unor inițiative vizând realizarea uniunii politice, extrem de controversate și până în cele din urmă sortite eșecului. Dintre aceste inițiative, cele mai relevante au fost „Planul Fouchet” cu privire la o Europă confederală (respins în aprilie 1962), propunerea formulată la reuniunea la nivel înalt de la Paris, din noiembrie 1972, de a se constitui o Uniune euro-

peană de tip confederal (al cărei plan de punere în practică, conținut în „raportul Tindemans”, a fost practic îngropat în noiembrie 1976), precum și proiectul de tratat cu privire la Uniunea Europeană, adoptat de Parlamentul European de la Strasbourg în februarie 1984, pe baza „raportului Spinelli”³.

Procesul continuu de integrare economică comunitară a fost însoțit de extinderea organizației prin primirea de noi membri, atrași de caracterul dinamic al fenomenelor integratoare dezvoltate în cadrul Comunității.

Lărgirea Comunității Europene s-a petrecut în două etape, fiind incluse țări din zone diferite ale Europei. În prima etapă structurile comunitare s-au deschis către țările Europei de nord-vest, ca urmare a cererilor de aderare formulate de Marea Britanie, Danemarca, Irlanda și Norvegia. Faptul în sine al cererii de integrare formulate de Marea Britanie este semnificativ pentru succesul Comunității încă din perioada sa de început, știut fiind că guvernul de la Londra nu dorise să participe la constituirea organizației. Mai mult decât atât, în 1960 Londra luase inițiativa fondării „Asociației Europene a Liberului Schimb” (AELS). Cererile de aderare formulate de cele patru state în 1961 au declanșat un proces complicat, negocierile fiind prelungite și datorită refuzului exprimat de președintele celei de a V-a Republici franceze generalul Charles de Gaulle în 1963 și

¹ Christian Fouchet (1911-1975) s-a alăturat în 1940 generalului de Gaulle, a fost membru al Adunării Parlamentare a Comunității Europene (1958-1962) și ministrul Educației Naționale în Franța, în 1962-1967.

² Leo Tindemans (născut în 1922), membru al Partidului Creștin Social din Belgia, prim-ministru (1974-1978), ministru de externe (1981-1989).

³ Altiero Spinelli (născut în 1907, la Roma), democrat, antifascist, a luptat în mișcarea de rezistență. A fost secretar general al Mișcării federaliste europene în Italia, în anii '50; comisar în Comisia Europeană (1970-1976); membru al Parlamentului European (din 1976).

1967 față de intrarea Marii Britanii în Comunitate. Procesul de negocieri a fost accelerat după demisia generalului de Gaulle din funcția de președinte al Republicii Franceze (1969), și a dus la semnarea, la 22 ianuarie 1972, a tratatelor de aderare de către cele patru state. Întrucât poporul norvegian a refuzat, prin referendum, să aprobe tratatul de aderare, numai Marea Britanie, Danemarca și Irlanda au devenit membre ale Comunității Europene la 1 ianuarie 1973.

A doua etapă a fost marcată de integrarea a trei țări din sudul Europei — Grecia, Spania și Portugalia —, toate trei depunând candidatura la puțin timp după înlăturarea regimurilor dictatoriale și restaurarea democrației. Dacă procedura a fost mai scurtă pentru Grecia — care, pe baza cererii formulate în 1975, a semnat tratatul de aderare în 1979, devenind membră a Comunității la 1 ianuarie 1981 —, în cazul Spaniei și Portugaliei procesul de negocieri a fost mai lent, dar s-a finalizat prin semnarea tratatelor de aderare în 1985, acestea intrând în vigoare la 1 ianuarie 1986.

După treizeci de ani de existență, în condițiile dublării numărului membrilor organizației și în fața concurenței făcute de S.U.A. și Japonia, se simțea nevoia unui nou elan în activitatea Comunității Europene, care să combată o stare definită în deceniul 9 ca fiind „euroscleroză”. Acest impuls a fost dat de documentul intitulat *Actul Unic European*, care a fost semnat în zilele de 17 și 28 februarie 1986, la Luxemburg și Haga, și a intrat în vigoare la 1 iulie 1987. În plan economic, prin Actul Unic s-a decis încheierea, până la 31 decembrie 1992, a procesului de realizare a marii piețe comune, care prevedea mișcarea liberă a bunurilor, serviciilor, capitalului și persoanelor pe tot cuprinsul Comunității. De asemenea, a fost schimbat modul de adoptare a deciziilor de către Consiliul de

Miniștri, impunându-se votul majoritar pentru cea mai mare parte din hotărârile necesare realizării pieței unice, și s-a convenit lansarea de politici comunitare în noi domenii, precum cele referitoare la problemele sociale, regionale, de mediu înconjurător sau ale cercetării științifice. Sub raport politic, Actul Unic a consacrat existența Consiliului European și a confirmat mecanismele de cooperare politică între membrii Comunității. Chiar dacă nu a făcut să avanseze ideea uniunii politice, acest document a însemnat depășirea unei bariere psihologice, astfel încât problema construcției europene a revenit în scurt timp în prim-planul dezbaterilor mediilor comunitare.

Transformările politice produse în Europa după 1989 au accelerat ritmul schimbărilor prefigurate în Actul Unic European, punând cu acuitate problema extinderii integrării dincolo de sfera economicului, cu atât mai mult cu cât, în septembrie 1991, țările membre ale Comunității Europene și ale AELS au decis să pună împreună bazele Spațiului Economic European. Ca urmare la Consiliul European de la Maastricht, din 9-10 decembrie 1991, a fost adoptat *Tratatul asupra Uniunii Europene* — semnat tot la Maastricht în data de 7 februarie 1992 —, prin care se prevedea constituirea Uniunii Europene.

Bazată pe Comunitatea Europeană, Uniunea este definită prin câteva trăsături fundamentale: o *cetățenie a Uniunii*, pe care o dețin toți cetățenii statelor membre și care le conferă o serie de drepturi specifice; o *uniune economică*, ce marchează încheierea procesului de realizare a pieței interne și stabilește că directivele politicii economice ale statelor și ale Uniunii vor fi adoptate de Consiliul de Miniștri; o *uniune monetară*, bazată pe un singur etalon monetar (ECU) și pe o nouă instituție,

Banca Centrală Europeană; în sfârșit, o *uniune politică*, ce prevede sporirea atribuțiilor Parlamentului European de la Strasbourg (inclusiv în plan legislativ), creșterea competențelor Comunității Europene, definirea unei politici comune în domeniul juridic și al afacerilor interne și, mai ales, realizarea unei politici externe și de securitate comună, menită să formuleze pe termen lung o politică comună în domeniul apărării.

După încheierea procedurii de ratificare de către toate statele membre, Tratatul asupra Uniunii Europene a intrat în vigoare la 1 noiembrie 1993 (cu zece luni mai târziu decât se anticipase) înlocuind tratatele constitutive de la Paris și Roma și marcând realizarea integrării economice, politice și sociale.

În prezent Uniunea Europeană își concentrează atenția asupra a două procese care, deși par a fi contradictorii, în realitate tind să se completeze reciproc; un interes deosebit se acordă adâncirii integrării. Pe de altă parte, problema lărgirii Uniunii este la ordinea zilei, fiind aproape certă aderarea, de la 1 ianuarie 1995, a Austriei (neconfirmată și prin votul electoratului austriac la 12 iunie 1994), Norvegiei, Suediei și Finlandei, în timp ce alte țări și-au exprimat intenția de a intra în Uniune cât mai curând posibil. Deocamdată, România și celelalte state foste comuniste au semnat tratate de asociere la Uniune, tratate în curs de ratificare de către cele 12 state comunitare (cu excepția tratatelor semnate de Polonia și Ungaria, care au fost ratificate deja). Așadar, Uniunea Europeană este factorul în jurul căruia se realizează procesul de unificare europeană, de ea, depinzând transformarea în realitate a idealurilor împărtășite de cei care au început procesul de integrare europeană prin elaborarea Planului Schuman. ■

Mihail DOBRE

Iulie 1898:

CAROL I LA PETERSBURG

Deși a fost anunțată cu deosebită discreție doar în câteva „jurnale bine informate”, vizita regelui Carol I în Rusia a surprins opinia publică. Românii iartă ușor și nu poartă rânchiună, dar au o memorie extrem de trează. Înjunghătura Moldovei în 1812, ocupațiile militare repetate, teoarea din timpul Regulamentului organic, intervenția militară și înăbușirea revoluției din 1848-1849, incurajarea tendințelor separatiste la sfârșitul domniei lui Cuza, experiența războiului din 1877-1878, cu episodul dramatic al retragerii trupelor ruse din România, numai în urma ultimatumului german, toate acestea și încă multe altele făcuseră din rusofobie o graniță absolută, imobilă și aproape insurmontabilă. Cel puțin până la 13 iulie 1898 — când au apărut primele informații despre proiectata vizită a regelui Carol I și a prințului Ferdinand în Rusia — aceasta era convingerea tuturor factorilor politici de la București.

Nu mai prestigiul și tactul regelui Carol I au împiedicat răbufnirile de protest, căci nemulțumirea față de Rusia era extrem de pronunțată. Și pentru că tot trebuia găsit un „tap ispășitor”, întreaga vină pentru inițiativa acestei vizite a fost trecută la rezezeală în seama primului ministru D.A. Sturdza, care a fost inclus și el în suita regală. Dar cei care nu împărțeau cu astfel de idei și-au adus aminte că în tinerețe D.A. Sturdza publicase un violent pamflet antirus. L-au tradus în limba franceză și i-au facilitat pătrunderea în Rusia. Pe parcursul vizitei, ecurile nefavorabile ale acestui pamflet au fost domolite de suveranul român cu scuza „tineretii fără minte”, regele Carol I măturând că, în primii săi ani de domnie, „credincioșul sfetnic de azi îi fusese cel mai aprig adversar”. Deși a fost depășit, incidentul le-a reamintit sfetnicilor țarului cât de „iubiți” erau peste Prut.

Vizita propriu-zisă s-a desfășurat într-o atmosferă pregătărită cu grijă de gazde, fiind punctată cu „întâmplări” și surprize dintre cele mai plăcute pentru suveranul român și suita sa. „Întreaga românie entuziasată din Cernăuți — nota un reporter al gazetei bucovinene *Patria* — s-a prezentat la gară și însuflețite strigăte de «Trăiască!» au adus omagii de iubire și devotament domnului român”. După acest sugestiv tablou al reîntâlnirii românilor bucovineni cu un domnitor român, după 123 ani de stăpânire habsburgică, în ziua de 14/26 iulie 1898, suita regelui Carol I a sosit la Varșovia, fiind întâmpinată de prințul general A.K. Imeretinsky, guvernator general al Poloniei, cei care fuseseră șeful de stat major al Armatei de vest (româno-ruse) ce acționase la Plevna sub comanda regelui Carol I. Totul fusese regizat anume: de la gară până la reședința guvernatorului se aflau „însirate trupe din Divizia a treia a Garzii imperiale [ruse] ce fusese la Plevna sub comanda domnitorului României”. Într-un gest replică, „M.S. regele — nota corespondentul *Românului* — a conferit prințului Imeretinsky Marele Cordon al ordinului Steaua României și i-a oferit portretul său împodobit cu pietre scumpe”.

Peste două zile, la 16/28 iulie, „regele Carol a fost primit foarte călduros la Peterhof de către țarul Nicolae și familia lui. Împăratul Rusiei l-a numit [pe Carol I] șef al Regimentului rus Wologda. Regimentul acesta, alături de români, își arătase vitejia în mai multe rânduri în fața Plevnei”. În numărul său din 6-7 august 1898, într-un comentariu publicat de *Românul*, se furnizau și alte amănunte nu lipsite de interes: „S-a scos înaintea regelui steagul de război [al Regimentului Wologda], onoare ce nu s-a făcut decât împăratului Wilhelm I. Regimentul care s-a dat regelui [în sensul că i s-a atribuit comanda onorifică a acestuia] va purta cifrele [insemnele] regelui, lucru ce nu s-a făcut decât pentru împărații Germaniei și Austriei. Un diplomat străin, dintre cei mai competenți în chestiuni de ceremonial, spunea că numai împăraștilor se aduc asemenea onoruri. Nu putem decât să resimțim o adevărată bucurie când vedem importanța ce se dă țării noastre”.

Peste tot, la Petersburg, Moscova sau Kiev, suveranului român și suitei sale li s-a acordat aceeași deosebită atenție, accentul căzând de fiecare dată pe rememorarea momentelor alianței de la 1877-1878. Încântat de „bunăvoința coplesitoare” a țarului, Carol și-a încheiat toastul rostit la Kiev cu următoarele cuvinte: „Trăiască armata imperială, cu care armata mea este unită prin frăția de arme care ne-a condus la victorie!”

După încheierea vizitei, ziarul *Novosti* era de părere că acest eveniment „va întâri și mai mult legăturile între Rusia și poporul coreligionar care luptă contra inamicului comun”. Sintagma „poporul coreligionar” pare să fi avut în vedere și poporul bulgar, mai ales că, la Sinaia, cu exact o lună înaintea vizitei sale în Rusia, regele Carol îl primise pe Ferdinand I de Saxa Coburg, cneazul Bulgariei. Să fi fost Carol I și interpretul vecinului său pe lângă curtea imperială rusă? Greu de răspuns, dar dorința Rusiei de a readuce România mai aproape de ea era o preocupare evidentă a diplomației ruse.

Demne de semnalat sunt și reacțiile presei străine cu prilejul vizitei lui Carol I în Rusia. Cea maghiară, de pildă, de-a dreptul timorată, atrăgea atenția cu îngrijorare, prin *Pesti Hirlap*, că „această Românie crește an de an în putere și în însemnătatea sa politică”. Cu totul surprinzătoare a fost însă reacția presei din Franța — „cel mai de nădejde aliat al Rusiei” la acea dată. Un anonim a găsit de cuviință că sosise momentul să-și descarce sufletul. A făcut-o în oficiosul *Le Temps*, pe un ton deloc măgulitor pentru români, dar și pentru cel care nu avusese curajul să-și dezvăluie identitatea. „Națiunea română — avertiza el — este perversă și îngrată. Statul român este jucăria unor mari puteri cărora le-a devenit

satelit. Bărbații politici români sunt niște vulpoi ingrați. Politica română este o țesătură de intrigă care au în vedere interesul dinastic mai presus de interesul țării". Un alt anonim, e drept ceva mai calm, dar și mai clar în ce privește motivul supărării, publica un articol în care deplângea „îndepărtarea vizibilă cu ochiul liber [a României] de Franța" și le adresa românilor nerecunoscători întrebarea: „Când a ajutat Rusia pe români?"

Ce produse astfel de reacții?

În primul rând, spargerea unui *statu quo* politic, căci după războiul de independență și la 15 ani de la semnarea de către România a tratatului său secret de alianță cu Puterile Centrale, călătoria lui Carol I era prima vizită a unui șef de stat român în Rusia. Toți se temeau că Rusia, urmărind vechiul său țel — Strămtorile — voia să obțină asentimentul României pentru tranzitul trupelor sale pe teritoriul românesc sau măcar o „neutralitate binevoitoare" a acesteia. Se mai adăuga și faptul că țarul Nicolae II, deși era încă prea puțin cunoscut, la urcarea sa pe tron rostise aceste cuvinte dictate parcă de fatalitate:

„Vreau să trăiesc și să mor pentru Rusia; puțin îmi pasă în ce mod voi muri!" Europa le primise cu toată atenția și găsisse în ele destule motive să se teamă.

În privința „amiciției româno-ruse", memoria istorică își spunea drastic cuvântul. „Relațiile cu Rusia — îi mărturisea Carol I diplomatului german Bernhard von Bülow (*Magazin istoric*, nr. 6/1988) — sunt o problemă anevoioasă a politicii noastre externe". Iar în 1914, la Constanța, când țarul, în ultima sa vizită în străinătate, i-a oferit lui Carol I bastonul de mareșal, regele i-a declarat îngrijorat doctorului I. Mamulea: „Slavii mi-au dat bastonul de mareșal; e semn de război!" Rusia îl îngrozea. De altfel, ultimele cuvinte ale lui Carol I, transmise de C. Arion spre publicare ziarului francez *La Défense*, au fost: „Primejdia nu poate veni decât din partea rușilor!"

Într-un fel, acesta a fost testamentul său politic. ■

Emanuel BĂDESCU,
Iulian VOICU

COPERTELE

①④ La 200 ani după ce Revoluția franceză i-a trimis la ghilotină pe Ludovic XVI și pe frumoasa lui soție, la Paris au apărut cinci best-selleruri consacrate evenimentului, iar o montare teatrală a fost dedicată vieții Mariei Antoaneta. **Coperta ①** Ioana d'Arc, simbolul libertății Franței și al fidelității absolute față de monarhie (pictură de Dominique Ingres, aflată la Luvru). **Coperta ④** regina Maria Antoaneta, în Turnul Temple (tablou de la sfârșitul sec. XVIII de marchiza Bréhan, păstrat la Muzeul Carnavalet) (**Bastilla — nașterea unui mit**, p. 77)

② Ștefan cel Mare și Sfânt, gloriosul voievod, strămutat la cele veșnice în urmă cu 490 ani; desen de Costin Petrescu, păstrat în colecțiile Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei Române (**Erou al creștinătății și al civilizației**, p. 3)

③ Firma unei case de plăceri din Geneva anului 1535. Reformatorul Calvin avea să sosească abia peste un an în orașul de pe malul lacului Lemman (**Cum să te îmbogățești peste noapte — visând**, p. 85)

Reproduceri realizate de Bogdan Cristel

PLANSELE

Albumul istoric din acest număr cuprinde o suită de imagini din timpul vizitei regelui Carol I în Rusia (**Iulie 1898: Carol I la Petresburg**, p. 31). Fotografiiile au fost selecționate dintr-un album aflat în colecțiile Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei Române

① Garda de cazaci în fața gării Peterhof (sus); Carol I și țarul Nicolae II părăsesc gara Peterhof

② Prințul Ferdinand și marele duce Mihail Alexandrovici părăsind gara Peterhof (sus); Soșirea țarinei la palatul Peterhof

③ Înălții oaspeți români la Catedrala Petropavlovsk (sus); La întoarcerea dintr-o croazieră cu iahtul, Carol I pe cheiul din Petersburg

④ Carol I și prințul Ferdinand în fața monumentului ce comemorează războaiele ruso-turce (sus); Regele Carol I în fața cortului imperial de la Krasnoe Selo

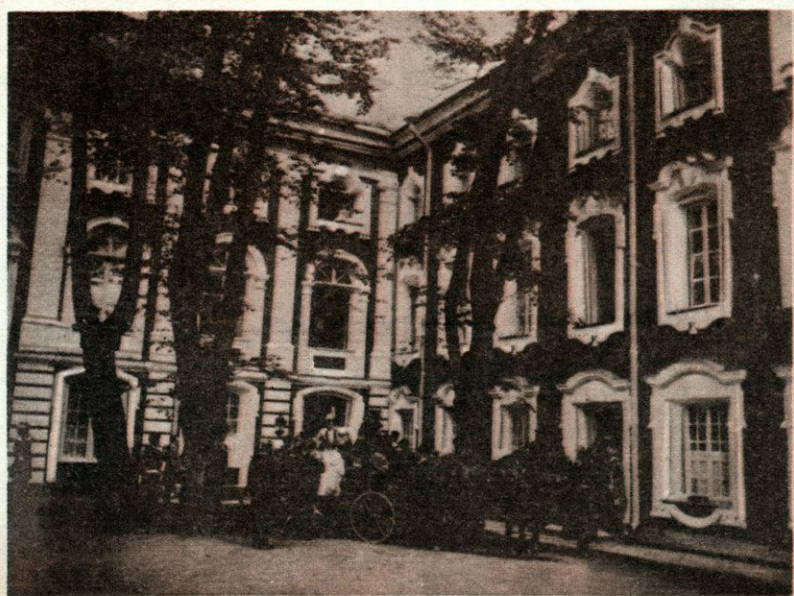

Album istoric

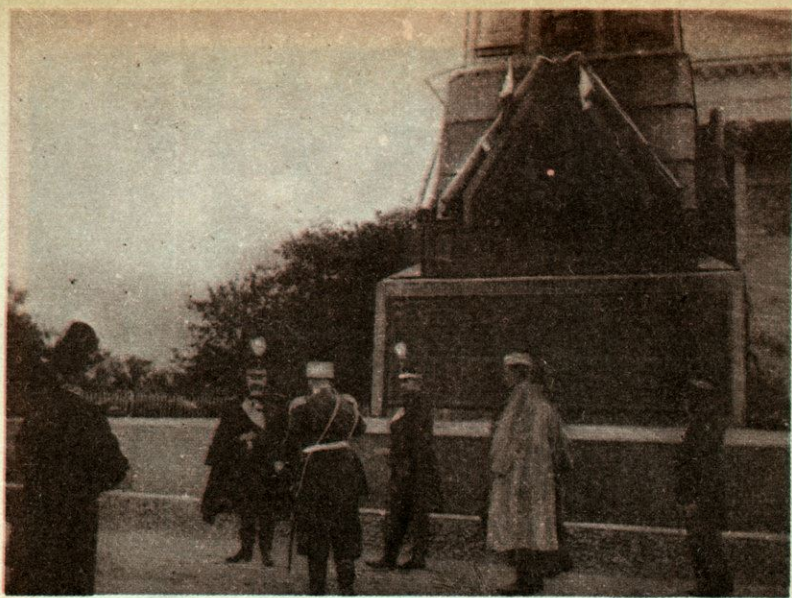

România traversează una dintre cele mai severe perioade de criză din întreaga sa istorie. Sistemul bancar, în ansamblul său, resimte din plin impactul acesteia, fiind senzorul cel mai fidel al tuturor mutațiilor rapide care se petrec în societate, fie ele de natură economică, socială sau chiar de mentalitate. Iată de ce BRD consideră că poate contribui la redresarea economică, și aceasta o obligă la sobrietate și luciditate în abordarea unei strategii adecvate pentru perioada următoare, care să aibă în vedere atât protecția situației financiare în condiții de criză cât și definitivarea programului de restructurare și modernizare a băncii. Succesul strategiei băncii va fi însă condiționat în mod decisiv de existența și continuarea reformei bazate pe:

- relații de piață fără subvenții și protecționism, reglementate de o legislație clară și completă;
- restructurarea masivă a sectoarelor economice neviable;
- grăbirea procesului de privatizare;
- realizarea unui program complex de reconversie profesională cu orientare preponderentă spre dezvoltarea sectorului privat al economiei;

- stimularea inițiativei particulare autohtone și a investitorilor străini;
- consolidarea structurilor sistemului bancar și a politicii monetare.

În măsura posibilităților sale financiare, BRD dorește să susțină efectiv procesul de reformă și să contribuie la accelerarea acestuia. Misiunea strategică îmbrățișată de BRD se poate defini sintetic printr-o focalizare mai mare a activității generale a băncii pe

cerințele unei piețe bancare încă în curs de maturizare, pe consolidarea relației fundamentale „bancă-client”, prin diversificarea produselor și serviciilor bancare oferite și creșterea calității acestora.

Întărirea relației și mentalității de parteneriat dintre BRD și clienții săi este în concepția strategiei noastre un element „cheie” pentru construirea unei profitabilități de lungă durată în folosul ambelor părți.

Iată, în esență, care sunt obiectivele pentru a căror realizare în perioada 1994-1995 banca alocă resurse financiare și umane considerabile:

- creșterea bazei de capital și rezerve la nivelul standardelor internaționale;

- creșterea volumului și stabilității depozitelor atrase de la clienți, atât firme de stat sau particulare cât și persoane fizice, prin practicarea unui sistem de dobânzi diferențiat care să stimuleze în special atragerea depozitelor la termen;

- creșterea volumului operațiunilor în valută și a ponderii acestora în totalul operațiunilor băncii, actuala rețea de bănci corespondente ale BRD în străinătate, precum și calitatea sa de membru al sistemului

SWIFT permit o dezvoltare considerabilă a volumului acestor operații precum și creșterea operativității și calității lor;

- perfecționarea procedurilor de analiză, acordare și urmărire a creditelor;

- sprijinirea firmelor mici și mijlocii din sectorul privat, în special în domeniile activităților productive;

- dezvoltarea activității de consultanță economico-financiară, evaluarea patrimo-

BANCA ROMÂNĂ

PENTRU DEZVOLTARE

PARTENERUL IDEAL

nială și studii de fezabilitate;

- accentuarea implicării BRD în restructurarea marilor societăți comerciale cu capital de stat în vederea privatizării lor;

- mărirea eficienței rețelei teritoriale a băncii prin dezvoltarea activității de marketing cu focalizare regională; rețeaua teritorială actuală a BRD, cu o distribuție relativ echilibrată oferă posibilitatea exploatarei rapide a noilor oportunități de afaceri și permite chiar transformarea unor sucursale în filiale specializate în anumite genuri de afaceri, conform tendințelor regionale;

- perfecționarea pregătirii profesionale a personalului băncii în țară și în străinătate pe baza unor programe complexe și de lungă durată;

- realizarea unui sistem informatic modern, aliniat standardelor bancare internaționale;

- realizarea condițiilor financiare necesare trecerii la privatizarea băncii.

Îndrăznim să sperăm că eforturile noastre actuale, atât financiare cât și umane, se vor concretiza într-un orizont de timp cât mai scurt, pe fondul mult doritei redresări a economiei românești.

Dorința noastră este ca începutul perioadei de reală stabilitate să găsească Banca Română pentru Dezvoltare într-o poziție solidă pe piața bancară din România, cu o personalitate dedicată clienților și partenerilor săi.

Înființată la data de 1 decembrie 1990, prin preluarea activului și pasivului fostei Bănci de Investiții, precum și a întregului personal al acesteia, Banca Română pentru Dezvoltare este una din primele patru mari bănci ale României.

În cei trei ani de la înființare, în pofida unor dezavantaje moștenite și a dificultăților generate de instabilitatea mediului economic și financiar dominat de recesiune și inflație, BRD a reușit să facă pași mari în dezvoltarea noului său profil de bancă comercială.

BRD numără în prezent 165 unități, localizate în toate reședințele de județ, în principalele centre urbane, precum și în unele localități rurale importante.

Prin eforturi financiare considerabile au fost construite noi sedii, s-au extins și modernizat cele existente, îmbunătățindu-se simțitor accesul și servirea clienților.

Este în curs de desfășurare un program complex de restructurare a băncii care vizează atât centrala cât și rețeaua teritorială, acțiune menită să asigure îndeplinirea noilor funcțiuni ale băncii la nivelul standardelor bancare internaționale. Aproape 40% din numărul personalului băncii îl dețin specialiștii cu studii superioare: economiști, informaticieni, ingineri, arhitecți, juriști, iar 48% personalul de specialitate cu studii medii: contabili, referenți, tehnicieni, casieri.

În totalul personalului, ponderea o dețin salariații tineri, în vârstă de până la 30 ani (26%), precum și cei între 30-45 ani (44%). În perioada 1993-mai 1994, mai mult de 1 200 de

salariați (30%) au fost cuprinși în diverse forme de pregătire profesională axate pe domeniile cheie ale activității bancare. În aceeași perioadă peste 100 de salariați au beneficiat de stagii de pregătire în străinătate, alte programe de pregătire fiind în curs de perfectare cu organisme de profil și bănci din Statele Unite, Canada și Europa. Au fost reconsiderate criteriile de recrutare, selecție și promovare a personalului, iar de la o perioadă la alta s-au adus îmbunătățiri în sistemul de motivare a muncii.

De la un număr de 6 500 clienți la sfârșitul anului 1990 s-a ajuns în prezent la peste 200 000 din care 95% aparțin sectorului privat și populației.

La BRD își au deschise conturi 91 000 societăți comerciale și alți agenți economici cu capital privat, 1 366 organizații obștești, 120 000 persoane fizice precum și 2 800 societăți comerciale de stat și 570 regii autonome. BRD a penetrat în toate ramurile și subramurile economiei, dar ponderea o dețin clienții din sfera producției și serviciilor.

Sustinerea dezvoltării sectorului privat al economiei se înscrie ca unul din obiectivele prioritare ale strategiei generale a BRD care a promovat, încă de la înființare, o largă ofertă de credite și servicii pentru toate formele de activitate economică organizate pe baza liberei inițiative.

Creditele acordate de BRD în sectorul privat al economiei reprezintă peste 24% din totalul plasamentelor băncii.

Din totalul clienților particulari circa 35 000, reprezentând 38%, beneficiază de credite pe termen scurt pentru producție sau pe termen mediu pentru investiții, ceea ce le-a permis demararea și dezvoltarea unor activități viabile.

Au fost stimulați cu prioritate clienții care își desfășoară activitatea în domeniul producției materiale și serviciilor, ponderea creditelor acordate acestora fiind de peste 50% din total.

Volume importante de credite au fost acordate investitorilor privați din industria materialelor de construcții, confecții, porțelan, prelucrarea lemnului, industria alimentară etc.

Pentru susținerea sectorului privat din agricultură BRD a acordat peste 10 000 de credite producătorilor agricoli individuali și asociați, precum și unor societăți comerciale particulare cu caracter agricol.

Pentru agenții economici particulari care au rulaje mari de mijloace circulante, BRD a introdus, în premieră pe țară „Linii de credit pe termen scurt” produs care, datorită metodei simplificate și unor facilități oferite clienților se bucură de o largă apreciere. Deși lansate recent, prin aceste linii s-au derulat până în prezent credite de 15 miliarde lei.

BRD oferă servicii privind evaluări de patrimoniu, restructurarea activității, consultanță, conducerea procesului de subscripție în cazul privatizării prin ofertă publică, promovarea unor majorări de capital prin emisiuni de noi acțiuni.

BRD a fost prima bancă comercială care s-a

implicat ca agent financiar intermediar la privatizarea pilot prin ofertă publică de acțiuni efectuate în premieră în România și anume la S.C. „URSUS” S.A. Cluj și S.C. „APULUM” S.A. Alba Iulia, care s-au încheiat în condiții bune și au permis acumularea unei vaste experiențe în acest domeniu. Prin unitățile BRD s-au vândut toate acțiunile oferite publicului, respectiv 128 900 acțiuni URSUS și 203 947 acțiuni APULUM.

BRD a fost intermediar financiar și pentru majorarea capitalului social prin emisiune de noi acțiuni prin ofertă publică la numeroase societăți comerciale.

BRD și-a asumat un rol de frunte în susținerea privatizării societăților comerciale prin metoda MEB0, în care sens a acordat o serie de credite salariaților acestora pentru plata sumelor prevăzute a fi achitate în numerar pentru cumpărarea acțiunilor. Până în prezent au fost acordate astfel de credite unui număr de 45 societăți.

Pentru populație se oferă o gamă largă de servicii și produse bancare, printre care diverse modalități de economisire începând cu contul curent și până la depozitele pe termene diferențiate, cu dobânzi stimulative. În prezent dobânda pentru depozitele pe termen de un an este de 100%, plătită lunar, ceea ce conduce la o mare afinență a depunătorilor. Încă de la înființare, BRD a acordat asistență și consultanță clienților săi, iar începând cu anul 1992, pe lângă activitățile de bază, banca a inițiat și dezvoltat noi servicii, multe dintre ele în strânsă legătură cu acțiunile de restructurare și privatizare.

În paralel cu încurajarea sectorului privat, BRD continuă să susțină prin credite acei egenti economici competitivi cu capital integral sau majoritar de stat din infrastructură și sectoarele de producție și servicii de mare utilitate și cu perspective certe de dezvoltare și profitabile.

În acest scop importante credite au fost acordate Regiei Autonome RENEL, Regiei Autonome ROMCEREAL, societăților comerciale cu activitate de export, precum și altor unități ori sectoare viabile ale economiei.

Pornită de la cota zero, activitatea valutară a BRD a cunoscut o evoluție rapidă atât ca volum cât și sub aspectul diversității complexității operațiunilor. Gama operațiunilor valutare oferite de bancă s-a diversificat continuu: plăți în și din străinătate, deschideri, confirmări și avizări de acreditive, acordări de credite și emiteri de garanții valutare, operațiuni de arbitraj valutar, participare în numele clienților la licitațiile valutare zilnice.

BRD și-a creat o rețea de bănci corespondente în întreaga lume, rețea care numără în prezent 200 bănci și este în continuă expansiune.

BRD este conectată și lucrează efectiv în rețeaua SWIFT - care asigură comunicații externe interbancare extrem de rapide, sigure și ieftine, precum și la rețeaua de informații REUTER.

BRD acționează ca bancă agent în derularea unor credite acordate de către organisme financiar-bancare internaționale: Banca Mondială, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Banca Europeană de Investiții, Banca Internațională de Investiții, Mediocredito Centrale Italia, Export Development Corporation Canada - unor beneficiari din industrie, energie, transporturi și telecomunicații ce însumează peste 1,5 miliarde dolari.

În calitate de imprumutat direct sau subimprumutat, BRD este implicată în derularea unor credite acordate de BIRD pentru agricultură - 25 milioane dolari, pentru dezvoltarea industrială de la BEI - 175 milioane dolari și de la BERD - 30 milioane ECU, finanțarea pe termen mediu a întreprinderilor particulare mici și mijlocii și a întreprinderilor de stat care au un program de privatizare - 50 milioane dolari. Pentru sprijinirea introducerii de mijloace moderne de plată, respectiv a cărților de plastic, BRD a obținut calitatea de membru VISA INTERNATIONAL, urmând a iniția în 1994 activitatea de acceptare la plată a cărților de plastic în valută și, ulterior, activitatea de emisie de cărți de plastic.

BRD, membru al asociației FACTORS CHAIN INTERNATIONAL, oferă, în premieră pe piața bancară românească, servicii de factoring internațional de export, asigurând clienților încasarea, garantarea și finanțarea exporturilor. Abordată ca una din problemele cheie ale modernizării băncii, realizarea unui sistem informatic integrat, aliniat la standardele bancare internaționale, se desfășoară în baza unui program complex elaborat împreună cu firma de consultanță Coopers & Lybrand și sprijinul financiar al EC PHARE. Până în prezent, cu eforturi financiare considerabile s-a realizat o dotare minimă cu tehnică de calcul a tuturor unităților operative, care a asigurat o accelerare sensibilă a operațiunilor. Au fost elaborate pachete de programe proprii care vizează activitatea sectoarelor de bază ale băncii.

Acționând încă de la începutul activității sale pe baza unor strategii minuțios elaborate, în cadrul cărora accentul s-a pus pe adoptarea unor politici flexibile și prudente în ceea ce privește resursele, plasamentele, dobânda și expunerea la risc, BRD a reușit să asigure:

- creșterea bazei de capital propriu la 103, 972 miliarde lei;
- o structură echilibrată a activelor și pasivelor atât din punct de vedere al stabilității resurselor cât și al calității plasamentelor băncii.

Credibilitatea BRD în fața partenerilor de afaceri, atât din țară cât și din străinătate, a sporit considerabil prin certificarea oficială a situației financiare și operaționale a băncii, ca urmare a Audit-ului realizat de firma de consultanță Coopers & Lybrand, în anii 1992 și 1993. ■

Un fruntaș național-țărănist depune

mărturie în fața istoriei

• Când Siguranța are ordin să „inchidă ochii”, un domiciliu obligatoriu poate fi mai puțin obligatoriu • Maniu e îngrozit de apropierea rușilor • O țară în care nu se poate păstra nici un secret • Știrbei insistă pentru primirea comunistilor în bloc • Debarcarea e începutul sfârșitului • Regele dorește să-i întâlnească pe comuniști • Stârcea și generalul Mihail ar dori o răsturnare prin forță • Generalul Sănătescu face precizări • Pentru prima oară se dezvăluie cum s-au așternut cele patru semnături — Maniu, Brătianu, Titel Petrescu și Pătrășcanu — pe acordul de Bloc Național Democrat.

IOAN HUDIȚĂ: PAGINI DE JURNAL

Vom parcurge noi fragmente din jurnalul inedit ținut de I. Hudiță, de astă dată referitoare la perioada 25 mai-21 iunie 1944. Lectura lor ne va reda o cronică deosebit de antrenantă, dar mai ales cu multe aspecte complet necunoscute ale tratativelor ce au precedat semnarea platformei Blocului Național Democrat, alcătuit din Partidul Național-Țărănesc, Partidul Național Liberal, Partidul Social-Democrat și Partidul Comunist din România. Este pentru prima dată în istoriografia română când un participant nemijlocit la evenimentele deosebit de semnificative ne pune în fața unor fapte pe care le-a consemnat chiar în cursul desfășurării lor, fără a le comenta și interpreta prin propria sa prismă sau a partidului din care făcea parte. Valoarea acestor consemnări stă tocmai în faptele relatate, de multe ori cu lux de amănunte, permițând istoricului o reconstituire completă și nuanțată a pozițiilor factorilor politici implicați în acele evenimente. Suntem convinși că prin publicarea acestor fragmente istoriografia noastră primește o sursă documentară pentru a face un pas important în rezolvarea multor pete albe privitoare la actul de la 23 august 1944.

Pregătirea textului s-a operat după aceleași criterii ca în numerele anterioare.

Dan BERINDEI

1944

Joi, 25 mai. La ora 6 a sosit camionul trimis de Mielu Mihaiescu. Într-o oră a fost încărcat tot bagajul care-l luăm cu noi la Snagov... La 9 fără un sfert am ajuns cu bine la Snagov. Am lăsat casa noastră, încuiată, poarta de la stradă, la fel, totul în grija lui Dumnezeu. Casa, mobila, biblioteca, întreaga noastră gospodărie rămâne la București; fetele noastre sunt la Sinaia, iar eu și Milica, cu câteva lucruri de spălat și dor-

mit, la Snagov. Iată unde ne-a dus războiul lui Antonescu! Am rugat pe vecina noastră de vis-à-vis, d-na Niculescu, să supravegheze gospodăria noastră. Toți vecinii sunt plecați, lăsând casele în voia soartei. Eu sper să pot veni la două zile, să văd casa și să ud florile...

Vineri, 26 mai. La ora 10 ne ducem la Maniu, unde găsim pe Ghiță Pop cu soția și pe mama lui Leucuța... Nici o știre de la Știrbei. Maniu așteaptă de la ei minuni, însă ce poate face el în împrejură-

rite de azi, când anglo-americanii au pe capul lor atâtea probleme, iar ofensiva rușilor și lăcomia lor de cuceriri le creează altele și mai grave. Ofensiva în Italia, războiul în Pacific, pregătirea debarcării în Europa, toate acestea, plus atâtea altele, când mai au ei timp și de problemele noastre! Maniu desigur știe toate acestea, însă el vede cu groază apropierea rușilor de Capitală și e disperat că Londra și Washingtonul nu înțeleg cât de greu va fi să-i scoată pe ruși odată pătrunși

în Balcani și-n Europa Centrală. El regretă că Anglia a ajuns complet la discreția Statelor Unite și-n condițiile acestea Churchill n-are nici o putere ca să-și impună politica lui prudentă față de Soviete. „Rușii, continuă Maniu, nu pot fi ținuti în frâu decât cu forța și pentru a fi menținuți între frontierele lor dinainte de război nu este decât un mijloc, acela preconizat de Churchill, ca cel de-al doilea front să fie făcut în Balcani și anglo-americanii să ocupe astfel Europa Centrală înaintea rușilor; numai așa vor putea scăpa de bolșevism popoarele din această parte a Europei, altfel sunt pierdute și noi odată cu ele”. Am trecut în jurnalul meu cât mai exact posibil aceste cuvinte, întrucât ele corespund perfect cu gândirea mea. În concluzie, noi am decis să reluăm acțiunea noastră asupra lui Antonescu și a regelui, ca să înțeleagă primejdia imensă care ne amenință dacă nu primim cât mai repede condițiile de armistițiu ale Sovietelor. Maniu m-a rugat să văd din nou pe Ică și pe Sănătescu, iar pe acesta din urmă să-l rog din partea lui să-i pregătească o audiență la rege. Totul rămâne pe săptămâna viitoare...

Luni, 29 mai... La ora opt, la locuința noastră, am găsit pe soții Mădărac care ne așteptau la masa de sub nuc... Stăm de vorbă vreo două ore și ceva, trecând în revistă toate problemele la ordinea zilei. Mădărac e convins ca și mine că „Antonescu degeaba mai cotinuu războiul, îngreunând pe zi ce trece tot mai mult situația țării”... Situația lui [Mădărac — n.n.] de secretar general la Ordinea publică și de prieten personal cu Piky Vasiliu¹ mă silește să fiu prudent deși cred că el e sincer cu mine. Prudența totuși nu strică! Aflu de la el că Tătărescu „se agită teribil în ultimul timp”, că a avut o serie de consfătuiri la Sinaia cu prietenii săi politici și că la una din ele au participat și

Pătrășcanu și Ralea; că ei se văd f. des și că Pătrășcanu face dese drumuri la București în mașină cu Tătărescu, „deși el are domiciliu obligator la Poiana Tapului”. Mădărac spune că Siguranța are ordin de la Piky Vasiliu „să închidă ochii asupra acestor deplasări”. El se întreabă dacă la mijloc este vorba numai de vechile relații ale generalului cu mama lui Pătrășcanu sau și de o înțelegere politică între acesta și Ică Antonescu. I-am răspuns că, după mine, cred că e și una și alta...

Miercuri, 31 mai. Văd pe Maniu la 9 dimineața. E prezent și Ghiță Pop. Plecăm împreună la București cu mașina lui Leucuția, la 9.30. Când să intrăm în Capitală, alarmă. Lăsăm pe Maniu și pe Gh. Pop la Ghilezan, unde se află un adăpost solid, iar eu mă duc acasă la mine în Vatra Luminoasă, cu tramvaiul... Pe la unu vorbesc cu Rădulescu de la Președinție pentru audiența la Ică care mi se fixează mâine la 6 seara. Pe la 4 după masă vorbesc cu Mihai Borcea. Mă înțeleg cu el să ne vedem vineri la 9 dimineața... La ora 6 mă duc la Maniu și plecăm cu el, Ghiță Pop și Leucuția la Snagov. Maniu insistă să-i atrag atenția lui Ică „pentru ultima oară” că trebuie neapărat pus capăt războiului...

Joi, 1 iunie... Plec la București, la ora 4.30 cu Maniu și Leucuția. La 6 m-am dus la Președinție, însă Ică nu m-a putut primi decât aproape de 7, fiind ocupat. Am stat la el o oră și jumătate. Între timp, am vorbit cu Rădulescu, care mi-a spus printre altele că Tătărescu, Pătrășcanu și Ralea au fost în ultimul timp de mai multe ori la Ică și că acesta „face pe misteriosul” în ceea ce discută cu el. Rădulescu... spune că „cei trei crai de la Răsărit” îi amintesc fabula cu „Racu, broasca și cu țescu”!

Pe Ică l-am găsit îngrijorat și afectat, ca de obicei. „Am auzit, începe el, că pregătiți o înțelegere cu comuniștii și socialiștii lui Titel și că refuzați să stați de vorbă cu Tă-

rescu, Ralea și ceilalți”. „În schimb, stai tu de vorbă cu ei”, l-am întrerupt eu! „În țara aceasta nu se poate păstra nici un secret”, zice el. „Pentru noi, național-tărăniști, i-am spus eu, nu există secrete; poziția noastră e bine cunoscută și noi nu putem discuta nimic cu acei pe care îi socotim răspunzători de dezastrul țării; din acest punct de vedere, cred că și mareașalul Antonescu este de acord cu noi, că toate aceste secături au sprijinit dictatura lui Carol, pe care el l-a detronat, aducând un imens serviciu țării; dacă astăzi voi voști să vă serviți de el, nimeni nu vă poate împiedica; noi am rămas consecvenți cu linia noastră bine cunoscută și vom vedea până la urmă cine are dreptate”. „Pătrășcanu și Ralea mi-au cerut să le facilitez plecarea în Rusia, pentru a negocia un aranjament cu Moscova, mai favorabil decât condițiile ultimatumului Molotov, mi-a răspuns Ică; a rămas să vedem cum va evolua situația externă după debarcarea anglo-americanilor, pe care și eu o cred apropiată”. I-am arătat că face o mare greșală stând de vorbă cu acești indivizi... pentru că nu văd cum rușii ar putea negocia cu ei... Ică socotea că Moscova poate mai ușor negocia cu ei o înțelegere decât cu noi, cari suntem intransigenți și intratabili pe chestiunea Basarabiei și Bucovinei. I-am replicat că problema acestor provincii nici noi n-o putem ridica, în condițiile de azi, când Moscova dispune de un tratat de alianță cu Națiunile Unite pe baza frontierelor din 1941 și că noi ne rezervăm dreptul de a ridica această chestiune mai târziu, după terminarea războiului, când sperăm să avem și sprijinul anglo-americanilor... Pentru acestea insistăm noi atât de mult să ieșim din alianța germană, pentru a crea oarecare drepturi în fața anglo-americanilor și a rușilor. Ică mi-a răspuns că „într-adevăr, raționamentul meu e f. logic” și că el ar fi bucuros dacă s-ar putea face ceva în acest sens, însă el nu

¹ Ministru de interne.

se vede în stare să-l convingă pe mareșal. „Pentru a-l convinge nu este decât un singur mijloc, continuă lă, acela ca debarcarea anglo-americană să reușească...” „Să nu fie atunci prea târziu”, i-am răspuns eu. „Până la debarcare și la reușita ei, a spus lă, eu nu văd absolut nici o posibilitate de a ieși din război”. „Vă luați o mare și primejdioasă răspundere”, a fost ultima mea replică înainte de a ne despărți...

Vineri, 2 iunie. La ora 9 dimineața văd pe Sănătescu la Borcea acasă. El vine rar în Capitală, stând aproape tot timpul la Sinaia, unde se află și regele. Discutăm situația externă o oră. El rămâne la vechea lui părere că nu se poate face încă nimic până nu s-o vedea rezultatul confruntării armatei germane cu anglo-americanii. Și el crede că luna aceasta s-ar putea ca aceștia să debarce undeva în Franța sau Belgia. El crede că nemții dispun chiar de arme secrete pe care le vor folosi la debarcarea anglo-americanilor. „Hitler e conștient, zice el, că joacă acum ultima carte; de aceea a părăsit el atâtea mii de kilometri pătrați în Rusia, pentru a avea la dispoziție o forță suficientă să facă față invaziei, iar dacă reușește să-l arunce în mare, atunci e sigur că va invada Anglia!” M-am uitat mirat la el și m-am stăpânit să nu-l râd în nas... I-am spus doar că se înșală profund și că nemții bravează pur și simplu, ei fiind definitiv pierduți... Sănătescu s-a grăbit să plece, să nu-l prindă alarma la București. O mașină îl aștepta în Piața Romană pentru a-l duce la Sinaia...

La 6 mă duc la Maniu, sosit de la Snagov de o oră. Era prezent și Ghiță Pop. Ei mă așteptau să aflu cum s-a desfășurat discuția mea cu lă și cu Sănătescu. După ce i-am pus în curent, Maniu a făcut o singură observație: „Vai de țara noastră, condusă de așa oameni strâmți la minte!” Ghiță Pop, cinstit dar naiv, încearcă să le găsească o ușoară scuză, spunând că

„nu este chiar cu totul exclus ca nemții să fie încă tari și să dispună de arme secrete”. „Numai propaganda e de capul lor, nu mai sunt buni de nimic și vor fi făcuți praf cât de curând”, i-a răspuns cam iritat Maniu.

În mesajul primit azi de la Știrbei suntem sfătuiți să ajungem „neapărat” la un acord cu partidul nostru comunist, trecând peste orice considerații „numai pentru a face plăcere Moscovei”. Interesant că nu rușii cer acest lucru, ci numai anglo-americanii, dovadă că ei sunt hotărâți să menajeze la maximum Moscova. „Nu e semn bun acest lucru, zice Maniu; acum înțeleg eu și mai bine pentru ce ei nu pun piciorul în prag în chestiunea poloneză și-i lasă pe ruși să-și facă mendrele”. În drumul nostru spre Snagov am discutat numai această chestiune...

Marti, 6 iunie. Debarcarea în Normandia. La opt și jumătate, trece Maniu cu Leucă și cu Ghiță Pop să-mi spună că ieri seară, după plecarea mea, a trecut pe la el Pătrășcanu să-l anunțe că el s-a înțeles cu Dinu Brătianu și cu Titel Petrescu ca delegații celor patru partide să se întrunească în seara aceasta la 7, în același loc, adică tot la mine acasă. Maniu pleacă la București, dar speră să se întoarcă până la amiază, dacă nu va fi alarmă. Pătrășcanu venise la 10.30 noaptea, făcând-o pe misteriosul, ca și cum i-ar fi fost frică să nu fie văzut de vreun agent al Siguranței. El, care e tot timpul în mașină cu Tătărescu, se plimbă prin Sinaia, vine aproape zilnic la București, deși pretinde că are domiciliu obligator la Poiana Țapului. Maniu, care știe, f. bine toate aceste lucruri, surăde, spunând că l-a informat că și noi suntem hotărâți să continuăm discuțiile în vederea unei înțelegeri, dar numai între cele patru partide... Pătrășcanu i-a răspuns că partidul său a renunțat la Tătărescu, Ralea și ceilalți. Maniu e de părere să redactăm un acord scris fără nici un echi-

voc, de care să putem răspunde și-n fața justiției, în caz că Antonescu află ceva despre existența lui...

Debarcarea se confirmă. Nu se dau amănunte, decât atât: ea a reușit, trupele aliate sunt în curs de debarcare, s-au realizat deja două capete de pod și că timpul n-a prea fost favorabil, marea fiind agitată...

La ora două, eu cu Jovin și cu Macovschii am plecat la București... La ora 3 am ajuns cu bine acasă în Vatra Luminoasă. Aerisesc casa, ud grădina și aștept delegații care încep să sosească de pe la 7 fără un sfert. Cel dintâi vine Constantinescu-Iași, care-mi spune că pe viitor el va reprezenta singurul partidul său și că ai lui au renunțat la V. Băgu. După câteva minute sosesc: Voitec, însoțit de Jumanca, apoi Ghiță Pop, și Bebe Brătianu. S-a luat act de declarația lui Constantinescu-Iași, că renunță de a mai cere intrarea în blocul nostru a lui Tătărescu, Ralea și ceilalți și de a mea care am spus că noi nu ne opunem la intrarea ligii plugarilor. Bebe Brătianu s-a declarat de acord cu propunerea mea, iar Voitec și Jumanca la fel, în numele partidului lor. Am luat apoi cuvântul pentru a propune cele patru puncte ale acordului nostru. Constantinescu-Iași a citit apoi o lungă declarație de două pagini, bătută la mașină, în care partidul comunist încearcă să-și aroge niște merite imaginare, care ne surprind pe toți destul de dezagreabil. Voitec și Jumanca protestează contra acestei declarații pe care o consideră „mincinoasă în întregime” și care urmărește să i se dea de către noi „autoritatea unui document” care să servească conducătorilor comuniști în propaganda lor viitoare... Bebe Brătianu și Ghiță Pop au spus că pe noi nu ne priveșc certurile dintre ei... singurul lucru care interesează azi este găsirea unei formule de înțelegere care să poată obține adeziunea celei mai mari părți a opiniei noastre publice... [Toți cei de față

resping declarația lui Constantinescu-Iași]. Constantinescu și-a pus declarația în buzunar, spunând că el „nu mai poate continua discuția până nu va referi partidului său”. Era opt și un sfert. După plecarea delegaților, la 8.25 am plecat și eu cu Ghiță Pop. Pentru a câștiga timp, Leucuția ne aștepta cu mașina la colțul străzii. Am trecut să-l luăm pe Maniu, iar la 9.30 am ajuns acasă la el în Snagov... Stăm până la unu noaptea [la Leucuția] să auzim știri referitoare la debarcare. Leucuția și cumnatul său Mănuilă ne oferă șampanie, gustări și prăjituri. Milica a adus cozonac cu nuci pentru Maniu. Au fost prezenți, afară de noi: Maniu, Mănuilă, Ghiță Pop, Leucuția, Ilie Lăzăr, Aurel Dobrescu și d-rul Solomon, cu soțiile. S-a sărbătorit debarcarea în care totuși văd începutul sfârșitului...

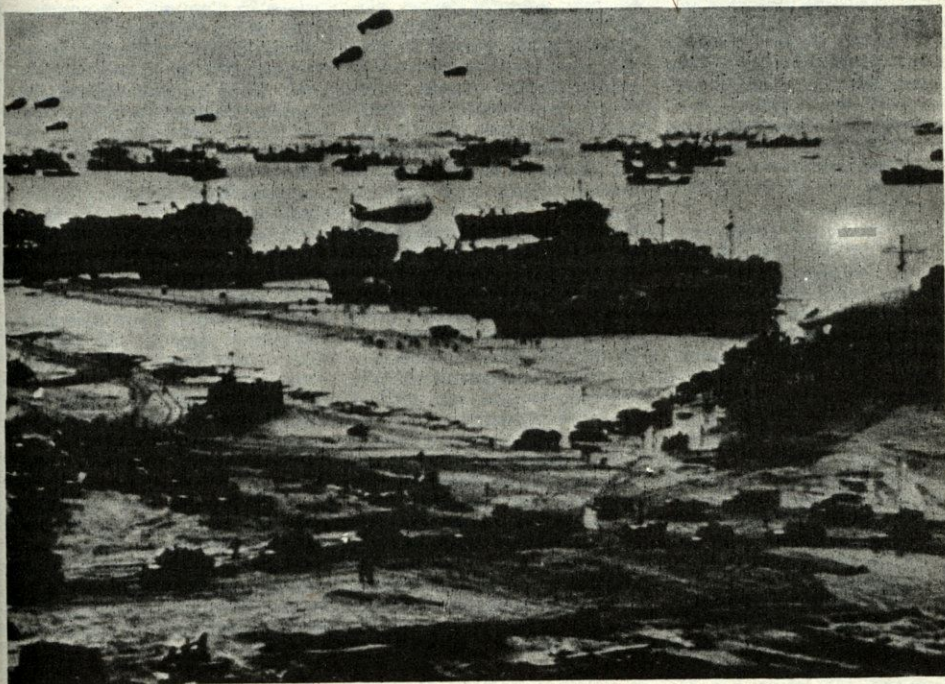
Înainte de a ne despărți, Ghiță Pop și cu mine am pus în curent pe Maniu cu modul cum s-a desfășurat ședința de azi după masă cu delegații celorlalte partide. Maniu e de acord cu atitudinea noastră și înclină să-i eliminăm pe comuniști din combinația noastră „deoarece sunt nesinceri și suspecti totodată”. El e de părere să mai așteptăm câteva zile și să reluăm discuțiile numai cu social-democrații și cu liberalii...

Miercuri, 7 iunie. La ora 8 mă duc la Maniu și ascult o oră radio Londra și Berlin... Maniu s-a hotărât să mergem la Mihalache, unde se află și Lupu, pentru a-i decide să vină la București și să-i ceară lui Antonescu încetarea imediată a războiului. El mă roagă să-l însoțesc pentru a-l ajuta în acest scop. Plecăm la 9.15 prin Periş-şoseaua judeţeană Târgovişte-Titu-To-

poloveni-Dobreşti. Ajungem la 12.30. Leucuția are o mașină f. bună și conduce minunat... Mihalache și Lupu erau în curent cu debarcarea încă de ieri. Mihalache are un aparat f. bun, primit cadou de la Malaxa. Înainte de a ne așeza la masă am ascultat cu toții Londra, de la 1 la 2...

Mihalache și Lupu se arată rezervați în tragerea unei concluzii definitive. Ei se așteaptă la „niște lupte crâncene, când nemții se vor convinge că aici este adevărata debarcare și nu în altă parte”. „Dacă nemții nu-i vor putea arunca în mare, ca la Dunquerque, zice Mihalache, atunci e sigur că au pierdut definitiv războiul...” Maniu a încercat încă o dată să-l convingă pe Mihalache că ar trebui să-l vadă pe Antonescu, să vadă „cel puțin cum vede el acum situația, după debarcare”. Mihalache i-a răs-

Debarcarea aliată din 6 iunie 1944 a fost nu doar cea mai mare operație de acest tip din istoria omenirii, dar și expresia indubitabilei superiorități a coaliției antifasciste care, odată cu deschiderea celui de-al doilea front, începea să strângă cercul de foc din jurul celui de-al III-lea Reich. Factorii politici din România adevărați ai regimului Antonescu înțelegeau - dincolo de bucuria momentului - că nu mai puteau să ignore rigorile alianței militar-politice sovieto-americano-britanice și, în consecință, la 20 iunie 1944, semnavă pactul celor patru partide aliate în cadrul Blocului Național Democrat

puns că el are convingerea că Antonescu „ca militar are mai multă cădere să aprecieze situația decât noi, niște civili”... Maniu s-a ridicat în picioare în semn de plecare... Lupu n-a scos nici o vorbă. Ne-a făcut la toți o impresie penibilă. De unde era hotărât să rămânem peste noapte la Dobrești, Maniu s-a decis brusc să plecăm, „să nu ne apuce noaptea pe drum”. La 5.30 părăseam Dobrești...

Joi, 8 iunie... La ora 6 mă duc la locuința lui Ghiță Pop din strada Negru Vodă. El a aranjat ca întâlnirile noastre să nu se țină în același loc... La întâlnirea de azi participă Bebe Brătianu, C. Zamfirescu, din partea liberalilor, Jumanca și Voitec din partea social-democraților. Ședința a durat o oră, fiind prezidată de Gh. Pop. Ne-am pus repede de acord asupra punctelor care trebuiau să stea la baza acordului, fixând data de 12 iunie pentru viitoarea ședință. Eu m-am angajat să aduc un text ca bază de discuție... Jumanca a propus ca blocul nostru să respingă pe comuniști, ca și liga plugarilor lui Groza. Voitec i-a atras atenția că Partidul Social-Democrat este deja aliat cu cel comunist în Frontul Unic Muncitoresc... Ședința de luni va avea loc în locuința lui C. Zamfirescu din spatele Academiei de Comerț, din Piața Romană...

Luni, 12 iunie. Maniu sosește la 10 dimineață. Îi vedem cu Ghiță Pop și-i citim proiectul nostru de acord. El e de acord cu noi să ne menținem la principii generale și să evităm angajamente amănunțite...

Plecăm cu toții, cu mașina lui Leucuta, la București la ora 4.30... Aerisesc locuința, ud grădina; noaptea aceasta rămân în Capitală... Pe la ora 6, după un telefon, vine Mihai Borcea cu un taxi, cu generalul Sănătescu, îmbrăcat civil, ca de obicei. Îmi spune că regele s-a convins în fine... și că Antonescu trebuie forțat să execute acest lucru [ruperea alianței cu Germania — n.n.] sau să demisioneze. Mă întreabă dacă

el ar putea lua contact cu partidul comunist, lucru la care țin e. mult regele, precizându-mi că doi dintre prietenii apropiați ai lui, Stârcea și Ionițiu, au luat deja contact cu Pătrășcanu care l-ar fi asigurat pe Mihai că partidul comunist nu este ostil monarhiei și că el tratează deja cu Maniu și cu Brătianu formarea unui bloc pentru încetarea războiului... Ar vrea ca la această primă luare de contact cu delegații comuniști să fie și cineva din partea noastră, citându-mi numele lui Niculescu-Buzești, ginerele lui Știrbei, care e în f. bune raporturi cu regele și care, zice Sănătescu, „trece drept un reprezentant al lui Maniu pe lângă rege”. I-am răspuns că noi avem toată încrederea în Niculescu-Buzești, dar nu suntem tot atât de convinși de seriozitatea și sinceritatea celorlalte persoane din jurul regelui, atrăgându-i atenția să fie cât se poate de rezervat față de ele... Văzându-l încurcat și dezorientat, eu i-am sugerat să mai aștepte câteva zile, până la încheierea discuțiilor dintre partide pentru alcătuirea unui bloc pe care să se poată sprijini regele... Găsește „minunată” sugestia mea. Va vorbi cu regele, poate chiar mâine dimineață. Ne înțelegem să ne vedem la Borcea miercuri 14 iunie, la ora 4.

La 7 seara, ședință, acasă la Zamfirescu. Când am ajuns eu cu Ghiță Pop, am găsit deja pe Bebe Brătianu și pe Voitec. Acesta din urmă venise înadins înaintea lui Constantinescu-lăși pentru a ne preveni din partea lui Titel Petrescu că el ar dori să amânăm încheierea blocului o săptămână-două, întrucât are motive serioase să se îndoiască de sinceritatea și loialitatea comuniștilor. Rămâne să ne vedem cu Titel Petrescu mâine după masă la 5. După venirea lui Constantinescu se deschide ședința, prezidată de Bebe Brătianu. Eu dau citire proiectului de acord, citindu-l rar pentru ca delegații să-și poată nota punctele lui. Bebe Brătianu

propune ca ședința să se suspende pentru trei zile, pentru ca delegații celorlalte partide să poată referi partidelor lor propunerile noastre. Voitec cere și el același lucru. Stabilim data de vineri 16 iunie, ora 7, la Ghiță Pop. Constantinescu nu face nici o obiecție...

Marți, 13 iunie... La 5 p.m. la Titel Petrescu, cu Ghiță Pop. L-am găsit furios la culme pe tovarășii săi comuniști. Regretă că a făcut Frontul unic cu ei. „M-am potrivit șmecherului de Rădăceanu și naivului de Voitec, să-mi calc pe inimă și să închei înțelegerea cu ei în vederea lui 1 Mai, a început el; eu am știut de mult că acești indivizi sunt simple instrumente în mâinile Moscovei; n-au nici un sentiment românesc în ei...” Titel P. spune în continuare că niciodată n-a avut încredere în Pătrășcanu... El are informații că de câteva timp încearcă mișcarea comunistă din țara noastră este condusă direct de Moscova prin agenți stabiliți undeva în Capitală... În concluzie, el ne întreabă dacă n-ar fi mai bine să renunțăm la introducerea lor în blocul nostru. După ce ne-a spus toate astea, Gh. Pop i-a răspuns că în ce-l privește pe el e de acord ca blocul să se facă fără comuniști, dar se îndoiește dacă Maniu se va învoi, întrucât așa-i cere mereu Știrbei, de la Cairo. Eu i-am explicat lui Titel P. că odată angajați în discuție cu dânsii e f. greu să mai dăm înapoi, întrucât, sigur, se va opune și Maniu și apoi nu văd pentru ce ne-am teme de prezența lor în bloc...

La ora 7.30 am ajuns la Maniu, plecând cu el la Snagov... Pe drum l-am pus în curent pe Maniu cu întreaga situație referitoare la blocul cu celelalte partide. Așa cum era de așteptat, Maniu s-a declarat de acord cu răspunsul meu dat lui Titel P. și a rămas stabilit să luăm în bloc și pe comuniști, dacă ei acceptă proiectul nostru de acord...

Miercuri, 14 iunie. După un telefon, schimbat cu el pe la

7 dimineața, am plecat cu Maniu și cu Leucăția la București, pe la 8, oprindu-ne în drum la Buftea să-l vedem pe Niculescu-Buzești. Am discutat o oră și ceva cu el chestiunea regelui... El îmi face o f. bună impresie. Sub aerul lui modest și indiferent se ascunde o puternică voință, inteligență și spirit critic. El era la curent cu tot ce i-am spus noi, [despre anturajul de la Palat — n.n.] și-l prevenisem deja pe rege în chestiunea Ioanițiu... Aflăm de la el că în timpul din urmă, tot datorită intervenției lui Ioanițiu, regele a primit de două ori pe generalul Gh. Mihail, fost șef de stat major și „lichea devotată a lui Carol”... Buzești ne informează apoi că ieri noapte, la dorința expresă a regelui, el a asistat la o ședință secretă cu doi delegați comuniști, pentru a vedea „ce gândesc acești oameni și dacă realmente ar putea fi folosiți în raporturile noastre viitoare cu Moscova”. La această întâlnire a luat parte „mai mult fără voie” pe Sănătescu, care s-a opus, dar „a fost silit de rege să participe și el”. Din partea Palatului a mai luat parte și Stărcă și generalul Mihail. Cu această ocazie, Buzești a cunoscut pe Pătrășcanu și pe un al doilea reprezentant al partidului comunist, un inginer Ceaușu, care i-a făcut impresia că el reprezenta de fapt partidul și nu Pătrășcanu... Buzești și Stărcă au insistat mult asupra problemei Basarabiei și Bucovinei de Nord, însă au constatat că Pătrășcanu și Ceaușu „sunt cu totul ostili în această chestiune”. Ei au dat asigurări că în ce privește monarhia, partidul lor e loial dacă ea este constituțională și că „regele Mihai își va câștiga recunoștința întregului popor dacă va scoate țara din acest război nenorocit”... În concluzie, Buzești ne spune că, după el, s-a pierdut timpul la această întâlnire și că azi la prânz va vedea pe rege și-l va spune că pe viitor să evite astfel de contacte „nefolositoare și totodată f. primejdioase dacă ajung la urechile

lui Antonescu”. Maniu i-a mulțumit pentru informațiile care ni le-a dat și l-a rugat să comunice regelui că și el e de părere să evite astfel de contacte și să fie f. vigilent față de anturajul său...

Discutam apoi chestiunea acordului cu comuniștii, analizând diferitele lui aspecte și ajungem la concluzia că trebuie să renunțăm la preambulul proiectului nostru de acord privitor la Basarabia și Bucovina de Nord și să ne mulțumim cu cele patru puncte — ieșirea din război, înlăturarea lui Antonescu, alianța cu Națiunile Unite și restabilirea regimului constituțional pe baza Constituției din 1923. La ultima parte a discuției a luat parte și Ghiță Pop... Ne înțelegem cu el să convocăm delegații celor trei partide vineri la 7, la dânsul acasă...

Iau dejunul la mine acasă. Cartierul e pustiu... La 4 mă duc la Borcea... La 4.15 sosește Sănătescu. Arată obosit și supărat. Îl las pe el să vorbească întâi. „Postul care-l ocup eu pe lângă rege, începe el, nu e pentru mine; eu n-am nici timp și nici nu mă pricep să fac mereu de pază în jurul lui pentru a supraveghea pe cine primește el și ce discută cu ei; de-abia ieri seară am aflat că el primește tot felul de indivizi dubioși și eu mă văd silit, fără voia mea, să stau cu ei de vorbă și să-mi risc liniștea și situația mea”. După această introducere, Sănătescu povestește cum a fost silit de rege să se ducă la întâlnirea cu comuniștii pe care el nu-i scoate din „trădători”... „Azi la 10 am văzut pe rege și i-am spus tot ce gândeam despre anturajul său, atrăgându-i atenția asupra primejdiei la care se expune. Cu această ocazie, am ținut să-i explic regelui că eu nu pot participa la nici un complot în contra lui Antonescu, de care mi-au vorbit ieri seară Stărcă și Mihail și că eu înțeleg să-l conving pe Antonescu să se retragă, în cazul că el nu poate face despărțirea de nemți, dar atât; eu nu admit să particip la o acțiune de

răsturnare a lui cu forță”. Regele i-a răspuns că nici el nu se gândește la așa ceva și că Mihail și Stărcă, dacă i-au vorbit de „complot”, aceasta e părerea lor, dar nu și a lui... Pe viitor, regele s-a angajat să nu mai discute problema ieșirii din război decât numai cu Maniu și cu Brătianu... I-am spus că Niculescu-Buzești ne-a pus deja în curent cu cele discutate la întâlnirea de ieri seară. I-am explicat apoi rolul care-l joacă Tătărescu la Palat prin intermediul lui Ioanițiu și al generalului Mihail. Sănătescu a luat act, înțelegându-ne ca pe viitor să lucreze mână în mână cu Niculescu-Buzești, prin care poate comunica orice informație lui Maniu, atunci când nu ne putem vedea noi...

Seara la 7.30 mă întorc cu Maniu și cu Gh. Pop la Snagov. Pe drum l-am pus în curent cu cele discutate cu Sănătescu. În timp ce eu discutăm cu Sănătescu, a avut loc o întâlnire între Maniu și Dinu Brătianu în cadrul căreia acesta a aprobat și el să încheiem blocul cu comuniștii fără preambulul privitor la Basarabia și Bucovina...

Vineri, 16 iunie. Văd pe Maniu între 9 și 10... A primit un nou mesaj de la Știrbei prin Niculescu-Buzești. Știrbei îl informează că Aliții atacă în Franța cu forțe colosale și că „pentru nimic în lume nu vor trata cu Hitler vreo înțelegere”. Știrbei cere să încheiem înțelegerea și cu comuniștii „pentru a face plăcere Moscovei, întrucât ea va avea cuvânt hotărâtor în negocierile noastre de armistițiu și că anglo-americanii insistă mult pentru acest lucru”. Niculescu-Buzești l-a pus în curent pe Maniu cu discuția avută cu regele în legătură cu intrigile lui Tătărescu și că a găsit în Sănătescu un aliat f. bun pe această chestiune.

Plecăm la 5 după masă la București... La 7 ajung la Ghiță Pop, în Negru Vodă. Comuniștii sunt și astăzi reprezentați tot de Constantinescu-Iași singur; celelalte partide de câte doi: Bebe

Brătianu și C. Zamfirescu de la liberali, Rădăceanu și Voitec de la social-democrați, eu și Gh. Pop din partea național-tărăniștilor. Gh. Pop explică pentru ce noi suntem obligați să renunțăm la preambulul privitor la Basarabia și Bucovina de Nord pentru a face posibil acordul și cu partidul comunist... După aceasta, am trecut la discutarea celor patru puncte din protocol. Discuția a mers ușor, punându-ne repede de acord asupra formulării lor. Constantinescu a ridicat chestiunea dacă n-ar fi potrivit să trecem și obligația ca după înlăturarea regimului Antonescu, noul guvern să cuprindă „și delegații” ai partidului comunist. Toți delegații celor trei partide au respins această propunere. Constantinescu n-a mai insistat, spunând că el va referi prietenilor săi și numai după aceasta va putea semna proiectul nostru de acord. Ne-am înțeles să mai ținem o ședință, redusă la numai câte un delegat, luni 19 iunie, la ora 6, la mine acasă, în Vatra Luminoasă...

Luni, 19 iunie. Plec la 9 dimineața cu Maniu, Gh. Pop și Leucuția la București. Acasă la mine, totul bine... La 6 vine Gh. Pop. El s-a înțeles cu reprezentanții celorlalte partide ca să vină tot aceiași delegați, nu câte unul... Au venit de la socialiști Voitec și Rădăceanu, de la liberali Bebe Brătianu și C. Zamfirescu, iar de la comuniști Constantinescu-Iași. Eu adusesem, bătute la mașină, patru exemplare, așa cum ne înțelessem la ultima ședință de la Gh. Pop. Constantinescu a declarat că renunță la propunerea lui referitoare la viitorul guvern și că este autorizat să semneze textul în forma lui din ședința trecută. După ce au fost semnate cele patru exemplare, câte unul pentru fiecare partid, am discutat în general măsurile care trebuiesc luate pentru punerea în practică a acordului. La ora 7

totul era terminat. Măine el va fi semnat și de Maniu, Dinu Brătianu, Titel Petrescu și Pătrășcanu, la ora 5 după masă, la locuința lui Maniu...

Marți, 20 iunie. Plecăm la București la 8.30 — Maniu, Ghiță Pop, eu și Leucuția. Găsim programul schimbat. Dinu Brătianu și Titel Petrescu vor să-l vadă pe Maniu în cursul dimineții pentru a semna acordul încheiat ieri. Ei propun ora 10 la Dinu Brătianu acasă. Maniu ne roagă să-l însoțim și noi, Ghiță P. și eu. Ajungem cu 10 minute mai înainte. Găsim pe Titel P. discutând cu Dinu B. care e singur... După semnarea celor patru exemplare, a vorbit primul Titel P. El repetă criticile cunoscute la adresa comuniștilor... „Am cedat să-i primim în bloc și pe ei, spune Titel P., numai din stimă pentru d-stră, d-le Maniu și d-le Brătianu, cari găsiți necesar acest lucru; n-aș vrea să aveți însă și d-stră decepțiile mele de pe urma încheierii frontului muncitoresc cu ei; [sunt] oameni cari n-au românesc în ei decât limba, pentru rest sunt niște agenți ai Moscovei, care-i plătește”... „Aici e toată problema, a spus Maniu; blocul pe care l-am încheiat noi reprezintă o situație cu totul nouă; el oferă acum o mare acoperire, atât regelui cât și militarilor cari ar fi dispuși să ne urmeze, întrucât blocul nostru reprezintă azi voința țării întregi; acțiunea noastră de viitor se vede astfel mult ușurată și noi trebuie să nu pierdem din vedere acest lucru”.

...La ora 5 Maniu a fost vizitat de Pătrășcanu, care a semnat și el actul de constituire a blocului. Pe la ora 4 am văzut pe Borcea pe care l-am rugat să vadă pe Sănătescu, să-l pună în curent cu semnarea acordului între cele patru partide și să-mi înlesnească o întrevedere cu regele pentru a-i prezenta

acest act...

Miercuri, 21 iunie. Plec la 9 cu Leucuția la București să văd ce a aranjat Borcea... Mă cheamă la el. Ajung la 11.30. Îmi spune că a văzut la 10 pe Sănătescu care i-a spus că după-masă la 5 regele va fi în Capitală... Sănătescu mă roagă să mă duc la 6 la Palat...

Spre surprinderea mea, cum am ajuns la Palat, la ora 6, Sănătescu mă aștepta... Am fost condus de Sănătescu care a asistat la discuția noastră. I-am făcut mai întâi o scurtă dare de seamă asupra discuțiilor avute cu delegatul comunist referitor la Basarabia și nordul Bucovinei, precum și alte chestiuni mai mărunte... Le-am citit apoi textul acordului... „Sunt de acord cu toate aceste puncte, spune regele, să vedem acum cum le putem realiza”. „Aveți alături pe dl. general Sănătescu, care are toată încrederea noastră; cu el, Maiestatea Voastră se poate consulta în vederea măsurilor de luat pentru punerea în practică a acestui acord”, i-am răspuns eu... „Eu cred, a intervenit Sănătescu, care tăcuse până acum, că și Antonescu se va convinge într-o săptămână-două că nemții sunt pierduți și că noi trebuie să ne vedem de interesele noastre”.

...La plecare i-am spus regelui că noi vom ține legătura prin dl. general Sănătescu și prin Niculescu-Buzești. „Mi-a făcut mare plăcere conversația cu d-voastră și aș vrea să ne mai vedem”, mi-a spus regele, strângându-mi mâna cu multă căldură. Conversația a durat o oră jumătate. La ora 8 am ajuns la Maniu, care mă aștepta cu Leucuția. Am plecat imediat la Snagov, povestindu-le pe drum cum a decurs audiența la rege... ■

(Va urma)

OPERA SFINȚILOR PĂRINȚI

Pr. prof. dr. DUMITRU GH. POPESCU,
decanul Facultății de Teologie, București

Ideologia patristică — cea care a pus bazele dogmaticii și cultului creștin — se întinde pe perioada primelor opt secole de istorie creștină. A apărut și s-a conturat în focul controverselor teologice provocate de întâlnirea Evangheliei lui Hristos cu cultura și filosofia antică, ilustrată de gânditori ca Platon sau Aristotel. Există o patristică răsăriteană, care numără printre corifeii ei pe iluștrii Părinți ai Bisericii ca Atanasie cel Mare, Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz, Grigorie de Nissa, Maxim Mărturisitorul sau Ion Damaschin, după cum există și o patristică apuseană care are în centrul ei atât pe Tertulian, Rufin sau Ieronim, dar mai ales figura marelui Augustin. Ținând

seama că marile dogme ale creștinătății au apărut ca reacții la erezii născute în Răsărit, sub influența filosofiei platonice sau aristotelice, și au fost definite ca atare tot de sinoade ecumenice ținute în Răsărit (este vorba de cele șapte sinoade ecumenice recunoscute și de Biserica Apuseană, primul ținut la Niceea în anul 325 și ultimul tot la Niceea, dar în 787), ne vom ocupa cu precădere de patristica răsăriteană.

Teologia patristică ca teologie a Sfinților Părinți constituie un adevărat tezaur de gândire și viață creștină, care poate fi abordat din perspective diferite, fără pretenție de a epuiza subiectul. Ținând însă seama de faptul că teologia patristică a

adus contribuții fundamentale la definirea marilor dogme ale creștinătății, cum ar fi Sfânta Treime (traiadologie), Persoana Mântuitorului Hristos (Hristologie), Persoana Sfântului Duh (pneumatologia) viață în Hristos (soteriologie), sau cosmologie, la dezvoltarea spiritualității și moralei creștine, cunoscând prea bine că Sfântul Vasile cel Mare sau Ioan Gură de Aur au elaborat pe lângă opere teologice remarcabile și Sfintele Liturghii care le poartă numele până astăzi, dar și de faptul că au fost neîntrecuți misionari, atât în predicarea Cuvântului, dar și a filantropiei creștine, considerăm că este potrivit să stăruim pe rând asupra aportului lor considerabil în domeniul doctrinei creștine, al liturghiei sau cultului creștin public și în cel al misiunii.

Opera Sfinților Părinți din epoca patristică este extrem de vastă și reprezintă o importantă contribuție la evoluția învățării, a spiritualității și vieții creștine. Din multitudinea și varietatea acestei opere amintim în treacăt câteva lucrări care au adus contribuții excepționale la dezvoltarea teologiei creștine, despre *Intruparea Logosului* și *Împotriva păgânilor*, elaborate de Sfântul Atanasie cel Mare, *Despre Duhul Sfânt* și *Împotriva lui Evnomiu*, alcătuite de Sfântul Vasile cel Mare, *Cele cinci cuvântări teologice* ale Sfântului Grigore de Nazianz, sau *Viața lui Moise* și *Marele cuvânt catehetic*, ale Sfântului Grigorie de Nissa, *Ambigua* și *Dialoguri cu Talasia* ale Sfântului Maxim Mărturisitorul, sau *Fântâna Ortodoxiei* alcătuită de Sfântul Ioan Damaschinul, la sfârșitul epocii patristice, ca o sinteză a întregii teologii elaborate în această perioadă de opt secole din istoria creștinismului.

Metoda folosită de Sfinții Părinți are la baza ei două elemente principale. Întreaga lor teologie s-a întemeiat pe revelația divină cuprinsă în *Sfânta Scriptură*. În mîntea lor a stăruit permanent o idee exprimată de Sfântul Kiril al Ierusalimului că nimeni nu poate lua în considerare o altă *Evangelhie* decât cea adusă de Iisus Hristos, chiar dacă s-ar pretinde că o astfel de *Evangelhie* ar fi fost des-

coperită de îngerii din cer. Strădania lor teologică a fost călăuzită de convingerea profundă că nimeni nu mai poate adăuga un singur cuvânt la revelația descoperită în persoana lui Iisus Hristos (există secte care pretind că știu mai mult decât Hristos), ci să contribuie la aprofundarea datului revelat prin trăire și viață în Hristos, pentru a scoate în evidență bogăția lui de sensuri necuprinsă. Nu se poate trece cu vederea că unii dintre Părinți, ca Origen, au emis opinii teologice cunoscute sub numele de apocatasază, adică iertarea păcatelor veșnice de către Dumnezeu, dar astfel de opinii au fost respinse tocmai pentru că nu își aveau temeiul lor în Sfânta Scriptură. Revelația Divină a rămas piatra fundamentală a gândirii patristice.

Un alt principiu care a stat la temelia teologiei patristice a fost și a rămas până astăzi că nimeni nu poate face teologie dacă nu se roagă. Cu alte cuvinte, Sfinții Părinți au așezat la baza cunoașterii lui Dumnezeu, experiența duhovnicească. În viziunea lor teologia nu este menită să satisfacă simple curiozități intelectuale, să se lanseze în speculații sterile, așa cum procedează astăzi formațiunile creștine eterodoxe, ci să contribuie la desăvârșirea spirituală a credincioșilor în

Sigur, lucrurile acestea sunt mai puțin cunoscute multora dintre noi. Este firesc să fie așa, după ce vreme de peste 42 ani Biserica a fost lipsită de posibilitatea de a comunica neîngrădit cu credincioșii săi. Acum, când lucrul acesta este din nou posibil, trebuie ca poporul român născut creștin, regăsindu-și libertatea, să își regăsească și credința care l-a ajutat să străbată veacurile și să înfrunte loviturile soartei, ce n-au fost puține. Iată deci de ce am primit cu bucurie propunerea revistei Magazin istoric de a prezenta cititorilor câteva chipuri de Sfinți Părinți. Am considerat binevenit să începem și cu câteva rânduri despre rolul lor, în general, în formarea dogmei creștine, din care ne împărtășim și noi astăzi.

Hristos și Biserică. Pe parcursul acestui proces de desăvârșire care cuprinde întreaga ființă a omului, prin har, credință și fapte bune, creștinul dobândește o transparentă duhovnicească ce îi permite să sesizeze bogăția de lumină, viață și iubire pe care Dumnezeu le descoperă celor ce-l iubesc pe El; și numai pe această bază să poată vorbi, după posibilitățile intelectuale ale fiecăruia, despre Dumnezeu și realitățile spirituale ale Împărăției Sale. Prin intermediul acestei experiențe se înlătură primejdia sectară de a reduce Revelația Divină sau *Evangelhia* lui Hristos la mintea creștinului, ci să se dilate și să se adapteze mintea credinciosului la realitățile vieții mai presus de fire a Dumnezeirii prin puterea și lucrarea Sfântului Duh în Hristos și Biserică. Atât prin fidelitatea față de conținutul *Evangeliei*, dar și prin intermediul acestei experiențe duhovnicești așezate la baza teologiei, Biserica Răsăriteană a reușit, grație Sfinților Părinți, să păstreze nealterată învățătura de credință a Bisericii lui Hristos, fără să adauge dogme noi și fără să îndepărteze din tezaurul de credință al Bisericii învățături esențiale pentru mântuirea credinciosului. Datorită teologiei patristice, Biserica Răsăriteană a stăruit neabătută în adevărul de credință al Bisericii nedespărțite.

Pe lângă calitatea lor de

mari teologi care au adus contribuții fundamentale la definirea dogmelor de credință creștine și la coordonatele credinței celei adevărate, Sfinții Părinți au acordat o importanță covârșitoare dimensiunii liturgice a vieții bisericești. Din cele relate anterior se poate desprinde cu ușurință că opera lor teologică nu s-a mulțumit să vorbească despre Dumnezeu ci să invite la rugăciune și trăire în Hristos și Biserică. Dacă în operele teologice se poate vorbi despre trăirea în Hristos, despre experiența harului necreat dumnezeiesc, această trăire și experiență se realizează cu precădere în Biserică prin Sfânta Liturghie. Nu este întâmplător dacă liturghiile săvârșite până astăzi în toate Bisericile Ortodoxe poartă numele Sfântului Ioan Gură de Aur și a Sfântului Vasile cel Mare. Coloana vertebrală a Sfinței Liturghii o constituie puterea energiilor necreate ale Sfântului Duh coborât peste Apostoli la Cincizecime, sub forma limbilor de foc, ca să consume necurăția și să transfigureze omul și creația în Hristos și Biserică. Pe firul incandescent al energiilor necreate ca foc dumnezeiesc, Hristos coboară în Biserică prin Duhul Sfânt, pentru a înălța Biserica spre Tatăl. În Liturghiile ortodoxe își găsește expresia concretă o altă coordonată fundamentală a teologiei patristice, anume că Fiul lui Dumnezeu s-a făcut om pentru ca omul să se îndumnezeiască. De aceea, Sfânta Liturghie începe cu coborârea și întruparea Fiului lui Dumnezeu, despre care ne vorbește cântarea cunoscută sub numele de *Unule născut*, pentru ca apoi credincioșii să fie invitați să „părăsească grija cea lumească”, să aibă „inimile sus”, iar apoi, după împărțirea cu Trupul și Sângele lui Hristos, să pătrundă în sfera realităților mai presus de fire și să strige cu bucurie: „Am văzut lumina cea adevărată, nedespărțitei Sfintei Treimi închinându-ne, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh”.

Multe formațiuni creștine au pierdut acest elan duhovnicesc de înălțare a pământului către cer, ca urmare a coborârii cerului spre pământ fiindcă au acceptat ca bisericile lor să devină mult prea dependente de niște oameni pe care îi consideră ca fondatori de biserică și chiar temelii ale Bisericii, dintr-o tendință antropocentristă care deplasează centrul de gravitate al Bisericii de la Dumnezeu la om, cu consecințe incalculabile pentru spiritualitatea și viața creștină. Oricât de importante au fost contribuțiile Sfinților Părinți, aceștia nu și-au permis nicodată să vorbească despre Biserica Sfântului Vasile cel Mare sau cea a lui Ioan Hristosom. Pentru ei întreaga putere spirituală a Bisericii izvorăște din trupul îndumnezit al lui Hristos, așezat la dreapta Tatălui, pe scaunul slavei cerești, ca putere de lumină și iubire mai presus de fire menită să înalțe și să transfigureze omul și creația în Hristos și Biserică. Pe urmele primilor creștini, ei realizau cu forță că pentru a deveni temple ale Duhului

Sfânt, trebuiau să urce la cer, acolo unde s-a înălțat Hristos. Ei simțeau cu forță că această ascensiune era condiția misiunii lor în lume, căci acolo, în cer, ei pătrundeau în viața cea nouă a Împărăției și după această liturghie a înălțării se reîntorceau în lume cu fețele strălucind de lumină, viață și pace a Împărăției lui Dumnezeu. Această liturghie a înălțării și experiență a luminii celei adevărate, pe verticala Duhului Sfânt, vrea să arate însă că Biserica se edifică prin Liturghie ca o comuniune după chipul comuniunii supreme care este Sfânta Treime.

Pe lângă dimensiunea ei teologică și liturgică, teologia patristică are însă și o evidentă dimensiune misionară. Părinții Bisericii au fost excelenți propovăduitori ai *Evangheliei* lui Hristos, astfel că alături de operele lor teologice au întocmit nenumărate cuvântări omiletice sau catehetice destinate edificării credincioșilor. Pe această cale ei au intrat în dialog cu filosofia și cultura în credință și viață creștină din vremea lor, știind prea bine că dacă filosofia nu

Arborele lui Ieseu și 'Adam lucrând pământul, detalii din frescele ce împodobesc mănăstirea Voroneț

se poate înălța către Dumnezeu fără concursul teologiei din cauza caracterului ei panteist — adică prin care Dumnezeu este dizolvat în natură — nici teologia nu poate pătrunde în mentalitatea și problemele vremii fără concursul filosofiei sau al culturii. Sfântul Vasile a adresat tinerilor o vestită cuvântare în care îi sfătuia să urmeze exemplul albinii și să adune din cultura lumii antice doar polenul adevăratelor valori ce vin în întâmpinarea *Evangeliei* lui Hristos. Mai mult decât atât, Părinții Bisericii au desfășurat o intensă operă filantropică, dând la iveală primele așezăminte creștine pentru ocrotirea celor defavorizați de soartă, așa cum se întâlneau în celebra *Vasiliadă* a Sfântului Vasile cel Mare, și au protestat cu vigoare împotriva nedreptății sociale din vremea lor, condamnând pe bogații nemilostivi care rămăneau indiferenți la suferința săracilor. Dar toate acestea nu le-au făcut în numele vreunei ideologii, ci în virtutea vieții și trăirii în Hristos, care duce la înnoirea societății prin înnoirea vieții personale a fiecărui credincios. Lupta lor a fost eficientă, fiindcă au reușit să determine puterea imperială să renunțe la sclavie în numele lui Hristos arătând că fiecare om poartă în el chipul nemuritor al lui Dumnezeu.

SFÂNTUL ATANASIE CEL MARE

Sfântul Atanasie s-a născut în Alexandria Egiptului, în anul 295, din părinți înstăriți, dar despre care nu știm dacă au fost creștini sau păgâni. El a primit o frumoasă educație clasică și creștină. A fost făcut lector în 312 și diacon în 318, dată după care a ajuns secretar al Patriarhului Alexandriei. Ca diacon și secretar, a însoțit pe Patriarhul de Alexandria la sinodul din Niceea, în anul 325, unde a jucat un rol decisiv în combaterea arianismului, acea erezie, întemeiată de preotul

Arie, care nega identitatea de substanță dintre Hristos și Dumnezeu. La moartea Patriarhului Alexandriei în 328, a fost ales ca episcop al Alexandriei. Episcopatul său a durat 45 de ani, întrerupt de cinci exiluri din cauza luptei pe care a dus-o împotriva arianismului și a împărăților care se declarau în favoarea acestei erezii. Cu toate acestea a dezvoltat o bogată operă teologică prin care a reușit să stabilească adevărata credință în lupta contra arianismului, făcând dovada unei sinteze ideale de severitate și blândețe în actele sale de administrație bisericească. Acest om, care și-a închinat întreaga viață lui Hristos, a dus o luptă neînfrântă împotriva tuturor dușmanilor Ortodoxiei, chiar împotriva puterii lumesti din vremea sa, până la sfârșitul vieții sale pământești. A dormit în Domnul în anul 373 și a rămas una dintre cele mai luminoase figuri ale teologiei patristice. În decursul vieții sale, presărate de 20 de ani de exil, Sfântul Atanasie cel Mare a dat la iveală o cuprinzătoare operă teologică care cuprinde scrieri apologetice, dogmatice-polemice, istorico-polemice, exegetice, ascetice și numeroase scrisori. Dintre cele mai importante lucrări teologice ale sale amintim două dintre ele: *Cuvânt contra păgânilor* și *Cuvânt despre întruparea Logosului*.

Opera teologică a Sfântului Atanasie cel Mare este rezultatul luptei consecutive pe care a dus-o împotriva ereziei ariene și pentru stabilirea adevărului revelat în persoana lui Hristos. Arianismul, pornind de la ideea că Iisus Hristos este o creatură a lui Dumnezeu, prima dintre creaturi, dar nu mai puțin creatură, respingea deci divinitatea Mântuitorului considerându-l mai mult fiu al omului decât Fiul al lui Dumnezeu. Împotriva ereziei, Sfântul Atanasie afirmă, pe temeiul revelației divine, că Hristos este Fiul lui Dumnezeu, de o ființă cu Tatăl și Dumnezeu adevărat prin fa-

cul că este Creator al Universului. Pornind de la prologul *Evangeliei* după Ioan, în care se spune că „la început era Logosul” și că „Logosul era Dumnezeu” prin care „toate au fost făcute” (Ioan 1, 1-2), Sfântul Atanasie arată că „El era deci Logosul (Cuvântul) Sfânt al Tatălui, atotputernic și absolut perfect, care se răspândește în toate lucrurile și își desfășoară peste tot puterea Sa, care luminează toate lucrurile, văzute și nevăzute, pe care le conține și le adună în El, și adunând elementele care prin ele înșile sunt opuse unele față de altele. El produce, cu frumusețe și armonie, o lume unică și o singură ordine a lumii”. Pe lângă afirmarea lui Hristos ca Logos divin, aceste cuvinte ale lui Atanasie introduc o schimbare fundamentală în concepția cosmologică a lumii antice, fiindcă așează la temelia creației o ordine rațională sau spirituală care își are originea în Logosul divin care transcede lumea creată prin caracterul Său divin și necreat, dar care în același timp depășește dualismul filosofiei antice dintre lumea sensibilă și lumea inteligibilă, considerând că lumea vizibilă este rezultatul concentrării de spirit și energie care își au izvorul lor ultim în Logosul divin. Geniul lui Atanasie cel Mare constă în intuiția sa că nu poate rezolva problema lui Hristos ca Mântuitor al lumii în care se transfigurează creația independent de calitatea sa de Logos creator.

Al doilea argument decisiv pe care Sfântul Atanasie îl aduce împotriva arianismului constă în faptul că Hristos a îndumnezeit sau transfigurat firea omenească numai pentru faptul că a fost Dumnezeu cu adevărat sau, cum spune el însuși, „Omul n-ar fi putut să fie îndumnezeit prin unirea cu simpla creatură, dacă Fiul n-ar fi fost cu adevărat Dumnezeu. Așa după cum noi n-am fi fost eliberați de păcat și blestem dacă trupul pe care l-a așezat Logosul n-ar fi fost cu

adevărat o plămadă ome-
nească, tot astfel omul n-ar fi
fost cu adevărat îndumnezeit
dacă Logosul care s-a întru-
pat n-ar fi fost de aceeași natu-
ră (dumnezeiască) cu Tatăl,
adică cuvântul Său propriu și
adevărat. O astfel de definire
s-a realizat pentru ca unirea
Celui care, prin natură, apar-
ține dumnezeirii și a Celui care
prin natură este om, și pentru
ca astfel îndumnezeirea să fie asigura-
tă". Dumnezeu a creat
omul după chipul Său, chemându-
l să ducă o viață care să-l înalțe
către asemănarea cu Dumnezeu
Creatorul Său. Refuzând să con-
temple acest chip al lui Dumnezeu
pe care îl purta în sine, omul s-a
întors către sine însuși, s-a în-
chis în propriul său egoism,
transformându-se în propriul
său Dumnezeu. Nimeni n-a pus
în evidență cu atâta forță tragedia
omului contemporan. Umanitatea
nu poate fi salvată, nu poate fi
smulsă din ghearele corupției și
a morții, dacă ea n-ar fi fost
îndumnezeită și recuperată în
persoana Fiului lui Dumnezeu,
chipul Tatălui, care s-a făcut
om pentru a reintroduce în inima
însăși a umanității asemănarea
divină îndumnezeind omul și cre-
ația prin unirea cu Dumnezeirea
Sa.

Ca o sinteză a întregii sale
opere teologice, Sfântul Atanasie
cel Mare a elaborat una dintre
coordonatele fundamentale ale
teologiei creștine de totdeauna,
și anume că „Dumnezeu s-a făcut
om, pentru ca omul să se îndum-
nezeiască”. Creștinismul care
n-a ținut seama de această
axiomă a vieții creștine s-a
secularizat, nu mai are nimic
de spus omului contemporan.
De aceea, oamenii în general
și tineretul în special nu mai
frecventează astfel de comu-
nități. El este prezent acolo
unde peste veacuri răsună
ca un ecou de speranță
cuvintele Sfântului Atanasie
cel Mare: „Dumnezeu s-a făcut
om pentru ca omul să se îndum-
nezeiască”, adică să renască
spiritual și moral și să devină
cu adevărat om de omenie. ■

CONCURSUL

20 PENTRU 200 000

CĂȘTIGĂTORII

Joi, 19 mai a.c., la sediul redacției, în prezența cititorilor,
concurenților și colaboratorilor care au răspuns invitației
noastre, publicată atât în nr. 5/1994 cât și în zărele Libertatea
și Azi (cărora le adresăm colegiale mulțumiri) a avut loc tra-
gerea la sorți pentru desemnarea câștigătorilor concursului 20
pentru 200 000.

În urma tragerii la sorți, prezidată de domnul prof. univ. Du-
mitru Almaș, primul director al Magazinului istoric, au fost de-
seminați următorii câștigători ai concursului 20 pentru
200 000:

PREMIUL I — 200 000 lei, oferit de domnul Ștefan Halmaș,
directorul firmei „Expansion”: **CĂLIN POTRA**, din Cluj-Na-
poca.

PREMIUL II — 150 000 lei, oferit de domnul Gheorghe Bă-
biceanu, președintele firmei „General Rom Service”: **RADA
ULCICĂ**, din Corabia.

PREMIUL III — 100 000 lei, oferit de domnul Justin Moraru,
directorul firmei „Antonia Invest S.R.L.”: **VIOLETA DOINA DI-
MITRIU**, din Tecuci.

PREMIUL IV — 75 000 lei, oferit de domnul Radu Ion Po-
pescu, directorul ziarului Anunțul telefonic: **IULIANA ȚA-
POȘU**, din Făgăraș.

PREMIUL V — 50 000 lei, oferit de domnul Radu Ion Po-
pescu, directorul ziarului Anunțul telefonic: **DANIELA DANIE-
LESCU**, din Suceava.

Îi felicităm pe câștigători, mulțumind, totodată, sponsorilor
concursului și, în mod special, domnului Radu Ion Popescu,
consilier onorific al Magazinului istoric, pentru deosebitul
sprijin acordat în organizarea și finanțarea acestor concursuri.

Să răsfoim în continuare, câteva dintre scrisorile soale
pe adresa concursului. **DI. V. ANDRONIC**, din Landshut,
Germania, ne anunță, odată cu răspunsurile la concurs, că
și-a reînnoit abonamentul pe 1994, trimițând un cec de 75 do-
lari. Mulțumiri • Doamna **TAMARA GUBCOVȘCHI**, muzeografa
la Muzeul Cahulului, din Cahul, Republica Moldova, ne scrie
că a „făcut cunoștință cu Magazin istoric, în 1990, când am
fost în vizită la colegii de la Muzeul din Brăila”. În prezent
d-sa este abonată. „Magazin istoric este pentru mine car-
tea-enciclopedie principală în lucrul meu de toate zilele”.

Iată și alte gânduri ale cititorilor noștri: **VASILE AMA-
RANDE**, din Botoșani: „Nimeni, din 1967 și până în prezent,
nu mi-a impus să citesc revista. Sunt posesor al colecției
complete și particip la mai toate concursurile Magazin istoric” • **DELIA PETRETECH**, din Turda: „Din 1985 m-am abonat
la Magazin istoric, devenind unul dintre cititorii permanenți.
Astăzi n-aș putea renunța la această revistă, indiferent care va
fi prețul ei, deoarece nimic nu poate egala mulțumirea spiritu-
ală pe care mi-o dă lectura articolelor din Magazin istoric”.

Mulțumim tuturor celor care ne-au scris și-i felicităm căldu-
ros pe toți participanții la concursul 20 pentru 200 000.

NU UITAȚI: În curând, un nou concurs Magazin istoric cu
substanțiale premii.

Asigurați-vă din timp numerele revistei pe 1994.

Din istoria rezistenței anticomuniste

„Vă ofer spre publicare un material referitor la istoria Bisericii române unite în catacombe. Este bazat cam două treimi pe mărturiile culese de mine. Sunt preot greco-catolic. Predau ca profesor istoria bisericească la Academia de teologie din Blaj. Materialul cuprinde mărturii impresionante dintr-o istorie ascunsă cititorilor sub regimul comunist. Fără adevăr nu va fi dreptate, fără dreptate nu va fi pace”.

AU BIRUIT PRIN CREDINȚĂ

Pr. prof. dr. ANTON MOISIN

Cu aceste cuvinte, părintele profesor Anton Moisin, doctor în istorie, fiu și nepot de preot, își prefațează amplul documentar consacrat persecuțiilor la care au fost supuși Biserica română unită și slujitorii ei în anii totalitarismului comunist. Un subiect des discutat, dar mai puțin cercetat și a cărui cunoaștere va contribui substanțial la înțelegerea imaginii de ansamblu a infernului opresor în care regimul totalitar comunist a vărat țara timp de mai bine de patru decenii. Fiind un subiect de mare actualitate și deosebită complexitate, cu multiple conotații în sferele existenței noastre, el impune analizei calm și deplină obiectivitate.

Documentarul trimis redacției noastre conține indeosebi mărturii referitoare la gravele consecințe pe plan uman ale represiunii declanșate de autoritățile comuniste împotriva prelaților și credincioșilor greco-catolici. Pentru a înțelege însă cum s-a ajuns la această stare, am crezut absolut necesară enumerarea, fie și parțială, a principalelor măsuri administrative preconizate de autorități cu scopul de a lichida Biserica română unită.

Cum bine se preciza într-un studiu elaborat în emigrație încă în anii '50 trebuie arătat din capul locului că persecuția religioasă care a dus în final la dizolvarea oficială a Bisericii române unite a fost consecința aplicării la noi în țară a metodelor bolșevice de distrugere a credinței religioase, de înlocuire a concepției spiritualiste creștine cu concepția materialistă atee (Magazin istoric, nr. 3/1992). Campania împotriva Bisericii române unite a fost o componentă a acțiunii de comunizare și sovietizare a țării, care, în 1948, a vizat și alte instituții fundamentale ale statului român: armata, justiția, Academia Română, școala, universitatea.

Primul semnal îngrijorător îl întâlnim chiar în Constituția adoptată la 13 aprilie 1948, al cărei art. 27 preciza că „nici o confesiune,

congregațiune sau comunitate religioasă nu poate deschide și întreține institute de educație generală, ci numai școli speciale destinate pregătirii personalului cultului și sub controlul statului”.

La 19 iulie, în Monitorul oficial a fost publicat Decretul-lege nr. 151 prin care, încercând să se dea o justificare campaniei anticatolice a autorităților comuniste, care calificau Biserica catolică drept singurul „adversar organizat” din acel moment al construirii socialismului în România, se producea denunțarea unilaterală a Concordatului cu Vaticanul. Această hotărâre a prefațat suita de decrete-legi care au urmat la scurtă vreme. Astfel, la 3 august a fost publicat Decretul-lege nr. 175 cu privire la reforma și noua organizare a învățământului. Precizând că acesta este „organizat exclusiv de stat, pe temeiul unității de structură și este așezat pe baze democratice populare și realist științifice”, decretul-lege proclama: „Învățământul este public și laic”. Art. 35 hotăra că toate școlile confesionale și private de orice categorie deveneau automat școli de stat. În aceeași zi de 3 august, a fost publicat și Decretul-lege nr. 176, precizând că, în vederea „lărgirii și democratizării învățământului, toate bunurile mobile și imobile care au aparținut bisericilor, congregațiilor, comunităților religioase, asociațiilor particulare, cu sau fără scop lucrativ... devin proprietatea statului”. Deci o opresiune generală antireligioasă. A urmat în această suită Decretul-lege nr. 177 care reglementa regimul general al cultelor. Art. 13 stabilea că, pentru a se putea organiza și funcționa, cultele trebuiau să fie recunoscute prin decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R.; la rândul lor, conducătorii cultelor nu și puteau exercita atribuțiile lor decât prin aprobarea prealabilă a aceluiași for. Art. 40 venea cu precizarea că orice legătură cu alte culte religioase, instituții sau persoane ofi-

ciale din afara țării se putea realiza numai cu aprobarea Ministerului cultelor și prin intermediul Ministerului de externe. Și, ca o completare, art. 41 prevedea că nici un cult din afară nu poate exercita vreo jurisdicție asupra credincioșilor statului român.

Și iată că, la 3 septembrie 1948, Monitorul oficial a publicat decretul de depunere a episcopului unit Ioan Suciu și de suprimare a salariilor preoților uniți. Peste 15 zile, alți trei episcopi — Valeriu Traian Frențiu, Alexandru Rusu și Ioan Bălan — au fost depuși. În zilele de 27, 28 și 29 septembrie, fiecare preot unit a primit invitația de a semna un formular tipărit și trimis de Ministerul cultelor. În acest formular se arăta că doi preoți vor fi delegați să reprezinte parohiile din județul respectiv la o adunare programată la Cluj pentru data de 1 octombrie și care era chemată să hotărască în chestiunea unirii cu Biserica ortodoxă! În cursul celor trei zile, canonicii, protopopii și preoții uniți au fost supuși presiunilor și amenințărilor de tot felul pentru a semna formularul respectiv. Cu acest prilej s-au produs numeroase arestări. În final, presa oficială a anunțat că 430 dintre preoți și-ar fi pus semnătura. Semnatarii au fost în realitate mult mai puțini. O dovedește însuși faptul că, în loc de 38 delegați căți doriseră autoritățile, la Cluj n-au putut fi aduși decât 36, iar sala în care urma să se țină „congresul” respectiv, a fost dată în paza strașnică a poliției. În condiții asupra cărora nu insistăm, dar sunt lesne de imaginat, „congresul” a „cerut” unirea Bisericii române unite cu Biserica ortodoxă. În aceeași zi, cei 36 delegați au fost imbarcați și transportați la București, tot sub pază severă, și la 3 octombrie puși să semneze actul sinodal prin care uniții erau pri-

miți în sânul Bisericii ortodoxe¹.

Corolarul tuturor măsurilor întreprinse până atunci l-a reprezentat Decretul-lege nr. 358 din 1 decembrie 1948, având următorul conținut:

„Art. 1. În urma revenirii comunităților locale (parohii) ale cultului greco-catolic la cultul ortodox român și în conformitate cu art. 13 al Decretului 177 din 1948, organizațiile centrale și statuare ale acestui cult, ca: mitropolia, episcopii, capitlurile, ordinele, congregațiunile, protopopiatele, mănăstirile, fundațiunile, asociațiunile, precum și orice alte instituții și organizațiuni, oricare ar fi natura sau denumirea lor, încetează de a mai exista.

Art. 2. Averele mobilă și imobilă aparținând organizațiilor și instituțiilor arătate la art. 1 din prezentul Decret, cu excepția expresă a bunurilor fostelor parohii, revine statului român, care le va lua în primire imediat.

O comisiune interdepartamentală, compusă din delegați ai ministerelor: culte, finanțe, interne, agricultură și domenii și învățământ public, va hotări destinația acestor averi, putând atribui o parte din ele Bisericii ortodoxe române sau diferitelor ei părți componente.

Dat în București la 1 decembrie 1948”².

Orice încercare de eludare a acestor măsuri sau nesupunere din partea celor vizați a fost tratată cu extremă duritate de către autorități: arestări, procese, intermînări, lagăre de muncă, deportări sau domiciliu forțat. Și, cum vom vedea, pentru că au refuzat orice compromis, fruntașii acestui cult au fost supuși unui regim de lichidare fizică.

M. ȘTEFAN

Lumina temnițelor

„În iadul din temnițe, noi am trăit raiul pe pământ, pentru că l-am avut alături pe Dumnezeu”.

Între-adevăr, atunci când ci-tești mărturiile unor oameni de diverse religii și condiții sociale despre teroarea la care au fost supuși în temni-

țele comuniste, ceea ce re-ține atenția este faptul că preoții noștri au fost adevărate lumini ale închisorilor. Unii au declarat că de n-ar fi existat acești preoți, ei s-ar fi pierdut în hăul deznădejdiei. Pe martori l-a impresionat pacea sufletească și tăria acestor martiri și eroi spiri-tuali ai veacului nostru. Se consumau ca niște candelă ale iubirii. Nu pentru a se în-călzi pe ei, ci pentru a da lu-mina speranței și căldura iu-birii celor din jur — victime ale diabolicului sistem ateo-bolșevic.

„Doamne Isuse Hristoase, care va fi acel vrednic om dintre noi care să fie primul

mort pentru credință și pen-tru Tine?”. Aceste cuvinte au fost rostite de episcopul Va-sile Aftenie, vicar de Bucu-rești, și sunt emblematic pentru atitudinea ierarhilor și sutelor de preoți greco-cato-lici care au înfruntat moartea pentru a-și apăra credința și astfel și neamul. Singura onoare pe care și-au dispu-tat-o constatăm că a fost aceea de a muri cel dintâi pentru Hristos.

Primii greu încercați au fost episcopi. Toți au fost arestați în 28 și 29 octombrie 1948, dar primul a pierit epis-copul Vasile Aftenie. Servito-rul său, pe nume Luca, mi-a relatat multe amănunte, spu-

¹ În istoria românilor transilvăneni momentul apariției acestui cult repre-zintă un subiect pe care îl vom aborda în viitor.

² Decretul-lege nr. 9 al Consiliului Frontului Salvării Naționale din 31 de-cembrie 1989, printr-un articol unic decretăză abrogarea unor acte nor-mative, între care, la nr. 20, este nor-malizat „Decretul nr. 358/1948 pen-tru stabilirea situației de drept a fos-tului cult greco-catolic” (Monitorul oficial al României, an I, nr. 9, dumi-nică 31 decembrie 1989).

nându-mi din capul locului: „Ceea ce vă zic acum nu știu decât doi oameni: eu și dumneavoastră”. Și Luca mi-a povestit că, înainte c-o săptămână de-a fi arestat, episcopul Aftenie fusese avertizat în taină de ministrul preot Burducea, printr-un emisar, preot ortodox la Apărătorii Patriei, că „vor fi mari vifore și furtuni în biserica noastră. Numai atâta să-i spui!”

Emisarul venise la episcop pe întunerice și cinaseră împreună.

— Preasfințite, putem discuta, sau când vine domnul care servește [Luca] întrerupem?

— Nu, vorbim, pentru că tot ce vorbim, mort rămâne!, a răspuns episcopul.

— Domnul ministru mi-a spus că s-ar putea să aveți și martiri în biserică...

Auzind acestea, episcopul s-a ridicat de la masă, a mers la icoană, a ingenuncheat, și-a făcut cruce și-a zis:

— Doamne Isuse Hristoase, care va fi acel vrednic om dintre noi care să fie primul mort pentru credință și pentru Tine?

Apoi s-a întors la masă și a continuat discuția.

A fost arestat, plimbat prin diferite locuri de detenție și asasinat în ziua de 6 mai 1950, în beciurile Ministerului de interne, din ordinul generalului Nikolski. Datorită manevrelor securității, înmormântarea nu s-a făcut imediat, de aceea ziua morții lui a rămas ca fiind 10 mai. Un preot maghiar din Sighet era pe coridorul temniței când un securist a ieșit din încăperea în care era anchetat episcopul Aftenie și l-a auzit spunând:

— L-am dat gata și pe asta!

Preotul romano-catolic I. Balthaiser, căruia i s-a cerut să-l înmormânteze, a deschis capacul sicriului și l-a văzut o rană mare la cap. Pentru îndrăzneala lui, preotul Balthaiser a fost și el arestat...

Episcopul Ioan Suciu, administrator apostolic al Mitropoliei Blajului, era cunoscut și sub numele de „Episcopul tineretului”, datorită

fascinației pe care o exercita asupra tinerilor. El însuși tânăr, suflet avântat și orator strălucit, episcopul vizitase, sub ochii zbirilor comunisti, peste 600 de parohii, acțiune încheiată printr-un adevărat triumf. Urmarea? O arată părintele Gh. Radeș din Berivoi (jud. Brașov), care mi-a trimis un manuscris autobiografic, el însuși fiind închis prin vreo 12 temnițe. La 28 octombrie 1948, povestește el, episcopul Suciu a fost în vizită canonică la parohia Ileani, iar apoi a binecuvântat lăcașul bisericesc din Berivoi-Mici. Anunțat de părintele Andreiu Radeș (fratele autorului relatării) că a văzut mai mulți preoți greco-catolici străniși la Miliția din Făgă-

Toți episcopii Bisericii române unite aflați în funcție în 1948 au căzut, rând pe rând, răpuși de represiunea comunistă: Vasile Aftenie

rea, episcopul Suciu a spus:

— Aceste momente grele de persecuție prin care trece biserica noastră sunt cele mai fericite momente din viața noastră creștină, dacă le vom ști folosi bine pentru apărarea credinței, sunt momente care ne vor servi sigur mai ușor la mântuirea sufletului.

Episcopul Suciu a luat masa la preotul Gh. Radeș, unde urma să se odihnească peste noapte. La miezul nopții au ieșit amândoi, să facă o vizită la Preasfântul Sacrament din biserică, după care s-au întors în casă. După 1 noaptea, „o ceată de securiști

ne-a devastat locuința. Doi dintre ei au intrat în dormitorul unde se aflau canonicul Leon Sârbu și părintele Govoran... Între timp, alți doi securiști au intrat în camera unde se odihnea preasfințitul. L-au ridicat, legându-l la ochi, și l-au dus într-o mașină ce se afla în stradă”.

Astfel a început și pentru el calvarul închisorilor: Ministerul de interne, Văcărești etc., până la punctul final: temnița din Sighet. S-a purtat foarte dărz, dar iată cum i-a venit sfârșitul. Mi l-a relatat monseniorul Coriolan Tămăian, ordinar de Oradea: „În seara zilei de 26 iunie 1953, noi, episcop Ioan Cherteș, episcop Liviu Chinezu și eu mine, făceam de gardă (de câteva zile știam că va muri). Primul de gardă a fost Chinezu. Ceilalți ne-am culcat. Pe la miezul nopții, Suciu începe să recite cu glas înalt și răspicat *Tatăl nostru* și *Născătoarea...* Eu îl întrerupeam:

— Stați, să nu ne audă gardianul de afară!

În timpul acesta a venit la mine la pat Chinezu și mi-a spus că i se pare că Suciu nu e bine. M-am ridicat repede, am mers la el la pat, l-am pipăit; n-a reacționat, dar respira încă. L-am trezit rapid pe ceilalți din cameră care s-au strâns în jurul patului său. Episcopul Iuliu Hossu (*Magazin istoric*, nr. 12/1993) i-a dat dezlegarea sacramentală, eu i-am ținut într-o mână pulsul și pe cealaltă i-am pus-o pe piept, la inimă, până când aceasta n-a mai bătut. Era ora 1 fără 20 de minute, în ziua de 27 iunie 1953”.

Era vorba despre ora 1 noaptea. Episcopul Suciu fusese bolnav de stomac și i se refuzase orice îngrijire medicală, încât murise, literalmente, de foame. Trupul neînsuflit a fost aruncat într-o groapă comună, fără sicriu... Un „cortegiu” compus dintr-un căruțaș, un sanitar și un gardian l-a condus pe episcopul Suciu până la groapa comună...

Alexandru Rusu, episcopul greco-catolic al Maramureșului, avea 64 de ani în 1948. În predici și în scris a combătut

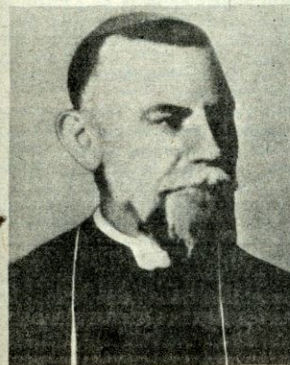

Ioan Suciu

cu fermitate comunismul, condamând cu energie prigonirile îndreptate împotriva credincioșilor. Până în 1963, când a murit, a fost târât prin diferite temnițe. Am precizat anume vârsta pe care o avea la arestare, deoarece, după ce a făcut 8 ani de pușcărie, în mai 1957 a mai primit o condamnare de 25 de ani. Avea atunci 73 de ani. La acea vârstă era greu să rezisti regimului din închisorile comuniste. Din a doua pedeapsă n-a mai apucat să execute decât 6 ani. Din perioada în care s-a aflat la Sighet, există numeroase mărturii privitoare la regimul inuman la care a fost supus. Episcopul Frențiu și părintele Grigore Teșca erau de față când un milițian l-a dezbrăcat și l-a bătut cumplit. Ca-

Valeriu Traian Frențiu

nonicul Coriolan Tămăian mi-a mărturisit că episcopul Rusu „a avut pare-se necazuri cu prostata” și a fost lăsat „fără îngrijire medicală”. Preotul Emil Puni, superiorul provincial din România al Ordinului iezuiților, vechi luptător din detenție, îmi preciza că, înainte să moară, episcopul Rusu a fost spovedit și cuminecat de un preot din dieceza Clujului, căruia i-a spus:

— Eu peste o jumătate de oră intru în agonie și mor...

Și așa s-a și întâmplat. Ultimele lui cuvinte au fost:

— Frații mei, acum eu mă duc la Dumnezeu, ca să-mi primesc răsplata pentru viața primită de la El, pentru Biserică și pentru români.

Trupul său a fost depus în groapa nr. 133 din cimitirul deținuților de la închisoarea Gherla...

Valeriu Traian Frențiu, episcopul greco-catolic de Oradea, a fost arestat de o echipă a securității tot în noaptea de 28/29 octombrie 1948. Era grav bolnav de aproape o jumătate de an. Traian Cristea, martor ocular la arestarea episcopului, mi-a spus că vreo 10 înși au venit să-l aresteze. Episcopul i-a rugat cu lacrimi în ochi să-i dea voie să mai facă o sfântă liturghie. I s-a permis și a slujit sub supravegherea a 2-3 securiști, răspunsurile în timpul slujbei fiindu-i date de Traian Cristea, care de atunci nici nu l-a mai văzut.

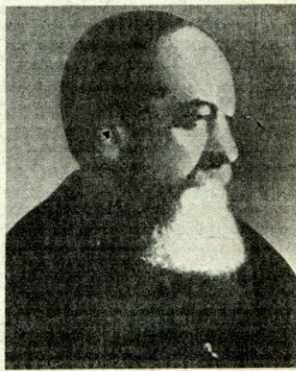
Canonicul Coriolan Tămăian mi-a spus că episcopul Frențiu a fost trimis mai întâi la Ministerul de interne, în Capitală, împreună cu preotul Al. Chișu. Când la 1 decembrie 1948 a fost publicat decretul de desființare a Bisericii române unite, se afla la Dragoslavele, împreună cu ceilalți episcopi uniți ce fuseseră arestați. Au fost trimiși apoi la Căldărușani, unde au stat din martie 1949 până în mai 1950. De aici au fost duși la Sighet. Cităm din mărturia canonicului Tămăian: „La 12 aprilie 1952, în ziua de Florii, a venit la închisoarea din Sighet un ofițer din București, care a făcut «restructurări» în

Alexandru Rusu

camera lor de închisoare. A intrat în cameră, unde deținuții stăteau drepti, și s-a îndreptat furios spre episcopul Frențiu, spunându-i: «Bătrănu! nemernic, pe cine ai consacrat de episcop?». Episcopul Frențiu a schimbat fețe-fețe, s-a făcut palid, apoi roșu, dar n-a scos nici un cuvânt”. (În perioada când se aflase la Căldărușani, episcopul Frențiu îl consacrase într-adevăr în secret ca episcop pe preotul Tit Liviu Chinezu.) Același canonic Tămăian ne-a descris și sfârșitul episcopului Frențiu: „De a doua zi dimineața [după incidentul cu acel ofițer — n.n.], a început să i se umfle un deget la piciorul stâng, apoi pe rând altele. medicație nu i s-a dat. Umflătura a urcat tot mai sus. Din 8 iulie nu s-a

Ioan Bălan

mai ridicat din pat. Și-n afară de terciul de dimineață, pe care i-l dădeam cu lingura, altceva n-a mâncat... În ultimele zile n-a mai vorbit, a gemut tot timpul, până-n ziua de 11 iulie 1952, la orele 18 și 20 (se vedea ceasul din turnul bisericii catolice)... A decedat lin, asistat de noi toți din cameră. Pe urmă s-a avertizat paznicul de afară și peste câteva minute a intrat și sanitarul, care a ordonat să-l așezăm pe o pătură și luându-l de cele patru colțuri — episcopul Hossu și Chertes în față, iar Chinezu și Tămăian [autorul relatării — n.n.] la urmă — l-am transportat într-o cameră, de unde în noaptea următoare, conform obiceiului cunoscut, a fost dus la cimitir", undeva în apropiere de Sighet.

Ioan Bălan, episcop de Lugoj, a fost arestat tot la 28/29 octombrie și deus mai întâi la Dragoslavele, apoi la Căldărușani și de aici la Sighet, unde a stat din mai 1950

până în ianuarie 1955. La această din urmă dată a fost trimis la București, iar de aici la Curtea de Argeș și, în sfârșit, la Ciorogârla, unde l-a îngrijit preotul Emil Puni, care mi-a dat și unele amănunte. Ajuns aproape orb, de la Ciorogârla a fost trimis într-o stare foarte gravă la spital la București, unde a și murit la 4 august 1959. Am verificat la mormântul său din cimitirul Belu-catolic (parcarea preoților) și i-am găsit crucea pe care scrie: „Ep. Dr. Ioan Bălan Ioan (1880-1959)". Din toți acești ani de viață, 11 i-a petrecut în temniță...

Lată deci, cum vechea gardă (totalitatea episcopilor aflați în funcțiune în 1948) a fost lichidată. Întregul episcopat a fost ucis. De ar fi fost numai jertfa sa și onoarea poporului român tot ar fi fost salvată. De fapt, vechea gardă a avut două eșaloane: primul a fost alcătuit din episcopi: Vasile Aftenie (ucis în temniță), Ioan Suciu (mort

în temniță), Alexandru Rusu (mort în temniță), Valeriu Traian Frențiu (mort în temniță), Ioan Bălan (mort în temniță), cardinal Iuliu Hossu (mort în detenție); al doilea eșalon, consacrat în secret și care a purtat mai departe făclia rezistenței anticomuniste, a fost supus celorăși crunte represalii: episcop Iuliu Hirțea (a ieșit din închisoare cu sănătatea subrezită, murind curând după aceea), episcop Ioan Dragomir (întemnițat mulți ani, mort curând după eliberare), arhiepiscop Ioan Chertes (supus unor grele încercări în timpul detenției, mort curând după eliberare), episcop Ioan Ploscaru (întemnițat mulți ani, trăiește încă), episcop Tit Liviu Chinezu (ucis în temnița la Sigheț) și episcop mitropolitul cardinal Alexandru Todea (mai trăiește, grav bolnav). Toți 12 și împreună cu ei sute de preoți și-au oferit viața ca jertfă curată lui Hristos. ■

LISTA DE LA KATIN

SE COMPLETEAZĂ

„Credeți în cele ce vă spun. Nu mai am nimic de pierdut. Zeci de ani m-am temut să vorbesc, dar acum am rămas probabil singurul care știe despre această tragedie. Vreau să mor cu conștiința curată. În centrul Tomskului, într-o groapă comună, zac sute, poate chiar mii de militari polonezi". Este declarația unui fost ofițer NKVD, în vârstă de 75 de ani, Aleksandr Rijili, care și-a petrecut 50 de ani din viață în orașul siberian.

„Într-o zi de 5 august 1943, a povestit el, am participat la o consfătuire secretă, convocată de generalul Petrovski, comandantul NKVD din regiunea Novosibirsk (Tomskul intra pe atunci în componența ei). Au mai fost prezenți un procuror și comandantul închisorii orașului. Subiectul reuniunii: distrugerea urmelor unei „închumări speciale”, din apropierea stației de cale ferată Tomsk-2, pe teritoriul cimitirului orașului care, de altfel, în 1974, avea să fie dezafectat. Generalul Petrovski ne-a înștiințat că ordinul vine de la Moscova și, luându-l gura pe dinainte, ne-a mai spus că acolo sunt îngropați polonezi. La constatarea s-a hotărât să se niveleze pământul de deasupra gropii comune, să se semene iarbă, iar în jur să fie înmormântați alți oameni. Hotărârea a fost executată de pușcăriași”.

În anii '50, când deja nu mai lucra în organele NKVD, Aleksandr Rijili și-a construit o casă nu departe de acel cimitir. Noul lui vecin, un anume Bogdanov, i-a spus în mare secret: „acolo unde

pasc juncanii noștri acum sunt îngropați polonezi. Eu am văzut când au fost îngropați”. Mai târziu, după ce și-a măritat fata, prin 1966, Rijili a aflat de la socrul acesteia că „în iarna și primăvara anului 1940 el și soția au fost martori involuntari ai unor evenimente zguduitoare. Pe o linie adiacentă de cale ferată, au văzut niște garnituri de vagoane de marfă, din care au fost descărcate cadavre înghețate. Ele au fost trase cu cângi de către pușcăriași și țărâte într-o groapă proaspăt săpată, care apoi a fost acoperită cu pământ. Mai târziu, localnicii au găsit mai mulți nasturi cu vulturul polonez și chiar o caschetă în colțuri, specifice poloneze. Soacra fiicei lui Rijili, care are acum 86 de ani, nu vrea să vorbească despre cele văzute atunci. Încă se teme.”

Fostul NKVD-ist afirmă că la Tomsk, în orașul lor, sunt înmormântați o parte din ofițerii polonezi uciși în 1940, cei ale căror nume lipsesc de pe așa-numitele „liste de la Katin”. „Arhivele NKVD-KGB din Tomsk, Novosibirsk și Moscova ar trebui să confirme cele spuse de mine, susține bătrânul. Dar toate instituțiile sus-numite au răspuns categoric: «Nu dispunem de nici un document în această problemă». Investigațiile ulterioare — întreprinse la cererea consulatului general al Poloniei la Moscova — vor putea face eventual lumină în acest caz.

F. D.

EPISCOPUL MARTIR GRIGORIE LEU

„Urmare a terorii comuniste, trecerea în neființă a episcopului Grigorie Leu subliniază opiniei publice internaționale o dublă crimă: și fizică, prin martiriul unui înalt prelat ortodox, dar și morală, prin anihilarea unui mare propovăduitor al adevărilor naționale românești”.

Astfel comenta, în 1949, Radio Londra, moartea unui înalt slujitor al Bisericii Ortodoxe românești care, prin întreaga sa atitudine, prin puterea credinței și jertfei sale, a constituit un simbol al opoziției față de instaurarea dictaturii comuniste atee în România, atitudine pentru care a plătit cu viața.

Născut într-o familie de preoți din Țucani-Covurlui, în 1881, și sfârșind ca martir al Bisericii în 1949, despre ierarhul ortodox Grigorie Leu, scria Nicolae Iorga încă în 1926 că: „În vechiul Ismail românesc, Episcopul Melchisedec a adus grija întoarcerii la românism a celui mai dunărean. Basarabia de Jos am pierdut-o și opera trebuie luată de la capăt. E meritul arhierului Grigorie Leu că a făcut-o”. Iar, în 1940, patriarhul Nicodim: „Episcopul Grigorie a slujit și păstorit în trei provincii istorice ale românilor: în Basarabia, ca misionar, în Moldova, ca vicar, în Muntenia, ca episcop de Argeș... Acum, prin înscăunarea la Huși, îl readucem în Moldova de a cărei populație este atât de le-

gat și, care, pot spune, că îl urmează și îi ascultă cuvântul”.

Personalitate bine cunoscută în lumea teologică și în păturile largi ale enoriașilor, episcopul Grigorie Leu a devenit, în condițiile intimidării și ostracizării Bisericii de către puterea ateistă, un simbol al opoziției față de guvernarea comunistă și de păstrare a religioasei noastre conștiințe naționale, fapt pentru care a plătit cu viața. După uciderea sa, românii din străinătate îl pomeneau în bisericile emigrației ca martir. La Paris, Sergiu Grossu scria: „Patriarhul Nicodim a murit într-un mod total misterios, ca și alți doi demnitari ortodocși dispăruți, după știrea Agenției «Cortina de Fier», ca urmare a actelor de teroare comuniste: fostul mitropolit al Moldovei Irineu Mihăilescu și episcopul Grigorie Leu al Hușilor”. Iar la New York, preotul Florian Găldău, parohul bisericii din 89 Street: „Smulgerea țăranilor de la roșul lor dat de Dumnezeu nu se putea face dacă, mai înainte, nu li s-ar fi tăiat capul reprezentat de Biserică... Vlădica Grigorie a fost simbolul conștiinței creștine și românești, care trebuia stinsă pentru ca anticristului să-i reușească comunizarea”.

Publicăm mai jos evocarea făcută de PREA FERICITUL TEOCTIST, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE.

În soborul ierarhilor Bisericii noastre strămoșești, se găsește și chipul de vrednic ierarh al episcopului Grigorie Leu, cel care a avut parte de un sfârșit atât de dureros.

Provenind dintr-o familie de slujitori ai sfințelor altare, acest vrednic, preot mai întâi, și apoi ierarh, a adus în câmpul misionarismului nostru ortodox, al culturii și al cunoașterii trecutului nostru, valori de mare însemnătate.

Legat de pătura de credincioși de la sate, el a moștenit din neamul său acel duh de apropiere, acel duh de slujire a semenilor și, mai ales, acel duh de comuniune cu moșii și strămoșii noștri.

Ajuns mai întâi arhieru-vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, el a desfășurat o mare activitate misionară; poate, în vremea aceea, era

singurul dintre cei care, sârbătoare de sârbătoare și chiar zi de zi, îi plăcea să fie în mijlocul credincioșilor. Doar episcopul Aradului, Grigorie Comșa, mai era înzestrat cu o asemenea vocație Dumnezeuască.

Pe lângă exegeza teologică, Grigorie Leu a tipărit numeroase broșuri de îndrumare a credincioșilor. Pe înțelesul lor, pe disponibilitatea lor de a cunoaște adevărurile de credință și de a le apăra de multele curente care dezbinau credința. Și e dureros faptul, atunci când dezbinarea se îndreaptă asupra credinței neamului nostru; pentru că aceasta înseamnă și „o dezbinare a însăși ființei naționale”, cum foarte desori sublinia Vlădica Grigorie Leu.

A ajuns apoi, episcop de Argeș iar, la 28 iulie 1940, a

urcat în ultimul său scaun episcopal, la Huși, ca să ilustreze, și din această poziție, aceeași misiune sfântă de unitate națională, de slujire a Bisericii, cum Dumnezeu i-a înzestrat pe marii ierarhi ai neamului nostru românesc.

A fost, îndeosebi, legat de latura din stânga a Moldovei, de acei credincioși blânzi, buni, ascultători și păstrători de tradiție cum, numai în aceste părți, încă se păstrează până în ziua de astăzi.

Numele episcopului Grigorie Leu rămâne adânc înscris în istoria Bisericii noastre, în

istoria culturii noastre, în istoria atât de vitregită a neamului nostru românesc. El nu înceta a face apel la simțăminte de unitate națională pretutindeni. Nu înceta a-și exprima durerea atunci când puhoiul necredinței și întinericului a ocupat țara noastră dinspre răsărit.

În acest groaznic vârtej moral, acest vârtej care a ajuns apoi să dărâme și biserică și credința în Dumnezeu, el, episcopul Grigorie, a fost printre primii care a protestat. Printre primii, însă, care a și suferit!...

Pentru că, în acel început de pătrundere a comunismului în țara noastră, el a trebuit să plătească. Să plătească și personal și cu desființarea scaunului episcopal de la Huși, scaun întărit și așezat acolo de însuși Ștefan cel Mare și Sfânt.

Este vrednică cinstirea care i se aduce acestui mare ierarh al Bisericii Ortodoxe Române. Am avut bucuria să-l cunosc și i-am sorbit cu admirație cuvântul și chipul său care a rămas și-n sufletul meu și-n sufletele altora dintre cei care slujim Biserica noastră strămoșească.

L'INVITATION

Începând din aprilie a.c. Institutul francez din București publică un buletin-program lunar - intitulat *L'Invitation* - în care, sub formă de calendar, prestigioasa instituție își prezintă în detaliu bogata și variată activitate; conferințe, expoziții, concerte, teatru, cinema, cursuri de limba franceză, recitaluri.

Primul număr al programului se deschide cu un editorial semnat de Norbert Dodille, directorul Institutului francez din București, din care aflăm cele două coordonate ale preocupărilor Institutului pe luna aprilie: istoria și politica. Ni se anunță deschiderea unui atelier de istorie orală reunind specialiști români, care vor primi sprijin documentar și de metodologie prin vizitele regulate ale unor cercetători francezi.

L'Invitation pe luna aprilie conține și un interesant interviu cu ambasadorul Franței la București, Excelența Sa Domnul Bernard Boyer, din care reținem în primul rând opiniile Domniei Sale în legătură cu sintagma „România - o țară francfonă”: „Cred că este o eroare de limbaj. România în mod sigur nu este o țară francfonă. Este o țară ce aparține francfoniei, în care folosirea francezei este foarte larg răspândită. Sunt absolut de acord cu cei ce socotesc că este abuziv să spunem că România este francfonă. Cred că de la substantiv provine confuzia. Din francfonie nu derivă automat adjectivul francfon. De altfel, despre cineva care vorbește mai multe limbi nu se spune că este polifon, ci poliglot... Când spun sunt francfon, înseamnă că franceza este limba mea. Nu sunt anglofon, hispanofon, italo-fon sau rusofon pentru că vorbesc aceste limbi...”

Este adevărat că România este membră a organizației francfoniei. Dar asta este cu totul altceva: pentru a intra în această organizație, trebuie ca folosirea francezei să fie

extinsă, ceea ce este cazul României. Intrarea în organizație ca membru antrenează după sine un număr de obligații pentru acea țară, între care utilizarea francezei în relațiile internaționale. Altfel spus, țările francophone se exprimă în franceză în instanțele internaționale; asta menține și dezvoltă folosirea francezei. Apartenența la francfonie conferă avantaje. Beneficiul pe care îl poate avea o țară de pe urma francfoniei este acela că ea capătă o dimensiune suplimentară. Dacă vreți, este ca și cum pe cartea dv. de vizită ați adăuga că sunteți membru al clubului X sau Y”.

Ca răspuns la o întrebare privind politica culturală a Franței după venirea dreptei la putere, Excelența Sa dl. ambasador Bernard Boyer precizează: „Cred că trăsătura unei politici culturale - cum este cea a Franței - este că ea nu poate fi supusă variațiunilor politicii. Noi am avut de vreo 20 de ani schimbări: în 1981, '86, '88, '93. Este un fapt evident că o politică culturală nu poate suferi schimbări în funcție de fiecare modificare a majorității parlamentare. De ce această continuitate? Pentru că politica culturală a Franței este una dintre expresiile cele mai directe a ceea ce aș numi personalitatea franceză. Ea este concepută ca o afirmare a identității franceze...”

Numărul de debut al publicației *L'Invitation* prezintă și un scurt istoric al Institutului francez, inaugurat în anul 1924, deci în urmă cu exact 70 de ani, ca o confirmare a afinităților seculare ce unesc Franța de România și al cărui actual sediu din Bd. Dacia nr. 77 - clădire construită în 1909 de arhitectul O. Maugsch - a fost cumpărat de guvernul francez în 1936.

F.D.

IANE HADÂMBUL POSTELNICUL

MARCEL LUTIC

Ultimii ani ai celei de-a treia domnii a lui Gheorghe Duca (1678-1683) au fost grei pentru Țara Moldovei¹. Văzând că nu poate scoate de la birnici banii de care avea nevoie, domnul l-a pus la plată și pe boieri, „nimicindu-i și căznindu-l... în toate chipurile, pre unii cu închisori pedepsindu-l, pre alții cu munca, și bății cu buzduganul”, cum scria Nicolae Costin. Nu s-a sfit Duca vodă nici de jupănele boierilor, închizând pe câteva dintre ele în „odăile seimenilor”. Cronicarul ne spune că „de la o vreme au intratu la Duca vodă un Hadâmb ce-i zicea lane, carele au făcut monastirea la Dealul

Mare, de au grăit și în tot felul, aducându-i aminte: ...Doamne, mă rog să am la Măria Ta pas, să grăiesc Măriei Tale două, trei cuvinte. Eu, Doamne, coi n-am, muliere n-am, copii n-am, să mă tem de osânda lor...”, îndrăznesc să grăiesc pentru cele trei jupănele sărace ce stau legate la puști, că văd că nimeni nu-ți îndrăznește a grăi, și eu îndrăznesc, că-s bucuros cu un ceas mai înainte să mor, a doua că nu s-a auzit nici într-o țară, nici aflu scris în istorie, să se lege la puști femeile boierilor noștri”.

Pentru scurt timp, se pare că aceste vorbe au avut efectul scontat.

Din eunuc logofăt...

Dar cine era acest „Hadâmb ce-i zicea lane”, om îndrăzneț, sensibil la suferințele unor biete jupăne și, probabil, destul de cult dacă știa să folosească, drept argument, ceea ce se afla „scris în istorie”?

În afara amănuntelor citate, Nicolae Costin nu ne mai dă și altele. Informația se completează, însă, prin ceea ce ne oferă documentele interne din a doua jumătate a veacului XVIII. Atât cele care îl privesc direct pe lane, cât și acelea referitoare la ctitoria sa și care sunt foarte numeroase. Dar, ca majoritatea actelor noastre medievale, și acestea se concentrează, aproape exclusiv, asupra stăpânirii pământului. Din cele câteva sute, doar vreo zece ies din tipicul obișnuit, suficiente însă pentru a ne ajuta să conturăm liniile mari ale portretului, acestui personaj interesant.

Dintru început, trebuie precizat că în istoria Moldovei au existat, chiar în veacul XVII, mai multe personaje cu supranumele de Hadâmbul. Cuvântul, ca atare, este varianta

moldovenească a termenului de „Eunuc”. Nu întotdeauna însă pare să fi exprimat o realitate obiectivă, el putând fi și o poreclă. În cazul nostru, după propria-i mărturisire, preluată de Nicolae Costin în letopisețul său, lane prezenta această particularitate.

Pe de altă parte, documentele pomenesc o mulțime de personaje cu numele de Iani, lane, de unde posibilitatea unor confuzii. Pentru a le înlătura, am operat numeroase eliminări. Cel mai interesant a fost cazul unui Iani, care, la începutul carierei sale, a avut aceleași dregătorii ca și lane Hadâmbul. Certitudinea că erau totuși două persoane deosebite, fără nici o legătură între ele, ne-a adus-o un document din 1 martie 1666, corelat cu altele mai târzii, în care lane Stolnicul apare ca fiind căsătorit cu Hapca, fostă roabă a doamnei Ecaterina a lui Vasile Lupu. Or, din pricina neîntregimii sale trupesti, se știe că lane Hadâmbul n-a fost căsătorit niciodată...

Și acum, iată povestea vieții lui, reconstituită din fragmente dispartate, informații unilaterale și mărturii indirecte.

Este posibil ca lane să fi venit de la Istanbul înainte de 1655-1656. Putem numai presupune că slujise acolo, ca eunuc, la unul din numeroasele haremuri din capitala Imperiului otoman. Din motive încă necunoscute, a părăsit malurile Bosforului, îndreptându-se spre Moldova, loc de refugiu și resemnare, la o vârstă care nu putea depăși 35-40 de ani.

¹ Ne face o deosebită plăcere să amintim cititorilor noștri că autorul acestui articol s-a aflat printre fericii posesori ai unei burse studentești anuale oferite de Fundația Culturală Magazin Istoric (vezi lista acestor burseri publicată de revista noastră în nr. 12/1992). Ne face de asemenea plăcere să consemnăm, totodată, și debutul publicistic al unui nou tânăr absolvent al Facultății de Istorie a Universității din Iași, căruia îi dorim o carieră științifică cât mai rodnică — n.r.

Prima sa menționare în documentele moldovenesti este din 1 iulie 1656, când cumpăra o casă din Iași de la mănăstirea Trei Ierarhi. După această dată — când avea titlul de cămăraș —, pe parcursul a două decenii și jumătate, aproape an de an, sub zece domni, lane Hadâmbul apare cu destulă frecvență în actele vremii. A urcat în dregătorii până la rangul de postelnic al doilea, a cumpărat sau i-au fost dăruite numeroase case cu locurile lor (numai în Iași), dughene, țigani, vii, părți de sate sau sate întregi, prisăci și poieni, dar tot el a fost și ctitor de lăcaș religioși. Ce-l va fi îndemnat să reface biserica din Dealul Mare și să o transforme într-o mică mănăstire, nu putem ști.

În intervalul 9 august-27 noiembrie 1659 a fost ridicat la rangul de postelnic al doilea, probabil de noul domn, Ștefăniță Lupu (1659-1661). Va ocupa această dregătorie, cu intermitențe, aproape douăzeci de ani. Dacă e să dăm crezare unui document din 23 noiembrie 1671, la acea dată nu mai era postelnic, dar la 6 iulie 1672 îl găsim menționat din nou în această funcție. Foarte probabil, situarea lui lane de partea lui Duca vodă îl determinase pe adversarii acestuia să-i prade mănăstirea din codrii Iașilor, luându-i „și toate bucatele, băutura și pâinea ce le avea” lane în Iași.

...plastograf...

Se pare că lane Hadâmbul a fost realmente atașat de Gheorghe Duca. Istoricul Gheorghe Ghibănescu îl și considera, de altfel, „un om de casă al lui Duca”. Este sigur că, în prima domnie a acestuia (1665-1667), relațiile dintre cei doi au fost foarte apropiate, de vreme ce domnul recunoștea meritele anterioare ale Hadâmbului, care slujise „de atâta vreme cu dreptate și cu priință și altor domni, ce-au fost înainte de noi”. Lui Duca însuși îi slujise „cu dreptate întreagă”. Bineînțeles că toate aceste aprecieri ar fi rămas vorbe goale fără o dănie pe măsură!

Între o nouă achiziție pe ulițele Iașilor și una prin ținuturile Moldovei, lane Hadâmbul avea timp și de... plastografie! Din faptul că a ajutat-o, în preajma anului 1674, pe domnița Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu, se devină proprietară în Deleni, ținutul Hârlău, am putea bănui o firavă legătură, poate și de rudenie, între tatăl domniței și lane. Un argument în această privință poate fi și acela că lane a fost ridicat la rangul de postelnic al doilea de către fiul lui Vasile Lupu. După cum reiese din documentul lui Dumitrașco Cantacuzino din 18 august 1674, lane Hadâmbul, profitând de încrederea domnului, a strecurat într-un act niște presupuse vorbe ale unor mari boieri, prin care aceștia ar fi adus argumente în sprijinul cererii domniței Ruxandra. Faptul a fost descoperit, dar lane,

„om fără de cale” după spusa lui Dumitrașco vodă, a ieșit cu fața curată și din această încurcătură.

Informația despre falsul comis de lane este deosebit de importantă pentru creionarea portretului său. Ea este o dovadă că Hadâmbul avea știință de carte, lucru ce confirmă mărturia din letopisețul lui Nicolae Costin. Reproducând cuvintele pe care lane le rostise în fața lui Duca vodă, cronicarul lasă să se înțeleagă și faptul că postelnicul citise istoriile Moldovei. Respectul veneticului pribegit de pe meleaguri străine față de pagina scrisă ni-l evidențiază și un alt fapt: răscumpărarea, la 8 august 1658 (așadar, la scurt timp după venirea în Moldova), pe când nu mai era cămăraș, a unui tetraevanghel „robit” de cazaci de la mănăstirea Dragomirna.

...persoană influentă...

Dar lane a fost nu numai un om cult, ci și o persoană influentă în epocă: în calitate de marmor, el a stat alături de marii boieri ai sfatului domnesc și de înalții prelați ai bisericilor țării.

De pe la 1680, probabil destul de împovărat de ani, dar încă în putere, el s-a retras din viața publică. Nu știm dacă la ctitoria sa ori în altă parte. La 2 martie 1681 și-a asociat ca ctitori la Dealul Mare pe nepoții săi Ileana și Ilie Pleșca jîtnicer. Documentul acesta, prin chiar pana lui lane Hadâmbul, ne oferă singurele indicii asupra înruderilor sale.

Tot în 1681, cum am văzut la începutul acestui articol, lane Hadâmbul a avut curajul să se prezinte în fața abuzivului Duca vodă și să-i spună răspicat ceea ce gândea.

Nu putem preciza anul morții sale. Se va fi petrecut aceasta în intervalul 1682-1693. Aceasta și pentru că, la 1 iulie 1693, amintindu-se despre faptul că mănăstirea din Dealul Mare se afla în mari nevoi (poate fi și acesta un prim semn că ctitorul său nu mai era în viață), lane Hadâmbul nu mai era pomenit. La 10 iulie 1700, pe când era de mult trecut în lumea celor drepti, făcându-se o cercetare pentru un loc de case de pe Ulița Mare din Iași, loc aflat între stăpânirile iezuiților poloni și cele ale lui Vasile Pleșca logofăt al treilea (probabil un fiu al lui Ilie Pleșca din 1681), s-au descoperit niște „pari vechi pe unde au fost gardul lui lane Hadâmbul”. În acest fel putem stabili, cu oarecare probabilitate, chiar și locul din Iași unde și-a avut casa lane Hadâmbul: în preajma mănăstirii Trei Ierarhi, înspre vechea biserică ungurească (locul actualei Catedrale catolice), pe Ulița Mare, nu departe de Curtea domnească.

lane fusese un om bogat, averea sa răstrângându-se și asupra călugărilor de la Dealul Mare. Există trei documente din 1676 prin care se întăresc lui lane Hadâmbul și

ctitoriei sale aceleași proprietăți. Astfel, în Iași sunt menționate case cu pivnițe și cu locurile lor, majoritatea pe Ulița Mare, dar și alte locuri de casă în Târgul Vechi, o mulțime de dughene, dintre care unele în preajma zidului Goliei, altele pe lângă casa lui Iane; în sfârșit, mai avea un teasc de ceară pe Ulița Sărării.

Proprietățile din afara Iașilor erau și ele destul de numeroase: părți de sate, seliști, poieni, prisăci, vaduri de moară și vii răspândite în ținuturile Cârligătura, Iași, Hârlău, Vaslui, Fălcu, Tutova, Tecuci și Lăpușna. Așadar, Iane Hadâmbul avea proprietăți în aproape jumătate din ținuturile Moldovei. Și dacă mai adăugăm și numeroasele danii sau cumpărări de țigani ori sălașe de țigani, avem imaginea prosperității lui și a ctitoriei sale.

Numele lui Iane Hadâmbul a rămas în memoria locurilor în primul rând prin faptul că, încă din timpul vieții lui, schitul de la Dealul Mare îi va purta numele, iar satul din vale s-a numit Hadâmbul, ca și două seliști de peste Prut, în ținutul Iași (Melintia și Folești), foste proprietăți ale sale, care au luat numele lui înainte de 1723.

... și ctitor

În 1659, Gheorghe vodă Ghica i-a dăruit lui Iane Hadâmbul, „fost chelar, un loc la Dealul Mare pentru a face o biserică”. De fapt, aici exista deja o bisericuță de lemn cu hramul Sfântul Nicolae, pe locul căreia s-a ridicat noua construcție. Înainte de 8 septembrie 1659 aceasta era gata, după cum ne informează pisania de deasupra ușii de intrare: „a înnoit și a făcut această biserică pan Iane Hadâmbul în codrii Iașilor, la Dealul Mare, unde este hramul Nașterea Preacuratei și de Dumnezeu Născătoare, în zilele lui Io Gheorghe Ghica voievod, în anul 7168 (1659) septembrie 8”.

Cadral natural era superb. „Rare biserici au așezare mai pitorească ca această mănăstire a Hadâmbului”, scria istoricul Gh. Ghibănescu. Biserica este „de dimensiuni reduse...”, dar prezintă unele particularități demne de a fi însemnate”, cum remarcă Gh. Balș, exemplificând: este „excepțional de lată, altarul fiind foarte puțin adânc și în formă de segment de cerc”; deasupra pronaosului, cu vedere spre naos, se află o încăpăre care dispune de metereze, iar deasupra intrării „un lăcaș cu pardoseala găurită (așa-numitele «echouquette») de unde se putea împoșca cu arme sau cu apă fieră pe nepoștii”; zidurile înconjurătoare aveau „turnuri rotunde la trei din colțuri”. Toate aceste elemente arhitectonice dădeau mănăstirii de la Dealul Mare un aspect de fortăreață.

Prin anii '30 ai secolului nostru, același Gh. Balș mai văzuse la biserica mănăstirii

Ctitoria lui Iane Hadâmbul de lângă Iași ni s-a păstrat peste timp ca semn al unui om îndrăzneț, cultivat și cu credință în Dumnezeu

Dealul Mare „urme ale zugrăvelii și în afară și înăuntru”.

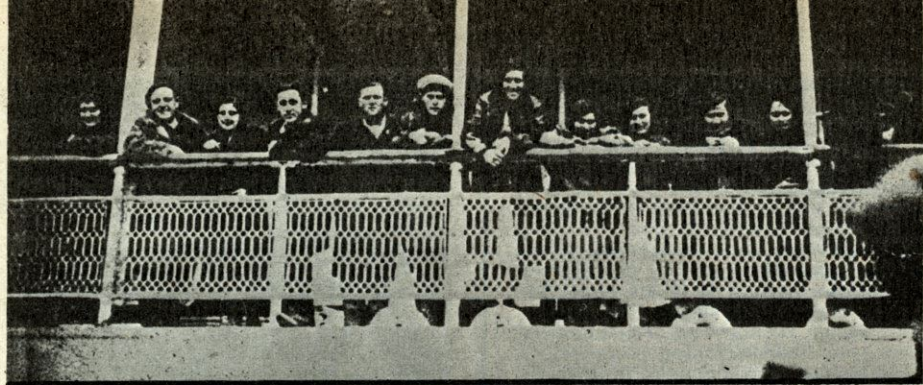
Acest lăcaș a avut însă o viață zbuciumată. A fost prădat chiar în timpul vieții lui Iane Hadâmbul, pentru ca să sufere din nou în „vremile cumplite” ale sfârșitului de veac XVII și în cel următor. Încă de pe la 1693 încep a-i fi confiscate averile. La ridicarea sa, fusese închinată la Sfântul Mormânt, iar în țară funcționa, probabil, ca metoh al Galatei. Din 1704, patriarhul Ierusalimului, Hrisant, a trecut-o sub jurisdicția mănăstirii Sfântul Sava, actul fiind motivat de sărăcirea și decăderea ctitoriei Hadâmbului, punându-se chiar problema desființării ei.

La 2 mai 1709, egumenul Grigorie, cu îngăduința mitropolitului Gheodeon, a plecat prin țară „să strângă milostenie” pentru mănăstirea Hadâmbu, care „acum este lipsită de toate”.

Deși unii domnitori, între care și Dimitrie Cantemir, au scutit-o „de toate dările”, mănăstirea nu a mai atins niciodată starea de prosperitate din timpul vieții ctitorului său. În sec. XIX a fost închisă multă vreme, deși s-au făcut și eforturi pentru revenirea la o viață monahală normală. În timpul primului război mondial, complexul monahal a avut mult de suferit, mai ales datorită trupelor ruse în dezorganizare care au trecut și pe aici. După război, totul era o ruină. Abia în 1937 biserica a fost reparată. Schitul începuse să recapete viață, dar al doilea război mondial și evenimentele tragice care i-au urmat au stopat noua evoluție. După 1989, s-a încercat reluarea drumului întrerupt înainte de 1944...

Oricum, până astăzi, în preajma Iașilor se mai păstrează încă mărturii privind trecerea prin aceste locuri a unui „Hadâmb ce-i zicea Iane”, om străin de țară, dar îndrăzneț și cultivat și cu credință în Dumnezeu. ■

„FĂCLIA A FOST APRINSĂ ÎN ROMÂNIA“

ȘLOMO LEIBOVICI-LAIS,

președintele Asociației Culturale Mondiale a Evreilor Originari din România

Timp de două mii și cinci sute de ani evreii au cultivat nestinsă nostalgia Țării Sfinte pretutindeni în lume pe unde vicisitudinile încercărilor lor istorii le-au purtat pașii după prima distrugere a templului lui Solomon și căderea lor în robia babilonică și apoi după cea de-a doua distrugere a templului, care a marcat cucerirea romană și plecarea în bejenie a locuitorilor¹.

Legătura evreului de pretutindeni cu patria pierdută a fost întreținută neîntrerupt prin rugăciunile zilnice presărate de versete în care se vorbește de „Sion“², iar cetatea Ierusalimului a rămas continuu în memorie fiind evocată la orice eveniment colectiv sau familial³. Dar, timp de sute și sute de ani, în epoca rătăcirilor prin lume, dorul de țara pierdută a fost doar un element afectiv-pasiv. Aceasta până în a doua parte a secolului trecut, când, paralel cu mișcările de renaștere națională apărute în sânul popoare-

lor din mai toate țările Europei, s-a născut în masa evreilor un curent de transformare în faptă a milenarei năzuințe de refacere a țării strămoșești. Millocul ales pentru atingerea acestui ideal a fost denumit prin cuvântul ebraic „Alia“ (literal: „Urcare“), care definea imigrarea în Țara Sfântă și întemeierea acolo de colonii, unde noii veniți reliau ancestrala ocupație a strămoșilor, aceea de crescători de vite și de agricultori. Această Alia a fost un fenomen neîntrerupt, valuri de coloni, când mai intense, când mai sporadice, asigurând continuitatea așezării de familie evreiești în Palestina⁴.

Poate că ar fi interesant pentru cititorii Magazinului istoric să arătăm că acel ce au organizat primele grupe de coloni pentru Țara Sfântă au fost evreii români. Faptul e confirmat de documente istorice, care au format substanța și suportul unor lucrări scrise de cercetători de mare autoritate științifică. Citez în acest sens studiul doctorului Israel Klausner Hibat Zion be-Romania („Dragostea de Sion în România“), ca și lucrarea tot atât de solid documentată Haavvuka hudeleka be-Romania („Făclia a fost aprinsă în România“).

¹ Primul templu a fost ars până în temelii de către babilonieni în ziua a noua a lunii Av din calendarul ebraic, în anul 586 înainte de Christos era noastră. Eliberați din robie de către regele Cyrus și reînțorși în țară, evreii au refăcut templul, pentru ca, printr-o coincidență istorică tragică, acesta să fie din nou distrus prin foc tot în ziua de 9 Av în anul 90 al erei noastre de către romani. De la prima distrugere ziua de 9 Av a rămas zi de doliu național până în zilele noastre și e marcată prin post riguros. Plecarea în lume a evreilor a intrat în terminologia istoricilor prin cuvântul de origine greacă „diaspora“ („împrăștiere“). Evreii au definit acest proces prin cuvântul ebraic „galut“ („exil“).

² Unul din munții pe care e clădit Ierusalimul.

³ În slujbele sinagogale se citează adeseori psalmii lui David, biblicul rege care a statonit Ierusalimului statutul de Capitală, conferindu-i triplul rol de centru politic, spiritual și religios. O rezonanță deosebită a avut-o versetul des citat din psalmul 137: „să mi se ustească mâna dreaptă de te voi uita, Ierusalimel“. Cu prilejul diferitelor sărbători, evreii obișnuiau să-și ureze reciproc: „La anu' (să ne vedem) la Ierusalim“.

⁴ Cel mai vechi nume al țării este cel indicat de Biblie: „Canaan“. „Palestina“ e numele pe care l-au dat romanii, după cel al „Filistinilor“, populație războinică, originară din Asia Mică. Unele cetăți filistine, de pe țărmul mediteranean — precum „Gaza“, „Așdot“, „Askelon“ — și-au păstrat denumirile și după dispariția de pe scena istoriei a întemeietorilor. Pentru a-și denumi țara și pe ei înșiși, evreii au preluat supranumele de „Israel“ dat lui Iacov, cel de-al treilea dintre patriarhi. După ce, potrivit legendei biblice, acesta s-a luptat o noapte întreagă cu un înger, reușind să-l dovedească abia în zori, odată cu lumina, el a fost numit „Israel“, adică „cel ce s-a luptat cu Dumnezeu“. Evreii și-au spus „Bne Israel“ („Fiii lui Israel“), iar țara au numit-o „Eretz-Israel“ („Țara lui Israel“).

Între legendă și fapte istorice

Istoricii sunt unanimi în a observa că transformarea într-o mișcare de amploare internațională a curentului latent de emigrare în Țara Sfântă s-a produs în veacul trecut, mai precis după 1880. Într-adevăr, în 1884, un grup de evrei care se intitulau „Iubitarii Sionului” a organizat în orașul Katowice (Polonia) un congres internațional al cărui urmare a fost stimularea plecării spre Israel a mai multor grupe de evrei — mai ales tineri — care au întemeiat acolo colonii agricole. A urmat — în august 1897 — primul Congres mondial sionist ținut la Basel, în Elveția, sub egida și din inițiativa lui Theodor Herzl, unde au participat două sute patru delegați reprezentând majoritatea comunităților din lume. Printre ei, și cinci delegații ale evreilor din România. Congresul l-a ales pe venerabilul evreu român, dr. Karpel Lippe din Iași ca președinte de vârstă și l-a invitat să conducă, în această calitate, sesiunea inaugurală, iar pe distinsul cărturar Samuel Pineles din Galați l-a ales președinte al comisiei politice.

Dar cu mult timp înainte de reuniunile de la Katowice și Basel evreii români organizau — așa cum arătam mai sus — grupe de coloni care luau drumul Țării Sfinte. Datele istorice ne conduc înapoi pe la jumătatea sec. XVIII când plecările spre pământul lui Israel au primit îndemnul și pilda unei personalități de înaltă autoritate, Ball Șem Tov, întemeietorul hasidismului¹. Acest senior al iudaism-

mului a însușit mișcarea evreilor spre Țara străbună. El însuși a pornit într-acolo. Dar vârsta înaintată și dificultățile călătoriei l-au împiedicat să-și atingă țelul, întorcându-se din drum. În schimb, mulți dintre numeroșii lui discipoli i-au îndeplinit chemarea. Unul dintre ei, Rabi Haim Thierier Cernowitz, șef rabin al Bucovinei, a renunțat la postul său trecând să păstorească, rând pe rând, comunități ca cea din Soroca sau Botoșani, arătând că astfel „se apropiere de Țara Sfântă”. El a plecat, în cele din urmă acolo, însoțit de un grup de discipoli. A ajuns în Țfat (Safed) pitorescul oraș din Munții Galileii, la nordul lacului Tiberiada, vechi centru de studii superioare rabine de celebritate mondială, unde a închis ochii pentru totdeauna. Mormântul său se mai poate vedea și azi în străvechiul cimitir al ilustrei așezări.

Multe istorii frumoase au circulat printre evreii români în legătură cu aspirația spre Sion a înaintașilor lor. Se povestea bunăoară despre un fruntaș al mișcării hasidice din Apta care a venit anume la Iași ca rabin deoarece, tălmăcind literă cu literă numele orașului în transcripția alfabetului ebraic, obținea sensul „Capăt de drum spre Țara lui Israel”. Folclorul evreilor din România include o legendă potrivit căreia între Botoșani și Iași ar fi existat o peșteră din fundul căreia se deschidea un drum ce conducea direct spre Țara lui Israel.

cântecul, dansul, comuniunea cu natura și scotocindu-i pe numeroșii rabini adepți ai lui Baal Șem Tov ca având daruri carismatice. Din câte se cunoaște Baal Șem Tov și-a petrecut o parte din viață în părțile Neamțului. Toponimul din zona Bicazului ardelean conține denumiri care se spun că l-ar evoca. De asemenea, sinagoga de lemn din Piatra Neamț, edificiu unic în felul său în materie de lăcașuri de rugă ale evreilor și a cărei construire legenda o stabilește în epoca lui Ștefan cel Mare (documentele istorice stabilesc în orice caz cu precizie că ea exista în sec. XVII), și este citată ca fiind, pentru un timp, frecventată de Baal Șem Tov.

Dar să vedem și faptele consemnate de istorie. Iată de pildă consecința imediată a unei oferte de emigrare în... America. Pe la 1870, evreii din S.U.A., impresionați de situația precară și de sărăcia evreilor români, au solicitat intervenția generalului Grant, pe atunci președintele S.U.A. Acesta a trimis pe fruntașul evreu Benjamin Peixotto, fost președinte al ordinului „Bnei Brith”, în calitate de consul american la București, pentru a încerca să amelioreze condiția de trai a evreilor localnici. Mesagerul Washingtonului întemeiază o lojă în România, cu scopul stimulării emigrării evreilor în America. Dar aceștia își intitulează loja „Sion” și organizează plecări în Palestina.

Misiunea celor ce plecau în Țara Sfântă era departe de a fi ușoară. Ei trebuiau să adune fonduri pentru a cumpăra loturi de pământ de la latifundiarilor arabi. Apoi trebuiau să procedeze la fertilizarea loturilor dobândite. Treabă cumplit de grea ținând seama de caracterul nisipos sau pietros al solului supus și endemice arșite secetoase a climatului. Proveniți din familii de orașeni, noii coloni erau obligați să deprindă „din mers” meșteșugul agriculturii și al creșterii vitelor, plătându-și — în primii ani — învățătura cu dure eșecuri. În plus, erau supuși în situația de a lupta cu arme puține și învechite pentru a apăra noile lor așezări de atacurile beduinilor. Dar acest tip original de „țaran-soldat”, născut acolo, a reușit printr-o bătaie îndârjită să biruie și lipsa de clemență a naturii și ostilitatea unor localnici realizând miracolul de a face să răsară din piatră, adevărate grădini abundente de citrice, legume și cereale etc. Iar veștile despre dificultățile întâmpinate de cei plecați, nu-i descurajau pe evreii rămași acasă, care doreau să le urmeze pilda.

În 1870 o sută de familii se grupează la Nicorești în acest scop. Fiecare familie pusese de-o parte, vânzându-și

¹ Creat ca o reacție împotriva religiozității câteodată formale a cârților sfinte și a scolasticii pure talmudice, hasidismul pune accentul pe celebrarea divinității („hasidism” înseamnă „adeptii”) prin spontaneitate, fervoare și simpatie, încurajând cunoașterea de sine însuși. În pofida opoziției tradiționalistilor, mai sensibili la rațiune decât la îndemnul inimii, hasidimii au transformat rapid mișcarea lor într-un curent de largă popularitate, oamenii simpli iubind

bruma de bunuri, câte 500 de franci pentru constituirea fondului necesar achiziționării de loturi de pământ și arme de apărare. În același an, un grup cu obiectiv asemănător e semnalat la Tecuci, iar, în 1874, tânărul Moșé David Șub reunește în jurul său, la Moinești, un alt grup. Până în 1881 se semnalează 31 de astfel de grupuri în diferite orașe românești. S-au păstrat ștampilele pe care și le confecționaseră în limba ebraică și care — în traducere — aveau, în jurul unui desen înfățișând un plug, texte ca „Societatea agricultorilor — Focșani”; „Societatea de colonizare prin munca pământului — Iași”; „Societatea pace ierusalimului” etc. Unele ștampile purtau texte în română arhaică: „Societatea israelită pentru înlesnirea la Palestina — Bacău”.

Grupul din Moinești a hotărât să trimită în Țara lui Israel câțiva membri cu misiunea de a cumpăra pământ pentru întreaga viitoare colonie și să anunțe pe ceilalți să vină când vor fi îndeplinit această sarcină. În drum, mesagerii s-au oprit la Tulcea, unde își aveau sediul Vice-Pașa turc al Dobrogei, pentru a trata cu acel reprezentant al Porții Otomane admiterea fără dificultăți pe teritoriul Palestinei a coreligionarilor lor. Reprezentantul Turciei i-a primit cu bunăvoință, dar i-a prevenit că momentul e neprielnic date fiind relațiile încordate dintre țara lui și Rusia. Indiferent, însă, de rezultatul demersului moineștenilor la Pașa din Tulcea, faptul are o semnificație deosebită întrucât el demonstrează că și în domeniul tratativelor politice evreii din România au precedat pe evreii din alte țări cu foarte mulți ani.

Fiecare asociație, fiecare grupare din diferite orașe românești își ducea propria activitate fără legătură cu asociațiile din alte centre și căuta, individual, relații cu foruri din străinătate. În bogata presă evreiască din România vremii — îndeosebi

în publicațiile protoșioniste — realizările și problemele diferitelor asociații și grupări care se ocupau de problematica emigrării spre Țara Sfântă își găseau spații ample. Este de remarcat că în epoca de care ne ocupăm au apărut, printre multe alte periodice evreiești 22 de publicații protoșioniste și sioniste locale. Ele erau redactate în limbile: română, idiş, ebraică, precum și ladino, dialectul evreilor sefarzi, urmașii evreilor din Peninsula Iberică alungați de Inchiziție. Aceste publicații apăreau în orașele: (în ordine alfabetică) Botoșani, Brăila, București, Focșani, Galați, Iași, Piatra Neamț, Ploiești și Turnu Severin. În prezent, la A.C.M.E.O.R. — Asociația Culturală Mondială a Evreilor Originari din România — cu sediul în Israel, se efectuează o cercetare pe tema *Presă evreiască din România* care va aduce, desigur, noi date în această direcție.

Congresul de la Focșani: „un prim congres sionist”

Dar, subliniind eforturile diferitelor asociații, comentarii nu puteau să nu observe neajunsurile ce decurgeau din faptul că activitatea era neconcertată, provocând risipă de energii și nu rareori eșecuri. În această situație, la îndemnul ziariștilor David Gordon Eliezer Rokah, ambii redactori de periodice protoșioniste, Asociația din București a inițiat o reuniune a tuturor asociațiilor din România. Ca dată a deschiderii a fost fixată ziua de 18/30 noiembrie 1881, iar ca loc orașul de întâlnire al Moldovei și Munteniei — Focșani. Au fost invitate să participe treizeci de asociații locale. Grijiuli și preocupați să nu întâmpine o interdicție din partea autorităților, membrii Asociației organizatoare au decis să solicite Ministerului de interne al României autorizarea reuniunii. Până la pri-

ș mirea autorizației, ei au telegrafiat celor din provincie că reuniunea se amână urmând să li se trimită instrucțiuni ulterioare. Dar, cum unele Asociații nu au primit la timp înștiințarea de contramandare, la Focșani au sosit delegații din Brăila, Turnu Severin, Tecuci, Iești și Târgul Cucului. Aceștia, împreună cu cei din Focșani s-au constituit într-o pre-conferință care a luat hotărârea de „a se convoca un Congres pe țară a acelor asociații care au ca scop declarat munca pământului în Țara Sfântă de către agricultori evrei”.

Data Congresului a fost fixată pentru 25-27 decembrie 1881 și circularele expediate, concomitent cu publicarea în presa evreiască a convocării, ilustrează faptul că inițiatorii erau conștienți atât de necesitatea coordonării acțiunilor tuturor asociațiilor, cât și de caracterul urgent al realizării acestei coordonări.

La Congres, 32 de asociații locale au trimis 51 de delegați. Presa evreiască a acordat o atenție deosebită lucrărilor, unii corespondenți neizbitând să califice Congresul de la Focșani — care a precedat cu trei ani Conferința de la Katowice (1884) și cu 15 ani primul Congres Mondial Sionist de la Basel (1897) — drept „un prim congres sionist”.

În afara delegaților prezenți la Congres, două asociații — cea din Babadag și cea din Turnu-Severin — ale căror delegații n-au putut ajunge la timp la Focșani, au trimis telegrafic adeviziunea lor la hotărârile ce urmau să se ia. Printre aceste hotărâri menționăm trimiterea în Palestina a unor reprezentanți care să cumpere loturi de pământ și să organizeze primele colonii, ca și constituirea la fața a unui centru permanent de primire a imigranților și de îndrumare a lor. Totodată, Congresul de la Focșani a creat un Organism unificat al tuturor asociațiilor locale și a fixat orașul Galați ca sediu central al acestui organism. Sediul a funcționat la Galați până în 1927, când a fost

Congresul de la Focșani a avut un ecou considerabil nu numai la evreii din România și nu numai în cercurile evreiești. Importanța lui nu scăpat nici diplomaților acreditați în România. Un document semnificativ în acest sens îl constituie bunăoară raportul pe care consulul Imperiului austro-ungar îl trimitea guvernului său și în care diplomatul își concretiza pe puncte informațiile după cum urmează:

— Congresul a hotărât colectarea de fonduri pentru emigrare și instalare a coloniștilor; a subliniat necesitatea efectuării de demersuri la Marea Poartă Otomană pentru ca aceasta să nu împiedice crearea coloniilor evreiești. S-a decis de asemenea desfășurarea de acțiuni menite a câștiga simpatia celorlalte state ale lumii pentru reîntoarcerea evreilor în țara străbună.

Hotărârile adoptate de congresele reunite la Focșani n-au rămas literă moartă. În lumina lor, două importante grupe s-au format și au luat drumul Palestinei. Una dintre ele s-a imbarcat pe vasul „Thetis”, navă care are pentru istoria viitorului stat Israel o dublă importanță. În primul rând că ea poate fi considerată drept primul vas cu emigranți, deschizător al unei lungi serii de nave încărcate cu evrei doritori să fie coloni în Țara lui Israel și care au cunoscut destine diferite, unele tragice. În al doilea rând pentru că — împiedicată să-i debarce pe pasageri la Iaffo, alungată la Haifa, de

72/4

GALEATZ 3/15 März 1892

Hofgärtner Herr Dr. Gaster

Das Centralcomité sammelt mit Vergnügen die Post Ihrer Majestät als Mitglied des deutschen Comités zur Unterstützung der Emigration in Preussens und Rheinlands und der Emigration in Galizien, und ist zu der Hoffnung berechtigt, dass die kaiserl. Post ganz allmählich sich zu heben beginnt.

Ich habe mich oft sehr in Bezug auf
diese Idee Ihnen anheim gegeben, daß sie
möglichst bei der nächsten Annahme
passend und die Abklärung der Colonien auszu-
arbeiten wird. Ich habe in Bezug auf die
möglichst besten und besten mit dem besten

Vor unsern all- u. d. Ewigen Mächten, Mich.
König und Litten Sie, Seligschmer Allen Sie, dem
Bischof in der Hoffnung ganzzugeben, und
der Seelen der Kinder,
Der Königin
I. Schiller

Nº 7

From Dr. Gaster Mitglied der Societas Am.
in Wicarsz

A203/102

În p. 58: august 1882. Vaporul „Thetis” cu primii haluțimi (pionieri) din Alia română

Coloniștii din România au ridicat și au făcut să înflorească mai multe așezări israeliene care și-au cucerit prestigiu în lume. Printre ele

Trecerea în revistă pe care am efectuat-o prezintă doar aspectele esențiale. Fiecare dintre capitolele evocate ar putea furniza materie pentru tomuri întregi. A venit, poate vremea ca asemenea tomuri să fie scrise. ■

NECUNOSCUTA CANTACUZINĂ

LA SNAGOV

Din câte lacuri fac poadoaba codrului Vlăsiei, Snagovul este singurul care, pe cer senin, de e iarnă sau vară, se înfățișează într-o ținută de gală orbitoare, fiindcă totul, până și cărămizile rămase din trapeza mănăstirii, scilicet în curcubeie de veșnică nelinește.

Snagov. Loc de taină, loc de intrigi și de belșug, loc ce „a rănit pe mulți de dragoste nevindecată”, loc de mare hazna europeană prin monetăria care tăia șilingi cu efigia regelui Gustav Adolf al Suediei (1611-1633). Loc de rugăciune curată, loc de înălțare din păcate și, deopotrivă, loc de decădere diavolească.

În ajunul Paștelui 1661, oamenii stăpânirii se întreceau în danii pentru mănăstire și întru preamărirea Celui de Sus: Grigore Ghika vodă da călugărilor venitul stânilor de pe munții mănăstirii, iar a doua zi (22 aprilie) îl repunea pe popa Teodosie Snagoveanul în posesia moșiei Sărăcineasca, care-i fusese luată „cu meșteșug în taină” de lo-

gofătul Radu Țigănescul.

Darnicul Grigore Ghika și milostiva lui soție dăruiau Snagovului, prin altă carte domnească, vama zeciuieli de peste la Spanțov și scutiirea totală de biruri (2 iulie 1662).

În 1663, domnia își ducea zilele cu ritmul ei aparent pașnic, cu mărunte intrigi de curte, cu agitația protocolară obișnuită a dregătorilor.

La moșia sa din Mărgineni, lângă Ploiești, susținătorul domnului, postelnicul Constantin Cantacuzino, ajuns la 70 ani, era unul dintre cei mai prețuiți dregători ai țării, învățat, bogat și înțelept, cu o familie echilibrată (vezi o amplă cronică evocatoare a acestei familii, cu ambele ei ramuri — munteană și moldoveană —, în *Magazin istoric*, nr. 11, 12/1982 și 4-6/1983). El se îngrijea de domeniile sale și de cei doisprezece copii, fiecare așteptând Crăciunul, într-un decembrie geros de crăpau pietrele.

În aceleași zile, în cetatea de scaun de pe Dâmbovița se încheia un complot urzit de Stroie Leurdeanu, Dumitru cămărașul și doamna Maria Ghika, determinându-l pe domn să-l piardă cât mai cu-

rând pe bătrânul postelnic, ca uzurpator de domnie. În orbirea calomniei, domnul Grigore Ghika a uitat că sprijin i-a fost nevinovatul său prieten și a trimis dorobanții să-l ridice de la Mărgineni în toiul nopții de sâmbătă spre duminică, 20 decembrie, și să-l ducă imediat la mănăstirea Snagov. Dimineața, era ziua Sfântului Ignat, postelnicul a ascultat senin liturgia. Apoi, cronica spunea, s-a „precestit”: s-a spovedit și s-a împărtășit, pregătindu-se de moarte și incredințându-se Maicii Preците.

Cina din seara aceea a fost un cutremur sufletească abătut peste mănăstire: în vreme ce călugării serveau masa, bătrânul postelnic a fost adus în sala de mese, legat cu spatele de un stâlp și sugrumat mișelește pe la spate.

Postelniceasa Ilinca — fiica domnului Radu Șerban —, împreună cu copiii, au luat corpul fără viață și l-au înmormântat la mănăstirea Mărgineni, ctitoria familiei.

Legenda locului spune că, de la mănăstirea Snagov, postelnicul ucis a fost scos în timpul nopții de călugări și adus la schitul maicilor de la

În imagini: prin grija și dragostea sâtenilor, bisericuța ctitorită de Mihail Cantacuzino ni se prezintă ca o mărturie semnificativă a arhitecturii românești de la sfârșitul sec. XVII. Fotografiiile ne înfățișează monumentul înainte și după restaurarea din zilele noastre.

Turbați, unde l-au prohodit, cu respectul oamenilor pentru cel mai de seamă dregător al țării. Om al cetății, înțelept și orb ca un Homer, ținând cumpăna vremii pe calea dreptății, postelnicul devenise incomod pentru oamenii puterii — de cele mai multe ori străini de măiestria gândirii, dar veșnic dispuși să-i subjuge ambițiile.

La schimbarea domnului, tronul a fost ocupat de Antonie vodă (1669-1672) și Stroe Leurdeanu a fost judecat de Obșteasca adunare și condamnat la moarte pentru uciderea unui nevinovat. Doamna Ilincă și copiii postelnicului Cantacuzino au ascultat cererea de iertare a asasinului și l-au iertat sub condiția călugăririi. Călugărit, tot la Snagov, Stroe a primit numele de Silvestru, dar în timpul slujbei de tundere ca monah a cerut numele de Mehomed. După o vreme, însă, a evadat din mănăstire și a ajuns în Transilvania, de unde a revenit în țară în 1672, odată cu Grigore Ghika, în a doua domnie a acestuia, ca bun și devotat curtean al acestuia, emarginat însă din viața politică.

Fiii postelnicului au format o generație de mare autoritate morală, clasi cați în cultura și politica românească: Șerban, domn al Țării Românești (1678-1688), stolnicul Constantin Cantacuzino (1640-1716), scriitor erudit și om politic, Drăghici și Mihail (mare spătar), personalități fără ale căror nume istoria noastră nu s-ar putea scrie.

Stolnicul Constantin și marele spătar Mihail au fost uciși la Istanbul la 7 iunie 1716, piērind tragic dar cu demnitate ca și vărul și nepoții lor Brâncoveni, căzuți și ei sub secura călăului cu doi ani mai înainte.

Personalitatea postelnicului Constantin Cantacuzino a luminat tot timpul ca o icoană pe cerul Snagovului. Mărturia autorității lui o găsim (deși uitarea specialiștilor este nemeritată) în ctitoria marelui spătar Mihail Cantacuzino și a doamnei sale, care în 1698, pe locul primei lui prohodiri

— schitul maicilor de la Turbați — a ridicat o adevărată bijuterie arhitecturală. Biseri cuța — construită pe fundația de piatră a staretului Rafail de la Snagov (1658-1659) — prelungeste dărzenea cantacuzină de ieri, prin îndrăzneala sătenilor de azi, care au scos-o din părăsire și au salvat-o de furia demolării sistematizatoare. Printr-o rurală și decentă consolidare bisericuța îmbogățește cimitirul satului cu monumentalitatea tonică a copiilor reveniți să-și caute tatăl, după 25 ani de la asasinarea lui în 1663.

Construită pe înălțimea a două planuri, inițial și cu rol de fortăreață, crenelurile ei făceau posibilă apărarea, prin focul flintelor, a strămtorii de pământ dintre malurile lălo miței și Snagovului. În exterior, are un plan dreptunghiular, care la interior, prin îngroșarea zidurilor, devine treflat. Din pronaos, o scară mascată duce deasupra naosului, într-o încăpăre de taină, cu ferestre în ambrăzura de zid masiv. Fresca interioară și pisană sunt șterse de fumul lumânărilor ce s-a depus timp de secole. Dimensiunile de paracelis întăresc și mai mult intenția de recunoștință a ctitorilor pentru părintele lor, după cum monumentalitatea octroiată de mâinile meșterilor țărani-restauratori îi conferă un simbol de demnitate colectivă. Prin ea, cineva n-ar înțelege decât că sângele nevinovat nu cunoaște uitarea și că, indiferent de vreme, cărmizile au de ce să sclipească în curcubeu de veșnică neli niște.

Un sentiment firesc, întâlnit și la Cantacuzinii vremurilor noastre, ale căror peregrinări prin spațiul Snagovului țin vie flacăra recunoștinței față de marele lor înaintaș. Ca și în acest iulie 1994, când se întâlnesc aici, veniți din țară și de peste hotare, cu același înalt gând. ■

Ion DUMITRIU-SNAGOV

Cine nu a ținut în mână o volum din „Biblioteca pentru toți”? Cui nu-i sunt cunoscute inițialele B.P.T. transformate în substantiv comun — *bepete*?

Bepete — cuvânt încărcat de fascinația marii literaturi, cuprinzător de orizonturi de frumusețe, de noi și noi aventuri în universul scrisului românesc sau universal.

De 99 de ani, cu o continuitate neafectată de zbuciumul deceniilor prin care istoria noastră a trecut din veacul precedent spre a traversa secolul acesta, aflat acum spre final, „Biblioteca pentru toți” s-a constituit, în casele și sufletele românilor, într-o comoră de frumos și de spiritualitate.

Intuiau oare inițiatorii — editorul Dumitru Stăncescu și tipograful Carol Muler — când în 1893, lansau primul volum al colecției că aceasta va deveni centenară? Că va fi după Universal Reklam Bibliothek din Leipzig, colecția cu cea mai lungă durată de apariție din Europa?

După 99 ani de la întemeierea sa, *bepeteul* se prezintă cu o impresionantă carte de vizită: trei serii de apariții — prima numerotată de la 1 la 1 600, a doua nenumerotată și a treia depășind 1 400 de numere — și tiraje de zeci de milioane de exemplare.

În *bepete* au apărut scrieri ale peste 200 de autori români, clasi ci și contemporani, și traduceri din peste 600 scriitori din 70 de culturi vechi, moderne și contemporane.

În preajma centenarului „Bibliotecii pentru toți”, o expoziție documentară organizată de Ministerul de externe, Editura Minerva (actualul editor al popula reii colecții) și Biblioteca Națională a reunit în holul rotund al M.A.E. diferite exemplare din B.P.T. aparute de-a lungul anilor, scrisori și manuscrise, machete de coperte etc. — mărturii ale receptării colecției de generații și generații de cititori.

Vernisajul expoziției, la 16 mai a.c., a fost onorat de prezența domnului Ion Iliescu, președintele României, domnilor Teodor Meleșcanu, ministrul afacerilor externe și Marin Sorescu, ministrul culturii, de alți diplomați, scriitori, oameni de cultură, zia riști, editori, cititori.

Acum, când „Biblioteca pentru toți” marchează primul centenar al existenței sale, îi adresăm colegiale felicitări și urări de viață lungă.

STRASBOURG

De la un „castrum” roman la o „capitală a Europei”

LEON SĂRĂTEANU

„La politique de toutes les puissances est dans leur géographie” (Politica tuturor puterilor rezidă în geografia lor), spunea Napoleon Bonaparte. Cetatea Strabourgului și-a datorat epocile de glorie și prosperitate așezării ei geografice. Dar tot această așezare i-a adus și invidia lacomă a vecinilor și a determinat numeroasele ei momente de ruină, de distrugeri și dezo-lare.

S-a născut la Interferențe de drumuri continentale, într-o zonă al cărei sol și al cărei subsol au fost dăruite de Dumnezeu. Dar destinul a vrut ca Strabourgul să fie așezat în Alsacia — al cărei principal oraș a fost și a rămas — la frontiera dintre două puteri Franța și Germania care, secole întregi, nu s-au dat în vânt una de dragul alteia. Și orice locuitor al cetății ar putea spune cât e de rău să te afli între doi voinici care se tot răz-bolesc între ei.

În Orașul medieval, dominat de celebra sa catedrală

O leghe până la Rhin

O prejudecată datorată neștiinței aşază cetatea Strasbourgului pe fluviul Rhin. Nici măcar francezii, atât de ataşați ideii apartenenței oraşului (ca şi a întregii Alsacii sau Lorenei) la patria lor, n-au scăpat de această ignoranță. O sennala, încă din secolul trecut, un mare francez, poet şi reporter, autor, în această ultimă calitate, mai ales de note de drum. Este vorba despre Gérard de Nerval, care scria: „Primul gând al unui parizian sosit la Strasbourg este acela de a vedea Rhinul... Dar află cu uimire că, de la oraş, mai este o leghe până la Rhin... Rhinul la Strasbourg şi marea la Bordeaux sunt două mari erori ale parizianului sedentar”¹.

De fapt, Strasbourgul s-a născut şi a rămas, indiferent de câte reconstruiri i-au fost necesare în urma numeroaselor lui devastări, pe malul Illului, un afluent al Rhinului. În vechime, Illul era capricios. Meandre şi mlaştini acopereau întreaga zonă. Dar, dacă Strasbourgul nu e aşezat pe Rhin, tot atât de adevărat este că tocmai apropierea lui de acest mare fluviu cu vocație continentală a determinat atât apariția cât şi dezvoltarea mândrei cetăți, după cum tot Rhinul e vinovat de lăcomiile şi geloziiile care au cauzat devastările şi suferințele prin care oraşul a trecut în două mii de ani de existență.

Născut din unirea a două gureşe pâraie izvorâte din Alpii helvetici, Rhinul face Elveției frontieră cu principatul Liechtenstein, apoi, pe două porțiuni diferite, face frontieră helveto-germană pentru ca, la Basel, să marcheze

Relief înfățişând scena uciderii taurului de către zeul Mithra (reconstituire de la Muzeul arheologic din Strasbourg)

punctul de contact a trei țări: Elveția, Franța şi Germania. După Basel, Rhinul, devenit navigabil chiar şi pentru nave mari, face frontiera greu încercată istoriceşte între Franța şi Germania, pentru a trece apoi în Olanda, de pe teritoriul căreia se varsă în Marea Nordului.

Aşadar, cine are acces la Rhin are drum deschis pentru comerț pe apă cu tot continentul european. Aşa a fost încă din antichitate chiar dacă, în vremurile moderne, sistemul de canale care leagă Rhinul de Rhon şi de Dunăre întăreşte spectaculos ideea. Au ştiut-o şi comandanții legiunii romane care — cunosători excelenți ai geografiei — ca oameni care au bătut cu

propriul picior drumurile — s-au oprit în anul, probabil, 12 înainte de Cristos pe apa Illului şi au hotărât să facă acolo un punct permanent de popas pentru forțele imperiale atotbiruitoare încă. Înstruiți în arta războiului, trimișii Romei au expediat în jur iscoade care să se lămuirească asupra condițiilor de securitate a locului.

„Spionii” romani au descoperit repede, nu prea departe, spre răsărit, triburi alamanice, de neam germanic, foarte dispuse la năvăliri şi jafuri. Fireşte, romanii au procedat după sistemul lor verificat prin toate locurile din Europa şi Asia Mică, pe unde i-a condus politica expansionistă a marelui lor im-

¹ Oraşul Bordeaux deține celebrația de mare port comercial francez la Atlantic. De fapt, el este aşezat pe fluviul Garona, care, puțin mai spre nord-vest, se deschide într-un larg estuar — numit „La Gironde” — ce permite navelor transatlantice să înainteze până în port fără nici o dificultate, oricare ar fi tonajul lor. Garona se varsă în Atlantic prin acest estuar.

periu: au întărit locul, după „ultima tehnică” a vremii. În plus, au drenat și mlaștinile llului.

Locul nu era chiar de tot pustiu. Săpăturile arheologice au scos la iveală dovezile materiale ale prezenței acolo unde avea să se dezvolte Strasbourgul a unei modeste comunități de pescari de neam celtic. Dar, încurajați de apariția unei rețede, care părea să garanteze securitate, și de dispariția terenurilor mlaștinuoase, care făcea posibilă înălțarea de case din lemnul abundent în codrii împrejmuitori, au sosit noi „civili”, care s-au așezat în preajma castrului militar. Erau și ei atrași, ca și romanii, de drumurile de apă care făgăduiau posibilitatea unor schimburi comerciale benefice. Noii veniți au început să cultive cu succes pământul și să-și trimită departe produsele, în schimbul cărora aduceau ceea ce le lipsea. Pentru asta era nevoie de ambarcații solide și cât mai încăpătoare pentru marfă. Așa s-a născut aici o activă populație de artizani constructori de nave fluviale. N-a fost de ajuns. S-au construit și rețele rutiere și au apărut specialiști în producția carelor de transport.

Romanii numiseră locul castrului „Argentoratum”. Așa îl găsim în documente. De unde vine numele, nu se știe. Istoricii cred a ști că „Argentorat” ar fi însemnat, în idiomul celtilor străvechi, „colina râului” și că „Argent” ar fi fost numele străvechi al râului Ill. Nu toți sunt, însă, de această părere. Unii opinează că „Argent” ar fi fost numele unui conducător local. Fapt este că numele latinizat („Argentoratum”) a rezistat destul de mult. Dar succesul artizanilor care construiau drumuri și care de transport sau nave pentru drumul de apă pe Ill și pe Rhin a impus un alt nume. Il găsim pentru prima dată în textele istoricului-episcop Grégoire de Tours din veacul VI. Este „Stradeburg”, adică „rețedă a drumului” sau a „drumurilor”, care, latinizat a

Vitrailu din catedrala romană a orașului în care tradiția îl recunoaște pe Carol cel Mare

dat „Strateburgum” sau „Stratisburgum”. De aici și până la Strasbourg nu mai e decât un pas.

Carol cel Pleșuv și Ludovic Germanicul depun jurământ

Cetatea nu a așteptat însă schimbarea de nume pentru a inaugura lungul ei șir de necazuri. În anul 352 ea este atacată, trecută prin foc și sabie și practic distrusă de către inamicii tradiționali: alamanii. Cinci ani mai târziu, la 357, Strasbourgul își plătește polița. Șapte regi alamanii sunt bătuți de trupele cetății conduse de Iulian Apostatul. Localnicii desco-peră apoi cât de puțin timp le-a trebuit vrăjmașilor să distrugă cetatea și cât de îndelungi eforturi trebuie să facă ei pentru a o reconstrui. Este o lecție de care își vor

aminti în multe momente de istorie. Între timp, Strasbourgul a renunțat la adorarea vechilor zei din mitologia galo-romană, trecând la creștinism. Sfântul Amand este citat din 342 ca prim episcop al cetății.

Până în sec. V cetatea duce un trai liniștit. Dar, în anul 406 vandalii și apoi, în 451, hunii își dispută „privilegiul” de a ataca și ruina Argentoratum. Localnicii au învățat, însă, arta de a reface o cetate din scrum și mormane de resturi. Aglomerarea umană reapare — de data aceasta sub numele nou de „Strateburgum” — și... viața merge înainte.

Strasbourgul va cunoaște, către jumătatea sec. IX, un eveniment hotărâtor nu numai pentru viitoarele împărțiri politice ale Europei, dar și pentru cultura umanității, ca și pentru evoluția limbilor vechiului continent. Imperiul lui Carol cel Mare enorm, dar fragil, nu putea rezista mai mult de o generație de urmași ai împăratului. Nepoții manifestau tendințe centrifuge. Doi dintre ei, Carol cel Pleșuv (conducător în ceea ce va deveni Franța) și Ludovic Germanicul (stăpân asupra părții de imperiu care — într-o zi — se va numi Germania), au hotărât să se alieze împotriva fratelui lor, Lothar. Pentru a pecetui această alianță, cei doi se reunesc la Strasbourg și pronunță un jurământ solemn. Era în anul 842. Și — pentru ca ostașii lor să poată înțelege clar conținutul jurământului — ei îl redactează de două ori, în cele două limbi ale lor. Fiecare va rosti jurământul în limba celuilalt. Ludovic Germanicul în limba romană (din care va evolua franceza) și Carol cel Pleșuv în dialectul „tudesch” (germanic). Specialiștii sunt unanimi: cele două versiuni ale jurământului de la Strasbourg constituie actele de naștere ale francezei și germanei, ca limbi europene destinate să îmbogățească peste veacuri cultura tuturor popoarelor lumii cu valori inestimabile.

Un an după evenimentul lingvistic de la Strasbourg, se încheie Tratatul de la Verdun, prin care se creează „Lotharingia”, stat artificial pus sub conducerea lui Lothar și care se întindea de la Mediterana până la Marea Nordului, ca o îngustă dar lungă limbă de pământ, parcă anume concepută pentru a separa viitoarea Franță de viitoarea Germanie. Strasbourgul va fi înglobat în această Lotharingie, care, de altfel, nu va dăinui prea mult. Alsacia — după câteva decenii de hărțuiri provocate de cei doi vecini din est și respectiv din vest — va fi preluată în 870 de către regatul franc de răsărit (viitoarea Germanie). Timp de șapte secole, ea va împărtași destinul Sfântului Imperiu romano-germanic. Sub dinastia saxonă, moștenitoare a Carolingienilor, Strasbourgul începe să fie condus de episcopi. Investiți de împărat, aceștia cumulează deopotrivă funcții ecleziastice cât și drepturi laico-administrative: bat monedă, împart dreptatea, construiesc fortificații pentru apărarea burgului medieval și duc bătălii, comandând armatele de cavaleri în armuri mărețe, care constituiau elita militară a vremii. Dar, chiar un alsacian — episcopul de Toul — devenit papă sub numele de Leon — va pune capăt acestor practici. El vrea să sustragă pe slujitorii bisericii de sub autoritatea seculară. Urmașul lui Leon, papa Grigorie VII, îl va soma pe împărat să aplice hotărârea. Și cum împăratul refuză, un conflict dur va lua naștere între șeful imperiului și papalitate, conflict care nu va lua sfârșit decât în 1356.

Dar luptele dintre papă și împărat, „cele două jumătăți ale lui Dumnezeu”, cum avea să spună, mai târziu, Victor Hugo, nu vor împiedica Strasbourgul să se dezvolte și pe locuitori să dobândească opulență și — deci — să devină puternici. Nu a fost o întâmplare că, la 1146, sfântul Bernard s-a oprit la Strasbourg pentru a îndemna — cu succes — la constituirea celei de-a doua cruciade.

La 1176 cetatea începe să-și construiască superba catedrală, a cărei înălțare, refaceri succesive, restaurări, vor dura până în secolul XV. De la 19 hectare cât avea castrul roman, orașul va avea în acest secol nu mai puțin decât 200 de hectare. Și are condiții materiale să înalțe un lăcaș de rugă demn de înflorirea lui.

Catedrala a fost dintotdeauna mândria Strasbourgului. Istoria acestui edificiu a inspirat numeroase studii, a căror întindere este considerabilă. Ca și orașul însuși, nobilul edificiu gotic a cunoscut și el momente grele și a trecut prin teribile primejdii. Să amintim doar — devansând prezentarea cronologică a evenimentelor istorice — că, în 1792, în plină euforie a revoluționarilor care luaseră Bastilia la 1789, această catedrală a fost la un pas de demolare. Nu îi supăra în mod deosebit pe acești vajnici revoluționari celebra fațadă occidentală a edificiului, a căruia înălțare a început la 1275 și de care se leagă numele cvasilegendar al meșterului Erwin zis „din Steinbach”, adevărat „meșter Manole” al Strasbourgului, care întocmise schema clasică pentru stilul gotic, concepând fațada cu două impozante turnuri între care se etala o imensă rozetă. Nu îi iritau nici splendidele statui din interior, nici

picturile și odoarele, pe cât îi deranja uriașa fleșă înălțată ca o rugă spre ceruri și care domina întreaga cetate. Căci această fleșă era, din punctul lor de vedere, o „însulță” adusă unuia dintre cele trei principii ale Revoluției franceze care proclamase „libertate, egalitate, fraternitate”. Or, ce fel de „egalitate” putea simboliza aceea fleșă fără egal, ridicată peste toate celelalte clădiri? La Strasbourg se mai găseau însă oameni care nu-și pierduseră simțul măsurii. Ei au recurs la o stratagemă: au propus revoluționarilor cu spirit demolator să așeze în vârful fleșei o bonetă frigiană, simbol al libertății și al Republicii franceze. Ideea a plăcut, căci, pe timp senin, fleșa, împodobită cu o bonetă frigiană de un roșu aprins, se putea vedea de departe, de peste Rhin, din Renania, ca un semn al marilor transformări și cuceriri ale francezilor. Dar, dacă în felul acesta, catedrala — una dintre cele mai reușite construcții ale goticului din Europa, — a fost salvată de la pieire, în schimb, un an mai târziu, ea își pierdea atributele de lăcaș de cult. În 1793 era transformată în „Templu al Rațiunii”, după ce cu puțin înainte toate averile episcopilor din Strasbourg fuseseră secularizate. ■

(Va urma)

TEHNICĂ DE APĂRARE

(Monoverb reflexiv: 6-8)

A = S i P

Radu STOIANOV

QUISLING

RĂMÂNE QUISLING

Vidkun Quisling, devenit prototipul trădătorului de patrie — cel care a creat chiar un substantiv comun, „quisling” fiind conotația pentru cei ce au colaborat total cu Hitler — a revenit recent în paginile ziarelor norvegiene, după aproape 50 de ani de la execuția sa, în octombrie 1945. A revenit nu personal, ci printr-un membru al familiei, soția sa Maria, eroină a piesei *Maria Q.*, scrisă tot de o femeie și montată recent la Teatrul Național din Oslo. Două publicații ce apar la Oslo, *Dagens Nyheter* și *Expressen*, prezintă soarta tragică a fostei „prime doamne” a Norvegiei vreme de cinci ani (1940-1945). Când l-a cunoscut pe Vidkun Quisling, în 1922, Maria Vasiliievna Pasek era studentă în Ucraina, la Facultatea de economie. El sosise la Kiev cu echipa de ajutorare din timpul foametei, program inițiat și condus de Fridtjof Nansen. În anii 1918-1919, fusese atașat militar al Norvegiei la Petrograd.

Atunci, în 1922, Maria, fiica unor nobili ruși, i-a devenit colaboratoare, apoi, pentru mai bine de 20 de ani, soție. Când, după război, Quisling a fost executat, Maria a optat de bună voie pentru exilul interior. Vreme de aproape 30 de ani n-a ieșit din apartamentul în care locuise cu soțul ei, transformat de ea într-o adevărată închisoare. Nu a îndrăznit să mai apară în fața oamenilor. De frică și de rușine, cum a mărturisit mai târziu. S-a întreținut din pensia militară rămasă de la soțul ei, ce îi sosea prin poștă, pe vechea lor adresă, și a apelat la ajutorul unei singure femei, care i-a fost ca o soră.

Maria Pasek a murit în 1980, în jurul vârstei de 80 de ani. Cu vreo zece ani înainte de a muri, Roy Leitner, un ziarist canadian, a reușit, printr-o minune, să îi ia un interviu. Chiar atunci, la peste 25 de ani de la sfârșitul războiului, ea se simțea amenințată de mișcarea de rezistență norvegiană și de combatanții ei. Care nu mai existau de mult. Convorbirea a avut loc de o parte și de alta a ușii încuiate. „Nu vreau să mă vedeți. Cândva am fost frumoasă. Acum totul e altfel. Am crescut la Har-kov. Mama a fost considerată o adevărată frumusețe. Ea m-a educat așa încât să pot depăși toate greutățile acestor ani”. Și, mai departe, la rugămintea ziaristului canadian, i-a descris acestuia apartamentul, cu tablouri scumpe, între care unul dăruit soțului ei de Hitler, cu sfesnicul de pe măsută, în care din 28 octombrie 1945, ardeau în permanență lumânări etc.

„Vidkun nu a fost lăsat să ocupe locul pe care îl merita în istoria țării sale. El nu a fost trădător. Nici n-ar fi putut fi. Pentru că era un umanist. În anii aceia grei (deceniul trei) de ajutorare a rușilor, autoritățile britanice rupseseră relațiile diplomatice cu guvernul revoluționar al Rusiei. De aceea au fost necesare serviciile lui Quisling. Pentru activitatea lui, englezii l-au decorat cu un ordin al Imperiului britanic. De ce nu și-or fi amintit ei despre toate acestea când Vidkun a fost judecat? A fost un geniu. Vorbea fluent câteva limbi, inclusiv ebraica. Era scriitor, cunoștea

matematicile superioare. Îl respect pentru că, la sfârșitul războiului, nu a fugit din Norvegia, deși nemții erau pregătiți să îl transporte cu un submarin în America Latină. Aș vrea să scriu o carte despre tot ce vă povestesc acum. Dar e greu. Editori din multe țări au încercat — prin intermediari — să mă contacteze. Dar eu consider că este încă prea devreme pentru publicarea unei asemenea cărți. Mă tem că ea ar putea provoca agitații în Norvegia”.

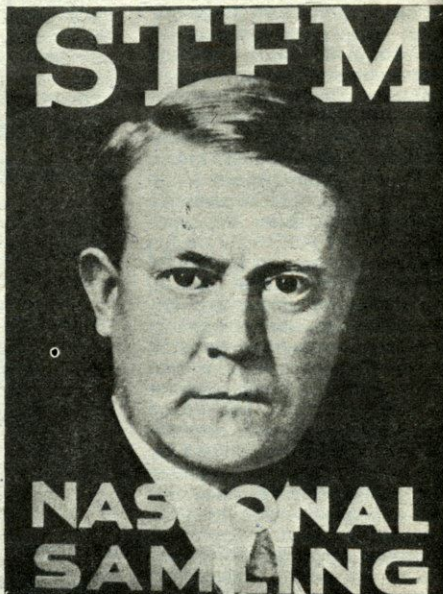
Într-adevăr, până astăzi Quisling este o temă explozivă în trecutul Norvegiei. Istoricii afirmă că planul de ocupare a Norvegiei ar fi fost întocmit de Quisling și Hitler, la întâlnirea lor din 14 decembrie 1939, la Berlin. De asemenea, că el ar fi transmis hitleriştilor secrete militare ale statului, făcându-se răspunzător pentru faptul că apărarea norvegiană a suferit mari pierderi încă de la primele atacuri ale germanilor. Numai patima lui irațională pentru putere l-a împins la aceste acțiuni degradante, se afirmă în istoriografia norvegiană despre Quisling.

Regizorul piesei *Maria Q.*, Kjetil Bang-Hansen, consideră că dacă vreme de 50 de ani i-am împărțit pe participanții la cel de-al doilea război mondial în două tabere, una albă, cealaltă neagră, este timpul să analizăm atent și corect culoarea neagră. În nici un caz nu poate fi vorba despre o încercare de reabilitare a lui Vidkun Quisling și a mișcării fasciste norvegiene, ci pur și simplu despre a fi mai aproape de complexitatea adevărului istoric.

Maria Q. are sala din Oslo arhiplină.

F. DOLGHIN

Afiș electoral al lui Vidkun Quisling, lider al partidului nazist norvegian

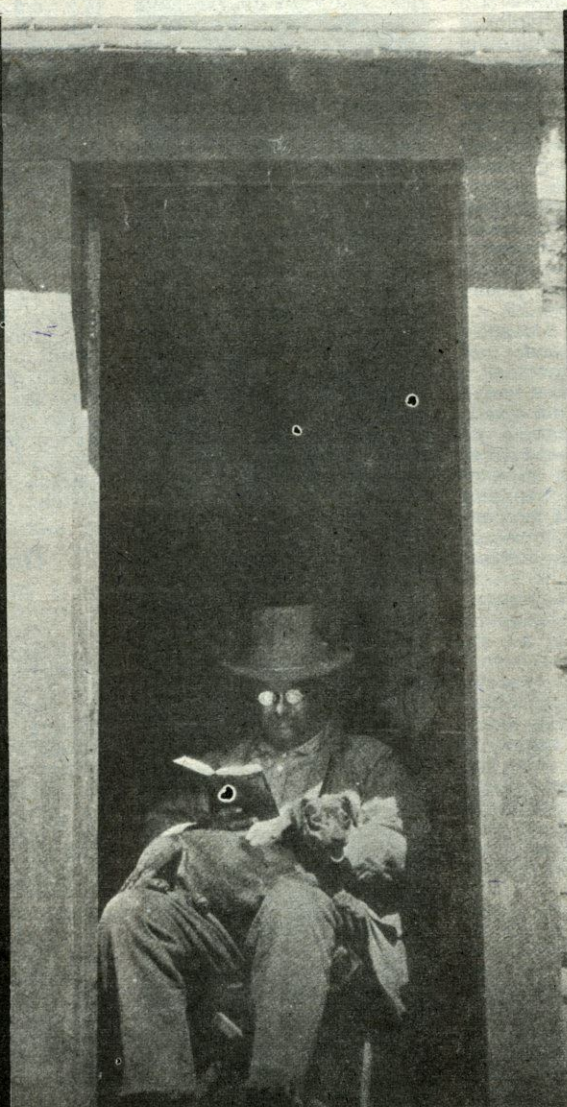

THEODORE ROOSEVELT—

scriitor, istoric și președinte al S.U.A.

EDMUND MORRIS

Theodore Roosevelt este unul dintre cei mai cunoscuți președinți ai Statelor Unite. A avut și un urmaș cu același nume — Franklin Delano Roosevelt — care l-a înțrecut în celebritate. Ne-am gândit că ar fi deci interesant să îl prezentăm cititorului român, mai puțin ca președinte al S.U.A., mai mult ca om de știință și scriitor cronicar al expansiunii americane spre estul continentului. Cele patru volume consacrate acestui subiect sunt și astăzi o lucrare de referință pentru înțelegerea unui moment impor-

tant din istoria Statelor Unite, cunoscut la noi — ca și în toată lumea — mai mult prin intermediul filmelor cu cow-boys, produse la Hollywood.

Edmund Morris — care a primit în 1980 Premiul Pulitzer pentru biografia *The Rise of Theodore Roosevelt* (*Ascensiunea lui Theodore Roosevelt*) — a publicat în revista americană *Smithsonian* un articol consacrat acestor preocupări ale viitorului președinte american, pe care îl reproducem condensat, cu titlul și subtitlurile redacției *Magazin Istoric*.

18 milioane de cuvinte

„Nu este scris foarte clar: temperatura mea atinge 105° [Fahrenheit — n.t.]” a măzgălit Theodore Roosevelt pe manuscrisul trimis către *Scribner's Magazine*, în aprilie 1914. Ar fi putut adăuga, pentru a-și motiva suzele, că purta mănuși groase și o glugă împotriva fânțarilor îi întuneca vederea singurului ochi bun. Scria în jungla braziliană, invadat de insecte.

Călătorind cu canoe-le indienilor, pe spatele măgarilor și cu vaporul, manuscrisul pătat de sudoare și foarte mototolit a ajuns la destinație, la New York, într-un plic de pânză albastră. La fel ca și dublura lui, sosit la aceeași adresă pe o rută diferită, pentru cazul în care primul exemplar s-ar fi pierdut.

Ce fel de om era deci autorul care lua asemenea precauții? Theodore Roosevelt a fost om de litere de-a lungul întregii vieți. În parte, a scris pentru că avea nevoie de bani (pierduse aproape jumătate din moștenire în tinerete). Dar a scris mai ales pentru că nu putea face altfel. Totdeauna, în momente de exaltare sau deznădejde, instinctul îl îndemna să ia condeiul. Când încântătoarea Alice Lee i-a refuzat prima oară propunerea de a-i deveni soție, disperat a început să scrie o istorie navală. Când ea i-a acceptat, în final, propunerea, și-a vărsat fericirea pagină după pagină în jurnalul său. Nu a lăsat nici victoriile politice să treacă fără să le descrie în detaliu în „scrisori pentru eternitate”. Cu câteva ore înainte de a muri, tocmai revedea un articol.

S-a apreciat că Theodore Roosevelt a produs 18 milioane de cuvinte — echivalentul a 30 de ani din viața unui scriitor profesionist. Operele sale însumează 38 de volume groase: istorie, istorie naturală, biografii, critică, filosofie politică, eseuri și memorii. A scris 150 000 de scrisori, unele dintre ele

foarte lungi și foarte nostime. Iar în ceea ce privește articolele din ziare și reviste, un istoric s-a plâns că sunt numeroase „ca nisipul mării”.

Cea mai mare parte a operei sale gigantice a fost neglijată timp de zeci de ani, în ciuda faptului că modul cum a tratat el bătălia navală din războiul din 1812 rămâne încă valabil, iar încântătoarele sale cărți de vânătoare (mai mult despre natură decât despre vânătoare în sine) au fost epuizate chiar de la apariție.

Recent interesul pentru scrierile lui Theodore Roosevelt a sporit, datorită probabil creșterii rapide a prestigiului său ca istoric. Descoperim că Roosevelt a fost unul dintre cei mai fascinanți americani din câți au existat și, așa cum a subliniat Walter Lippmann, singurul șef al executivului „denn de dragoste”. Proza sa iriază vitalitate, curiozitate, umor și o calitate greu de definit pe care contemporanii săi au denumit-o „blândețe” („dulceață”).

Altă calitate pe care cititorii moderni o descoperă cu surprindere în scrierile unui politician este erudiția. În momentul intrării sale la Casa Albă, în 1901, Theodore Roosevelt a fost recunoscut ca autoritate mondială în domeniul mamiferelor din America. Conducerea Institutului Smithsonian i-a trimis odată o fosilă misterioasă la Casa Albă, cerându-i s-o identifice. Nu numai că președintele a identificat-o prompt, dar a și scris istoria vieții animalului în cauză. Roosevelt era și un umanist de excepție. După ce a părăsit președinția, a realizat *Istoria ca literatură*, un text care ar trebui gravat pe fațada oricărei instituții de învățământ de orientare progresistă. Iată ce spunea despre menirea istoricului: „El trebuie să-și amintească că cea mai mare ofensă de care se poate face vinovat este să scrie strălucitor, dar inexact, căci dacă scrie strălucitor, nu poate să fie foarte exact; dar nici un munte de amănunte plictisitoare nu va compune realitatea, decât dacă geniul

este prezent pentru a o zugrăvi”.

T. Roosevelt a publicat două tratate despre viața păsărilor înainte de a pleca la Harvard. Prima sa operă importantă a fost *Războiul naval din 1812*, publicată în 1882, la doi ani după absolvire. Glumea despre carte, spunând că, fiind plină de statistici de logistică și balistică, „era tot atât de seacă la citit ca și un dicționar”. Această lucrare i-a adus, la 24 de ani, o celebritate rapidă de istoric cu o imparțialitate de necontestat.

Războiul naval a fost scris de un tânăr bărbat îndrăgostit nebușește (Roosevelt și-a luat manuscrisul cu el și în luna de miere). Suntem de-a dreptul uimiți să descoperim că *Drumuri de vânătoare ale unui fermier*, următoarea sa carte, avea ca autor un văduv astmatic în vârstă de 26 de ani. Lirism, umor, dragoste pentru plante și animale — găsești de toate. *Drumuri de vânătoare*, cu cele două mari lucrări care au continuat-o, *Viața la fermă și urme de vânat și Vânătorul în sălbăcie*, prezintă o istorie naturală a Vestului în trilogie.

Două volume într-un an

Cititorul modern poate fi șocat de titlurile trilogiei, pe care și-o poate imagina plină de scene sângeroase și fapte de curaj. Pasiunea lui T. Roosevelt pentru vânătoarea de animale nu poate fi negată, cu toate că savanți moderni, ca specialistul în ecologie Paul Schullery, au demonstrat că T. Roosevelt a ucis animale mai ales pentru procurarea hranei și a rămas în cadrul legii când a folosit pușca în calitate de sportiv sau om de știință.

Trilogia, de fapt, se ocupă mai mult de viață decât de moarte. Roosevelt observă natura Vestului, mai ales din Dakota de Nord, unde a avut doi ani propria lui fermă de vite, cu o acuitate a vizualului și a auditivului și cu o înțele-

gere a relației între floră și faună, pe de o parte, și om, pe de altă parte, încât devine aproape poetic. El simte — și cu deosebită înțelegere izbuște să comunice acest lucru — înțepenirea unei antilope în furtuna din preerie, încântarea resimțită la spectacolul mușchilor încordați ai animalului.

Când în 1902 Owen Wister i-a dedicat *The Virginian*, considerat primul mare roman despre Vest, autorul își recunoștea datoria față de președinte care era pionierul scrierilor despre Vestul Statelor Unite. Cele trei cărți așa-zise de vânatoare ale lui Roosevelt conțin într-adevăr multe din scenele de bază devenite mai târziu clișee pentru Hollywood. Dar când Roosevelt le-a dat viață erau proaspete și adevărate și erau rodul experienței lui personale. Iată-l pe „Four Eyes”, venit din marele oraș, pășind într-un saloon pentru a lua masa și fiind acostat de un bețivan pe care, stăpân pe el, îl trimite la podea cu o dreaptă bine ținută în maxilar. Sau pe dandy-ul singur, străbătând călare preeria, pentru a uita moartea iubitei și cărând nu rezerve de hrană, ci pușca, pătura de dormit, chibrituri și ceva sare.

Secvența prelungită a urmării cu bărcile din *Viața la fermă* este una dintre cele mai reușite din literatura western. Nimic nu ilustrează mai bine tenacitatea fantastică și forța fizică a lui Roosevelt (pe atunci președinte al asociației din Little Missouri și ajutor de șef al ținutului Billings) decât această descriere pe 19 pagini a urmării în josul fluviului a celor trei hoți călare în miezul iernii și a aducerii lor înapoi.

În perioada când a dat cărțile western, Roosevelt a scris două biografii: *Thomas Hart Benton* și *Guvernatorul Morris*, un volum de eseuri politice și o istorie a orașului New York. Bucurându-se de popularitate la vremea respectivă, astăzi aceste lucrări nu mai merită atenție. Dar opera pe care singur și-a de-

finit-o ca *magnus opus*, *Cucerirea Vestului* (4 volume: 1889-1896), poate fi citită și astăzi cu plăcere ca o capodoperă a narațiunii.

Cartea istorisește povestea

Theodore Roosevelt, într-un moment de relaxare (p. 69)...

... și într-un tablou de epocă

extinderii Statelor Unite pe continentul nord-american, de la primele expediții ale lui Daniel Boone dincolo de munții Alleghenies (Apași) până la Davy Crockett, care a murit în 1836, la Alamo. Roosevelt a început lucrarea când împlinise 30 de ani, convins (după ce Partidul Democrat a ajuns din nou la putere sub Grover Cleveland în 1884) că nu avea viitor în politică. „Mi-ar plăcea să scriu câteva lucrări care să se situeze printre cele mai bune”, mărturisea unui prieten și, în consecință, a dat ce-a fost mai bun în această carte. Lucrând cu o viteză uimitoare și o meticulozitate exemplară, a realizat primele două volume în decurs de un an.

Apariția *Cuceririi Vestului* i-a întărit faima de istoric și savant. A dovedit și că este un povestitor cu har. Prima ediție s-a epuizat într-o lună. Nu este surprinzător deci că a fost invidiat și criticat de colegi mai puțin norocoși. James R. Gilmore, un istoric ale cărui opere au fost desființate de apariția *Cuceririi Vestului*, a publicat o recenzie în *New York Sun*, acuzându-l pe Roosevelt de plagiat și fraudă. „Ar fi fost pur și simplu imposibil”, pufăia furios Gilmore, „să faci ceea ce pretinde că a făcut în timpul pe care l-a avut la dispoziție”.

Roosevelt l-a anihilat pe Gilmore într-o scrisoare deschisă, prea lungă pentru a fi citată aici. Scrisoarea se termina așa: „Ofer o mie de dolari oricui poate să dovedească că zece rânduri [din *Cucerirea Vestului*], note sau text, au fost scrise de altcineva decât de mine... Manuscrisul original se află încă la editor, domniile Putnams, strada 23 West. nr. 27, New York: o singură privire ar fi fost suficientă pentru a arăta că... și textul și notele sunt scrise de aceeași mână și în același timp”.

Gilmore nu a primit provocarea, dar eu da, după 90 ani. Manuscrisul a fost considerat multă vreme pierdut, dar, pentru că și eu am ace-

lași editor, m-am gândit că ar fi o șansă să-l găsec îngropat în pivniță. Am căutat în zadar. Apoi, într-o zi, pur și simplu printr-o întâmplare, am dat peste o fișă incompletă la Biblioteca Publică din New York. În spatele ei se ascundea manuscrisul, din care lipseau doar câteva pagini. Textul și notele erau într-adevăr scrise „de aceeași mână”.

Pofta de viață

Este emoționant pentru orice scriitor sau cercetător care beneficiază astăzi de mijloacele computerizate să vadă ce chinuri l-a costat pe președinte manuscrisul (toate adnotările, corecturile pe text). Scrisul era într-adevăr o „muncă oribil de grea” pentru Theodore Roosevelt și nimeni nu-l poate pizmui pentru faima de savant pe care a câștigat-o.

Cele câteva cărți care au urmat după *Cucerirea Vestului* au fost fără nici o îndoială un aport cantitativ, iar nu calitativ. Cariera lui politică înmugurea din nou, distrăgându-l de la activitatea literară. Bucuria de a-i distruge pe dușmanii politici i-a afectat proza, dându-i tonuri neplăcut agresive, ca să nu spunem de-a dreptul crude. Atacurile sale la adresa scriitorilor și artiștilor expatriați („oameni prea slabi pentru a-și găsi drumul acasă”) au devenit pătrunzătoare. Henry James a fost ținta disprețului său — „un mic snob nenorocit”, „om de litere insignifiant”, suferind de „sensibilitate delicată, efeminată”. Henry James nu a răspuns cu aceeași monedă: „Conștiința națională”, a replicat el, „este pentru domnul Theodore Roosevelt o problemă foarte violentă”.

Roosevelt a scris cu același dispreț la adresa pacifiștilor, anti-imperialiștilor și a democraților. Pentru a fi înșă drepti, trebuie să notăm că Theodore Roosevelt a fost o personalitate complexă, ca o avalanșă în ceea ce a iubit, dar și în ceea ce a urât. Tot

ce a făcut a făcut în exces, pentru că așa era el. Finley Peter Dunne era îngrozit de energia cu care președintele îi săruta pe copii și a prezis că o întreagă generație de americani va crește speriată. Naturalistul John Burroughs se plângea: „Președintele omora tăntarii ca pe lei, iar lei ca pe tăntarii”. Când Theodore Roosevelt citea o revistă, își tăia pur și simplu drum prin revista respectivă, sfășind efectiv fiecare pagină, pe care o făcea ghemotoc pe podea, în vreme ce conținutul se așeza în memoria lui organizată ca un computer.

O altă greșală a fost folosirea excesivă a pronumelui personal — de 13 ori pe prima pagină a *Cavalerilor neînfricați*, de exemplu. Când această relatare cu un aer ușor de fanfaronadă a experienței lui Roosevelt în calitate de colonel de cavalerie în războiul hispano-american a apărut în 1899, s-a sugerat într-o recenzie celebră că volumul ar fi trebuit să se intituleze *Singur în Cuba*.

Preocupările literare ale lui Roosevelt s-au limitat în cursul mandatului la Casa Albă (1901-1909) la câteva eseuri și recenzii ocazionale.

Apoi, la expirarea mandatului prezidențial, în 1909, a plecat într-un safari pentru Institutul Smithsonian. Relatarea acelei călătorii, *Urme africane*, a fost un best-seller și a contribuit la bunăstarea ultimilor lui ani. Această carte, împreună cu volumul *Prin sălbăticia braziliană* (1914), care descrie explorarea „Răului indoielii” (Amazonul), sunt considerate titluri de referință în genul respectiv.

Foarte puține ar mai fi de spus despre scrierile lui Roosevelt din perioada post-prezidențială, majoritatea fiind cu caracter didactic. Doar trei capitole splendide din *Autobiografie* (1913) merită a fi citite pentru povestirea emoționantă a copilăriei, a vieții familiei și a anilor de cowboy.

Pofta de viață a lui Roosevelt — prefera sintagma italiană *vigor di vita* — a durat până la pierderea în război (în Franța, în august 1918) a fiului mult iubit, pilot. Durerea l-a îmbătrânit prematur la 60 de ani. Dar nu a lăsat condeiul până la sfârșit, pe 6 ianuarie 1919. ■

Versiune românească de
Elena-Liliana IONESCU

DUPĂ MUZEU, ȘI UN INSTITUT

Peste 20 000 cărți și reviste, peste un milion de file de documente, 40 000 imagini foto, 2 500 de mărturii înregistrate pe bandă video și audio și 300 ore de film, toate private are la Holocaust, pot fi consultate la The United States Holocaust Research Institute (Institutul de cercetări privind Holocaustul al Statelor Unite), o diviziune a Muzeului Holocaustului, din Washington. Deschisă de curând, instituția colaborează cu biblioteci, arhive și institute academice din lumea întreagă. Arhiva sa este singura din Statele Unite care adăpostește copii ale documentelor germane, române și de altă origine capturate de armata roșie în timpul celui de al doilea război mondial. În plus, un fișier al supraviețuitorilor Holocaustului — ce conține peste 80 000 dosare — oferă informații despre experiența din timpul războiului și după încheierea acestuia a celor ce i-au supraviețuit și au ales Statele Unite pentru a începe o viață nouă.

În viitor, Institutul își propune să ofere burse pentru cercetătorii din străinătate, pentru studenți și să organizeze conferințe, seminarii și mese rotunde. Împreună cu Oxford University Press, se va tipări și o publicație, cu titlul *Holocaust and Genocide Studies* (Studii privind Holocaustul și Genocidul).

La începutul anilor '39, serviciul de informații sovietic a creat în Franța o puternică rețea de agenți de legătură. Ce l-a determinat pe aceștia să lucreze pentru Moscova? Care le-a fost soarta? Abia acum poate începe a se afla adevărul...¹

22 septembrie 1937. Evgheni Miller, șefedintele Uniunii Militare Generale Ruse (ROVS), organizație antisovietică fondată de generalul Vranghel, în emigrație, încă din 1924, ajunge la Statul Major al Uniunii, situat în strada Collsée nr. 29 din Paris, la ora 10.30. Lucrează până la prânz, apoi intră în biroul generalului Kusonski, șeful Cancela-

portuare franceze, cargoul ridică ancora.

Astfel, serviciile de informații sovietice reeditau o operațiune din anul 1930, când, într-o manieră similară, generalul Aleksandr Kutepov, predecesorul lui Miller la conducerea ROVS, fusese răpit la Paris. În Occident s-a avansat ipoteza că ei au fost răpiți de serviciile de informații sovietice, dar numai documentele din arhivele KGB, al căror secret a fost ridicat recent, au permis stabilirea adevărului istoric. Autorii de enciclopedii pot înlocui acum propoziția „A dispărut la Paris, în împrejurări necunoscute” — cu care se încheie în volume articolele despre

---

Din istoria

---

serviciilor secrete

„PRELUNGIRI“

NKVD

ÎN EMIGRAȚIA

ALBĂ

LEONID MLECIN

---

riel ROVS, căruia îi spune că are o întâlnire și că spre seară va reveni la serviciu. Dar generalul Miller n-a mai revenit la Statul Major al ROVS. Un grup operațional al serviciilor secrete sovietice l-a transportat într-o mașină până la Le Havre, unde cargoul sovietic „Maria Ulianova” descărcase piei. În aceeași seară, spre surprinderea autorităților

celi doi generali, Kutepov și Miller — prin date exacte despre moartea lor.

În cazul lui Kutepov, operațiunea a fost realizată cu mult succes. Nici unul dintre agenții de informații sovietici n-a avut de suferit în vreun fel, iar poliția n-a găsit nici o urmă. Emigrația rusă la Paris colectase bani pentru un fond de cercetare a dispariției lui, dar, după cum s-a descoperit mai târziu, cea mai mare parte a sumei a intrat în buzunarele șefilor mișcării albe.

În privința lui Miller, informațiile par a sugera o răzbunare: răpirea sa a antrenat căderea principalului agent sovietic din ROVS, generalul Skoblin...

¹ Reproducem acest articol, într-o formă prescurtată și cu titlul și subtitlurile redacției noastre din revista *Temps nouveaux*, ce apare la Moscova.

În imagine: Serghei Tretiakov (agentul UJ/1) a lucrat — nedescoperit — zece ani la Paris pentru serviciile secrete sovietice.

Un general sovietic dispare

În seara de 22 septembrie 1937, la ora 20.30 când familia Miller, neliniștită de absența generalului, telefona în dreapta și în stânga, generalul Kusonski și-a amintit că Miller, la prânz, când plecase, lăsase un plic, ce urma a fi deschis dacă el întârziea. Kusonski a dat năvală în biroul lui Miller, a găsit plicul, a scos un bilet și l-a citit: „Astăzi, la ora 12.30, am întâlnire cu generalul Skoblin, la întreținerea străzilor Jamin și Raffet. El mă conduce la o întrevedere cu un ofițer german, pe nume Strahman, atașat militar în țările balcanice, și cu Werner, funcționar al Ambasadei germane la Paris. Cei doi vorbesc bine limba rusă. Întrevederea este organizată din inițiativa lui Skoblin. Este posibil să fie o capcană. Fie ce-o fi, eu las acest bilet. 22 sept. 1937, gl. It. Miller”.

Având în memorie soarta predecesorului său, Miller lăsa bilete de acest fel ca măsură de prevedere, de fiecare dată când avea contacte în exterior. Skoblin se bucura de toată încrederea șefului ROVS. Noaptea târziu, informat de dispariția lui Miller, el s-a prezentat în strada Colisée. Kusonski i-a arătat bilețul lăsat de Miller, anunțându-l că se duce la Comisariatul de poliție să reclame dispariția. Skoblin și-a dat seama că se află în pericol.

Înțelegând care este situația — scrie Vladimir Burțev în cartea sa *Gangsterii bolșevici la Paris (1939)* — Skoblin profită de un moment de neatenție al celor ce în mod vizibil derutați, iese repede și dispare. Trebuia să se ascundă”.

Unde s-a dus?

Statul Major al ROVS se găsea la parterul casei din strada Colisée nr. 29, care aparținea unui emigrant rus, Serghei Tretiakov. El însuși avea apartamentul la etajul I. Aici a urcat generalul Skoblin. Serghei Tretiakov era,

de asemenea, un agent al serviciilor de informații sovietice.

Societatea pariziană a aflat astfel că generalul Skoblin — fost comandant al unei divizii a lui Kornilov, unul din liderii emigrației militare, pe care toți îl vedeau succesor al lui Miller — era în fapt un agent al serviciilor sovietice. Se poate ușor bănui uimirea atât a emigrației ruse, cât și a numeroase personalități pariziene dacă ele ar fi știut atunci că Serghei Tretiakov lucra pentru serviciile de informații sovietice. Tretiakov era unul dintre cei mai importanți industriași din Rusia. Înainte de Revoluția din Octombrie 1917, fusese șeful necontestat al oamenilor de afaceri din Moscova, ministru în guvernul provizoriu, ministru în guvernul Kolceak.

Biografiile lui Tretiakov (ca de altfel și a lui Nikolai Skoblin și soției sale celebra cântăreață Nadejda Plevițkaia, condamnată „pentru complicitate la răpirea generalului Miller”, la 20 de ani închisoare, unde a și murit) își așteaptă autorii. Dar serviciile de informații sovietice au început să-și deschidă arhivele, așa încât conținutul dosarului Tretiakov, alias agentul „Ivanov”, cu indicativul UJ/1, a devenit accesibil.

Numai de talia lui Cicerin

În mai 1929, unul dintre colaboratorii rețelei serviciilor de informații sovietice la Paris l-a întâlnit în secret pe un agent purtând pseudonimul „Vetsinkin”. În raportul rețelei pariziene din cadrul GPU, predecesora NKVD-ului, se menționa: „Vetsinkin a comunicat că Tretiakov poate fi recrutat”.

„Statele de serviciu” ale lui Serghei Tretiakov figurează în documentele speciale ale CEKAI, cât și în cele ale secției de contra-spionaj ale GPU, numele său revenind adesea. Mai întâi, în documentele Conferinței personalităților publice, ținută la

Moscova, cu trei luni înainte de luarea puterii de către bolșevici. În delegația marilor industriași, Serghei Tretiakov, președintele Comitetului Bursei din Moscova, ocupa un loc de onoare.

După Revoluția bolșevică din octombrie, CEKA începuse să se ocupe de Conferința personalităților publice, care nu recunoscuse puterea sovietică. Programul Conferinței fusese lupta contra puterii sovietice, restaurarea ordinii și a proprietății private, recunoașterea guvernului monarhic constituțional, ca singurul potrivit Rusiei.

Tretiakov conducea la Moscova Comitetul comercial și industrial, care îi reunea pe patronii marilor ramuri industriale. Secția specială a CEKAI aprecia că acest organism lupta împotriva puterii sovietice, căutând să colaboreze cu reprezentanții țărilor din Antantă, în speranța luării în posesie a „proprietăților lor legitime”, după ce bolșevicii vor fi îndepărtați.

În emigrație, Serghei Tretiakov, care stăpânea perfect limba franceză și avea multe relații la Paris, s-a aflat tot în primele rânduri. Industriașii emigranți din Rusia au fondat acolo Uniunea comerțului industrial și financiar rusă (*Torgprom*).

Dosarele GPU — recent deschise — menționează că la începutul anilor '20, *Torgprom* ajuta financiar Uniunea populară pentru patrie și libertate, condusă de eșeful Boris Savinkov, cu sediul tot la Paris. În timpul unei întrevederi cu Savinkov, unul dintre conducătorii *Torgprom*, Gustav Nobel, i-a declarat: „Noi suntem comercianți. Ceea ce ne interesează este exclusiv lupta împotriva bolșevismului, și aceasta se poate realiza numai prin suprimarea tuturor principalilor conducători ai acestei mișcări. În interiorul Rusiei suntem neputincioși, dar aici, cu voință, putem acționa. În prezent, am alocat 70-80 mii franci numai pentru acțiuni teroriste. Nu ne interesează micii funcționari. Cei care intră în preocupările noastre

sunt numai de talia lui Cicerin". Serghei Tretiakov a remis banii necesari lui Savinkov. Torgprom și-a restructurat apoi activitatea, lucrând extrem de abil încât serviciile de informații sovietice au trebuit să-și infiltreze agenți, chiar în conducerea Torgpromului, pentru a-și asigura controlul permanent și eficace asupra acțiunilor ei antisovietice". Formarea unui personaj ca Serghei Tretiakov părea în aceste condiții extrem de importantă. De la început el lăsase impresia unui om aflat în mare jenă financiară. Aspect de care Moscova a știut să profite. Începutul colaborării sale a

La 11 noiembrie 1930, ziarele din Moscova au publicat un amplu material acuzator la adresa organizației contra-revoluționare a „Uniunii organizațiilor inginerilor” (Partidul industrial). Erau nominalizați Ramzin, Kalinnikov, Larișev, plus alte 5 persoane, în virtutea articolului 58, paragrafele 3,4 și 6 din Codul Penal.

Citind actul de acuzare semnat de procurorul Rusiei, Nikolai Krilenko, populația afla că GPU care descoperise deja, în cursul ultimilor doi ani, o serie de organizații de sabotaj — în domeniul minier, al transporturilor, industriilor militare și textile, al

Torgprom. Conducătorii acestui organism, Denisov și Tretiakov, erau pe lista candidaților la postul de miniștri (al comerțului și, respectiv, al industriei) în viitorul guvern al Rusiei.

A zecea parte din posibilitățile agentului

În momentul deschiderii procesului Partidului industrial, Serghei Tretiakov lucra deja de doi ani pentru serviciile de informații sovietice. El trimitea prin agentul său de legătură diverse documente ale Torgprom-ului, în-

Alți câțiva membri ai rețelei sovietice de spionaj din capitala Franței: Nikolai Skoblin, soția lui, Nadejda Plevițkaia, și Piotr Kovalski

coincis cu un moment nefavorabil: consilierul reprezentanței diplomatice sovietice la Paris, Besedovski, ceruse azil politic în Franța.

Serviciile de informații sovietice erau deci în gardă. Conducerea GPU a încercat să atragă agenți ai Secției străinătate din cadrul ei la pregătirea „proceselor de la Moscova” și să folosească serviciile de informații pentru a organiza represii masive în interiorul țării. În ce-l privește pe Serghei Tretiakov, GPU l-a păstrat pentru un rol aparte.

construcțiilor navale — identificase centrul tuturor activităților de sabotaj din țară: Partidul industrial. El regrupase „toate organizațiile de sabotaj din diferite ramuri ale industriei și acționase nu numai după indicațiile organizațiilor internaționale ale foștilor capitaliști ruși și străini, ci și conform ordinelor directe date de conducătorii Statului Major general din Franța, care urmărea pregătirea unei intervenții armate, în vederea răsturnării puterii sovietice”.

Activitățile de sabotaj erau dirijate din străinătate prin

clusiv corespondența sa cu foștii industriași Nolde și Suzdalțev, rămași în Rusia sovietică.

De la centru rețelei pariziene a sosit un mesaj cifrat. Rezultă din el că foștii prieteni ai lui Tretiakov erau persoane indoeilnice; Nolde era un sabotor activ, iar Suzdalțev îi călca pe urme.

GPU avea nevoie de numele și adresele exacte ale sabotorilor, dar Tretiakov a răspuns că mai mult nu știa. O primă reacție a serviciilor a fost să renunțe la el. Dar ulterior s-a apreciat că Tretia-

kov este „o sursă foarte importantă, cu mari perspective”. Și a fost stabilită altă persoană care să lucreze cu el.

Noul colaborator primise instrucțiuni clare: „Sarcina dv. constă în a desfășura o muncă activă pentru a identifica sabotorii din Torgprom”. Într-adevăr, după datele furnizate de el, sabotorii au fost descoperiți în U.R.S.S., dar informațiile obținute au fost apreciate la Moscova ca a zecea parte din posibilitățile agentului. El trebuia să descopere dacă exista un centru coordonator al activităților de sabotaj și sub ce formă. Se considera că Torgprom nu era un asemenea centru.

Colaboratorul serviciilor de informații sovietice a fost cu atât mai furios cu cât în actul de acuzare în procesul Partidului industrial erau citate depozițiile principalului acuzat, profesorul Ramzin: „În cursul întâlnirii avute la Paris, Tretiakov mi-a spus că, folosind trupe din Polonia, România, Țările Baltice și armata lui Vranghel — circa 100 000 de oameni — intervenția va dispune de o armată perfect echipată, ceea ce, după părerea a numeroși foști industriași, va asigura succesul”.

O întrebare deocamdată fără răspuns ar fi dacă Secția străinătate a GPU credea cu adevărat în existența Partidului industrial.

La 25 noiembrie 1930, la Moscova, s-au inaugurat ședințele de audieri speciale ale Curții Supreme a U.R.S.S. în legătură cu Partidul industrial. Ele erau prezidate de Andrei Vișinski, iar acuzarea era susținută de Krilenko. Cei opt inculpați și-au recunoscut vinovăția fără rezerve. Ei au schițat un tablou grandios de distrugere a economiei țării, furnizând lui Stalin o justificare magnifică, ce trebuia să-i ajungă pentru deceniile viitoare.

Ramzin a afirmat că Tretiakov a expus la conferința conducătorilor Partidului industrial un plan de intervenție în Uniunea Sovietică. Schimbul de scrisori cu ve-

chile cunoștințe rămase în Rusia — Nolde și Suzdalțev — scrisori remise prin Tretiakov serviciilor de informații sovietice, se pare că fusese util. La ședința din seara de 1 decembrie, Vișinski cerea să între martorul Aleksandr Nolde. Acesta a mărturisit că la indicațiile Torgpromului, s-a ocupat de activitățile de sabotaj în industria textilă. La rândul său, a numit pe inginerul Suzdalțev, care participase din punct de vedere financiar la sabotaj.

Acuzatorul Krilenko ar fi trebuit să analizeze probele de culpabilitate, dar de care nu dispunea. El știa că în străinătate se aflase cu uimire că toate acuzațiile fuseseră recunoscute și că la proces nu fusese prezentată nici o probă. Bineînțeles, în afara mărturiilor. De aceea, el și-a luat măsuri de „autoapărare”, afirmând: „În cazul în speță, printre materialele în legătură cu activitățile grupului textil, există scrisori ale lui Tretiakov trimise lui Lopatin și invers...”.

Lopatin era mort din anul 1927 și de aceea nu se găsea pe banca acuzaților. În proces el a figurat între principalii conducători ai sabotajelor. La Paris, ziarele de la Mos-

cova ajungeau cu întârziere. Cele cu rechizitoriul lui Krilenko au sosit la Reprezentanța plenipotențiară abia la 11 decembrie 1930. Unul din conducătorii rețelei pariziene care se ocupa de Tretiakov a aruncat o privire pe ele înainte să adoarmă. Când a ajuns la fraza referitoare la scrisorile lui Tretiakov, literalmente a simțit că-i îngheață sângele în vine (după cum spune în mesajul cifrat). A doua zi dimineața, el a adresat Centrului de la Moscova o scrisoare cu următorul conținut: „Dacă Krilenko s-a hotărât să facă o asemenea declarație la proces, de ce n-ați găsit necesar să ne avertizați? Am fi avut timp să ne pregătim: fie să oprim toate raporturile cu «Ivanov», pentru că aceasta este decizia Centrului, fie, dacă Centrul în ciuda declarației lui Krilenko, nu are intenția să o rupem cu el, să-l avertizăm. Acum el va trebui să explice la Torgprom împrejurările în care corespondența sa cu Lopatin a căzut în mâinile GPU”. ■

(Va urma)

În românește de
Victor STANCIU

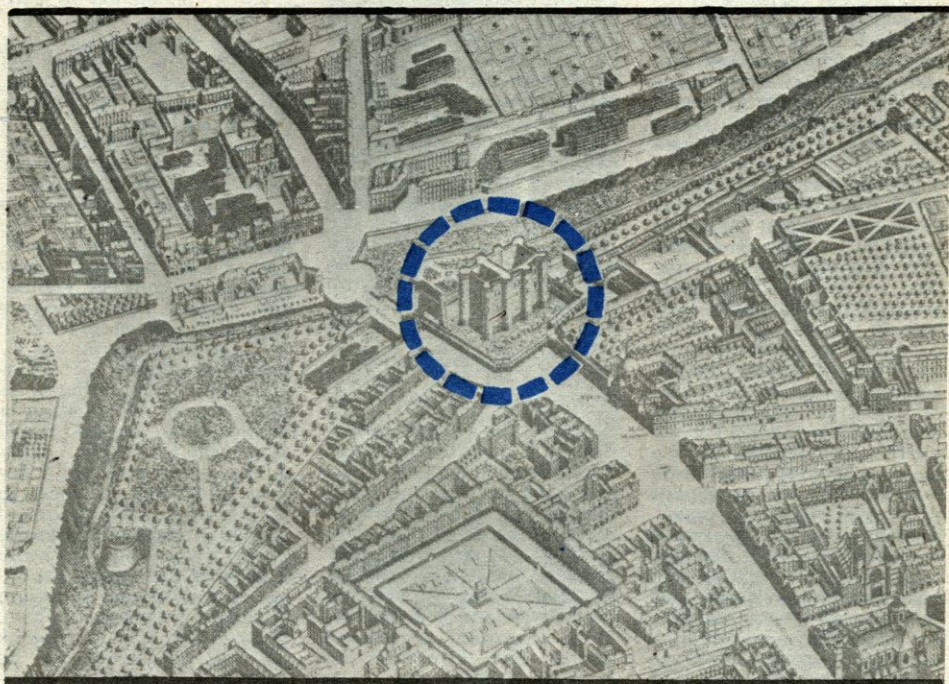
PATRIA LUI ALEXANDRU CEL MARE (Monoverb reflexiv: 6-9)

Radu STOIANOV

BASTILIA — NAȘTEREA UNUI MIT

MONIQUE COTTRET

Cu mult înainte de 14 iulie 1789, Bastilia reprezenta simbolul arbitrarului regal, ale cărui victime trebuiau răzbuinate. Această imagine fusese creată în mare măsură de ilumiști¹. Care era realitatea? Cum s-a născut mitul unei Bastilii înfloritoare? Iată întrebările cărora încercăm să le răspundă articolul ce urmează și pe care l-am preluat, într-o formă adaptată, din revista franceză *Historia*.

Nu avem camere libere

Stârșitul celebrei închisori (Magazin istoric, nr. 7/1972) marchează debutul anului I al Libertății. Începuturile acesteia evocă un alt eveniment important din istoria Franței: revolta orășenească izbucnită

în paralel cu răscoala țărănească, numită Jacqueria (Magazin istoric, nr. 2/1972). Pe locul unde s-a ridicat, prin anii 1367-1371, fortăreața menită să protejeze poarta Saint-Antoine, a fost ucis, la 31 iulie 1358, Etienne Marcel, starostele negustorilor parizieni și conducătorul mișcării orășenești. Importanța porții Saint-Antoine a sporit în vremea lui Carol V, când fortificația de aici a devenit punctul strategic cel mai important al Parisului. De atunci,

edificiul nu a mai suferit modificări importante până la demolarea sa.

Renumele de loc de tortură datează — se pare — din vremea regelui Ludovic XI (1461-1483), când Jacques d'Armagnac, duce de Nemours, a fost închis la Bastilia, în anul 1476, fiind acuzat că a pus la cale un complot împotriva monarhului. Stătea într-o cușcă de fier, din care ieșea doar când era dus la tortură. Pentru străini, viitorul simbol al despotismului regal

¹ Mișcare ideologică și culturală antifeudală a burgheziei în ascensiune, desfășurată în perioada pregătirii și înlăturării revoluțiilor burgheze din sec. XVIII-XIX.

reprezenta încă doar un reușit edificiu. Astfel, un călător italian din sec. XVI nota: „Admirabil acest castel, remarcabil prin forma și prin soliditatea sa. Este numit de obicei *bastilia*” Saint-Antoine. Regele poate intra sau ieși, pe ascuns, în sau din oraș, prin aceea poartă, ziua sau noaptea, pentru a merge unde are chef.”

Din vremea lui Richelieu (1585-1642) Bastilia a devenit închisoare de stat. Aici erau expediați mai ales cei arestați prin celebrele *lettres de cachet* — ordine de arestare semnate și sigilate de rege; numele victimei urma să fie completat de posesorul actului. Puteau fi găzduiți 42 prizonieri, fiecare în celula sa, ori până la 100 persoane. Condițiile de trai erau foarte diferite. Unii locatari ocupau camere vaste, amenajate după dorința lor, cu mobile aduse de acasă, își puteau păstra servitorii și aduce mâncarea din afară. Evident, izolarea lor era relativă. Alții însă cunoșteau rigorile unei detenții aspre sau, mai rău, ale „calotelor” — celulele de la etajul superior, unde se putea sta în picioare doar în zona centrală. Vara se coceau de căldură, iar iarna înghețau de frig. Dacă nu aveau dreptul să se plimbe, își puteau pierde folosința picioarelor.

Sub Ludovic XIV (1643-1715) Bastilia a continuat să adăpostească mai ales nobili (431 din cei 1 344 prizonieri a căror origine socială a putut fi stabilită). Erau trimiși acolo seniori și ofițeri care încalcaseră disciplina. Ei se puteau prezenta singuri la poarta închisorii, unde erau primiți într-un mod foarte civilizat de către guvernator, cu care se întreceau în purtări curtenitoare. Reverențe, pene și panașe, panglici și dantele răsăr din măturile de epocă, precum în acest extras din jurnalul unui anume du Junca. „Cum domnul de Bes-

mans [guvernator al Bastiliei, apare în romanul lui Alexandre Dumas, *Viconte de Bragelonne*, cu numele de Balsemeaux] nu avea camera mobilată în castel pentru a-i da, i-a spus domnului de Courlandon să meargă să se culce pentru o noapte în oraș, la Couronne, un cabaret din apropierea Bastiliei, și să revină a doua zi dimineața la castel. Domnul de Courlandon a apărut în dimineața următoare, în jurul orei 11”. Au existat și prizonieri care au cunoscut o soartă mai aspră: spioni, trădători, aventurieri etc.

Un soț norocos

Bastilia nu a șomat în vremea lui Ludovic XIV; probabil că a fost momentul când ea a adăpostit cel mai mare număr de „locatari”. Între personajele celebre care s-au bucurat de „găzduirea” regelui s-a numărat și Nicolas Fouquet. Numit în 1653 intendent general al finanțelor, el a acumulat o imensă avere. Și-a construit un splendid castel la Vaux, unde s-a înconjurat de o pleiadă de artiști și scriitori (La Fontaine, Molière, Poussin, Le Brun). Stăpâna și o fortăreață la Belle-Isle, în Bretnia. Colbert, care aspira să îi ocupe locul — ceea ce a și reușit — a întreprins o verificare scrupuloasă a conturilor și l-a informat pe Ludovic XIV despre amploarea afacerilor veroase puse la cale de Fouquet. O petrecere mult prea somptuoasă pe care acesta a dat-o la Vaux l-a convins pe rege că este momentul să îl trimită la Bastilia. Ulterior, el a fost mutat într-o altă închisoare, unde a și murit.

Tot la Bastilia au ajuns și cei implicați în „afacerea otrăvurilor”. Între 1678-1682, la Paris s-a declanșat o adevărată „epidemie” de otrăviri misterioase. Au dispărut, cu ajutorul unor otrăvuri ce nu lăsuau urme, fabricate de italieni stabiliți în orașul de pe Sena, o mulțime de soți care

incurcau planurile sprintărilor lor soții. Până la urmă însă, cei vinovați au fost dovediți și condamnați de justiția regală. Un episod amuzant îl reprezintă pătania marchizei de Escalinvilliers: bucuroasă că a găsit modalitatea să scape de soțul ei care o stânjenea, s-a grăbit să își înștiințeze iubitul. Dar, vai, scrisoarea a fost expediată pe adresa... soțului.

Spre sfârșitul sec. XVII, la Bastilia au început să sosească pamfletari și gazetari care atacau pe rege și mai ales pe doamna de Mainte-non, cea de a doua soție a regelui. În vremea lui Ludovic XV doar 298 nobili au fost închiși în fortăreață, în comparație cu 1 321 oameni de rând. Totuși, cei implicați în marile afaceri de stat puteau fi regești la Bastilia. Acolo au stat o vreme ducele și ducesa de Maine, amestecați în conspirația ambasadorului spaniol Cellamare îndreptată contra monarhului. Tot acolo a așteptat executarea sentinței de condamnare la moarte și Robert Damiens, cel care, la 5 ianuarie 1757, l-a lovit cu un cuțit pe Ludovic XV, pe când acesta ieșea de la Versailles. Se pare că Damiens a fost un dezechilibrat mintal, actul său nefind determinat de rațiuni politice, așa cum au încercat să argumenteze adversarii regelui.

Să cităm, pentru anecdotă, și necazurile micului negustor Guestand. El s-a plâns într-o cafenea de ineficacitatea poliției. Interlocutorul său fiind un denunțator, o ședere la Bastilia l-a edificat pe omul nostru că nu avea dreptate.

În vremea lui Ludovic XVI închisoarea a decăzut. S-au făcut planuri pentru suprimarea sau chiar demolarea ei, din rațiuni bugetare. Astfel, în 1784, un anume Corbet, arhitect-inspector al Parisului, a elaborat un plan de sistematizare, care prevedea realizarea unei mari piețe — ce urma să poarte numele regelui — pe locul unde se ridica fortăreața. Demolarea Bastiliei era deci un fapt acceptat.

¹ În franceză *bastille* desemna o construcție militară medievală, care avea rolul de a întări o lucrare de fortificație.

Cea mai celebră evadare

Am văzut care a fost, în mare, istoria reală a Bastiliei. Dar cine a creat mitul întunecei închisori, simbol al absolutismului regal? Desigur, cei care au avut de suferit de pe urma acestuia, dar mai ales reprezentanții curentului iluminist. Un rol important l-a jucat Voltaire (*Magazin istoric*, nr. 8/1973). El a petrecut un an la Bastilia (mai 1717-aprilie 1718), în urma unei satire îndreptate contra lui Ludovic XIV. Șederea i-a priit, căci în acel interval a scris tragedia *Oedip* — cea care, jucată în 1718 la Comedia Franceză, avea să îi aducă celebritatea — și a început *Henriada*. A doua ședere, de numai câteva zile, i-a „oferit-o” cavalerul de Rohan, cu care impulsivul om de litere s-a certat și căruia i-a adresat câteva cuvinte bine simțite. Voltaire a fost cel care a creat legenda „măști de fier” (*Magazin istoric*, nr. 5/1975), ce avea apoi să capete consistență pe măsură ce regele era asimilat tot mai mult unui despot oriental. În fond, dacă în Imperiul otoman frații sultanului erau sugrumați, de ce nu ar fi putut, de exemplu, să fie închis pe viață un frate geamân al lui Ludovic XIV? Opinia publică franceză din sec. XVIII a crezut în această legendă, așa cum a crezut și în „pactul foamei” menit să înfometeze poporul. Sunt dovezi ale neîncrederii cu care începuseră francezii să privească instituția regală.

Poveștile celor închiși la Bastilia contribuiau și ele la alimentarea spiritului de contestație. Primele pamflete care atacau direct fortăreața regală datează din timpul Regentei¹. În 1715 Constantin de Renneville — servise în corpul mușchetarilor, fusese demascat ca spion, aruncat la Bastilia și în urma intervenției reginei Anna a Marii

Una dintre celulele care i-au creat faima

În p. 77: vestita închisoare, într-o gravură de epocă

Britanii eliberat — a publicat în Anglia o *Istorie a Bastiliei*, care a făcut mare valvă. El descria o închisoare în care gardienii foloseau cele mai barbare procedee pentru a smulge mărturisiri prizonierilor.

În anul 1719 a stârnit senzație isprava contelui de Bucquoy. Fusese arestat în 1707 și la interogatoriu a furnizat poliției răspunsuri atât de vagi, încât s-a considerat că își bătea joc de autorități. El a reușit să evadeze cu ajutorul unei frânghii pe care a confecționat-o cu multă răbdare. Dar cea mai celebră evadare rămâne cea a lui Latude. Acesta a reușit, după 18 luni, să realizeze, din cearceafuri, o scară lungă de 80 metri. După ce a scos barele de fier care blocau accesul prin horn, a ajuns pe plat-

forma superioară, a coborât pe scară, a trecut un șanț cu apă, a scobit timp de câteva ore într-alt zid împrejmuitoare până ce și-a deschis drum de trecere. A ajuns apoi în Olanda, dar acolo a fost din nou arestat. Oricum, se putea lăuda în *Memoriile* sale că evadarea costase guvernul francez 217 000 livre. Asemenea episoade dovedeau că puterea regală — simbolizată de Bastilia — putea fi totuși înfrântă.

„O lumină în suflete”

Pentru unii filosofi, fortăreața pariziană reprezenta deja un popas necesar. Morellet — prieten al enciclopediștilor² — nota: „Întrezăream cum o oarecare glorie literară luminează zidurile închisorii mele; persecutat, aveam să devin mai cunoscut. Oamenii de litere, pe care îi răzbnasem, și filosofia al cărei martir eram vor urzi începutul reputației mele. Oamenii de lume, care iubeau satira, mă vor primi mai bine ca niciodată. Aceste șase luni la Bastilia vor fi o excelentă recomandare”. Din închisoare aristocratică, Bastilia a devenit închisoarea filosofilor, purgatoriul Artelor Frumoase, izvorul cuvântului de spirit, al replicilor prompte pentru obișnuții saloanelor pariziene. În același timp, filosofii au fost cei care au obișnuit populația să privească fortăreața din mahalaua Saint-Antoine drept mijlocul principal pentru cenzurarea ideilor.

După 1770, atacurile contra Bastiliei au devenit și mai virulente. Unul dintre cei mai

¹ Perioada de la începutul domniei lui Ludovic XV, când acesta, minor, s-a aflat sub autoritatea unei regente conduse de ducele Filip d'Orléans.

² *Enciclopedia sau Dicționar rațional al științelor, artelor și meșteșugurilor* (pe scurt *Enciclopedia franceză*), vastă lucrare inițiată de D. Diderot și J. d'Alembert și editată în 35 volume, între 1751-1780. La elaborarea ei au luat parte numeroși filosofi și savanți, care au supus unei critici raționaliste instituțiile și ideologia feudală, religia și concepțiile retrograde. A avut un rol de seamă în pregătirea ideologică a revoluției franceze.

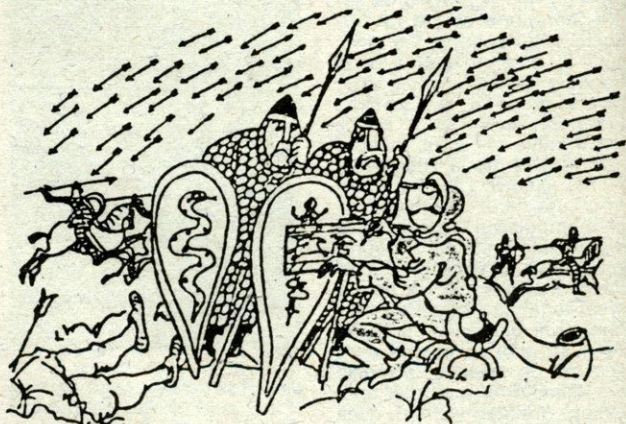
străluciți avocați și jurnaliști de la sfârșitul secolului, Linguet, a înfățișat trăsăturile esențiale ale unei Bastilii negre. El denunța nesiguranta care plana în permanență asupra tuturor supușilor regelui Franței. Mandatul regal de arestare în alb lăsat la dispoziția oamenilor regelui putea să fie completat pentru satisfacerea răzburărilor personale. Cine se putea considera la adăpost de un vecin răuvoitor, de o soție necredincioasă sau de un moștenitor prea grăbit? Mandatul se transforma într-un instrument de intrigă în mâinile corupte ale obscurilor reprezentanți ai unei puteri îndepărtate și fără suflet: „despotismul birocratilor”. Linguet nu a insistat asupra durității condițiilor materiale din Bastilia. Mai subtil, el a evocat suferința psihologică, izolarea, teama care îl apăsau pe prizonier. Ridicat în mod brutal, cel mai adesea noaptea, pentru a evita orice manifestare de solidaritate a vecinilor, rupt de lumea din afară, fără a ști care era motivul arestării, fără speranță că va fi judecat, închis poate pe viață, cum putea prizonierul să nu se lase cuprins de disperare? Cum să nu se teamă că va fi otrăvit, sufocat, îngropat de viu? O comedie reprezentată în 1791 relua tema fricilor imaginare, aproape mai de temut decât tortura. Autorul acestuia atribuia guvernatorului Bastiliei o apologie a metodelor folosite în fortăreață și din care nu lipseau lanțurile, celulele strâmte, teama, setea, foamea, otrava, toate violențele posibile. Iar sarcastica *Apologie a Bastiliei*, apărută în 1784, afirma: „Bastilia este de drept divin” și continua, parodiindu-l pe Montesquieu¹ „Marele principiu al unei monarhii este energia unei Bastilii”. Iluministii au reușit să asimileze

închisoarea regală cu o balenă. Monstrul, a cărui lăcomie rămânea imprevizibilă, pretindea tot soiul de sacrificii umane și asculta doar de dezordonatele, capricioasele, crudele și nemăsuratele porunci ale „bunului plac”.

Bastilia care a căzut la 14 iulie 1789 era aproape goală; prizonierii săi erau de condiție modestă. A trebuit să fie inventați deținuți imaginari eliberați de masele populare:

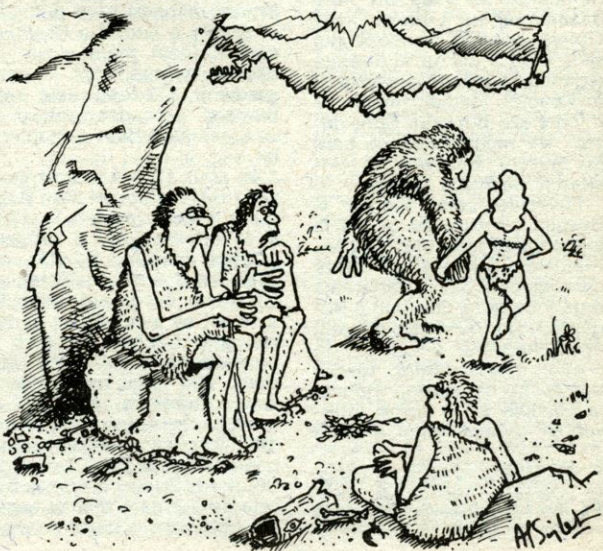
„masca de fier”, un anume conte de Lorges etc. Mai târziu, Michelet repovestea evenimentul ca pe o epopee: „Dimineața a fost luminoasă și senină. O idee a apărut deasupra Parisului odată cu ziua și toți au văzut acea lumină. O lumină în suflete și o voce: «Mergi și vei lua Bastilia»”. ■

Traducere de
Gloria CEACALOPOL

- Nu mă bagați în seamă. Eu sunt trimisul special pentru tapiseria de la Bayaux

- Frumosei acesteia îi place întotdeauna să meargă cu gorile

¹ Charles de Secondat, baron de la Brède et de Montesquieu (1689-1755), scriitor, jurist și filosof iluminist francez, colaborator al *Enciclopediei franceze*. În proza sa epistolară, intitulată *Scrisori persane*, a realizat o satiră socială, politică și religioasă a Franței.

PRINȚESA TARAKANOVA —

O IMPOSTOARE?

Lupta pentru accesul la tron, intrigile și concurența dintre pretendenții cu drepturi reale sau imaginare au însângerat în decursul istoriei multe principate, regate sau imperii. Una dintre puținele pete ale strălucitoarei domnii a împărătesei Ecaterina II a Rusiei (1762-1796) a fost o asemenea întâmplare.

Aventuriera prințesă Tarakanova, denușită în Larousse Elisabeta II (cea falsă) și-a arogat multe nume, dar niciodată pe cel de „prințesa Tarakanova”. Și nici nu s-a putut afla cine a „botezat-o” astfel. În timpul domniei Ecaterinei, cazul ei a fost învăluit în tăcere, poliția secretă veghind ca presa și opinia publică să nu îl comenteze. De-abia la jumătatea secolului XIX au început să apară relatări despre Tarakanova. Atunci, în 1864, pictorul petersburghez Konstantin Flavițki i-a consacrat un tablou, aflat astăzi la galeria Tretiakov din Moscova, pe care și l-a intitulat chiar „Prințesa Tarakanova”.

MIHAI CONRAD

Stăpână la Oberstein

Paris 1772. În saloanele orașului strălucea o tânără care izbea prin frumusețea ei și prin misterul ce o înconjură. Locuise mai înainte la Londra și în alte orașe din Occident, schimbându-și mereu numele de familie. La Paris, de pildă, se dăduse drept Ali Emmettie, aparițiile sale publice fiind întotdeauna însoțite de un fast oriental.

Era greu să-i apreciezi vârsta; avea o față mobilă, expresivă, care îi trăda stările sufletești. Spunea că are 23 de ani, dar cu siguranță, era cu câțiva ani mai în vârstă. De înălțime mijlocie, ele-

gantă, subțire, cu mișcări energice și brusce, avea ochii mari, negri, puțin sașii, defect care îi sporea puterea de atracție.

Prințesa era bine educată, conform canoanelor timpului, vorbind curent germana, franceza și italiana. Înțelegea engleza și afirma că cunoaște araba și persana, de asemenea, cânta la harpă și desena frumos.

Spunea că se numește Elisabeta, că nu știe unde s-a născut și cine îi sunt părinții. Copilărise — afirma ea — în orașul german Kiel, la vârsta de 9 ani niște bărbați o luaseră cu ei, spunându-i că o duc la Petersburg și apoi la Moscova, dar în realitate au lăsat-o la granița persană, într-un sat izolat. Fugind de acolo împreună cu guvernanta ei, a ajuns la Bagdad, unde tutore i-a devenit prin-

țul persan Ali. Împreună cu el, Elisabeta a vizitat multe țări occidentale. La Londra, prințul a părăsit-o — chemat în țară de treburi urgente —, dar i-a lăsat spre cheltuială o mare avere.

Aceasta nu era — de altfel — singura povestioară autobiografică pe care o ațîșa. Altă dată ea afirmase că era singura moștenitoare a vestitului neam de prinți ruși Voldomirski și se autonumise chiar prințesă Voldomirski, iar uneori prințesă de Azov, ambele fiind nume fictive.

Fastul oriental ce o înconjură la Paris a atras imediat atenția înaltei societăți. Contele Rochefort de Vaucourt, mareșalul curții prințului german von Limburg, s-a îndrăgostit de ea și i-a cerut mâna. În același timp, fiul unui bogat negustor olandez s-a ruinat de dragul ei. Când

În imagine: „Prințesa Tarakanova”, pictura lui Flavițki (aflată la Galeria Tretiakov din Moscova), care o înfățișează, în mod eronat, pe eroină ca victimă a apelor revărsate ale Nevei.

contele de Rochefort și-a prezentat logodnica prințului de Limburg, ea și-a făcut imediat calculul că ar fi avantajos să schimbe un conte sambelan pe un prinț domnitor, cu atât mai mult cu cât Filip Ferdinand von Limburg stăpânea și câteva comitate, între care Oberstein.

Fire blândă și încrezătoare, prințul a ajuns repede la picioarele ei. Așa că în curând s-a anunțat oficial logodna prințului de Limburg cu Elisabeta. Pentru a-i asigura un venit stabil, prințul i-a făcut cadou comitatul Oberstein, unde ea s-a stabilit în 1773.

Încet, încet Elisabeta a îndepărtat toate persoanele din fostul ei entourage. A păstrat-o numai pe fiica unui căpitan prusac, de care nu se va despărți până la moarte. Îndată ce s-a văzut stăpână în Oberstein, Elisabeta a început să-și amintească din ce în ce mai rar despre căsătorie.

Între timp, în Europa de est evenimintele s-au precipitat. Împărăteasa Ecaterina II a Rusiei a reușit să convingă Seimul polonez să aleagă ca rege al Poloniei pe protejatul său Stanislas Poniatowski. A avut loc prima împărțire a Poloniei, sub presiunea celor trei puteri din zonă: Rusia, Austria și Prusia.

Gurile rele din Oberstein au comentat apariția în unele seri a unui străin ce se întâlnea cu Elisabeta. Acesta însă nu era un nou iubit, ci trimisul partidei poloneze ce lupta pentru independență, omul de încredere al prințului Karl Radziwill, fugit din Polonia pentru a organiza mai bine lupta.

Din acel moment, Elisabeta a intrat în politica europeană. Prin emisarii săi, Radziwill a convins-o să lupte împreună, interesul ei fiind cucerirea tronului Rusiei cu ajutorul sultanului Turciei. Pretendența la tron a promis că, devenită țarină a Rusiei, va reintregi Polonia. De atunci ea a început să susțină că este fiica precedentei țarine Elisabeta I (1741-1762); deci nepoata directă a lui Petru cel Mare, având dreptul la tronul Rusiei, ocupat de

uzurpatoarea Ecaterina II. Aventuriera s-a transformat astfel în pretendentă la tron.

Îndrăgostitul prinț Limburg o implora în continuare în scrisori să se întoarcă pentru nuntă, în liniștitul oraș german, dar deja această viață nu o mai tenta pe Elisabeta. Lupta pentru tron devenise marea aventură a vieții ei.

La 13 aprilie 1774, ea sosea la Veneția, sub numele de contesa de Pinneberg, un mic comitat din Holstein, stăpânit de prințul de Limburg. De la Veneția, unde poposise între timp și prințul Radziwill, cei doi cu suitele lor s-au imbarcat la 16 iulie 1774 pe o corabie cu destinația Istanbul, dar o furtună l-a silit să se adăpostească la Ragusa. Acolo au fost cazați la consulul francez, de Riveau. În societatea raguzană Elisabeta și-a dezvoltat varianta rusă a originii sale, afirmând că este fiica împărătesei Elisabeta, fiind născută în urma căsătoriei secrete a acesteia cu prințul rus — hatman al cazaților — Razumovski.

Curaj și inconștiență

Pe 18 august 1774 ea a scris o scrisoare contelui Alexei Orlov, fratele favoritului împărătesei Ecaterina II, frumosul Grigori Orlov, și unul din cei cinci frați Orlov care au avut un aport decisiv la întronarea în 1762 a împărătesei (*Magazin istoric*, nr. 7/1971, 9/1992). Contele Alexei Orlov era comandantul flotei ruse din Mediterana. În această scrisoare, Elisabeta îi expunea teoria originii ei și îi cerea ajutorul pentru a ajunge pe tron. Scrisoarea dovedea un mare curaj, dacă nu chiar inconștiență.

Între timp, relațiile cu oficialitățile din Ragusa ca și cele cu Radziwill s-au deteriorat. Acesta a părăsit orașul, lăsând-o pe Elisabeta implicată total în intriga politică. Tutorul acestor întâmplări neplăcute pentru ea li s-a adăugat și boala. De câta timp prințesa suferea

de acute dureri de piept, uneori expectorând sânge. Încă de la Veneția ea afliase că avea tuberculoză, iar călătoria spre Ragusa accentuase boala. Cu toate acestea, nu dezarmase în lupta sa pentru tronul Rusiei. Între timp, sursele ei financiare s-au redus apreciabil. A hotărât atunci să se adreseze Vaticanului.

Mai înainte însă fusese la Neapole, unde locuise puțin timp, suficient însă ca să-l convingă pe consulul englez Hamilton să-i procure un pașaport cu numele prințesa Zelinski, cu care a ajuns apoi în „Cetatea Eternă”. Planurile sale de a ajunge la papă nu s-au realizat, deoarece, în acel moment, Roma nu avea papă. Clement XIV murise în septembrie 1774, conclavul dura de câteva luni, cardinalii fiind închiși în Vatican pentru alegerea noului papă. Celebra formulă „Habemus papam” va fi rostită de-abia la 15 februarie 1775. Între timp, Elisabeta își făcea relații. Îi cunoscuse și îi trezise interesul celui mai influent personaj al Vaticanului, cardinalul Albani, căruia îi mărturisise că, deși foarte bolnavă, pleca la Varșovia ca să lupte pentru independența și reintregirea Poloniei catolice, Vaticanul trebuind să-i dea ajutor pentru a ajunge pe tronul Rusiei.

Ce se întâmpla însă la Petersburg? Contele Orlov s-a grăbit s-o anunțe pe Ecaterina II despre apariția acestei persoane ce pretindea a fi urmașa legitimă a Romanovilor la tronul Rusiei. De altfel la Petersburg se auzise despre ea de la trimisul republicii Ragusa în Rusia. Ecaterina II, care era un strălucit diplomat, a tratat oficial cu indiferență întâmplarea, pentru a nu lăsa impresia că rivala ar constitui un pericol real.

În același timp însă, i-a scris lui Orlov ca, indiferent prin ce mijloace și oricât ar costa, să organizeze prinderea și aducerea „creaturii” în capitala Rusiei.

Imediat după primirea ordinilor, contele Orlov a pornit la atac. În primul rând printr-un emisar, i-a declarat Elisabetei că s-a convins de

justețea pretențiilor ei la tronul Rusiei și că din propriile sale fonduri dorește să-i facă o viață plăcută. Pur și simplu a acoperit-o cu aur. Elisabeta s-a stabilit într-un splendid palat din Roma, cu o mică curte a ei, dând serate și baturi luxoase, organizând seri de muzică la care participa ea însăși cântând la harpă, alături de cei mai mari și mai scumpi artiști ai vremii. După puțin timp, Orlov i-a propus prin corespondență ca ea să vină la Livorno pentru a fi prezentată întregii flote ruse din Mediterana, care o va recunoaște drept țarină a Rusiei. Fermecată de perspectivă și de evoluția favorabilă a planurilor sale, Elisabeta a plecat înconjurată de o parte din curtea sa, oprindu-se pentru un timp la Pisa. Acolo, instalată într-un minunat palat, a primit în audiență de prezentare pe contele Orlov. Acesta a început să-i facă o curte asiduă, măturându-i după puțin timp că este îndrăgostit lăcom de ea. Cei doi au început să iasă împreună, contele purtând mereu frumoasa-i uniformă de gală, arborând toate decorațiile, exact ca la primiriile de la curtea imperială. El îi satisfăcea orice dorință, oricât de extravagantă sau costisitoare ar fi fost. Prințesa era convinsă de sentimentele sale și de faptul că va câștiga partida imperială (mai târziu, Ecaterina II în cadrul unei interpelări ironice i-a spus lui Orlov că „a pus prea multă sare în mâncare”).

Într-o zi, Orlov a dispărut din Pisa, lăsându-i o scrisoare în care se scuza că trebuie să plece urgent la Livorno pentru rațiuni de serviciu și că prințesa ar fi bine să-l urmeze, pentru a fi prezentată flotel.

Zis și făcut. Peste puțin timp Elisabeta a sosit la Livorno. Purtarea lui Orlov era tot mai caldă. La un dejun la consulul englez, Elisabeta și-a exprimat dorința de a vizita navele flotei ruse. Orlov i-a răspuns că nu va fi o simplă vizită, căci întreaga flotă va oferi în onoarea ei un mare spectacol de luptă na-

vală în largul portului Livorno. Contele Orlov era cunoscut prin fanteziile, talentul lui organizatoric și imensele cheltuieli. Toată lumea își amintea de întâmplarea cu pictorul italian căruia Orlov îi comandase tabloul bătăliei navale de la Ceșme¹.

În fortăreața „Petr și Pavel”

Când a început prezentarea flotei, întreaga populație a portului Livorno era pe cheiuri. Contele, prințesa și suita lor se aflau pe puntea unui cutter care trecea în revistă toate navele flotei ruse ce arborau marile pavoaz, iar sutele, miile de ofițeri și de matrozi, dădeau onorul pe punți și cătarge în nesfârșite urale: „Vivat”. Era un spectacol de neuitat, poate cel mai impresionant din viața Elisabetei. Suita s-a urcat apoi pe corabia-amiral „Tre ierarhi”, de unde a privit cu încântare manevrele de luptă navală a flotei. Prințesa a întârziat în discuții de salon cu ofițerii. Era atât de preocupată, încât nici nu a observat că între două cupe de șampanie contele Orlov dispăruse, ca și toate persoanele oficiale din Livorno. Apoi a răsunat vocea unui ofițer care anunța arestarea ei în numele împărătesei Rusiei. După o scurtă oprire în portul Plymouth din Anglia, ea a acostat la Kronstadt, în fața Sankt Petersburgului, debarcând la 11 mai 1775 pe „ultima reprezentantă a casei Romanov” (deoarece Ecaterina II era de origine germană, fiind fiica ducelui de Anhalt Zerbst).

Apoi prințesa a fost mutată într-o celulă umedă și murdară din citadela-inchisoare

„Sf. Petru și Pavel”, după care, din ordinul împărătesei, au început interogatoriile, conduse de generalul-guvernator al Capitalei, feldmareșalul prinț Alexandr Golitin, și realizate de căpitanul Alexandr Tolstoi, în cel mai strict secret. Cu excepția torturii, au fost folosite toate metodele cunoscute: urlete și amenințări, înfometare, sântinela chiar în celulă etc.

Toate declarațiile verbale și scrise (semnate mereu „Elisabeta”) nu au relevat nimic altceva decât ceea ce spusese aventuriera în multe ocazii: originea rusă, educația în Persia ș.a.m.d.

Între timp însă, din cauza dificultăților drumului și apoi a rigorilor închisorii, starea sănătății sale s-a înrăutățit. Tarina a crezut că toate acestea sunt o prefăcătorie până când Elisabeta a cerut, pe 30 noiembrie 1775, să i se aducă un preot, la catedrala Kazan, care vorbea curent germana. Prizoniera nu știa limba rusă. Preotul a fost înstruit cu strășnicie să păstreze totul într-un secret de săvârșit și să raporteze prințului tot ce afla la spovedanie. Însă nici în ultimul moment al vieții Elisabeta nu a mărturisit altceva.

A murit după o agonie de două zile în seara zilei de 4 decembrie 1775, ducând în mormânt misterul vieții ei.

Legenda și poveștile răspândite despre prințesa Tarkanova i-au prezentat moartea prin înecare în urma inundării celei sale, aflată la subsolul fortăreței, de apele revărsate ale Nevei.

Așa o prezintă și pictorul K.D. Flavițki. Dar atât versiunea morții cât și data revărsării Nevei sunt greșite. Aventuriera murise de tuberculoză în 1775, iar revărsarea Nevei a avut loc doi ani mai târziu, în 1777.

Cât despre contele Orlov, Larousse-ul nota: „Nu trebuie să ne mire faptul că unul dintre cei mai mari seniori ai curții ruse a putut să joace un rol atât de mășav; despotismul nu formează oameni, ci instrumente pregătite pentru orice fel de treabă”. ■

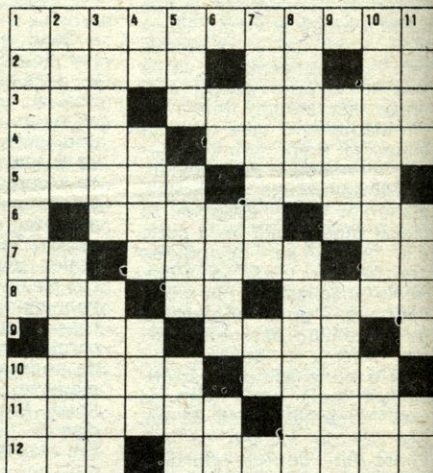
¹ La Ceșme, în strămtorea Chios din Marea Egee, în cadrul războiului ruso-turc din 1768-1774, o escadră rusă nimicește întreaga flotă otomană. Pictorul îi răspunsese că ar picta bucuros această bătălie dar nu vâzuse în viața lui nici măcar o corabie arzând. Atunci Orlov organizează o mică bătălie navală în rada portului Livorno, iar pentru a ilustra momentul exploziei navei turcești, ordonase incendierea și apoi explozia unei nave din propria sa flotă, ce era încă în bună stare de funcționare. Demonstrația a costat trezoreria rusă 100 000 ruble aur.

ISTORIA LUMII ÎN LITERATURĂ

ORIZONTAL: 1) Titan al literaturii universale (1564-1616), autor al dramelor istorice *Richard al III-lea*, *Iuliu Cezar*, *Titus Andronicus* sau *Henric al VIII-lea*. 2) Om politic și scriitor latin (101-44 î.Chr.), cunoscut prin memoriile sale asupra războiului dus împotriva galilor, cum și despre războiul civil, ultima operă fiind întreruptă din cauza asasinării autorului ei în senatul roman - Radu Lupan - Intrarea în areopag. 3) Localitatea niponă - Creatorul romanului istoric uruguayean (1851-1921), autorul tripticului *Imnul sângelui*. 4) ...*Nibelungilor*, operă de Richard Wagner, inspirată din marea epopee medievală *Cântecul Nibelungilor* (neart.) - Marele exilat de la Tomis (32 î.Chr. - 17 d.Chr.) ale cărui elegii și scrisori expediate de pe coastele Pontului Euxin însumează prețioase date istorico-sociale despre existența băștinașilor sciți. 5) Nume feminin - Sufix medical. 6) Chemat de-o tentație - Popa Șapcă... spre final! 7) Elena Cuza - Muza inspiraătoare a marilor epoei istorico-mitologice ale literaturii universale - Dumnealor. 8) Lanț muntos în nordul Africii - Ieșirea din Suez! - Actrița franceză de cinema (n. 1931), protagonista filmului *Hiroshima, dragostea mea*, turnat la 14 ani de la lansarea bombei atomice americane asupra orașului japonez. 9) Comandant de oști - Om politic zairez (n. 1922). 10) Poet austriac originar din România (1920-1971), evocator al victimelor nazismului în volumul *Nisipul urnelor* - Doi ași laolaltă! 11) Reflectat multicolor, asemenea curcubeului - Rău în Kampuchia. 12) Sat în județul Sălaj - ...*lui Dumnezeu*, roman istorico-social aparținând prozatorului nigerian Chinua Achebe, în care se zugrăvește destrămarea tradițiilor africane sub influența colonialismului european.

VERTICAL: 1) Mare poet și dramaturg german (1759-1805), autorul pieselor cu caracter istoric *Maria Stuart*, *Wilhelm Tell*, *Fecioara din Orléans*, *Wallenstein* - Erou legendar spaniol, personajul central al tragediei cu același nume aparținând lui Pierre Corneille. 2) Liric german (1797-1856) ale cărui descrieri de călătorie aruncă o lumină de un real interes istoric asupra locurilor vizitate și a evenimentelor trăite de autor - Marele orator și om politic român (106-43 î.Chr.), autorul fulminantelor discursuri politice *Cătilinarele* și *Filipicele*, modele incontestabile ale elocinței latine. 3) Prozator mexican (1873-1952), autor al unor romane ca *Maria Luiza*, *Infrânții* sau *Cei de jos*, în care descrie mediul ambiant al revoltelor sociale și politice din patria sa - Prozator și ziarist turc (n. 1894), cronicarul unor importante mărturii despre Mustafa Kemal, în lucrarea sa *Ce mi-a povestit Atatürk*. 4) La intrarea (și ieșirea) din Kamciatka! - Fire electrice - Personaj din *Comedia umană* a lui Balzac. 5) Perioadă istorică sau geologică - Trecătoare în Alpi - A creat celebritatea lui Cyrano de Bergerac. 6) Intrarea în Comarnic! - Mică localitate în Franța - Tudor Arghezi. 7) Abatele-scriitor francez (1697-1763), autor al scrierii de erudiție *Istoria generală a călătoriilor*, dar și al romanului realist *Manon Lescaut* - Nota direcției! 8) Prenume masculin, devenit popular datorită unui star al muzicii rock - Tragedie de inspirație istori-

co-mitologică aparținând dramaturgului italian Vittorio Alfieri. 9) Interlocutorul marelui sfînx, erou al unei tragedii considerate a fi capodopera lui Sofocle - Eroina franceză evocată de Schiller și Bernard Shaw în lucrările lor dramatice. 10) Scriitor rus (1749-1802) critic necruțător al autocrației țariste în lucrarea sa capitală *Călătorie de la Petersburg la Moscova* - Pereche. 11) *Reprimarea...*, roman cu tentă istorică, aparținând prozatorului brazilian Nataniel Aguirre (nom.) - Tragedie eroică aparținând scriitorului italian Ugo Foscolo, cu implicații istorico-mitologice (nom.) - Posesiv.

Dicționar: HIU, OSIS, RIF, ILEO, TNOT, ARRE, AAZI

Andrei CIURUNGA

Soluția careului *Farul din Alexandria*:
ANASTASE - APA - TALT - SOSTRAT -
ETERN - ICEA - O - LUXARE - HOMER -
ARABAL - SPIRAL - ANOZI - LB - EG - S -
DN - OL - ANDR - FAR - A - OM - ORA -
IBIALSAIH - IN - NIAL - OGLINZI - XS -
BEY - TOPI

Soluția jocurilor din numărul trecut:
p. 23 - FEDERALISM (M - Și - L/ARE - DE - F)
p. 44 - INFANTERIE (IN - F - ANTE - R - I - E) -
PEDESTRIE (PE - DE - S/TRI - MF)

CUM SĂ TE ÎMBOGĂȚEȘTI

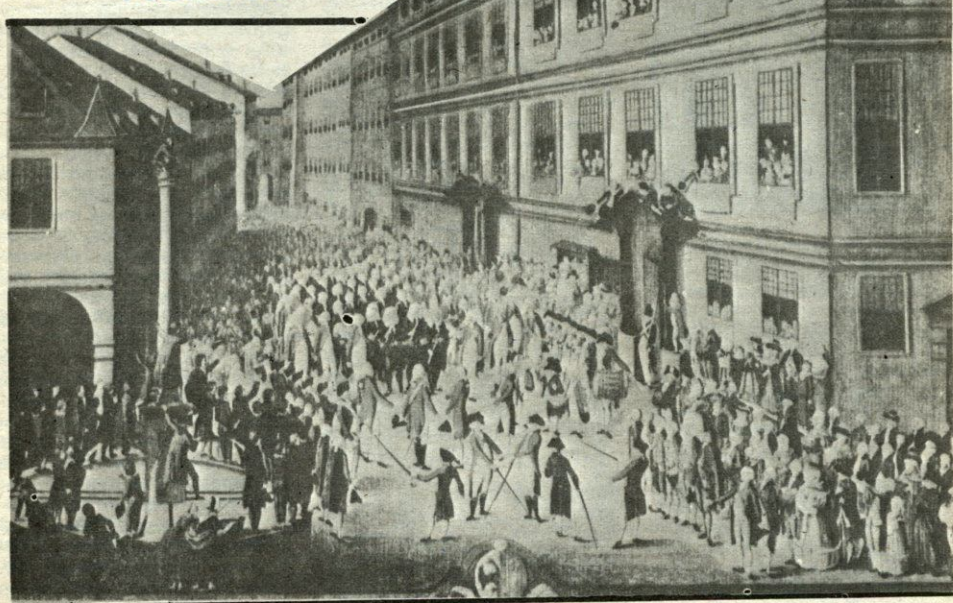

PESTE NOAPTE —

VISÂND

MICHEL PORRET

Mirajul peșterii lui Ali-Baba și al averii fabuloase dobândite cât al zice „Sesam” a fost și mai este încă un vis ce chinule mistuitor imaginația oamenilor. Și cum îmblânzirea Fortunei nu se face ușor, oamenii au căutat diverse mijloace pentru a obține câștiguri rapide.

Astăzi, metodele folosite sunt diverse, de la „circuitele de într-ajutorare” până la teoria probabilității și sofisticate computere utilizate pentru ghicirea numerelor la loterii. Mai de mult, în lipsa acestora, se făcea apel la alte surse, dintre care cea mai simplă și mai la îndemână era visul. Descifrarea fantasmagoriilor nocturne a dus la apariția unei adevărate industrii a cărții de tălmăcire a viselor. Vă prezentăm în continuare câteva aspecte din viața unui librar din Geneva secolului al XVIII-lea, care s-a încheiat, printre altele, atât cu tălmăcirea viselor cât și cu partea practică, jocul la loterii. Universul său oniric și real a fost reconstituit de Michel Porret într-un articol intitulat *Rêver de s'enrichir ou s'enrichir en rêvant. Les „pensées nocturnes” du Genevois Pierre Frémont, 1774* (Să visezi că te îmbogățești sau să te îmbogățești visând. „Gândurile nocturne” ale genevezului Pierre Frémont, 1774) din care am ales câteva pasaje mai semnificative.

ASA VĂ PLACE ISTORIA ?

Consiliul general se reîntoarce în Geneva, oraș pe care îl părăsise în vremea tulburărilor din 1788-1789 (p. 85) Acestea ca și cărțile de joc (aici una cu imaginea lui J.J. Rousseau, născut la Geneva), ca și cartea de vise a lui Frémont stau mărturie că în orașul de pe malul lacului Lemán...

Patru numere din șase

Pierre Frémont, zis Butini, nu a fost în copilărie un favorit al sortii. Rod al legăturii amoroase dintre Judith Frémont, fată în casă, și unul dintre fiii stăpânului, Jean-Alphonse Butini, micul Pierre a cunoscut de timpuriu nefericirea de a fi copil natural abandonat. Primii ani de viață și l-a petrecut prin familii care îl acceptau în schimbul unor sume plătite de tatăl său sau prin dormitoare comune ale orfelinatelor. Cu toate că în cele din urmă a reușit să-și deschidă o mică prăvălie în care se îndeletnicea cu comerțul de cărți și hârtie și care îi asigura chiar o oarecare bunăstare materială, ideea originii sale l-a marcat cu putere existența. Deși conform actelor oficiale se numea Frémont, după numele mamei, el nu pregeta să se semneze, cu obstinație chiar, Pierre Butini. În cartierul din Geneva unde își avea prăvălia, toată lumea cunoștea „la boutique de Frémont”, dar pe stăpân îl saluta ceremonios adresându-i-se cu

Butini. Această identitate dublă și dorința de a-și depăși condiția modestă de bastard au făcut ca până la sfârșitul vieții să încerce să-și provoace norocul îmbogățindu-se, cu o asiduitate ce de multe ori l-a adus în conflict cu legea.

În 1759 intrase pentru prima dată în atenția justiției. Era pe vremea când, ucenic-tipograf fiind, fusese arestat ca membru al unei bande de falsificatori ai mărcii Companiei Indiilor. După câțiva ani de exil s-a reîntors la Geneva, însă în 1780 era judecat și condamnat din nou la 10 ani de exil pentru tipărirea unui pamflet împotriva autorităților.

Mai ales din vara lui 1773, Frémont a început să fie tot mai mult subjugat de o nouă pasiune despre care credea că-i poate asigura câștiguri rapide și facile: jocul la loterie. Așa-numitul „Loto Génois” se propaga cu repeziune în oraș înfierbântând mințile orașenilor dornici de câștiguri. Înmulțirea rețelelor de joc — răspândirea sistemelor organizate de diverse state sau organizarea celor particulare — a determinat nemulțumirea autorităților calvine din Geneva, care dincolo de principiile de moralitate proclamate își vedeau periclitare o serie de interese legate de funcționarea loteriilor de binefacere. Represiunea judiciară care a început nu l-a ocolit nici pe Frémont, care reușise să devină o figură cunoscută în lumea jocurilor și a jucătorilor la loterie. O percheziție efectuată în iulie 1774 la prăvălia sa a scos la iveală o serie de caiete ce cuprindeau așa-numite „gânduri nocturne”. Chemat în justiție și somat să-și mărturisească crima, Frémont, cu un sânge rece exemplar, nu a recunoscut nici o clipă că activitatea sa de jucător putea fi ilegală. În același timp, s-a apărut susținând că prin acea activitate nu a dăunat cu nimic familiei sale deoarece el și-a jucat întotdeauna numai profiturile și nu s-a atins de patrimoniul său.

Lunga confruntare judiciară în jurul activității sale reprezintă de fapt opoziția a două concepții despre prosperitate. „Un bun dobândit necinstit nu e de folos nicio dată”, gândea probabil magistratul care, apăsător de toate ordonanțele de interdicție a jocurilor, nu mai vedea în afara muncii salariate altă posibilitate permisă de îmbogățire. Pe de altă parte, jucătorul culpabilizat își apăra liberul arbitru de a-și folosi veniturile după bunul plac. El refuza paternalismul statului care îi pretindea să-și țină strânse baierile pungii în numele unei moralități ostile unui gen de câștiguri cum era cel de la loterie, considerat a ruina familiile și a le arunca în sărăcie. Frémont știa că jocul este interzis, știa și motivațiile și totmai de aceea îl justifica afirmând că acesta acordă totuși posibilitatea unei îmbogățiri rapide care să permită depășirea stării de strâmtoare materială. Justificând pariurile și loteriile, Frémont contesta imobilismul economic care striviște pe cei mici și concentrează bogățiile în cuferele celor de „familie”. Visul vieții sale, revenirea alături de cei din clanul Butini, răzbate din aceste permanente încercări de a-și depăși condiția.

Isteria câștigului ce cuprinsese orașul dădea naștere unei cereri tot mai averse de cărți de explicare a viselor. Jucătorul trebuia doar să-și amintească elementele centrale ale imaginilor din somn și apoi consultând cheile de vise să le asocieze o cifră. Frecvența numerelor revelate devenea un semn pentru rezultatele de la loterie.

De această manie a câștigului cu orice chip trebuie legată încercarea lui Frémont de a-și descrie visele. Notându-și „gândurile nocturne”, el imita o lucrare populară, *Cel mai sigur mijloc de a câștiga la loterie*, publicată la Lyon în 1773 și din care l-a interesat tabelul de corespondență dintre imagini onirice și cifrele de la 1 la 90. În scurt timp, în cartier i s-a răspândit

faima de ghicitor și librarul a început să fie solicitat fără încetare de căutătorii de îmbogățire rapidă. Faptul de a fi nimerit o dată patru numere din șase l-a transformat în imaginația celor din jur în deținător unei puteri magice. O femeie își amintea că o dată l-a întâlnit pe strădă și el a întrebat-o: „Ce vis favorabil ai mai avut?”. După ce i-a povestit, Frémont a conchis că visul i se va explica în trei zile, data tragerii la loterie imperială. În fața instanței șase femei și patru bărbați au mărturisit că dorind să se îmbogățească au apelat la Frémont relatându-i fragmente de vise susceptibile să prevadă numere câștigătoare și rugându-l să le tălmăcească. Librarul le inspira încredere fiind un exemplu de îmbogățit rapid. Imaginea lui socială era complexă. El întruchipa speranța jucătorilor în câștig. Datorită capacităților sale de tălmăcitor era tratat ca un fel de intermediar între lumea onirică și realismul jocului. Promițând șansa, el alimenta visele de îmbogățire. Încet-încet se transformase în purtătorul unui vis social pe care avea grijă să-l provoace și să-l întrețină.

Obsesia „sărăciei”

Justiția l-a acuzat pe de o parte de speculații la loterie și pe de altă parte de faptul de a fi abuzat și exploatat credulitatea populară, atât pentru beneficii personale cât și pentru cele ale loterilor. I se reproșa că stărnind și întreținând la diverși particulari speranța în câștig rapid a dus la „ruinarea multor suflete slabe care și-au riscat zadarnic averea la fiecare tragere”. Cu toată morala severă pe care i-au aplicat-o, judecătorii nu și-au putut stăpâni curiozitatea pentru caietele sale.

În privința întrebuirii ce urmărea să o dea notițelor sale, librarul și-a apărut ca asiduitate reputația de tălmăcitor de vise, susținând că dorea doar să verifice și apoi

să completeze „cheile de vise” existente deja cu elemente extrase din fantasmagoriile sale și ale cunoscuților săi. Din acel moment, loteria ar fi fost învinsă și câștigul facil, credea el. Dincolo de asemenea afirmații, cert este că o dată tipărită o astfel de lucrare, succesul era asigurat și câștigurile rezultate din vânzarea ei substanțiale.

Sentința împotriva lui Frémont preciza că „toate lucrurile și calculele referitoare la loterie și preținse visuri vor fi confiscate”. Protestele librarului dornic să-și recupereze lucrurile au rămas fără efect și „prețioasele” sale caiete vor dormita preț de două secole în arhivele Genevei.

Ce cuprind de fapt așa-numitele caiete cu însemnări nocturne? S-ar putea crede că lectura lor ne-ar putea releva ceea ce visa un om acum două secole și mai bine. În ele nu găsim însă înregistrări ale viselor, ci relații ulterioare, modificate de gândire în timpul rememorării și transcrierii. Caietele cuprind diverse notații sub formă de scurte fraze. Unversul oniric este subjugat de cultura jocului, fiecare imagine, asociată valorilor acestuia devine alegoria unui număr precis. Într-unul din caiete avem și o cheie pentru descifrarea viselor: o supă de zarzavat gata fiartă pe care o guști înseamnă câștig; o pisică — cifra 7, două pisici — cifra 77, etc. El amestecă visurile sale cu cele ale soției și ale cunoscuților folosind în interpretări elemente de astrologie, tălmăcirii ale viselor preluate din almanahuri și broșuri populare. Visele sale sunt cele ale unui modest negustorăș din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea doritor să câștige rapid și facil o avere fabuloasă. Sociabilitatea sa onirică este inseparabilă de viața sa cotidiană. În această geografie urbană el visează comuniuni, căsătorii, înmormântări. Călătoriile sale nocturne nu depășesc limitele spațiale ale orașului. Sunt consemnați cu fidelitate companionii săi, ceea ce ne permite să refacem cu preci-

zie tabloul meseriilor practicate în oraș. Uneori, marcat probabil de sărăcia regimului alimentar din copilărie, visează mese copioase pe care se etalează cu predilecție: anghinare, caise, sparanghel, unt, supe, cafea, cireșe, carne de porc, găini umplute, fripturi de vițel, pește, pate. Toate aceste feluri alimentare sunt încărcate de un simbolism bine precizat. Obsedat de miza câștigului, Frémont este foarte atent la alimentele ce-i apar în vis considerându-le capabile să-i aducă noroc, ghinion sau boală.

Insemnarea imaginilor nocturne și tălmăcirea lor nu înseamnă pentru Frémont decât descoperirea semnelor premonitории ale norocului ce-i va permite să scape de strâmtoarea materială în care el consideră că se găsește. Obsesia „sărăciei” îl urmărește în visurile sale. Frémont își găsește bucuria existenței în jocul la loterie care-l împinge spre visare, iar visurile la rândul lor îl incită la joc. Jocul său devine nu un joc la loterie, ci un joc pentru înfrângerea acesteia. ■

Prezentare și versiune românească:

Mirela-Luminița MURGESCU

...spiritul lui Calvin, reformatorul din sec. XVI (desenat de un contemporan), nu mai era atât de puternic

IULIE
1944

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Două stiluri. Postul de radio „Bucegi”, scrie Curen-
tul, anunță comunicatele asu-
pra situației aeriene, la ore
pline, în modul următor:
„Atențiune, atențiune, in...
etc.” Or, cum acest comu-
nicat are numai caracter infor-
mativ — liniștitor, este bine
ca anunțarea să se facă așa
cum procedează spikerița de
la Radio „București”, care
spune direct: „Aici radio Bucu-
rești și radio România; în
spațiul aerian...” Numai când
realmente este pericol aerian
să se procedeze în felul celui
de la postul „Bucegi”.

● Suntem în 2 iulie — scriu
gazetele — și profesorii din
învățământul muncitoresc
n-au primit salariile nici pe
luna mai, în vreme ce colegii
din învățământul secundar
și-au încasat lefurile și pe
luna iunie.

● La Călimănești, în spita-
lul militar ZI 180, are loc un
spectacol pentru răniți aflați
spre întremare aici. Își dau
concursul: pianista Magda
Nicolau, Victoria Mierlescu,
Elena Zamora, Leria Niki
Cucu, Vasile Lăzărescu, I. D.
Pietrari.

● Dintr-un comunicat al
Cenzurii: „Se pierde o mul-
țime de vreme cu scrisorile
pe care lumea le lipește,
înainte de a le băga în cutie.
Publicul este rugat să nu mai
lipească plicurile, căci trebuie
deschise, de cenzori; să nu
mai scrie atâtea nimicuri ce
lungesc timpul cerut pentru
cercetarea scrisorilor; să nu

„L atră tunurile la Iași...” scrie George Sbârcea în ziarul *Cu-
rentul* din 2 iulie¹. Într-adevăr, războiul — care din aprilie
1944 se duce și pe teritoriul românesc — se apropie, grabnic și
pustiitor, de inima țării: București.

Presa Capitalei din urmă cu cinci decenii acordă spații largi
evenimentelor conflagrației atât pe frontul din Moscova, cât și pe
cel din Italia, sau din Vest, unde anglo-americanii (debarcați la 6
Iunie) își continuă ofensiva.

„Războiul — notează *Ecoul* din 4 iulie — a intrat în faza deci-
sivă. Blocul anglo-ruso-american a început asaltul contra forțelor
Axei și această înclăștare nu poate să sfârșească decât prin solu-
ția definitivă care va dicta pacea de mâine. În fața unei catego-
rice superiorități numerice în oameni și material — și faptul
acesta se remarcă la Berlin ori de câte ori se găsește ocazia —
armata germană se află în defensivă generală.

În Vest, în Est și Sud, forțele Reichului se bat pentru a împlie-
dica pătrunderea adversarului către granițele Germaniei și caută
să uzeze forțele armatelor aliate și sovietice prin lupte de întâr-
ziere”.

Parcursând ziarele acestei luni, iulie din urmă cu cinci decenii,
ca de altfel și cele ale lunii precedente, Iunie 1944, se poate con-
stata cum paginile lor devin tot mai încărcate de sentimentul difu-
z al unei inevitabile întorsături în situația nu numai a României,
ci a înseși conflagrației. Dincolo de cuvintele afișând încă opti-
mismul succeselor germane, este tot mai evidentă degingolada
forțelor Reichului. Desigur, descifrăm acest „sentiment” și de la
înălțimea celor cinci decenii trecute de atunci, ale celor ce știm
acum despre ceea ce cititorul obișnuit al presei din iulie 1944 nu
știa. Nu știa, de exemplu (pentru că se desfășurau în secret) des-
pre inițiativele opoziției antonesciene privind ieșirea României
din război. Nu știa despre demersurile încuviințate de Antonescu
privind o eventuală desprindere de Hitler. Dar presimțirea schim-
bării exista. Era starea de spirit a opiniei publice românești care
aștepta — și pregătea, de fapt, printr-o opțiune morală — eveni-
mentele care urmau să se desfășoare în luna următoare.

Dar, să nu anticipăm, și să ne continuăm lectura ziarelor de
acum jumătate de veac.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile
de text la extrasele preluate din ziare și din celelalte surse. Precizăm, de asemenea,
că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, cerute de normele orto-
grafice actuale, scrierea din original. Conform uzanțelor de atunci, ziarele apăreau
antdatate cu o zi. Am păstrat și noi această datare de epocă.

Înfruntând
canicula

Lupte
de stradă
la Caen

Tot mai dese sunt, în acest cadru, încercările presei de a întrezări în negura viitorului un răspuns la obsedanta întrebare: *Măine ce va fi?*

„Ce va fi mâine, la capătul urgiei care s-a abatut pe pământ? se întreba *Universul* din 6 iulie. Care va fi recolta pe care o vor culege generațiile de mâine? Unde sunt gânditorii, unde sunt spiritele superioare care să redea omenirii încrederea în puterea vieții, în dreptul la viață?

Da, se aud ecurile planurilor unor vremuri mai bune, ale unei reclădiri a societății omenești. Dar dacă ascultăm bine, aceste ecouri ajung înăbușite de zgomotul asurzitor al armelor ucigătoare, de strigătul amenințător al cruzimii, de geamătul surd al muribunzilor.

Sufletele oamenilor cine le va reînvia? — continuă *Universul*. În sufletele oamenilor, zdrențuite de durere și de silă, cine va face să renască încrederea și puterea de iluzii? Cu ce falsă filosofie, cu ce ipocrită doctrină vor mai putea fi larăși amăgite sufletele decepționate de toate doctrinele?”

În ziua în care Pacea va veni, când omenirea se va reaseza în matca ei firească, „o singură putere o va putea face: dragostea de umanitate, pasiunea activă pentru omenire, bunătatea față de toată lumea, față de om.

Dacă nu se vor reface sufletele prin reumanizarea lor — încheie ziarul amintit — se vor reclădi, poate, edificiile și monumentele, se vor reconstrui statele, se vor relua relațiile, dar va rămâne golul sufletesc”.

Continuă bombardamentele asupra Bucureștilor, provocând noi și noi pierderi de vieți omenești, distrugeri de locuințe și edificii publice. Astfel, notează ziarul *Curentul* din 2 iulie, în bombardamentul din 28 iunie „au fost lovite cartierele Bonaparte și Văcărești, bine cunoscute ca formând cartiere exclusiv de locuințe particulare. O bombă căzută în plin a lovit închisoarea Centrală, unde au fost ucise 52 femei, aflate într-o tranșee, situată în fața Capelei acestei închisori”.

Au fost lovite, de asemenea, clădirile Institutului de istorie „N. Iorga”, Muzeului geologic, Muzeului de istorie naturală, Ministerului de externe, Președinției Consiliului de Miniștri.

„Capitala celui mai pașnic popor, care nu luptă decât pentru dreptul la viață — continuă ziarul citat — este deci metodic lovită nu în obiectivele militare de care este lipsită, ci în așezămintele cari îi alcătuiesc civilizația de care are dreptul să se mândrească. Această civilizație, barieră de lumină în acest colț învecinat cu barbaria, nu a folosit în decursul istoriei numai României, care a apărut-o cu sângele ei, ci și marii civilizații apu-

Cronică mărunță

mai pună în scrisori pudră, flori și alte lucruri; să nu mai scrie pe adresă nimic altceva”.

● Record românesc în zborul fără motor: Gh. Brănescu, pe un planor tip „Meize”, s-a menținut în aer timp de 5 ore și 30 minute, devenind recordman național la categoria „zbor planat în câmpie”.

● Prof. Ion Ionașcu publică un studiu despre mănăstirea (dispărută) de la Bolintin, „din pădurea cea mare, unde este Buna Vestire, peste apa Argeșului, împotriva Bucșanilor”, ciltorie din timpul lui Mircea cel Bătrân.

● Se stinge din viață Gh. Sion, primul cetățean de onoare al Clujului după 1918, cel care a donat un important fond de carte rară, manuscrise, documente ș.a. Bibliotecii Universitare din Cluj. Donația sa cuprindea, între altele: 4 500 volume, dintre care 250 cărți vechi românești, 2 600 stampe și picturi, 200 hărți, 1 500 monede.

● În Telegraful român, de la Sibiu, Corneliu Sârbu notează: „Și astăzi sensul istoriei noastre este cel din trecut, turnat pe tiparul împreunărilor istorice actuale: salvarea ortodoxiei greu încercate și reînvierea ei biruitoare în Rusia bolșevizată. Iată deci că sensul războiului pe care-l poartă azi țara noastră cu atâta trudă și jertfă este nu numai acela de legitimă apărare, ci și de menținere și continuare a glorioasei tradiții istorice românești”.

**IULIE
1944**

Pe frontul
Normandiei

Cronică mărunță

• Din însemnările lui G. Ivașcu intitulate Activități intelectuale în provincie (Vremea, 23 iulie): „Socotim că mai ales în actualele împrejurări, atât de grele pentru Capitală, provincia are datoria să se manifeste cu atât mai vărtos. Bineînțeles că, deocamdată, nu ne putem gândi la Iași, dar Sibiu, apoi Alba Iulia, Blajul și Craiova pot demonstra o vigoare intelectuală care să compenseze scăderea impusă țărilor întregi de asprile necruțătoare și fatale ale războiului”.

• Alte semnături în Vremea din iulie 1944: I. Agărbiceanu, Iorgu Iordan, I. Pas, Șt. Augustin Doinaș (poemul Symposium), Gala Galaction, N. Tăutu, Al. Philippide, Ion Frunzeti, I. Anestin, Horia Oprescu, Barbu Theodorescu, Radu Stanca.

• Donații. Prin testamentele lor, prof. Gh. N. Leon și Gr. Antipa își lasă averile moștenire Academiei Române. La fel, C. Stoicescu, fost rector al Universității din București, lasă prin testament Academiei suma de 200 000 lei, biblioteca și o parte din arhiva familiei.

• Longevitate. În comuna Cărpiniș, de lângă Hunedoara, trăiește perechea Caterina și Constantin Bulboacă în vârstă de 105 și, respectiv, 108 ani. În 90 ani de căsnicie cei doi au avut 32 de copii.

• Societatea Anonimă Română de Telefoane este citată ca exemplu pe națiune pentru că „datorită perfectiei

sene, din care face parte integrantă.

Mai ales în viitor ea are o menire care nu trebuie nici uitată, nici înăbușită sub ruine, tocmai de cei ce vor avea mâine nevoie de dânsa”.

Să mai consemnăm, succint, și alte știri... războinice din presa acestei luni: Statele Unite au rupt relațiile diplomatice cu Finlanda • În urma acordului între Tito și Subasici (primul ministru al guvernului iugoslav din emigratie), Tito devine comandantul suprem al forțelor combatante iugoslave • În Londra, bombardată cu „arma secretă” germană V-1, se iau măsuri pentru evacuarea populației • Americanii se tem de diplomația elastică a lui Stalin • La 20 iulie, atentat nereușit asupra lui Hitler (Magazin istoric, nr. 6/1980) • La Caen, Aliații cuceresc orașul casă cu casă • „Adevăratul război începe acum”, declară generalul Tojo, președintele guvernului japonez • De Gaulle invită la Moscova • Americanii întrebuințează grenade cu fosfor și cu ace cu gămălie.

La împlinirea unui an de la moartea lui Eugen Lovinescu (1881-1943), revista Vremea din 30 iulie îi consacră un grupaj de articole semnate de G. Călinescu (Meditații în jurul lui), Costin I. Murgescu (Schită pentru un portret) și Dan Petrașincu (Muncitorul).

„Am admirat (fără a-l putea urma din cauze temperamentale) pasiunea lui E. Lovinescu pentru viața literară, adică pentru viața socială a scriitorilor — scria G. Călinescu: Tot ce se raporta la activitatea de producție a cărții, la mișcarea de opinie literară, la corpurile scriitoricești îl interesa în cel mai înalt grad, literatura nu era pentru el o abstracție, ci o formă de viață.

Cât va exista o literatură românească — scrie în continuare Călinescu — într-adevăr va dăinui, căci a fost un mare scriitor. Văzându-și existența istorică proiectată pe eternitate, E. Lovinescu avea o omenitate de caracter pe care n-a putut-o strica nici unul din normalele alterări ale sufletului uman.

E. Lovinescu putea să-ți fie adversar, dar că te stima și admira nu mai intra îndoielă. A fi scriitor era totul pentru el și „pozițiile sociale” se retrăgeau rușinate din acest limb în care nu trăiau decât salamandrele”.

Revista Convorbiri literare publică studiul lui V. Mihoide, Un pretendent român în străinătate: Radu Cantacuzino.

După asasinarea, în nc. de 7 spre 8 iulie 1716 la Constantinopol a stolnicului Constantin Cantacuzino și a fiului său, Ștefan Cantacuzino, voievodul Țării Românești, soția acestuia Păuna, împreună cu cei doi băieți, Radu și Constantin, au fost

I. Antonescu
pe locurile
unde
au cazut
bombele
Aliatilor

salvați de contesa Colyes, soția ambasadorului Olandei la Poartă, îmbarcați pe o corabie engleză, care i-a dus la Messina, în Sicilia, iar apoi la Neapole.

„De aici fugarii — scrie istoricul — au plecat la Roma, unde li s-a făcut o primire demnă de rangul ce-l purtau. Tinerii prinți avură cinstea de a fi prezentați Papei, care înduioșat de nenorocirea lor interveni la împăratul Austriei ca să-i ia sub protecție”.

Sunt urmărite în continuare peregrinările celor doi frați pe la diferite curți europene (Viena, Petresburg, Varșovia, Paris etc.) în căutarea unor angajamente și aranjamente pentru a-și asigura existența. În 1718, la 28 ianuarie, Radu ia parte la o ședință a Academiei de inscripții din Paris. Registrul de procese verbale al acesteia consemnează: „Aflându-se că un principe al Valahiei din casa Cantacuzino, de curând sosit în Franța, dorea să asiste la ședința Academiei, a fost introdus împreună cu suita. Li s-au dat scaune pe parchet și au stat pe tot timpul celei de-a doua lecturi a operei lui Banduri! cu care s-a terminat ședința”.

În 1734, Radu a primit diploma de principe al Imperiului austriac, intrând în serviciul lui Carol VI. Constantin a plecat în Rusia, unde a urcat treptele ierarhiei militare până la gradul de general-maior, însurându-se cu o principesă Șeremetiev.

O existență aventuroasă îl poartă iar și iar pe Radu pe drumurile Europei (Viena, Dresda, Erfurt, Varșovia, Luneville, Paris, Cracovia etc.), încercând să lege firele unor combinații politice, care să-l aducă pe tronul voievodal din București. S-a stins din viață la 21 mai 1761, în vârstă de 61 ani. „O inscripție pusă de soția lui pe piatra de mormânt ce se află în biserica Sf. Ioan din Camenița — scrie V. Mihordea — rezumă zbulumul de o viață a acestui aventurier, care a crezut cu toată convingerea în originea lui împărătească și în dreptul ce-l avea de a urca odată treptele tronului Țării Românești”.

O pagină — din multe altele — mai puțin cunoscută a istoriei diasporei românești. ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

¹ Anselmo Banduri (1671-1743), călugăr benedictin, arheolog și anticar. În 1715 a fost primit membru al Academiei de inscripții din Paris, iar apoi numit bibliotecar al ducelui de Orléans. A publicat o istorie a Constantinopolului (*Imperium Orientale*, 2 vol., 1712) și o culegere de monede române (*Numismata imperatorum romanorum*, 2 vol., 1718). Prezența tânărului prinț valah la acea ședință a Academiei de inscripții, în care Banduri a prezentat, probabil, un fragment din *Numismata*... este deosebit de grăitoare pentru orizontul de interes cultural al fiului lui Ștefan Cantacuzino și, într-un plan mai general, pentru deschiderea spre lumea științifică europeană în spiritul căreia erau educate viăstărele domnești (și nu numai ele) din țările române în acele decenii de început de veac XVIII.

Cronică măruntă

organizări, măsurilor urgente și spiritului de sacrificiu al personalului acestei societăți, totdeauna la datorie în timpul bombardamentelor și după bombardamente, pentru înălturarea deranjamentelor, s-a asigurat în permanență legătura cu frontul și cu autoritățile de stat”.

● În sec. XVIII — scrie *Timpu* — se putea face baie numai în localitățile balneare propriu-zise, deoarece baia în aer liber nu era cunoscută. Există o „îmbrăcăminte” specială de baie care acoperea tot corpul: costumul de baie pentru femei era jos înșeliat cu plumb, pentru ca să nu se ridice în apă.

● În Munții Sebeșului, pe platoul de la Costești, se inaugurează o nouă campanie de săpături arheologice pentru descoperirea cetăților dacice din regiune. Participă prof. C. Dăicoviciu, prof. Horia Hulubei, rectorul Universității din București, prof. Iuliu Hațieganu, rectorul Universității din Cluj-Sibiu, prof. Ion Conea.

● Legea muncii de război fixează plafonul orelor de lucru la 60 pe săptămână, sau 10 ore de muncă pe zi. Întreprinderile militarizate pot reduce acest plafon până la 72 ore pe săptămână.

Lucrătorii sunt obligați să se supună regimului astfel stabilit, cei recalcitrați se fac pasibili de aplicarea legii muncii pe timp de război și pot fi calificați drept sabotori.

Răsfoind în continuare manuscrisul al cărui titlu l-am împrumutat acestui ciclu de evocări biografice mai puțin cunoscute consacrate unor membri ai Societății academice „Junimea” din Cernăuți, de astă dată ne-am oprit asupra a două noi personalități.

GEORGE TRAIAN CAVALIER DE GALLIN. S-a născut la 2/14 noiembrie 1892. Era fiul lui George Dimitrie de Gallin, fost președinte și membru emerit al Societății „Junimea”. Liceul și studiile universitare (juridice) le-a făcut la Cernăuți. A devenit membru al „Junimii” la 23 noiembrie 1910, îndeplinind funcțiile de casier, membru în Comisia de revizie a statutelor și vicepreședinte. La 30 noiembrie 1913 a fost ales ca președinte al „Junimii”, îndeplinind această funcție până la 9 mai 1914.

La izbucnirea războiului, împreună cu tatăl său, a trecut în România, luând cu ei steagul „Junimii”, pe care l-au depus la Academia Română. Guvernul român i-a acceptat cererea de a fi înrolat în armată, urmându-și stagiul militar la Regimentul 12 artilerie, unite în cadrul căreia a făcut întregul război. Pentru deosebita sa comportare, a fost decorat cu Coroana României cu spade în grad de cavalier, „pentru curajul și energia cu care a cooperat cu infanteria, cu locomotiva sa blindată, în 1916”; și cu Steaua României cu spade în grad de cavalier, „pentru curajul

și disprețul de moarte ce a arătat în luptele din iulie 1917, neliniștind adesea artileria [inamică] din Valea Cașinului. A luptat cu carabina, alături cu trupa unei companii, contribuind la recucerirea unei poziții pierdute sub presiunea puternică dușmană”. Sunt tot atâtea fapte ce i-au adus pe piept, în afara celor două distincții, și alte decorații: Crucea comemorativă a războiului din 1916-1918 cu baretele Ardeal, Carpați, Tg. Ocna, Ordinul „Sf. Vladimir” clasa a IV-a cu spade și funde și Crucea de Război franceză.

La sfârșitul războiului a fost demobilizat cu gradul de căpitan. A desfășurat o intensă activitate pentru reorganizarea Societății academice „Junimea”, convocând în acest scop, la 11 mai 1919, o adunare generală. A reprezentat societatea la consfățuirea studenților care au pregătit Congresul național studențesc din Cluj din septembrie 1920. La 16 noiembrie 1919 a fost declarat membru emerit al „Junimii”.

În perioada imediat următoare a intrat în diplomatie, fiind numit consul al României la Lwow. La 4 septembrie 1922, cu prilejul festivităților prilejuite de reactivarea „Junimii” din Cernăuți, a trimis o telegramă din Varșovia, în care își exprima dorința ca „Junimea să rămâie, întotdeauna, simbolul studențimii independente și mândre de rolul ei”.

DIMITRIE MARMELIUC. S-a născut la 20 noiembrie 1886 în

comuna Liteni (jud. Suceava), în familia lui Nistor Marmeliuc și a soției acestuia Floarea (născută Pauliuc). Lipsit de mijloace materiale, după terminarea claselor primare, ajutat de cantorul bisericesc din comună, a putut ajunge la Suceava. Aici, îndrumat și sprijinit de cunoscutul folclorist și publicist Simion Florea Marian, a susținut examenul de admitere la liceu, devenind unul din cei mai străluciți elevi. S-a întreținut singur pe parcursul liceului. La examenul de bacalaureat a produs indignarea comisiei, formată în majoritate din profesori germani, pentru că s-a prezentat în costum național, cu brâu tricolor, gestul său fiind apreciat ca o cutezanță.

Devenit student la Cernăuți, a solicitat primirea în societate și a devenit membru activ al acesteia începând cu anul universitar 1905/1906. Pentru merite deosebite, a primit o bursă de 300 florini aur și a plecat la Viena pentru continuarea studiilor, unde și-a susținut și doctoratul.

La izbucnirea războiului era profesor în Câmpulung Moldovenesc. În 1915, a trecut în România. La intrarea țării noastre în război, deși era clasat medical, a cerut să fie înrolat în armata română. A urmat Școala militară din Botoșani, după absolvirea acesteia fiind repartizat la Regimentul 8 infanterie Buzău, cu care a participat la luptele de la Mărășești, fiind grav rănit. Regele Ferdinand personal i-a înmănat Coroana României cu spade în grad de ofițer. La începutul anului 1918, a fost detașat la Marele Cartier General, desfășurând o intensă activitate în vederea unirii Bucovinei cu România. Împreună cu istoricul I. Nistor, în casa lui I.I.C. Brătianu din Iași, a conceput și redactat actul de unire citit de către lăncu cavaler de Flondor în cadrul Adunării Naționale din Cernăuți, din ziua de 15/28 noiembrie 1918.

La 13 noiembrie 1920, a fost declarat membru emerit al Societății academice „Junimea”.

Dr. Anghel POPA

ISTORIA ȘI ȘCOALA

ARMĂȘEȘTI: ȘCOALA AGRICOLĂ „IORDACHE ZOSIMA”

Vreme de peste 100 de ani (1889-1994) pe porțile Școlii de agricultură Armășești, jud. Ialomița, au trecut mii și mii de absolvenți, purtând cu ei nu numai bagajul de cunoștințe profesionale înșușite, ci mai ales un evantai de deprinderi de muncă și viață, sădite prin truda a zeci de generații de dascăli.

Ctitorită între anii 1882 și 1885 de filantropul *Iordache Zosima*, coborât dintr-o veche familie cu importante rosturi în istoria noastră (el însuși a fost secretarul mitropolitului Neofit, cel care a prezidat guvernul revoluționar de la 1848 în Țara Românească), clădirea a fost donată în 1885 Ministerului agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor, împreună cu suma de 100 000 lei și 350 hectare de teren arabil și pășuni, în vederea întreținerii a 240 elevi și constituirea unui cămin.

Cronologic, la Armășești a ființat una din primele școli de agricultură din țară, purtând numele ctitorului ei până în 1948 (și la care s-a revenit în prezent). Ea și-a deschis cursurile la 15 noiembrie 1889, în baza deciziei 7 590 a Ministerului agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor, ca „prima

Vacanța mare este deci în plină... desfășurare. Vă dorim, tuturor, să beneficiați din plin de bucuriile ei.

După cum v-am promis, rubrica noastră — a voastră de fapt! — consacrată prietenilor Muzei Clio din școli și facultăți nu a intrat în vacanță.

Scrieți-ne deci, și din vacanță, despre preocupările voastre legate de istorie, despre obiectivele istorice vizitate, despre pasionații cititori și difuzori ai revistei noastre pe care i-ați întâlnit, despre modul în care se difuzează Magazin istoric în localitatea voastră sau în satele și orașele pe unde ați trecut pe drumurile vacanței.

ȘI NU UITAȚI! Concursul Tânărului European vă așteaptă. Amănunte chiar în acest număr al revistei și în cele care vor urma: 8 (AUGUST) și 9 (SEPTEMBRIE). Asigurați-vă din timp procurarea lor!

școală model de al II-lea grad”, ce urma să pregătească „maestri și maestre pentru școlile agricole de gradul I” și să ajute la „formarea gospodăriilor model din mediul rural”. Potrivit dispozițiilor testamentare ale ctitorului ei, aici urmau a fi școlarizați cu prioritate tineri din localitate, dar și din alte regiuni ale țării, inclusiv din Transilvania și Dobrogea de sud (Cadrilater). Inițial, a funcționat ca școală practică pentru agricultură și meserii: pentru băieți — cu profil agricol și industrial, iar pentru fete — industrie casnică, menaj, sericicultură și horticultură. Pregătirea teoretică și practică a elevilor era asigurată de un corp didactic format din profesori institutori (absolvenți ai Școlii centrale de agricultură de la Herăstrău), maestri și maestre.

Prezent la examenul de absolvire al primei serii de elevi ai acestei școli, reprezentanțul ministerului tutelar, impresionat de nivelul cunoștințelor teoretice și practice dovedite de absolvenți, aprecia școala de la Armășești ca „unică în felul ei în Orientul European” și în raportul înaintat ministrului recomanda „să se mai construiască trei școli după modelul acesteia”.

Multe personalități ale științei agricole românești au trecut pragul acestei instituții: Chitiac Druțu, Gheorghe Hazu, C. Chirîțes-

cu-Arva, Gh. Botez ș.a.

Din bogata galerie a dascălilor care au onorat cu prezența lor această școală, conținând la fama și bunul ei renume, amintim pe Alexandru Galeriu, Dincă Emil, Petre Ștefan, Tereza Bărbulescu. Există și alte personalități care și-au legat numele de existența școlii: Constantin Filipescu, fost profesor la începutul sec. XX, funcționar superior în Ministerul agriculturii, autor al unui mare număr de lucrări, între care și o monografie economică a comunei Armășești (1908); Constantin Hogos, fost elev, autor a peste 60 de studii și lucrări științifice. Iulian Drăcea, ilustră personalitatea a geneticii agricole, absolut de asemenea al școlii, a fost profesor și decan al Institutului agronomic din Timișoara. Cadre didactice ale unor institute de învățământ superior din țara noastră — Lixandru Gheorghe, Ioan Fazecaș sau Constantin Gheorghe — au absolvit cursurile acestei școli. O parte a copilăriei și-a petrecut-o în această școală Gheorghe Topârceanu, a cărui mamă a funcționat aici ca maestră țesătoare, iar dramaturgul George Genoiu a fost o vreme elev la Armășești. După cum vedem și din acest exemplu, există o suficientă semnificație istorică pe bazele căreia să renască cu adevărat agricultura românească.

Prof. Paul COCIOC,
Armășești, jud. Ialomița

REPUBLICA DE LA... BACĂU

În anul 1848, Bacăul număra cam 7 000 de suflete. Urbanistic avea „două strade principale”: Șoseaua Domnească și Ulița Mare, la care se adăugau „vro 3, 4 mahalale zise boeresti și negustorești”, și iluminate de câte „un fânar mic” cu „o lumânărică de său”. Cei mai mulți duceau „o viață patriarhală” jucând „sfichiui”, „stos” sau „calul alb”, pentru că „nu mai aveau nici un indemn din altă parte”. Nimeni din cei 7 000 de băcăuani nu bănuia că într-o zi Bacăul va deveni... republică!

Valul revoluționar izbucnit la Iași a cuprins și alte ășezări moldave printre care și Bacăul. Începând din 1833 și până în 1847 acesta cunoscuse „tulburări și mișcări”. Țărani clăcași, răzeși sărăciți, șavgi — tăietorii de sare de la Ocna —, se ridicaseră împotriva tendințelor de acapare a pământurilor, a exploatarei, a abuzurilor de tot felul, iar nenumăratele jalbe, plângerile nu reușiseră mare lucru. Boierii cu vederi progresiste convinși de anacronismul regimului domnitorului Sturdza, printre care Alecu Aslan, Vasile Sturdza, Costache Hurmuzache și N. Ghica-Comănești se întâlniseră la conacul din Căiuți, unde au pus la punct un plan de organizare a unei mișcări revoluționare. Bacăul aștepta semnalul! Și iată că hatmanul Alecu Aslan, fost ispravnic al Ba-

căului, și spătarul Dimitrie Cracte, urmați de o suită de revoluționari printre care și Zaharachi Moldovanu „bontușnic” instituiesc la Bacău „o cărmuire de obște”, adică o... formă de republică.

Ei îndrumau orașenii la schimbarea ordinii sociale, pe țărani să împartă pământul marilor proprietari și chiar voiau să adune o oaste.

Lipsită de sprijinul orașenilor și țăranilor, „Republica de la Bacău” avu o existență efemeră. Principalii revoluționari sunt arestați și judecați. Alecu Aslan, inițiatorul mișcării, este judecat și trimis în lanțuri la Mănăstirea Cașin. O parte reușesc să ia calea exilului printre care și Zaharia Moldovanu (acesta într-o zi va deveni ... polițaiul orașului).

Prof. Eugen ȘENDREA,
Bacău

ASTRONOM PRAHOVEAN TITULARUL UNUI ASTEROID

Dr. învățător pensionar în vârstă de 89 ani, **NICOLAE I. BĂRBIERU**, din Ploiești, evocă personalitatea savantului Constantin Al. Părvulescu (21 iulie 1890-2 iulie 1945), fiu al Ploieștilor, absolvent al Liceului „Sf. Petru și Pavel” din acest oraș.

Pasionat de astronomie, încă din ultimele clase de liceu, C.A. Părvulescu a început să colaboreze la revista *Orion* (scoasă de Victor Anestin) și la alte publicații de specialitate din Franța și Italia.

Ca student al Facultății de științe din București (1910-1914, licențiat în matematică) a lucrat și ca stagiar la Observatorul astronomic din București.

În anii primului război mondial, a luptat ca voluntar în aviație. Pentru faptele sale de arme a fost decorat cu ordine și decorații românești, ruse și franceze.

A fost profesor secundar în București, Constanța și Ploiești, iar între 1921-1925 și-a pregătit și susținut doctoratul la Sorbona.

Cariera sa universitară s-a desfășurat între 1925 și 1940 la Cernăuți — unde a înființat un laborator de astronomie, a construit cupola astronomică a Universității și a pus bazele Cercului de amicitie franco-română din Bucovina — iar apoi la București și Cluj.

Este autorul a 21 studii și memorii științifice și a 12 lucrări didactice, fiind totodată membru al unor Societăți astronomice din Anglia, Franța, Italia, Belgia, Canada. A fost secretar general al Comitetului Național Astronomic din România.

În 1984, astronomii americani au botezat un asteroid nou descoperit (nr. 2 381) cu numele savantului român.

În 1991, după reorganizarea Academiei Române, înaltul for științific i-a acordat titlul de membru post-mortem, cinstind astfel contribuția sa deosebită la patrimoniul cercetărilor și studiilor de astronomie din țara noastră și pe plan mondial.

DIALOG CU CITITORII

ROMÂNIA ÎN MARIE CLAIRE

O surpriză extrem de plăcută oferă numeroșilor săi cititori din lumea întreagă revista franceză Marie Claire, care, în nr. 500 (aprilie 1994), publică un excelent și amplu reportaj consacrat Maramureșului. Ne-a făcut plăcere să descoperim alături de ceilalți doi autori, Pierrette Pompon Bailhache și Robert van der Hilst, pe d-ra Tessa Ivașcu, fiica una dintre marii gazetari și istorici literari, George Ivașcu, de la a cărui naștere s-ar fi împlinit în acest iulie 83 de ani.

NOUL PREȘEDINTE AL FEDERAȚIEI COMUNITĂȚILOR EVREIEȘTI DIN ROMÂNIA

La 13 iunie a.c. Comitetul de conducere al Federației Comunităților Evreiești din România și-a ales, prin vot secret, noul președinte: acad. Nicolae Cajal, care îi succede în această funcție dr. Moses Rosen.

Personalitate recunoscută în lumea științifică medicală internațională, acad. N. Cajal (născut în București, în 1919) a fost director adjunct (1949-1966), apoi director plin (1966-1994) al Institutului de virusologie din București; între 1990 și 1994 a fost, de asemenea, vicepreședinte al Academiei Române, fiind ales, totodată, senator independent în primul Parlament al României de după 1989. În prezent, este președintele Secției de Științe Medicale a Academiei Române, vicepreședinte al Academiei de Științe Medicale și președintele Colegiului Consultativ pentru Cercetări Aplicative și Dezvoltare.

Președinte al istoriei, acad. Nicolae Cajal a fost și este un apropiat prieten și colaborator al Magazinului istoric.

La alegerea sa în fruntea F.C.E. din România, Magazin istoric adresează acad. N. Cajal călduroase felicitări și urări de viață lungă și rodnică activitate.

ARE DREPTATE PRIETENUL!

Primim, din când în când, și astfel de scrisori care ne fac să simțim și mai apropiate legăturile dintre cititori și redacție, iar relația dintre noi, cei care facem revista, și dintre dvs., stimați corespondenți, să capete luminile prieteniei izvorâte din înțelegere și solidaritate.

Iată o astfel de scrisoare:

Unui prieten, cititor fidel al Magazinului istoric, contrariat de scumpirea continuă a revistei, i-am replicat că, după părerea mea, prețul real al acestei Cărți de istorie (fiindcă la numărul de pagini editat plus prezentarea grafică nu se mai poate vorbi de o revistă, ci de o carte) ar trebui să fie în jur de 1 600-2 000 de lei.

În sprijinul acestei păreri am argumentat (fie-mi scuzate unele comparații dar cifrele sunt cifre) cu câteva alte prețuri: un bilet de tramvai la Iași — 300 lei; un volum de poezii Eminescu editat de Univ. „Al. I. Cuza” — 4 500 lei; „Casetă” Eminescu, Ed. „Vlad et Vlad”, Craiova, 1994 — 23 000 lei.

Prietenul mi-a dat dreptate.

Cu toate acestea, ca să fiu sincer, mă întreb dacă mulți tineri, cărora ar trebui să le dezvoltăm de timpuriu dragostea pentru istorie, a patriei în special, vor mai putea cumpăra revista? Ce-i de făcut?

O soluție ar fi biblioteca școlară.

O altă soluție ar fi concursurile dotate cu premii în abonamente.

O soluție ar mai fi donarea gratuită a „dublurilor” sau chiar a colecției.

Vă rog să-mi permiteți ca un fel de început să-l fac chiar eu, rugându-vă să-mi publicați numele și adresa pentru a oferi gratuit următoarele numere: 5/1969; 5/1978; 5, 6, 9/1981; 1, 7/1982; 11/1986; 9, 12/1987; 6, 12/1989; 2/1990.

Felicitându-l pe corespondentul nostru pentru ofertă și mulțumindu-l pentru căldura cuvintelor, publicăm și adresa d-sale; ȘTEFAN PLEȘCA, str. Ciurchi, nr. 121 A, bl. H1, sc. A, ap. 2, Iași, cod 6600.

HISTORIA URBANA

O nouă publicație istorică a pornit cu primul ei număr (tom I, nr. 1/1993) spre cititori: Historia Urbana, editată de Comisia de istorie a orașelor din România din cadrul Academiei Române, prin îngrijirea unui colegiu de redacție alcătuit din: acad. Dan Berindei, Ioana Bogdan Cătănicu, Gheorghe Cantacuzino, Vasile Ciobanu (secretar de redacție), Mircea D. Matei, Paul Niedermaler (redactor șef), Victor Spinel, Oliver Velescu.

Revista, cu apariție de două ori pe an, după cum precizează în Cuvânt înainte acad. Dan Berindei, președintele Secției de Științe Istorice și arheologice a Academiei Române, „răspunde unei necesități științifice, ea este binevenită printre revistele academice și suntem siguri că ea va afirma, la nivel meritat, organismul științific al cărei purtător de cuvânt și difuzor este”.

În paginile acestui prim număr al publicației, în secțiunile Orașul medieval din spațiul românesc, Demografie urbană, Contribuții la istoria orașelor, Dezbateri, note și discuții, Recenzii, prezentări de cărți, semnează: Mircea D. Matei, Paul Niedermaler, Gheorghe Radu, Dumitru Șandru, Emil Anghel, Vasile Neamtu, Michel Tânase, Gheorghe Sebestyen ș.a.

Adresăm noul publicații academice colegiale urări de succes!

CERERI ȘI OFERTE

IOAN CIPRIAN, str. Lucrețiu Pătrășcanu, nr. 4, bl. T-1, ap. 113, București, solicită: nr. 12/1988; 1-4,6/1990; ofertă: nr. 7/1980; 4/1981; 6/1982; numere disparate din 1983-1991.

NICOLAE MANEA, str. J.S. Bach, nr. 12, ap. 2, București, oferă colecție 1967-1990.

VASILE FĂNTÂNĂ, str. Zizinului, nr. 84, sc. B, ap. 14, Brașov, solicită: nr. 1-3,5,7,8/1967; 1-8, 10-12/1968; 1-6, 12/1969; 1,3,4,11/1971; 1,3,7,11/1990.

CONTENTS (Romanian History) E. Turdeanu, N. Vornicescu Stephen the Great - 490 Years since His Death • S. Rădulescu Together with N. Titulescu • M. Ștefan King Ferdinand, Romania and the Versailles Treaty • C. Troncotă 1937-1940. Abwehr and The Secret Intelligence Service • M. Antonescu Letter to I. Gigurtu about the Cession of Bessarabia, in 1940 • D. Berindei Ioan Hudiță — Recollections (X) • D. Gh. Popescu The Saint Parents Mission • A. Moisin Communist Repression against the Greek-Catholic Church • M. Lutic Portraits of boyards: Iane Hadîmbul (the XVIIth Century) • Ș. Leibovici-Laiș Romanian Jews to the Country of Israel, in the XIXth Century • I. Dumitriu-Snagov Cantacuzenes at Snagov • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) E. Turdeanu, N. Vornicescu Etienne le Grand - 490 ans depuis sa mort • S. Rădulescu Aux côtés de N. Titulescu • M. Ștefan Le roi Ferdinand, la Roumanie et le Traité de Versailles • C. Troncotă 1937-1940. Abwehr et les services de renseignements roumains • M. Antonescu Lettre adressée à M.I. Gigurtu sur la Bessarabie cédée en 1940 • D. Berindei Ioan Hudiță — Journal (X) • D. Gh. Popescu L'Oeuvre des Saints Pères • A. Moisin La répression communiste contre l'église greco-catholique • M. Lutic Figures de boyards: Iane Hadîmbul (XVIIe s.) • Ș. Leibovici-Laiș Des Juifs roumains dans le Pays d'Israël au XIXe s. • I. Dumitriu-Snagov La lignée Cantacuzène à Snagov • A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Е. Турдяну, Н. Ворническу Стефан Великий — 490 лет со дня смерти • С. Рădulescu Вместе с Н. Титулеску • М. Șтефан Король Фердинанд, Румыния и Версальский Договор • К. Тронкота 1937—1940. Абвер и румынские разведывательские службы • М. Антонеску Письмо к И. Джигурту об оставании Бессарабии в 1940-ом году • Д. Бериндей И. Худица — Дневниковые записки (X) • Д.Г. Попеску Творения Святых Отцов • А. Моисин Коммунистические репрессии против греко-католической церкви • М. Лутик Боярские лица: Яне Хадымбул (XVII в.) • Ш. Лейбович-Лайш Евреи из Румынии в Стране Израиль в XIX-ом в. • И. Думитриу-Снагов Кантакузины в Снагове • В Бухаресте, 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) E. Turdeanu, N. Vornicescu Ștefan der Grosse — 490—te Jahrestod • S. Rădulescu Mit Titulescu • M. Ștefan König Ferdinand, Rumänien und der Versailles Vertrag • C. Troncotă 1937-1940. Die Abwehr und die rumänischen Nachrichtendienste • M. Antonescu Brief an I. Gigurtu über Bessarabiens abtreten im Jahre 1940 • D. Berindei Ioan Hudiță — Tagebuch (X) • D. Gh. Popescu Das Werk der Heiliger Väter • A. Moisin Die kommunistische Repressalien gegen die griechisch-katholische Kirche • M. Lutic Bojarengestalte — Iane Hadâmbul (XVII Jahrhundert) • Ș. Leibovici-Laiș Die Gang der rumänischer Juden nach Israel im XIX Jahrhundert • I. Dumitriu-Snagov Die Kantakuziner im Snagov • In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia română) E. Turdeanu, N. Vornicescu Esteban el Grande — 490 años desde su fallecimiento • S. Rădulescu Junto con N. Titulescu • M. Ștefan El rey Ferdinand, Rumania y el Tratado de Versailles • C. Troncotă 1937-1940. Abwehr y los servicios de información rumanos • M. Antonescu Carta a I. Gigurtu sobre la cesión de Besarabia en 1940 • D. Berindei Ioan Hudiță — Diario (X) • D. Gh. Popescu La obra de los Santos Padres • A. Moisin La represión comunista contra la iglesia griego-católica • M. Lutic Rostros de boyardos: Iane Hadîmbul (sig. XVII) • Ș. Leibovici-Laiș Los judíos rumanos hacia el País de Israel en el siglo XIX • I. Dumitriu-Snagov Los Cantacuzinos en Snagov • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate.

ABONEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 — Piața Presei Libere, nr. 1
Sector 1, București, România
Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi” — București

magazin istoric

**Concursul
Tânărului European**